

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XXVI Nr. 5-6
MAI - IUNIE
1967.

Redacția și Administrația : Sectorul Cultural-Social al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei Nr. 21 — Raionul Nicolae Bălcescu

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte
J U S T I N I A N
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României

VICEPREȘEDINȚI :

P. S. Dr. ANTIM
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. Dr. ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL
Episcop vicar patriarhal

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU
Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. STAN DIMANCEA
Consilier cultural mitropolitan

C U P R I N S U L

Pag.

INDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Prof. DUMITRU N. RADU, <i>La a treia zi de Paști</i>	413
Pr. SABIN VERZAN, <i>Sfinții Apostoli, martori de încredere ai Învierii lui Hristos</i>	417
Diac. I. BRIA, <i>Despre credință și dragoste</i>	420
Pr. I. VESA, <i>Slăbănoagul din Vitezda</i>	424
Pr. Prof. NICOLAE BUZESCU, <i>La Duminica Orbului</i>	427
Pr. OCTAVIAN POPESCU, <i>La nașterea Sfântului Ioan Botezătorul</i>	430

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

REDACȚIA, <i>Acțiuni în slujba păcii, (mai—iunie)</i>	434
O. B., <i>Știri ecumenice</i>	448

COMEMORĂRI

Diac. Prof. N. I. NICOLAESCU, <i>Sfinții Apostoli Petru și Pavel în lumina sobornicității Bisericii</i>	452
Pr. IOAN MIRCEA, <i>Cinstirea Sfinților Apostoli Petru și Pavel în Ortodoxie, în lumina apostolicității și sobornicității Bisericii</i>	466
Diac. GEORGE DINCĂ, <i>75 de ani de la moartea episcopului Melchisedec</i>	487

ARTICOLE ȘI STUDII

Pr. Prof. ENE BRANIȘTE, <i>Citeva cuvinte despre Miridele (Părțile) speciale, scoase la Proscomidie pentru felurite scopuri</i>	496
Drd. Pr. NIȘCOVEANU MIRCEA, <i>Doctrina Sfântului Grigorie de Nisa, în comentariul său «La Fericiri»</i>	498
Drd. ION BANĂȚEANU, <i>Teșături și broderii liturgice din Moldova (veacurile XV—XVIII) în lumina cercetărilor mai noi</i>	511
NICOLAE VĂTĂMANU, <i>Date noi despre biserica Albă și timpla ei</i>	526
STELIAN METZULESCU, <i>Monograme și analogii în grafica tipăriturilor din secolele al XVI-lea și al XVII-lea</i>	532

DOCUMENTARE

Pr. IOAN N. DĂRVĂRESCU, <i>Din trecutul bisericii domnești Curtea-Veche din București — actuala Biserică «Sfintul Anton», Curtea-Veche</i>	555
Pr. GABRIEL COCORĂ, <i>Cîteva știri despre Mănăstirea Rătești</i>	597
AL. ALEXIANU, <i>Din cărțile vechii Mitropolii din București</i>	609

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

REDACȚIA, <i>Nouăsprezece ani</i>	640
REDACȚIA, <i>Conferințele de orientare din luna mai 1967</i>	641
REDACȚIA, <i>Delegații străine în vizită la Prea Fericitul Patriarh Justinian</i>	646
ASISTENT, <i>Serbarea de sfîrșit de an școlar la Seminarul teologic din București</i>	647
REDACȚIA, <i>Sanatoriul preoțesc din Techirghiol</i>	650
ASISTENT, <i>Biserica din satul Pietroșani</i>	656
ASISTENT, <i>Biserica parohială Scînteia</i>	657

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

CONSTANTIN BUȘE, <i>Mănăstirea Sinaia</i> , Ed. Meridiane, București, 1967	659
CRISTIAN MOISESCU, <i>Biserica Curtea-Veche</i> , Ed. Meridiane, București, 1967 de IOAN F. STĂNCULESCU	662
Pr. Prof. AL. I. CIUREA, <i>Prezentări de cărți</i>	666
ANCA BALACI, <i>Mic dicționar Mitologic greco-roman</i> , București, Ed. Științifică, 1966, 448 p. de G. ALEXE	670
REIHARD SLENCZKA, <i>Decretul Bisericilor răsăritene dat de Conciliul Vatican II</i> , în «Oekumenische Rundschau», 4/1966 de O. B.	671

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

PREDICI

LA A TREIA ZI DE PAȘTI

*«Au nu ardea în noi inima cînd ne grăia
El pe cale și cînd ne tilcuia Scripturile?»
(Luca XXIV, 32).*

Îndată după Învierea Sa din morți Mîntuitorul S-a arătat femeilor mironosițe, S-a arătat lui Petru, care se lepădase de El de trei ori, iar în cursul după-amiezii S-a arătat celor doi ucenici ai Săi Luca și Cleopa, care călătoreau de la Ierusalim spre Emaus, descoperindu-li-se întru frîngerea piinii.

Alergînd de grabă la Ierusalim, ei au spus Apostolilor că au văzut pe Domnul. Și cînd toți se aflau adunați, fără Toma, Mîntuitorul S-a arătat și lor în seara zilei Învierii.

Cei doi călători, Luca și Cleopa, discutau între ei, cu întristare, nădej-dile și bucuriile încercate în prezența Mîntuitorului vreme de trei ani.

Cuvintele lui Hristos erau vii în sufletele lor, iar faptele Lui minunate erau săpate adînc pe tablele inimii lor.

Toate aceste fapte îi uimiseră, căci le arătaseră măreția lui Dumnezeu cel Atotputernic și bun. Dar credința lor în Hristos se năruise dintr-o dată, cînd L-au văzut răstignit pe cruce și pecetluit în mormînt. Trăiau acum nostalgia clipelor petrecute alături de Domnul înainte de Patima și moartea Sa pe Cruce. Cît de mult doreau ei acum să regăsească iarăși căldura nespusă a dragostei Lui și lumina neapusă a învățaturii de viață dătătoare a Fiului lui Dumnezeu care se făcuse om și primise moarte pe Cruce pentru a noastră mîntuire! Ei nu-și mai aduceau aminte că însuși Domnul Hristos îi vestise, cu mult înainte de Patima și moartea Sa, despre cele ce avea să pătimizească El pentru noi în vederea mîntuirii noastre, despre învingerea prin moarte a păcatului și a morții prin înviere, cum au grăit Scripturile cele vechi.

Din cuvîntarea de pe urmă către Sfinții Săi Apostoli și din rugăciunea Sa fierbinte către Tatăl ceresc în grădina Ghetsimani, Apostolii înțeleseră că Mîntuitorul îi va părăsi și de aceea erau tulburați și nedumiriți, deși Domnul însuși le spusese: «Puțin și nu Mă veți vedea și iarăși puțin și Mă veți vedea, că la Tatăl merg... voi vă veți întrista, dar întristarea voastră se va preface în bucurie». «Căci... iarăși vă voi vedea și inima voastră se va bucura și bucuria voastră nimeni nu o va lua de la voi» (Ioan XVI, 16, 22).

Răutatea arhierilor și a cărturarilor iudei care au dat pe Hristos la moarte, trădarea lui Iuda Iscarioteanul, nestatornicia mulțimii care-L aclamase în ziua Floriilor, suferințele și moartea pe Cruce a Domnului nostru Iisus Hristos, zdruncinaseră însă sufletele Apostolilor și le risipiseră credința în Dumnezeuzeirea Lui.

Iar acum, vestea Învierii Lui din morți, a treia zi, cum preziseră Scripturile, le umple sufletul de uimire. În starea lor de acum, ei nu știu ce să creadă despre cele auzite despre Hristos cel înviat. Ei abia acum se conving că, nici după moartea Sa pe cruce, Mîntuitorul n-a părăsit pe ucenicii Săi, ci li se arată iarăși viu și mai petrece cu ei pe pămînt încă 40 de zile, învățîndu-i și dîndu-le toată puterea să propovăduiască Evanghelia și să boteze pe credincioși în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh (Matei XXVIII, 19), asigurîndu-i în același timp că va fi cu ei și cu noi toți pînă la sfîrșitul veacurilor.

Hristos cel înviat este mereu însoțitorul și povățuitorul nostru. Asupra acestui fapt să stăruim în cîteva cuvinte.

Cele petrecute cu Iisus Hristos, Domnul nostru, în grădina Ghetsimani, cînd a fost arestat și legat de ostașii romani și de slugile maimarilor preoților Iudei, Ana și Caiafa, în pretoriul lui Pilat, cînd a fost judecat și condamnat la moarte, fiindcă S-a numit pe Sine Fiul lui Dumnezeu, și apoi pe Golgota, cînd a fost răstignit între doi tîlhari, — toate acestea au înspăimîntat pe Apostoli și pe ucenici. De acum, ei se simt singuri și părăsiți de Învățătorul lor. De teama iudeilor, Apostolul Petru se leapadă de trei ori de Învățătorul său, în curtea arhierelui Caiafa. Ceilalți Apostoli și ucenici, înspăimîntați de cele văzute, s-au ascuns cum au putut, încercînd același sentiment de părăsire a lor de către Hristos.

Dar acest sentiment pornea dintr-o simplă părere a lor care își avea originea în faptul că ei uitaseră tot ce le spusese Mîntuitorul cu privire la Patimile, Moartea și mai ales la slăvita Sa Înviere din morți. În realitate, Mîntuitorul nu i-a părăsit nici o singură clipă. Dovadă este faptul că îndată după înviere, El îi caută, arătîndu-se mai întîi femeilor mironosițe, apoi lui Petru, iar după aceea ucenicilor Săi, Luca și Cleopa, care călătoreau împreună spre Emaus, iar seara, în Ierusalim, se arată Apostolilor care stăteau cu ușile încuiate de frica iudeilor.

Arătîndu-se celor doi călători spre Emaus, Luca și Cleopa, Hristos cel înviat le ascultă sbuciumul sufletesc în legătură cu încheierea activității Sale pămîntești și le aduce aminte de profețiile biblice care cu veacuri înainte vestiseră Învierea Sa din mormînt ca un biruitor. Neînțelegînd aceasta, Hristos îi ceartă, zicînd: «O, nepricepuților și zăbavnici cu inima,

a crede toate cele ce au grăit proorocii! Nu trebuia oare ca Hristos să pătimească acestea și să intre în Slava Sa?» (Luca XXIV, 25—26). Și ca să le risipească toată nedumerirea și să le zidească credința, Mintuitorul le tilcuiește Scripturile privitoare la Sine, începînd cu Moise și sfîrșind cu proorocii.

Ascultînd cele despre Iisus Hristos, Luca și Cleopa, deși încă nu-l recunoscuseră, doreau să nu se mai despartă de loc de El, iar cînd au ajuns la Emaus, Hristos «se făcea că merge mai departe» (Luca XXIV, 28). Atunci cei doi ucenici L-au rugat, zicînd: «Rămii cu noi, căci s-a plecat ziua și noaptea se apropie» (Luca XXIV, 29).

Domnul Hristos le-a ascultat ruga. După binecuvîntarea și frîngerea pîinii, celor doi ucenici «li s-au deschis ochii și L-au cunoscut; dar El s-a făcut nevăzut de ei» (Luca XXIV, 30).

Rămii cu noi, au zis cei doi călători. «Doamne, rămii cu noi» este rugăciunea cea de-a pururi a inimii noastre în ceasuri de meditație. Singuri, nu ne simțim niciodată în siguranță, pe marea involburată a acestei vieți. Luca și Cleopa, au cerut lui Hristos să rămie cu ei, fiindcă le tilcuia cuvintele proorocilor despre Sine. Asemănători lui Luca și Cleopa să fim și noi creștinii care nu ne simțim împăcați în cugetul nostru, decît în apropierea și în comuniunea permanentă cu Hristos, Acela, care, în Emaus, a intrat în casă, a cînat cu Luca și Cleopa și apoi li s-a descoperit întru frîngerea pîinii, adică în Sfînta Euharistie.

Jertfa euharistică a fost aceea care a deschis ochii lor și le-a trezit conștiința. Căci prezența euharistică a Domnului topește ceața necunoștinței de Dumnezeu, alungă îndoielile și Hristos însuși, prin Sfîntul Său Trup și Singe, pătrunde în adîncul ființei noastre, dîndu-i viața cea nemuritoare și cu hrana nemuririi înzestrînd-o. De atunci, din ziua Învierii, Domnul Hristos este prezent în viața creștinilor, prin Evanghelia Sa propovăduită de Sfînții Apostoli și ucenici, iar de-a lungul timpului de urmașii acestora, arhieriei și preoții.

Vorbînd despre Evanghelia Sa, Mintuitorul ne învață zicînd: «Cel ce ascultă cuvintele Mele și crede în Cel ce M-a trimis, are viața veșnică și la judecată nu va veni, ci a trecut din moarte la viață» (Ioan V, 24).

Împlinitorul cuvîntului lui Dumnezeu este ucenicul lui Hristos: «De veți rămîne în cuvîntul Meu, cu adevărat îmi sînteți ucenici și veți cunoaște Adevărul și adevărul vă va face să fiți slobozi» (Ioan VIII, 31—32).

Dar prezența deplină a lui Hristos cel slăvit noi o avem în Biserică, Trupul Său tainic, ale cărui mădulare sîntem noi toți creștinii laolaltă, avînd drept cap pe Hristos. Acolo unde se predică Evanghelia, sălășluiește toată lumina divină care ne vine de la Hristos, prin Duhul Sfînt.

Acolo unde se săvîrșesc cele șapte Sfinte Taine, în biserică, se produc reale întîlniri ale credinciosului cu Dumnezeu și au loc transformări importante în viața credincioșilor. Prin Sfintele Taine în general, și prin Sfînta Euharistie în special, noi improspătăm și adîncim unirea noastră cu Hristos în Duhul Sfînt, noi trăim conștient și deplin prezența lui Hristos în noi. Binecuvîntînd și frîngînd pîinea în Emaus, lui Luca și Cleopa «li s-au deschis ochii și L-au cunoscut».

Pe Dumnezeu să-L rugăm pururea să ne deschidă și nouă ochii ca să-L cunoaștem și ca să-L avem însoțitor nedespărțit al nostru pe drumul acestei vieți.

Inima noastră să ardă după Dumnezeu, chiar când noi nu ne dăm seama de prezența reală a lui Hristos alături de noi. Întrebarea pe care și-o puneau, unul altuia, Luca și Cleopa în Emaus, după ce Domnul li S-a făcut cunoscut și apoi a dispărut, a fost aceasta: «Au nu ardea în noi inima noastră, când ne grăia El pe cale și când ne tilcuia Scripturile?» (Luca XXIV, 32). Această întrebare ne privește și pe noi cei de astăzi. Câci de câte ori nu ne aflăm și noi în același loc cu Mîntuitorul, îl auzim vorbindu-ne, îi simțim puterea răzbătînd pînă la noi, și totuși nu-L cunoaștem?

Drumul nostru către Emausul întîlnirii cu Iisus Hristos să nu fie însă un drum al nedumeririlor, cu slabe licăriri de lumină, ci un drum al siguranței trăirii noastre în Hristos, care este totdeauna lingă noi, cu noi, care trăiește în noi prin harul Său și mai ales prin Trupul și Singele Său, cu care mulți dintre noi ne-am împărțășit în marea zi a Paștelui.

Numai cînd nu știm să-L rugăm a rămîne cu noi, Mîntuitorul este departe de noi. Dar și în această situație, Mîntuitorul pornește după noi, așa cum a pornit după Luca și Cleopa spre Emaus, ne iese înainte și merge alături de noi, risipindu-ne iarăși inima după el.

Lumina Învierii lui Hristos din morți să ne întărească și să ne sporească credința.

Hristos cel înviat, prezent în Evanghelia Sa, în Biserica Sa, prin Harul și prin Sfîntul Trup și Singe al Său, să fie văzut și mărturisit de noi, căci El, Hristos, este substanța credinței noastre creștine.

Insoțitorul nostru tainic, Hristos cel mort și înviat, este pîrga și izvorul învierii noastre viitoare: «Căci precum în Adam toți mor, așa și întru Hristos toți vor învia» (I Cor. XV, 22).

Învierea Domnului nostru Iisus Hristos din morți este pentru noi creștinii izvorul și garanția credinței și vieții noastre creștine.

Alături de fiecare dintre noi veghează Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, conducîndu-ne din Emausul acestei vieți în Ierusalimul său ceresc, ca să ne împărțășească bogăția harului Său mîntuitor.

Înviind din morți, El ne-a arătat că viața este mai puternică decît moartea, că creștinii sînt fii ai luminii, dacă se arată — cum spune Sfîntul Ioan Evanghelistul în prima sa epistolă (III, 18), împlinitori ai adevărului dumnezeiesc cu cuvîntul și cu fapta.

Spre a cinsti, cum se cuvine «Paștele cele nouă și sfinte. Paștele cele de taină, Paștele lui Hristos Mîntuitorul», «să ne curățim deci simțirile, cum spune cîntarea bisericească, ca să vedem pe Hristos strălucind cu neapropiata lumină a Învierii și, bucurîndu-ne, luminat să-L auzim, cîntîndu-I cîntare de biruință». Amin.

Prof. DUMITRU RADU

SFINȚII APOSTOLI, MARTORI DE ÎNCREDERE AI ÎNVIERII LUI HRISTOS

Dintre toate învățăturile, lucrările și minunile săvârșite de Mintuitorul în timpul activității Sale pămîntești, cea care le covârșește pe toate prin consecințe și însemnătate, este Învierea Sa cea de a treia zi. Aceasta este fulgerul care luminează tuturor spre înțelegerea deplină a lucrării mîntuitoare săvârșite de Domnul, dînd temelie credinței creștine și izvor nădej-dilor omenirii spre dobîndirea biruinței asupra morții, dușmanul său cel mai necruțător.

Realitatea Învierii Domnului devine suprema probă a esenței dumnezeiești a învățăturii creștine, suportul ei firesc și factorul care determină regruparea celor doisprezece ucenici, spre împlinirea slujirii lor apostolice.

Toma face parte și el din grupul Sfinților Apostoli. Și el este chemat să dea mărturie despre lucrarea Mintuitorului, dar mai ales despre Învierea cea de a treia zi. Dar, ca și ceilalți Apostoli, Toma începuse să aibă îndoieli asupra realității Învierii Domnului, de unde și nevoia de a se convinge pe calea simțurilor de realismul acestui act înfricoșător. O dată ce i se ivește această posibilitate, o bucurie nemărginită îi inundă întreaga ființă, iar mărturisirea țîșnește din adîncul inimii care se află în fața adevărului: «Domnul meu și Dumnezeuul meu» (Ioan XX, 28). Mărturisirea lui de astăzi va deveni, pentru el și pentru toți ceilalți Sfinți Apostoli, sensul întregii lor vieți, rațiunea existenței lor, transformîndu-i din ucenici în Apostoli, în martori de nădejde ai Învierii Domnului. Asupra acestei învățături se va opri cuvîntul de astăzi.

Instituția apostolatului creștin a fost întemeiată și întărită prin întreaga activitate a Domnului nostru Iisus Hristos. Ea s-a făurit de-a lungul anilor în care ceata celor doisprezece a stat neîncetat în preajma lui Iisus, împărtășindu-se din învățăturile Sale și întărindu-se prin contactul nemijlocit cu Persoana lui Hristos și cu faptele și minunile Sale. Cei doisprezece au fost martori direcți ai întregii lucrări săvârșite de Domnul în tot timpul activității Sale. La alegerea lui Matia în treapta apostoliei, Sfîntul Apostol Petru va spune: «Trebuie ca unul din acei bărbați care s-au adunat cu noi totdeauna, cît Domnul Iisus a fost și a grăit cu noi, începînd de la botezul lui Ioan și pînă în ziua în care S-a înălțat de la noi, să fie împreună cu noi martori ai Învierii Lui» (Fapte I, 21—22).

Condiția viețuirii neîncetate în preajma Mintuitorului de la începuturile activității Sale publice și pînă la Înălțare, apare ca indispensabilă primirii unei persoane în ceata Sfinților Apostoli, iar mărturia despre Învierea cea de a treia zi este esența slujirii apostolice. Aceasta, pentru că propovăduirea Învierii Domnului cuprinde întreaga lucrare mesianică a lui Iisus: învățătura, minunile, patimile și îngroparea cea de trei zile, care în mod necesar postulează triumful Învierii, al biruinței asupra morții.

De aceea, istoria predicii apostolice se confundă cu istoria propovăduirii Învierii Domnului, actul luminos prin care credinciosul se învrednicește de roadele nepiericiunii agonisite tuturor de Domnul nostru Iisus

Hristos, dînd suport și sens credinței creștine: «Dacă Hristos n-a înviat, atunci zadarnică e propovăduirea noastră, zadarnică și credința voastră... Hristos însă a înviat din morți, început al învierii morților s-a făcut» (I Cor. XV, 14, 20).

Calitatea de martori ai Învierii, cea dintii pe care o au Sfinții Apostoli, le revine mai întii în virtutea faptului că ei înșiși, instituția pe care o reprezentau, sînt lucrare a puterii pe care o primesc de la actul Învierii, deoarece în intervalul de timp care a trecut între îngroparea și învierea Domnului erau ființe supuse temerii și incertitudinii, ascunzîndu-se de teama iudeilor (Ioan XX, 19).

În timpul Sfințelor Patimi ei se arătau nesiguri, înfricoșați de pri-goana dezlănțuită de mai marii poporului iudeu împotriva Mîntuitorului și împotriva lor. Sfîntul Apostol Petru se va lepăda de Domnul, iar ceilalți Apostoli vor fi ca o turmă fără păstor, lipsiți de puterea pe care le-o insufla prezența fizică a lui Iisus, aruncați în mrejele îndoielii, ca Toma, și ale neîncrederii în puterea lui Dumnezeu.

Actul Învierii îi va ridica la treapta apostolului creștin, la înălțimea acestei slujiri unice de propovăduitori ai triumfului asupra morții, a cărui conștiință o dobîndiseră de abia în momentul cînd acest act li se revelează deplin prin prezența fizică a lui Hristos cel înviat. În Galileia, unde grupul Sfinților Apostoli s-a întîlnit cu Domnul după Înviere, I s-au închinat, — ei care mai înainte se îndoiseră — cum ne spune Sfîntul Evanghelist Matei (XXVIII, 17). Deci, numai convingerea dobîndită pe calea simțurilor, a văzului și a auzului este forța care transformă pe pescari în Apostoli, pe ucenicii supuși îndoielilor în propovăduitori neînfricați ai învățaturii creștine. Acesta este cel dintii temei al învățaturii că Apostolii sînt martori vrednici de crezare ai Învierii Domnului. Ei propovăduiesc un adevăr de care s-au convins mai întii ei înșiși, prin contactul direct pe care l-au avut cu Iisus cel înviat, — cum va preciza Sfîntul Evanghelist Luca, spunînd că Mîntuitorul «S-a înfățișat viu după Patima Sa, cu multe semne doveditoare despre Învierea Lui, arătîndu-Se lor timp de 40 de zile» (Fapte, I, 3).

În conștiința Sfinților Apostoli, actul Învierii Domnului devine atît de esențial, de copleșitor și neliniștitor, încît mărturisirea și anunțarea lui, se impune ca o necesitate fundamentală existenței lor. «Noi nu putem să nu vorbim cele ce am văzut și am auzit» (Fapte IV, 20), vor spune ei prin glasul Sfîntului Apostol Petru, în fața sinedriului. Cei doisprezece simțeau că poartă în ființa lor un mesaj, că au de anunțat o învățatură religioasă și morală. Apostolii vestesc așadar Învierea lui Iisus ca pe un dar pe care ei se învredniciseră a-l primi, — ei fiind numai în mod temporar deținători de inclusiv ai acestuia.

Vestirea și mărturisirea Învierii Domnului, roadele acestui act aparțin tuturor, toți fiind, prin păcatul cel dintii, supuși morții, piericiunii. Noul Adam, Iisus Hristos, a răscumpărat greșala cea dintii a vechiului Adam și astfel lucrarea Sa este menită să alunge moartea tuturor: «Dacă prin greșala unuia, moartea a domnit... cu atît mai virtos cei ce primesc belșugul harului... vor împărăți în viață prin Unul Iisus Hristos (Rom. V, 17).

Sfinții Apostoli vor dezvolta tema Învierii Domnului în toate predicile lor rostite în fața iudeilor și păgînilor, arătînd că acest act a dat putere adevărului evanghelic, însufletîndu-l și făcîndu-l viu, lucrător, activ, luminos, încărcat de optimism și bucurie, de frumusețe și nădejde.

La Ierusalim, Sfîntul Apostol Petru propovăduiește iudeilor: «Pe Acesta voi L-ați luat și L-ați omorît, dar Dumnezeu L-a înviat, dezlegînd durerile morții, întrucît nu era cu putință ca El să fie ținut de moarte» (Fapte II, 23—24).

«Ați omorît pe Începătorul vieții, pe care Dumnezeu L-a înviat din morți și noi Îi sîntem martori» (Fapte III, 15).

«Apostolii — ne spune Sfîntul Luca — dădeau cu tărie mărturia Învierii lui Hristos» (Fapte IV, 33), rezumînd cu aceste cuvinte predica primelor zile ale Bisericii Creștine din Ierusalim. În fața sinedriului, Apostolii vor spune fără nici un fel de teamă: «Dumnezeul părinților noștri a înviat pe Iisus pe care voi L-ați omorît spînzurîndu-L pe lemn» (Fapte V, 30); Sfîntul Apostol Petru va mărturisi, de asemenea, în fața păgînilor că Iisus cel înviat S-a arătat Sfinților Apostoli ca martori mai dinainte rînduiți de Dumnezeu. Aceștia au mîncat și au băut cu El «după Învierea Lui din morți» (Fapte X, 41).

Sfîntul Apostol Pavel va da mărturia Învierii Domnului pînă în Atena și Roma.

În prima scriere a Noului Testament, Epistola I către Tesaloniceni, Sfîntul Apostol Pavel pune temelii teologiei creștine despre învierea morților în strînsă legătură cu Învierea Domnului, spunînd: «Pentru că, de credem că Iisus a murit și a înviat, tot așa să credem că Dumnezeu pe cei adormiți întru Iisus îi va aduce împreună cu El» (I Tes. IV, 14). Aceeași învățătură este dezvoltată în Epistola I către Corinteni, în care se arată că Învierea Domnului este pîrgă a învierii morților, căci, «precum toți mor în Adam, așa toți vor fi făcuți vii în Hristos» (I Cor. 15, 22).

Anunțarea Învierii Domnului este esența predicii creștine de pretutindeni și de totdeauna, substanța cuvîntului evanghelic și puterea învățaturii creștine, propovăduitoare a biruinței vieții asupra morții.

În săvîrșirea actului Învierii se împlinesc toate făgăduințele mesianice și toate învățăturile pe care însuși Mintuitorul le-a propovăduit oamenilor în timpul petrecerii Sale pe pămînt. Prin lumina pe care o aruncă asupra adevărului creștin, Învierea Domnului nu este numai un act al puterii împărătești a Mintuitorului, ci este și un act de slujire proorocească, deoarece prin el ni se revelează întregul înțeles al învățaturii Sale. Acum pătrundem împreună cu Sfîntul Apostol Petru întregul înțeles al vestirii patimilor, morții și învierii Sale, făcută în Cezareea lui Filip.

Prin Învierea cea de a treia zi, ni se arată în toată deplinătatea necesitatea și însemnătatea tuturor acelor evenimente care au precedat răs-tîgnirea și moartea Mintuitorului.

Învierea Domnului este, în plus, izvorul puterii dobîndite de Sfinții Apostoli pentru a înfrunta potrivnicile care li se opuneau și neputințele inoioșilor și slăbiciunile firii lor.

O dată cu Toma și cu mărturisirea sa, întreaga noastră ființă se umple de bucurie nespūsă adusă de actul puterii dumnezeiești a Învierii Domnului.

Mărturisim, o dată cu Învierea Domnului, care înlătură stricăciunea și piericiunea de la noi, propria noastră aspirație spre veșnicie, cu care ne identificăm prin nobila noastră obirșie de ființe create de Făcătorul vieții și prin destinul de făpturi chemate la ospățul Fiului de Împărat, în veșnica împărăție întemeiată cu scump singele Său și întărită cu Învierea Sa. De aceea, sărbătoarea Învierii Domnului este o sărbătoare a vieții, a luminii, a triumfului asupra morții și comemorarea ei este comemorarea propriei noastre năzuinți spre dobândirea vieții celei fără de sfirșit.

Nimic nu trebuie să întunece această nespūsă bucurie pe care, împreună cu Apostolii, o trăim spre cinstirea vieții, pentru care Domnul a murit și a înviat. Sărbătoarea Învierii trebuie să alunge dintre oameni pricinile și dezbinările, conflictele și neînțelegerile, care sînt aducătoare de urgii, lipsuri, suferinți și moarte. Acestea sînt atentate grave împotriva vieții pe care o afirmă și slujește Învierea Domnului, mărturisită de Sfinții Apostoli, dar și încorporată Bisericii Creștine, ca valoare indispensabilă propășirii obștei credincioșilor.

Harul pe care îl revarsă neîncetat asupra noastră Învierea Domnului să ne întărească în împlinirea mesajului vieții, pe care îl aduce acest luminos praznic, doveditor al puterii dumnezeiești a Celui ce este «calea, adevărul și viața» pentru noi toți. Amin!

Pr. SABIN VERZAN

DESPRE CREDINȚĂ ȘI DRAGOSTE

Toți credincioșii, care prin harul Botezului au intrat în comunitatea Bisericii Ortodoxe și prin celelalte Taine participă la darurile acestei comunități, au datoria creștină de a cunoaște și de a împlini toate cîte a poruncit Domnul (Matei XXVIII, 20). au propovăduit Apostolii, a învățat și a păstrat Biserica adevărată de totdeauna.

Potrivit cuvîntului inspirat al Sfintei Scripturi și învățaturii neschimbate a Bisericii Ortodoxe, viața spirituală creștină — care are drept țintă desăvîrșirea în Hristos prin Duhul Sfînt — se desfășoară conform unei legi duhovnicești ce cuprinde deopotrivă voia lui Dumnezeu și puterea dumnezeiască. Și, după cum orice lege presupune cunoașterea adevărului ei și împlinirea ei, legea spirituală creștină ne impune două datorii principale: *cunoașterea duhovnicească*, ce se realizează prin credință în Dumnezeu — Sfînta Treime, și *lucrarea duhovnicească*, ce se împlinește prin faptele dragostei de Dumnezeu și de aproapele. Astfel, dreapta credință în Dumnezeu

și împlinirea poruncilor dumnezeiești din dragoste față de Dumnezeu, reprezintă pietrele de temelie pe care se zidește întreaga viață creștină. Credința adevărată în Dumnezeu — Sfânta Treime și dragostea de Dumnezeu lucrătoare sînt căile prin care harul dăruit de Iisus Hristos pătrunde prin Duhul Sfînt în sufletul credinciosului, dîndu-i bucuria mîntuirii și arvuna Împărăției lui Dumnezeu.

Cunoașterea lui Dumnezeu prin credință și dragoste constituie cerința fundamentală a vieții creștine. În «rugăciunea arhierescă», pe care o transcrie Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan, Mîntuitorul Iisus ne învață: «Și viața veșnică este aceasta: să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat și pe Iisus Hristos, pe care L-ai trimis Tu» (Ioan XVII, 3). Unii Sfinți Părinți înțeleg mîntuirea ca însăși cunoașterea lui Dumnezeu ce ne-a fost făcută cu puțință prin descoperirea lui Iisus Hristos. Sfîntul Atanasie cel Mare, de pildă, arată că prin păcatul lui Adam omul pierduse cunoștința lui Dumnezeu, de aceea prin Întruparea Cuvîntului lui Dumnezeu, omul a putut să vadă faptele Lui și să audă cuvintele Lui, și să ajungă astfel la cunoașterea Tatălui. Iar Sfîntul Antonie cel Mare spune că în «cunoștința și credința cea către Dumnezeu stă mîntuirea și desăvîrșirea sufletului».

Desigur, creația este o mărturie permanentă și universală despre existența și providența lui Dumnezeu, dar omul, neavînd simțurile spirituale desăvîrșite ca să-L descopere din prezența și lucrarea Lui în creație, rămînea de fapt în întunerecul necunoașterii lui Dumnezeu. Sfinții Părinți fac deosebire între «cunoștința lucrurilor» — care este rodul lucrării rațiunii și «cunoașterea adevărului» credinței — care este cu puțință numai prin Duhul lui Iisus—Adevărul, Duhul Adevărului (Ioan XIV, 17). Prin duhul credinței în Iisus Hristos dobîndim astfel cunoașterea lui Dumnezeu: «Eu am venit ca să fiu lumină în lume, pentru ca oricine crede în Mine, să nu rămînă în întuneric» (Ioan XII,46).

Ce este credința?

În epistola către Evrei, credința este denumită «încrederea neclintită în cele nădăjduite, încredințarea puternică despre cele nevăzute» (XI,1), iar teologul Diadoh al Foticeii o numește «cugetarea nepătimașă despre Dumnezeu».

Credința este deodată harul și puterea care deschid sufletul nostru pentru lumina adevărului dumnezeiesc ce țîșnește din persoana, cuvîntul și lucrarea lui Iisus Hristos. Credința creștină este în legătură cu tot ceea ce face Dumnezeu cel întrupat, înviat și înălțat, pentru mîntuirea noastră. Ea este puterea dumnezeiască care împreună cu consimțirea spiritului nostru, ne încredințează că cuvintele și lucrările lui Iisus Hristos sînt ineseși faptele lui Dumnezeu prin care ne mîntuiește: «Cuvintele pe care vi le spun Eu nu le spun de la Mine, ci Tatăl care locuiește în Mine, El face aceste lucrări ale Lui. Credeți-mă că Eu sînt în Tatăl și Tatăl este în Mine, credeți cel puțin pentru lucrările acestea» (Ioan XIV, 10—11). Așadar credința ne îndreaptă, pe de o parte, spre trecut, spre lucrările răscumpărătoare împlinite de Iisus Hristos, iar pe de altă parte, ne îndreaptă spre viitor, și este încredințarea despre împlinirea celor fă-

găduite de Iisus Hristos în Împărăția lui Dumnezeu, care se vor arăta pe deplin în viața viitoare.

Prin harul credinței Duhul Sfânt atinge ochii minții noastre ca să cunoaștem că Iisus Hristos Cel «răstignit pentru noi în vremea lui Ponțiu Pilat» este cu adevărat Fiul lui Dumnezeu, Mîntuitorul nostru. Credința este lumina cea nezidită care ne descoperă tainele spirituale și ne conduce spre zările cerești pentru a vedea Lumina Împărăției viitoare. Fără lumina dumnezeiască venită prin harul credinței nu putem înțelege voia lui Dumnezeu. După cum Dumnezeu ne-a dat simțul văzului ca să cunoaștem cele create, tot așa ne-a dat harul și simțul spiritual al credinței ca să cunoaștem cele dumnezeiești. Și precum trupul fără vedere este orb, tot așa sufletul fără credință stă în întunec. După Sfinții Părinți cea mai gravă boală a sufletului este necredința.

Credința în sine — sau credința simplă cum o numesc Sfinții Părinți — nu poate să ne mîntuiască. Nimeni nu poate spune că numai credința în Domnul Iisus Hristos îi e de ajuns pentru mîntuire, deoarece și «diavoli cred și se cutremură» (Iacob II, 19), dar nu se mîntuiesc. Creștinul trebuie să dobîndească credința mîntuitoare, credința care lucrează prin faptele iubirii de Dumnezeu și de aproapele. Iată de ce credința și dragostea formează o unitate ce nu se poate despărți niciodată. Cel ce spune că are numai credință și nu are dragoste, nu are nici credința însăși pe care socotește că o are. Numai cel ce iubește cu adevărat, acela crede totodată cu adevărat și săvîrșește faptele credinței. Credința lucrătoare prin dragoste este marele izvor al virtuții, de aceea cel ce crede cu adevărat în Dumnezeu trebuie să dobîndească în mod necesar și dragostea de Dumnezeu și de aproapele. Sfîntul Ignatie Teoforul exprimă legătura dintre credință și dragoste astfel: «Credința voastră este puterea care vă trage în sus, iar dragostea este calea care duce la Dumnezeu». Așadar mîntuirea este deopotrivă rodul credinței și al dragostei.

Sfîntul Apostol Ioan scrie că Dumnezeu este dragoste: «cine nu iubește n-a cunoscut pe Dumnezeu, pentru că Dumnezeu este dragoste» (I Ioan IV, 8, 16). Iar Apostolul Pavel a închinat iubirii de Dumnezeu cea mai frumoasă doxologie biblică. Învățătura «Apostolului neamurilor» despre dragostea de Dumnezeu se poate rezuma astfel: putem să avem toate darurile dumnezeiești, dar dacă nu avem dragoste, acestea nu ne folosesc la nimic (I Cor. XIII, 1—3). Nimic nu e mai mare decît dragostea dumnezeiască. «Începutul mîntuirii și al Împărăției cerurilor este dragostea».

Evangelhia ne arată că legea dumnezeiască se cuprinde în porunca iubirii: «Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău, din toată inima ta, din tot sufletul tău, din tot cugetul tău și cu toată puterea ta» (Marcu XII, 30). Într-adevăr, Mîntuitorul spune ucenicilor săi: «Aceasta este porunca Mea: să vă iubiți unii pe alții, cum V-am iubit Eu» (Ioan XV, 12).

În cuvintele Sfintei Scripturi și în învățătura Sfinților Părinți întîlnim exprimată nu numai unitatea dintre credință și dragoste, ci și legătura dintre dragoste și împlinirea poruncilor. Mîntuitorul spune: «Cine are poruncile Mele și le păzește, acela Mă iubește... Cine nu mă iubește, nu

păzește cuvintele Mele» (Ioan XIV, 21, 24). Iar Sfinții Părinți arată că, într-un fel Dumnezeu este ascuns în poruncile Sale, și cei ce caută pe Dumnezeu îl vor afla pe măsura împlinirii acestor porunci. Dragostea lui Dumnezeu se revarsă în inimile noastre prin lucrarea poruncilor dumnezeiești. Dacă prin credință Dumnezeu intră în sufletul nostru, iar prin nădejde lărgeste inima, prin dragoste pune stăpânire pe întreg sufletul vostru, încît nu mai sîntem ai noștri ci ai lui Hristos, după cuvîntul Apostolului Pavel, care arată că nici moartea, nici viața ...«nu vor fi în stare să ne despartă de dragostea lui Dumnezeu care este în Iisus Hristos, Domnul nostru (Rom. VIII, 38—39).

După cum credința adevărată nu se poate despărți de faptele credinței (Iacob II, 20), tot așa dragostea de Dumnezeu nu se poate despărți de dragostea față de aproapele. Cel ce iubește pe Dumnezeu, cu siguranță iubește pe aproapele. Creștinul adevărat nu poate să nu iubească pe semenul său ca pe sine însuși, deoarece iubirea lui Dumnezeu nu îngăduie ura față de om. Cel ce nu iubește pe aproapele nu ascultă porunca Domnului: «să vă iubiți unii pe alții» (Ioan XV, 3), iar cel ce nu păzește porunca, nici pe Domnul nu-L poate iubi.

Iubirea și credința sînt cele două brațe cu care creștinul își lucrează mîntuirea. Tot ceea ce săvîrșește creștinul, trebuie să pornească din credință și dragoste. Dar cum dobîndim puterea credinții în Dumnezeu și a dragostei de Dumnezeu?

Mîntuitorul a dat vieții noastre duhovnicești nu numai porunci, ci și puterea Sa dumnezeiască pentru orice lucrare. Începătorul credinței și al oricărei virtuți este Dumnezeu, Care a spus: «fără de Mine, nu puteți face nimic» (Ioan XV, 5). Prin Taina Sfintului Botez și prin celelalte Taine creștinul primește harul lui Hristos, energia divină necreată, izvorul tuturor virtuților. Credința și dragostea sînt deci roadele Duhului Sfînt (Gal. V, 22). Dar harul nu rodește fără voința noastră, întrucît lucrarea duhovnicească depinde și de noi. Pe de o parte, strădania creștinului, dacă nu primește ajutorul lui Dumnezeu, nu poate să ajungă la ținta ei, pe de altă parte, harul dumnezeiesc fără conlucrarea acestuia nu rodește în ogorul vieții spirituale. Creștinul trebuie să știe că mîntuirea nu este o plată datorată de Dumnezeu pentru faptele noastre, după cum trebuie să știe că puținătatea credinței și neîmplinirea poruncilor nu pot fi socotite semnele lipsei de har, ci semnele lipsei de voință.

Desigur că atît credința cît și dragostea se întemeiază pe o înclinare a firii noastre: aceea de a comunica cu aproapele, de a fi împreună cu toți oamenii, de a forma o comunitate spirituală cu aceștia. Dragostea este forma cea mai înaltă a comuniunii dintre cei ce cred în Dumnezeul iubirii. Dar această dragoste naturală a sufletului este prefăcută și desăvîrșită de harul dragostei care vine de la Duhul Sfînt. Iubirea apropielui este pentru creștini semnul și răspunsul nostru la iubirea lui Dumnezeu pentru noi. Prin energia dragostei pătrunde în suflet însuși Dumnezeu: «Cel ce a dobîndit prin urmare dragostea, a dobîndit pe Dumnezeu Însuși, întrucît «Dumnezeu iubire este». De aceea numai în sufletele care stau sub înfrurirea lui Dumnezeu, legătura dragostei nu se poate des-

face. O astfel de dragoste au avut-o ucenicii lui Hristos, căci «numai ei au avut dragostea adevărată, ca învățător al dragostei».

Credința și iubirea sînt nu numai virtuți individuale, care privesc persoana credinciosului în mod izolat. Credința în Dumnezeu și dragostea de Dumnezeu și de aproapele au și un aspect comunitar, social. Credința creează adunarea credincioșilor, astfel că Biserica e o comunitate de credință. Tot așa se poate spune că Biserica este comunitatea iubirii. Prin credința ortodoxă noi ne găsim în unitate cu toți membrii Bisericilor Ortodoxe, cu care formăm «una, sfîntă, sobornicească și apostolică Biserică». Prin dragostea față de Dumnezeu și de aproapele noi intrăm în comuniune spirituală cu toți oamenii. Biserica noastră ne cere să dezvoltăm aceste virtuți în ambele sensuri. În comunitatea de credință a Bisericii, ortodoxia se păstrează vie. În comuniunea de iubire a Bisericii, fapta noastră de dragoste față de aproapele devine o dăruire pentru unitatea întregii omeniri, o jertfă pentru pacea lumii.

Diac. I. BRIA

SLĂBĂNOGUL DIN VITEZDA

Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, fiul lui Dumnezeu celui viu, venind în lume și făcîndu-se cetățean al acestei lumi, luînd asupra-și natura noastră omenească pentru a o înălța la vrednicia pe care o pierduse prin păcatul strămoșesc al lui Adam a gustat din frămîntările noastre omenești și a înțeles durerea noastră. El, Dumnezeu și om în același timp, venind în lume să caute pe cel pierdut și să vindece pe cel bolnav, înțelegînd prin bolnavi, în primul rînd, pe cei ce pierduseră sănătatea sufletească, în scurta sa petrecere între noi oamenii, ori de cîte ori a avut ocazia a șters o lacrimă de la ochii ce plîngeau și a alinat o suferință de la o inimă ce pătimea. El este singurul om despre care se poate spune fără nici o exagerare că a făcut numai bine și a învățat numai adevărul.

Fără nici o îndoială că multe minuni a săvîrșit Mîntuitorul în timpul celor trei ani și jumătate cit a ținut activitatea lui publică, adică din momentul cînd a fost botezat în rezejiunile Iordanului de către Ioan Botezătorul și pînă în clipa în care și-a încredințat sufletul în mîinile Părintelui Său, pe lemnul sfînt al crucii. Nu toate aceste semne și minuni au fost înregistrate de către Sfintele Evanghelii, căci zice Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan la sfîrșitul evangheliei sale că «sînt și alte multe, care le-a făcut Iisus, care de s-ar scrie una cîte una mi-se pare că nici în toată lumea n-ar încape cărțile ce s-ar scrie» (Ioan XXI, 25). Multe din ele au izbit atît de tare inima celor care le-au văzut, încît au fost redade în scris cu toate împrejurările în care s-au săvîrșit. Și precum odinioară

au umplut de sfânt entuziasm și de mare mirare sufletele mulțimilor, tot așa și astăzi ele imbată de sfântă admirație sufletele credincioșilor, căci ele au dovedit și dovedesc cu prisosință pentru orice om de bună credință că cel ce le-a săvârșit este cu adevărat Fiul lui Dumnezeu și că deci pe El trebuie să-L ascultăm și Lui să I ne închinăm.

În Sfânta Evanghelie de la Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan, (V, 1—15), ni se descrie tămăduirea slăbănogului din Vitezda. Fiind zi de sărbătoare, probabil Paștile evreești, Mintuitorul nostru Iisus Hristos, care n-a venit să strice Legea, ci să o plinească, adică să o desăvârșească, S-a suit în Ierusalim pentru ca acolo să se roage în templu. Acolo era o scâldătoare cu numele de scâldătoarea oilor sau evreește Bethesda, care avea 5 foișoare, adică 5 pavilioane, în care zăcea mulțime mare de bolnavi de tot felul, căci, apa aceea avea puteri minunate și vindeca orice boală. Acest lucru însă nu se întâmpla în mod curent, căci apa în sine nu avea darul tămăduirii minunate, ci se întâmpla numai din când în când și aceasta datorită unei intervenții divine. căci zice sfântul evanghelist că un înger al Domnului «se pogora din când în când și tulbura apa și cel ce intra cel dintii după tulburarea apei se făcea sănătos de orice boală era cuprins».

Într-unul din foișoarele acestui loc de tămăduire minunată se afla un om, care purta crucea boalei sale de 38 ani și care zăcea în pat, de unde se putea ridica numai cu mare caznă și cu multă suferință. Singur în durerea sa și izolat de lume, neavînd ajutor nici de la ai săi și mai puțin de la cei străini lui — căci așa e soarta, nenorocirea, suferința și necazul îl izolează de cele mai multe ori pe om de ai săi și de prieteni —, acest om al durerii nu avea nici o șansă să se vindece, oricît de mult ar fi stat în acel loc, căci neavînd o mină de ajutor, nu putea afla tămăduire prin tulburarea apei, deoarece alții mai sprinteni i-o luau totdeauna înainte. Totuși el n-a descurajat, ci cu încredere în mila Domnului a așteptat cu răbdare să vie și ceasul său. Și iată că încrederea și răbdarea i-au fost răsplătite, căci de data aceasta nu îngerul Domnului îi va aduce tămăduire ci însuși Fiul lui Dumnezeu, care cercetînd acest loc al suferinței și văzîndu-l pe acest slăbănog mai nenorocit decît toți ceilalți și mai lovit de soartă îl va vindeca nu prin puterea apei, ci prin atotputernicia cuvîntului său dumnezeiesc.

Apropiîndu-se de cel ce zăcea neputincios în pat, «și știînd că de multă vreme boala», Mintuitorul îl întrebă: «Vrei să fii sănătos?» Întrebarea putea fi socotită de prisos, căci care bolnav nu dorește să afle tămăduire? Însă din tonul și din căldura cu care era făcută, slăbănogul a simțit că cel ce-l întrebă, dorește să-i vie în ajutor. Și atunci îi răspunde: «Doamne, om nu am, ca să mă bage în scâldătoare; dacă se va tulbura apa, și pînă cînd merg eu, altul înaintea mea se pogoră». Fără îndoială că Mintuitorul, fiind Fiul lui Dumnezeu care toate le știe, cunoștea aceste lucruri: El știe că pe lîngă durerea pe care i-o cauza boala, slăbănogul suferea poate mai tare de pe urma faptului că neavînd ajutor de la cineva nu putea spera vindecare, mai ales că văzuse pe atîția care se tămăduiseră pe dată intrînd în scâldătoare după tulburarea apei. Pu-

nîndu-i această întrebare Mîntuitorul Iisus Hristos a voit să stîrnească în sufletul acestui om dorința arzătoare de a se ridica din patul suferinței și nădejdea tare că ceea ce nu putuse realiza timp de 38 ani, va putea acum. La auzul acestui răspuns demn și resemnat al slăbănogului, care nu se tînguește ca femeile pentru că pătîmește de atîta vreme și nici nu acuză pe nimeni că nu-l ajută, Mîntuitorul îi zice: «Scoală, ia-ți patul și umblă».

Fără să se îndoiască cîtuși de puțin de realitatea pe care aceste cuvinte o exprimau și uitînd de orice chin din cele pătîmite în lunga sa bolire, slăbănogul se ridică din pat, se sprijinește sănătos pe picioare și ușor ca o căprioară cu patul pe umeri umblă. Nu spune cartea sfîntă dacă primul său drum a fost spre casă sau spre templu, ca să dea slavă lui Dumnezeu. Dar spune sfîntul evanghelist că văzînd evreeii pe cel vindecat că în zi de Sîmbătă poartă patul la spinare, l-au certat: El însă nu se jenează prea mult, ci le răspunde că Cel ce l-a făcut sănătos i-a spus să-și ia patul și să umble. Întrebat fiind cine este, el n-a putut să le dea răspuns, deoarece nu știa cine era cel ce-l vindecase. Se vede însă că cel ce fusese slăbănog a simțit nevoia să mulțumească lui Dumnezeu pentru tămăduirea sa, căci spune sfîntul evanghelist că Iisus l-a aflat apoi în templu și aflîndu-l i-a zis: «Iată te-ai făcut sănătos, de acum să nu mai păcătuiești, ca să nu-ți fie ceva mai rău». Dînd sănătate trupului acestui om. Mîntuitorul vrea să-i vindece și sufletul. De aceea îi atrage atenția ca să nu mai cadă în păcate, căci dacă o va face, ar putea să i se întîmple mai mare nenorocire, adică să fie pedepsit nu numai cu încercările și suferințele pe care le poate da o boală oricît de grea ar fi fost, care fiind vremelnice sînt relativ ușoare, ci cu pedeapsa iadului, care pe lîngă faptul că e veșnică, este și nepus de grea.

Fără îndoială că și pe noi ne-a încercat și ne încearcă suferințe de tot felul; fără îndoială că și pe noi ne-a obligat să stăm la pat încercarea boalei. Nu știu dacă atunci cînd am gustat din paharul amar al suferinței ne-am amintit de slăbănogul din Vitezda pentru ca din cuvintele Mîntuitorului să pricepem că de cele mai multe ori boala trupeză nu este decît pedeapsa binemeritată a vieții noastre păcătoase, nu este decît consecința firească a unei vieți dezordonate pe care o petrecem. Vrei să fii sănătos? îl întrebă Mîntuitorul pe slăbănog. Tămăduiește întii sufletul tău păcătoș de boala păcatului! Vrei să nu mai înduri amarul suferințelor trupești? De acum să nu mai păcătuiești. Trăind o viață cumpătată, ferindu-te de excesele de orice fel, practicînd virtutea și evitînd viciul, nu te vei teme că-ți vei îmbolnăvi trupul. Prin urmare noi înșine sîntem de cele mai multe ori cei mai mari dușmani ai noștri, pentru că sîntem noi cei care prin viața noastră păcătoasă pierdem nu numai fericirea vieții celei veșnice, pe care Cel înviat din morți ne-a cîștigat-o prin scump singele său, ci și pacea, liniștea și tihna pe care am putea-o avea în această lume.

Așadar creștini fiind să ne smerim sub mîna atotputernică a lui Dumnezeu, ori de cîte ori trebuie să sorbim paharul durerii! Merităm cu toții orice pedeapsă de la Domnul, pentru că am păcătuit în tot felul, chel-

tuind darurile trupești și sufletești cu care Dumnezeu ne-a înzestrat. Știind însă că putem împuțina suferința noastră prin ajutor de la Domnul, să revizuim trăirea noastră și așezînd-o pe făgașul poruncilor dumnezeiești și încălzînd-o la focul iubirii de Dumnezeu, să eliminăm din noi tot răul, tot păcatul și toată greșala, pentru ca fiind sănătoși sufletește să ne putem bucura și de sănătatea trupească, așa cum ne-a promis-o Domnul prin glasul psalmistului (Ps. XC): «Pentru că ți-ai ales de liman pe cel prea înalt, de aceea nici un rău nu te va atinge și boala nu se va apropia de casa ta». Să ne însușim rugăciunea Bisericii de la Condacul zilei de astăzi și să-L rugăm pe Domnul din adîncul sufletului zicînd:

«Sufletul meu, Doamne, cel slăbănogit cu tot felul de păcate și fapte netrebnice, ridică-l cu dumnezeiesc ajutorul Tău, precum și pe slăbănogul l-ai ridicat odinioară, ca mîntuit fiind să strig: Hristoase milostive, slavă puterii Tale!». Amin.

Pr. I. VESA

LA DUMINICA ORBULUI

«Iar orbul a zis: Cred, Doamne, și s-a închinat Lui» (Ioan IX, 38).

Tabloul orbului, pe care ni l-a înfățișat sfînta evanghelie de azi, are două planuri distincte: unul mai întunecat, al suferinței acestui oropsit al soartei; al doilea mai luminat, al vindecării și al mărturisirii credinței sale în Iisus Hristos, ca fiu al lui Dumnezeu.

Cît de mult se adeverește în această împrejurare ceea ce a spus Sfîntul Apostol Pavel despre credință: «Iar credința este adevărarea celor nădăjduite, dovada lucrurilor celor nevăzute» (Evrei XI, 1).

Orbul nădăjduiește într-o vindecare minunată și nădejdea i-a fost împlinită. Tot în această împrejurare și-a dat seama că nu putea să-l vindece decît o putere dumnezeiască; de aceea a și recunoscut în Iisus Hristos această putere și a și mărturisit că este Fiul lui Dumnezeu.

Sfînta Evanghelie ne mai relatează astfel de întîmplări: cea cu femeia samariteancă și apoi cu locuitorii orașului Sihar. «Credem — au zis ei femeii samarince — nu numai din pricina vorbelor tale, dar fiindcă noi înșine am auzit și știm că acesta este cu adevărat Hristos, Mîntuitorul lumii» (Ioan IV, 42). Din dialogul dintre Iisus Hristos și femeie și Iisus Hristos și locuitorii Siharului, s-a aprins lumina lăuntrică a convingerii că Iisus era Mesia, Fiul lui Dumnezeu, cel așteptat de poporul iudeu. Dialogul cu orbul a fost mai scurt, pentru că el avea o credință mai puternică și a recunoscut mai repede în Iisus pe Fiul lui Dumnezeu. Despre această forță a credinței vom vorbi, pe scurt, astăzi.

Trecerea din întuneric la lumină a fost o adevărată naștere pentru nefericitul infirm. Dar viața lui cea nouă, în loc să-i aducă bucurii, a atras

după sine un întreg șir de necazuri, pricinuite de farisei și cărturari. Aceștia nu se bucurau de minunea vindecării. Dimpotrivă. Prin această minune, Mîntuitorul își arată puterea Sa dumnezeiască, iar fariseii și cărturarii voiau să împiedice orice legătură între credincioși și Hristos. De aici s-a pornit o înverșunată urmărire și hărțuială a bietului orb și din toate cele întîmplate se vede că fariseii și cărturarii erau fanatici și interesați. Aceștia l-au exclus din sinagoga lor. Motivul: «Iudeii puseseră la cale că dacă vreunul va mărturisi despre Iisus că e Hristos, să fie dat afară din sinagogă» (Ioan IX, 22). Pe acele vremuri, excluderea din comunitatea religioasă era un lucru foarte grav.

Cel ce-l dezlegase din lanțurile suferinței fizice l-a dezlegat și de teama de amenințările fariseilor și cărturarilor. Lucrurile s-au petrecut astfel: «Și-a auzit Iisus că l-au dat afară. Deci, găsindu-l, l-a întrebat: Crezi tu în Fiul Omului? El a răspuns și a zis: Dar cine este, Doamne, ca să cred într-insul? Iisus grăit-a către el: L-ai și văzut! Că este Cel care vorbește cu tine. Iar el a zis: Cred, Doamne, și s-a închinat Lui» (Ioan IX, 35—38).

O convorbire simplă și curată, în care Dumnezeu Se descoperă nu în suflet nevinovat, însetat după ajutorul divin, și care-i potolea acum această sete și credință nestrămutată, prin afirmația: «Fiul lui Dumnezeu este cel care vorbește cu tine». În aceeași clipă, sufletul lui s-a luminat dintr-o dată și credința lui și-a mărturisit-o fără nici un înconjur: «Cred, Doamne!» Un suflet pur se aprinde la flacăra prezenței Fiului lui Dumnezeu și pecetluiește în câteva cuvinte puterea lăuntrică a credinței sale. Orbul dobîndise deodată de la Hristos două vederi: pe cea trupească și pe cea sufletească: cunoștea și lumea și pe Dumnezeu. Mulți au suspinat după această fericită cunoaștere, dar puțini s-au bucurat de prestigiul unei vederi față către față, așa cum s-a bucurat cel ce fusese orb. Prin contrast cu orbul, fariseii și cărturarii, au rămas orbi față de adevărul dumnezeiesc, pentru că n-au vrut să creadă în Hristos.

Totuși, Hristos a biruit vechile erori religioase și mai ales fanatismul. Învățătura Lui a eliberat pe mulți credincioși din cătușele idolatriei și ale politeismului, a dărîmat zidurile unor false tradiții și a insuflat celor care au crezut în el idealul spiritual al unei vieți mai bune, mai drepte, mai adevărate.

Bunătatea, mila, iubirea, înțelegerea, răbdarea și încrederea în bine sînt roadele credinței și ele aduc o mare mîngîiere în sufletul celor care le au și al celor care au nevoie de ele. Cine poate condamna bunătatea? Cine nu are nevoie de iubire? Cine nu însetează după dreptate?

Adevărul credincios trebuie să le aibe. Acestea toate și-au găsit o înflorire, în Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu. De aceea, unii și-au lepădat vechile lor credințe și L-au urmat pe Mîntuitorul, cum a fost și orbul, iar alții după multe frămîntări sufletești au venit la Hristos, schimbîndu-se sufletește în întregime.

Astfel de convertiri totale, săvîrșite de focul credinței, observăm la Sfîntul Apostol Pavel și la Fericitul Augustin. Sfîntului Apostol Pavel i S-a descoperit Mîntuitorul pe drumul spre Damasc. De atunci, viața lui nu a mai trăit-o decît pentru Hristos: «M-am răstignit împreună cu Hristos —

glăsuiește el — și eu nu mai trăiesc. ci Hristos trăiește întru mine. Și viața mea de acum, în trup, o trăiesc în credința în Fiul lui Dumnezeu, Cel ce m-a iubit și S-a dat pe Sine însuși pentru mine» (Galateni II, 20). Iar în Epistola către Evrei, unde Apostolul Pavel închină unul din cele mai profunde și mișcătoare imne credinței, arată că: «Fără credință, dar, nu este cu putință să fim plăcuți lui Dumnezeu, căci cine se apropie de Dumnezeu, trebuie să creadă că el este și că se face răsplătitor celor care îl caută» (Evrei XI, 6).

Un alt minunat exemplu de tărie a credinței ni-l dă Fericitul Augustin. Procesul credinței sale a fost mai lent, nu brusc, așa cum a fost la orbul din Ierusalim sau la Sfântul Pavel.

Să ascultăm propria-i mărturisire: «Ajutatu-m-ai, Doamne, să intru întru adîncurile sufletului meu. Intrat-am și am văzut cu ochiul lăuntric... lumina cea neschimbată... O, adevăr veșnic! Iubire adevărată! Veșnicie scumpă! Tu ești Dumnezeu meu! După Tine suspin zi și noapte... Dar sînt departe de Tine. Întru adîncurile mele abia aud glasul Tău care coboară de sus»... (Cartea VII, cap. X, Mărturisiri).

Apoi, istorisește momentul convertirii sale și arată cum plîngea și striga: «Pînă cînd, Doamne? Mîine?... Mîine? De ce nu acum? Așa ziceam și plîngeam cu toată amărăciunea unei inimi zdrobite. Deodată am auzit ca un glas de copil: «Ia și citește! Ia și citește!... N-am mai plîns și am înțeles că-i o poruncă dumnezeiască să deschid Sfînta Scriptură și să citesc Epistola Sfîntului Apostol Pavel.

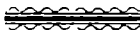
Pe aceste căi au ajuns acești doi străluciți părinți la cunoașterea lui Hristos și viața lor au închinat-o binelui, oamenilor. Credința este așadar o forță care ne ajută să biruim necazurile, să ne ferim de păcate, să ne păzim sufletul de orice rele, să rîvnim sfințenia. Credința noastră ne-a adus astăzi pe toți aici, înaintea lui Hristos. Ca și orbul, mărturisim: «Credem, Doamne, și ne închinăm Ție». Dar să nu uităm că adevărata credință în Dumnezeu nu este despărțită de dreptatea pentru toți oamenii, de sfințenie și de pace. Sfîntul Apostol Pavel ne îndeamnă: «Căutați făgașuri drepte... Căutați pacea cu toată lumea și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul» (Evrei XII, 13—14).

Dar cotropirea unor popoare pașnice, tirania impusă cu tunul, trufia exprimată în îngrozitoare jefite omenești arată cît de orbi sînt încă unii care se pretind creștini.

Crezul nostru este și va fi totdeauna Hristos, Patria noastră dragă și semenul nostru, căci Sfîntul Apostol Pavel ne îndeamnă: «Să alergăm cu stăruință în lupta de întrecere care ne stă înainte, cu ochii ațintiți asupra lui Iisus, Începătorul și Plinitorul credinței» (Evrei XII, 1—2).

«Credem, Doamne, și ne închinăm Ție! Credem în iubirea Ta, în dreptate, în viață, în bucuria de a trăi, în lumina și bunătatea Ta, care să ne lumineze calea spre Tine și spre fratele nostru omul, acum și în veci». Amin!

Pr. Prof. NICOLAE BUZESCU

LA NAȘTEREA SFINTULUI IOAN BOTEZĂTORUL

«Și tu, pruncule, prooroc al Celui prea-înalt te vei chema, că vei merge înaintea Domnului, ca să pregătești căile Lui» (Luca I, 76).

Biserica creștină prăznuiește astăzi nașterea Sfintului Ioan Botezătorul. El se găsește în ierarhia sfinților pe treapta cea mai înaltă, prin cinstitirea acordată chiar de Mântuitorul Hristos, când, vorbind ucenicilor săi despre Sfântul Ioan Botezătorul, care era închis în temniță de Irod Antipa, zice: «Adevăr vă spun, că dintre cei născuți din femei, nu s-a sculat nici unul mai mare decât Ioan Botezătorul» (Matei XI, 71).

După căderea primilor oameni, Dumnezeu, în purtarea Sa de grijă pentru mântuirea noastră, a vestit din timp în timp, prin proorocii Săi, venirea în lume a Mântuitorului Hristos. Proorocirea lui Daniil, care preciza și timpul întrupării lui Mesia, a făcut ca la «plinirea vremii» omenirea să aștepte cu nerăbdare pe Mântuitorul. «Știm că va veni Hristos, — zice femeia samarineancă, — când va veni ne va spune toate lucrurile» (Ioan IV, 25). Irod întreabă pe arhierii și cărturarii, unde avea să se nască Hristos? iar Magii din răsărituri străbat depărtări mari pentru a găsi și a se închina lui Mesia. Ultimul act al pregătirii omenirii a fost trimiterea Sfântului Ioan, ca înaintemergător și botezător al Mântuitorului nostru.

Minunată este nașterea Sfântului Ioan Botezătorul pentru că lucruri mari și minunate s-au întâmplat atunci. Mai întâi, trebuie să amintim că în afară de viața Mântuitorului și a Sfintei Fecioare Născătoare de Dumnezeu, nici o altă viață și venire în lume a altei persoane nu a fost proorocită, fără numai a Sfântului Ioan, Proorocul și Înaintemergătorul Domnului. Cu opt sute de ani înainte de nașterea Sfântului Ioan, Proorocul Isaia, vorbind despre el, îl numește: «Glasul celui ce strigă în pustie gătiți calea Domnului, drepte faceți căile Lui» (Is. XL, 3).

Și însuși Mântuitorul, vorbind noroadelor despre Sfântul Ioan, citează din profeția lui Miheea, care trăise în urmă cu 400 de ani: «El este acela despre care s-a scris: «Iată eu trimit înaintea feții Tale pe îngerul meu, care îți va pregăti calea înaintea Ta» (Matei XI, 11).

Istorisirea nașterii Sfântului Ioan Botezătorul o găsim descrisă de Sfântul Evanghelist Luca, acela care a istorisit și nașterea și copilăria Mântuitorului Hristos, primind amănuntele chiar din gura Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu, care, cum spune evanghelistul, «păstra toate cuvintele acestea în inima ei» (Luca II, 19).

Nașterea Sfântului Ioan a fost vestită de Arhanghelul Gavriil cu șase luni înainte de a merge la Nazaret ca să vestească Sfintei Fecioare că va naște pe Mântuitorul.

Bătrînul preot Zaharia din ceata lui Avia era căsătorit cu Elisabeta din neamul lui Aaron și rudenie cu Sfânta Fecioară Maria. Amîndoi erau

întristați pentru că nu aveau copii. «Erau neprihăniți înaintea lui Dumnezeu și păzeau fără pată toate poruncile și rânduielele Domnului» (Luca I, 6). Cînd au căzut sortii să tîmîieze Zaharia în templul Domnului și norodul era afară, i se arată îngerul Domnului care-i zise: «Nu te teme, Zaharia, fiindcă rugăciunea ta a fost ascultată. Soția ta Elisabeta va naște un fiu, căruia îi vei pune numele Ioan. El va fi pentru tine o pricină de bucurie și mulți se vor bucura de nașterea lui. El va fi mare înaintea Domnului. Nu va bea nici vin, nici băutură ametoitoare și se va umple de duh sfînt încă din pîntecele maicii sale. El va întoarce pe mulți din fiii lui Israel la Domnul Dumnezeu lor» (Luca I, 13—15).

Zaharia preotul se îndoiește de adevărul celor vestite, din cauza bătrîneței și pentru că Elisabeta soția lui era stearpă. Pentru această neîncredere este pedepsit: «Eu sînt Gavriil care stau înaintea lui Dumnezeu și am fost trimis să-ți aduc această veste bună și iată vei fi mut și nu vei mai vorbi pînă în ziua cînd se vor întîmpla aceste lucruri, pentru că n-ai crezut cuvintelor mele care se vor împlini la vremea lor» (Luca I, 19).

În adevăr, limba preotului Zaharia se dezleagă după nouă luni, adică la nașterea pruncului sau mai precis, la tăierea împrejur a opta zi, cînd cerînd o tăbliță, scrise numele ce se va da pruncului: Ioan, va fi numele lui.

Dar pînă atunci, un alt fapt minunat arată spusa îngerului că Ioan avea să fie «plin de Duh Sfînt încă din pîntecele maicii sale» și anume:

Îndată ce Sfînta Fecioară primi Bunavestire de la același Arhanghel Gavriil care o liniștește spre încredințare cu cuvintele: «Iată și rudenia tă, Elisabeta a zămislit și ea un fiu la bătrînețe, ea căreia i se zicea stearpă este acum în a șasea lună, căci nimic nu este cu neputință înaintea lui Dumnezeu» (Luca I, 36), a plecat spre Hebron unde locuia ruda sa Elisabeta. Și istorisește Sfînta Evanghelie că, atunci cînd a auzit Elisabeta închinăciunea Mariei, a săltat pruncul cu mare bucurie în pîntecele ei «Și s-a umplut de Duh Sfînt Elisabeta și a strigat cu glas mare: «Binecuvîntată ești tu între femei și binecuvîntat este rodul pîntecului tău și de unde mie cîntea aceasta ca să vie Maica Domnului meu la mine, căci iată, cînd ajunse la urechile mele glasul închinării tale, mi-a săltat pruncul în pîntece de bucurie» (Luca I, 41).

Deci Sfîntul Ioan Botezătorul, în pîntecele maicii sale fiind, recunoaște pe Mîntuitorul, cel de curînd intrupat în Sfînta Fecioară Născătoare de Dumnezeu, iar Sfînta Elisabeta, fiind inspirată de Sfîntul Duh, grăiește oarecum: «Tu ești Maica Domnului, iar eu maica omului, tu Maica Stăpînului, eu maica robului, tu Maica Împăratului, eu maica ostașului, tu Maica Dătătorului legii, eu a împlinitorului legii, de unde pentru mine atîta cînte ca să vii tu la mine!»

Un alt fapt minunat petrecut la nașterea Sfîntului Ioan a fost, cum am amintit în treacăt, dezlegarea limbii tatălui său Zaharia, care tot sub insuflarea Duhului Sfînt, proorocește: «Și tu, pruncule, vei fi chemat prooroc al Celui Preainalt. Căci vei merge înaintea Domnului ca să pregătești căile Lui. Și mai arată Sfîntul Evanghelist încheind istorisirea naș-

terii Sfintului Ioan, că «*pruncul creștea și se întărea în duh. Și a stat în locuri pustii pînă în ziua arătării lui înaintea lui Israel*» (Luca I, 8).

Sfînta tradiție arată că atunci cînd Irod a ucis pruncii fiind amăgit de magi. Sfînta Elisabeta a fugit cu pruncul Ioan în pustie, și, murind ea după puțină vreme, iar Zaharia fiind omorît din porunca lui Irod în templu, Sfîntul Ioan — pruncul a rămas în pustie, hrănindu-se cu lăcuste și miere sălbatecă. La vîrsta majoratului a ieșit la predică, și veneau la el noroade multe din Ierusalim, din Iudeea și din toate împrejurimile Iordanului, care, mărturisindu-și păcatele erau botezați în riul Iordanului (Matei III, 5—6).

Din nașterea minunată și viața plină de virtuți mari și de sfințenie a Sfintului Prooroc și Înaintemergător Ioan, se cuvine să luăm învățături pentru viața noastră, cum zice Sfîntul Apostol Pavel despre sfinți, că «*pri-vind la felul cum și-au săvîrșit viața, să le urmați credința*». (Evrei XIII. 7).

Fie-ne pildă de urmat: caracterul său neînfrînt și viața trăită în modestie și adîncă smerenie. Vorbînd despre aceasta, Mîntuitorul spunea noroadelor: «*Ce ați ieșit să vedeți în pustie, o trestie clătînată de vînt, un om îmbrăcat în haine moi? Aceia sînt în casele împăraților. Un prooroc? Iată mai mult decît un prooroc*» (Matei XI, 7—10).

Sfîntul Ioan Botezătorul se hrănea puțin și se îmbrăca într-o haină de pîr de cămilă și era încins cu o curea. Viața ascetică și sfîntă i-a dus vestea pînă departe și veneau noroadele la el, unii socotindu-l Mesia. El însă nu-și atribuia ce nu avea și nu se lăuda nici cu ce era. Unei delegații de preoți și leviti trimisă să-l întrebă cine este, îi răspunde: «*Nu sînt eu Hristosul!*» Și l-a întreat: «*Ești Ilie?*» și a răspuns: «*Nu!*», «*Ești proorocul?*» «*Nu!*». «*Dar cine ești?*» «*Eu sînt glasul celui ce strigă în pustie, neteziți căile Domnului, cum a zis Isaia Proorocul*» (Ioan I, 19).

Nu se socotea nici prooroc și nici măcar om, el era un glas care striga în pustie și pregătea calea Domnului. «*Eu botez cu apă, dar în mijlocul vostru este unul pe care voi nu-l cunoașteți, acela vă va boteza cu Duh Sfînt, acela vine după Mine și este înaintea mea, și eu nu sînt vrednic să-I dezleg cureaua încălțămîntelor Lui*» (Ioan I, 26).

Iată smerenia Sfîntului Ioan. Dar el mostra faradelegile oamenilor și pe toți îi cheamă la pocăință: «*Pocăiți-vă că s-a apropiat împărăția cerurilor*». Cărturarilor și Fariseilor le strigă: «*Pui de vipere, cine v-a învățat să fugiți de minia viitoare, faceți roade vrednice de pocăință; să nu credeți că puteți zice în voi: «avem tată pe Avraam», că vă spun: «Dumnezeu și din pietrele acestea poate să ridice pe fiii lui Avraam*» (Matei III, 7—10).

Cuvîntul său muștrător nu cruță nici pe regele incestuos Irod, care trăia cu cumnata sa și căruia, din închisoarea unde îl aruncase, Sfîntul Ioan îi striga: «*Nu ți se cade să ai pe soția fratelui tău!*». După cum știți, această tărie de caracter îi aduse și martiriul prin tăierea capului. Pentru virtuțile lui mari, s-a învrednicit să spună despre el Mîntuitorul că este mai mult decît un prooroc și că «*din cei născuți din femei, nu este niciunul mai mare decît Ioan Botezătorul*».

Tot pentru aceasta el se învrednicește a boteza pe Mântuitorul Hristos în Iordan și a fi martor ocular al arătării Prea Sfintei Treimi.

Predica și învățăturile Sfântului Ioan Botezătorul pot servi și astăzi spre îndrumarea noastră.

Exemplul virtuților Sfântului Ioan Botezătorul, viața și predica lui despre pocăință să înfrângă egoismul, trufia, luxul, lingușirea și alte patimi și obiceiuri care înjosesc firea noastră. Făcînd roade vrednice de pocăință, vom dobîndi împărăția cerească, pentru rugăciunile Prea Curatei Maici și ale Sfântului Ioan Botezătorul și Înaintemergătorul Domnului. Amin.

Pr OCTAVIAN POPESCU

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI IN SLUJBA PĂCII

(mai—iunie)

CLERUL DIN AUSTRALIA CONDAMNĂ FOLOSIREA BOMBELOR CU NAPALM ÎMPOTRIVA COPIILOR VIETNAMEZI. — O conferință a clerului din Australia consacrată situației din Vietnam a avut loc în apropierea orașului New-Castle, la care au participat reprezentanți ai diferitelor biserici din Sydney, Canberra, Brisbane, Perth și din alte orașe. Luînd cuvîntul cu acest prilej, arhiepiscopul Gheorghe Epletone, șeful Bisericii anglicane din Australia de vest, a condamnat folosirea bombelor cu napalm împotriva copiilor vietnamezi.

Exprimîndu-și indignarea față de participarea Australiei la războiul agresiv din Vietnam, șeful bisericii anglicane din Australia de vest a ținut să sublinieze că *lupta poporului vietnamez este o luptă națională, pentru dreptate socială.*

MESAJELE PREȘEDINTELUI HO ȘI MIN ADRESATE LUI BERTRAND RUSSELL ȘI JEAN PAUL SARTRE. — O dată cu deschiderea lucrărilor primei sesiuni oficiale a Tribunalului opiniei publice, Președintele R. D. Vietnam, Ho Și Min, a trimis lordului Bertrand Russell. — initiatorul acestui for internațional pentru condamnarea crimelor comise de americani în Vietnam, — un mesaj. Președintele salută deschiderea lucrărilor Tribunalului ca «pe un eveniment internațional foarte important, mai ales în prezent cînd americanii escaladează în mod grav agresiunea din Vietnam, bătînd la porțile Hanoiului și Haifongului».

În cel de al doilea mesaj, — adresat președintelui acestui Tribunal, Jean Paul Sartre —. Ho Și Min subliniază că această acțiune întreprinsă, constituie pentru poporul vietnamez o încurajare în lupta sa eroică împotriva agresorilor. (*România Liberă* din 6 mai 1967).

VIZITA ÎN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMANIA A MINISTRULUI AFACERILOR EXTERNE AL SUEDEI. — Între 3 și 7 mai a.c., la invitația guvernului Republicii Socialiste România, ministrul afacerilor externe al Suediei, Torsten Nilsson, a făcut o vizită oficială în țara noastră.

Dl. Torsten Nilsson a vizitat monumente istorice, obiective economice și social-culturale din orașul București, regiunea Dobrogea și litoralul Mării Negre, luînd cunoștință de progresele economice și sociale realizate în țara noastră.

Între cei doi miniștri a avut loc și un schimb de vederi în legătură cu unele probleme ale vieții internaționale de interes reciproc subliniind necesitatea continuării eforturilor *pentru consolidarea păcii și securității în Europa*. S-a căzut de acord că este în interesul general să fie promovate tendințele actuale pe baza principiilor independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, egalității în drepturi și avantajului reciproc, între toate statele, — în acest scop se vor încuraja toate contactele practice între țările europene.

În vederea asigurării păcii și securității internaționale, miniștrii de externe, român și suedez, au reafirmat pozițiile guvernelor lor pentru întărirea eficiență a acestora pe baza principiilor enunțate de Carta Organizației Națiunilor Unite.

Exprimînd *îngrijorarea lor profundă față de pericolul grav pe care-l reprezintă pentru pacea mondială intensificarea războiului din Vietnam*, cei doi miniștri au subliniat ca un prim pas în vederea creării condițiilor pentru lichidarea conflictului din Vietnam, — încetarea necondiționată a bombardamentelor asupra Vietnamului de Nord. «Pacea trebuie căutată pe baza acordurilor de la Geneva din 1954, asigurînd poporului vietnamez dreptul de a-și decide singur soarta». (*Scinteia*, din 8 mai 1967).

OPINIA PUBLICĂ MONDIALĂ CONDAMNĂ CU HOTĂRÎRE NOILE ACȚIUNI AGRESIVE ALE STATELOR UNITE ÎN VIETNAM — «New York Times» a publicat recent apelul unei grupări condusă de pastorul Martin Luther King, în care, se spune printre altele: «Să întîmpinăm escaladarea războiului cu escaladarea opoziției față de acest război».

— La Beirut a fost organizată o demonstrație a studenților libanezi, scandînd lozinci de proteste împotriva agresiunii americane în Vietnam.

— Patruzeci și patru de cluburi ale Partidului Democrat din New York, care reunesc 25.000 de membrii, au trimis președintelui Johnson un apel prin care se cere încetarea necondiționată a bombardamentelor asupra Republicii Democratice Vietnam și recunoașterea Frontului Național de eliberare din Vietnam.

— La Stockholm, martori oculari ai ororilor săvîrșite de Statele Unite în Vietnam continuă să depună mărturii în fața Tribunalului Russell, care la 2 mai și-a început dezbaterile în acest oraș.

«Facem cercetări pentru a demasca: producem documente pentru a acuza, trezim conștiințe pentru a crea o rezistență de masă». (Bertrand Russell).

— Sute de tineri olandezi, timp de două zile și două nopți au parcurs distanța de la Rotterdam pînă la Amsterdam, protestînd împotriva agresiunii S.U.A. în Vietnam. La trecerea prin Haga, manifestanților li s-au adăugat alte 2000 de persoane organizînd în centrul orașului un miting în cadrul căruia s-a condamnat războiul dus împotriva poporului

vietnamez. După miting, cei 2500 de partizani ai păcii au continuat «Marșul păcii» pînă la Amsterdam.

— La marșul de primăvară din acest an, organizat de demonstrații din R. F. a Germaniei au participat peste 150.000 de persoane, răspunzînd la apelul «Campaniei pentru dezarmarea nucleară». Ei și-au exprimat solidaritatea cu lupta poporului Vietnamez.

— În regiunea Ruhr, pe străzile orașului Duisburg adversarii înarmării atomice au organizat o demonstrație la care au participat peste 2000 de persoane. A fost adoptată o Declarație prin care se cerea guvernului R. F. a Germaniei să se desolidarizeze de politica S.U.A. în Asia de sud-est. «Trebuie să ne pronunțăm pentru libertatea poporului vietnamez, care în lupta sa împotriva S.U.A. își apără independența» — precizează în încheiere Declarația.

Luptătorilor pentru pace vest-germani li s-au mai adăugat la marșuri delegați din Danemarca, Norvegia, Suedia, Belgia, Italia, Austria și Franța.

— La Saarmrücken a avut loc o demonstrație a *partizanilor păcii*, la care au luat parte delegați din Franța și din Germania Occidentală. Ea s-a desfășurat sub lozinca: «*Pentru pace în Vietnam și în întreaga lume, pentru prietenie între popoarele estice și vestice.*»

Luînd cuvîntul în fața demonstrațiilor, Dl. Temy Toncewsky, membru al Consiliului păcii din Franța și profesor la Universitatea din Strassbourg, a condamnat agresiunea americană împotriva poporului vietnamez și încălcarea acordurilor de la Geneva din 1954.

— În Berlinul Occidental s-a desfășurat un marș al luptătorilor pentru pace vest-berlinezi. Cele peste 5000 de persoane purtau pancarte pe care se putea citi: «Să se pună capăt războiului dus de S.U.A. în Vietnam». Marșul s-a încheiat cu un miting la care a luat cuvîntul Stanley Orm, deputat laburist. El a cerut să se înceteze imediat agresiunea americană în Vietnam.

— În Anglia, în piața Trafalgar, — locul tradițional al reuniunilor de masă din capitala Angliei —, s-au adunat anul acesta cu prilejul *marșului de primăvară* peste 20.000 de participanți. Cu acest miting s-a încheiat cea de a zecea ediție a acestei populare demonstrații pentru pace.

Pe pancarte se puteau citi lozincile: «Dați vietnamezilor dreptul uman de a trăi în pace»; «Trupele americane să plece din Vietnam»; «Oprîți bombardamentele și începeți negocierile».

La miting a mai fost exprimată cerința opiniei publice britanice, de a se pune capăt cursei înarmărilor, de a se interzice armele nucleare, de a se desființa pactele și bazele militare, de a se folosi imensele cheltuieli în scopuri pașnice («Pentru Apărarea Păcii» nr. 5/1967).

VIZITA ÎN IRAN A PREȘEDINTELUI CONSILIULUI DE STAT. — La invitația Maiestăților Lor Imperiale, șahișahul Mohammed Reza Pahlavi Aryamehr și împărăteasa Farah Pahlavi, președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Chivu Stoica, a făcut împreună cu soția, între 13 și 19 iunie 1967, o vizită oficială de prietenie în Iran.

Întreaga presă iraniană de limbă persană, engleză și franceză a consemnat în paginile lor coloane întregi în care s-a arătat simpatia și preuirea cu care poporul iranian a întâmpinat pe președintele țării noastre.

Tot cu acest prilej, evocînd legăturile tradiționale existente între poporul român și iranian, ziarul *Etalaat* scria: «Această prietenie constituie o contribuție importantă la întărirea păcii între popoare». Relațiile româno-iraniene, preciza în continuare ziarul «sînt un exemplu între state cu sisteme sociale diferite, de coexistență și înțelegere reciprocă».

Săptămînalul *Bamshad* apărut cu o copertă pe fond tricolor — roșu, galben și albastru, scria într-un articol următoarele: «România livrează Iranului 15.000 de tractoare, va construi o uzină de tractoare, care așa cum este prevăzut, va intra în funcțiune în 1970, livrează vagoane, locomotive Diesel electrice. Specialiști români lucrează în Iran la aclimatizarea unor soiuri de plante și își aduc contribuția la dezvoltarea agriculturii».

În cursul dineului oferit în onoarea președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Chivu Stoica, Șahinșahul Iranului, Mohammed Reza Pahlavi Aryamehr, după ce amintește că se împlinesc patru secole de cînd cele două țări au stabilit relații între ele, a precizat: «Colaborarea economică și culturală care se dezvoltă în ultima vreme între țările noastre consolidează această veche prietenie».

În ultimii doi ani România și Iranul au făcut mult pe calea unei colaborări care asigură nu numai interesele reciproce ale celor două țări, dar care totodată dovedește că țări cu sisteme politice și sociale diferite pot colabora fructuos pe baza înțelegerii și a bunului simț, în vederea asigurării propriilor lor interese și a celor ale întregii societăți umane».

Referindu-se la evoluția relațiilor existente între cele două țări, președintele Consiliului de Stat, Chivu Stoica, a declarat: «Cresc și se diversifică schimburile economice și tehnico-științifice. Sintem hotărîți să acționăm și în viitor în această direcție, să sprijinim orice inițiativă în acest sens, avînd convingerea că servim astfel interesul reciproc al popoarelor noastre, cauza păcii în lume. Ne este deosebit de plăcut să constatăm, de asemenea, că România și Iranul se întîlnesc la Organizația Națiunilor Unite și în ansamblul vieții internaționale. În eforturi și acțiuni comune pentru promovarea relațiilor de colaborare și cooperare între state, în sprijinul păcii și prieteniei între popoare».

Între președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România și Maiestatea Sa Imperială, Șahinșahul Iranului, au avut loc convorbiri la care au participat: — din partea română: Pompiliu Macovei, președintele Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, Petru Burlacu, adjunct al Ministrului afacerilor externe, și Pavel Silard, ambasadorul extraordinar și plenipotențiar al Republicii Socialiste România la Teheran; — din partea iraniană, primul ministru, Amir Albas Hoveida, ministrul afacerilor externe, Ardechir Zahedi, și ambasadorul extraordinar și plenipotențiar al Iranului la București, Soltan Hossein Vokili Sannandaji.

În legătură cu schimbul de vederi asupra unor probleme ale situației internaționale actuale, cele două părți au evidențiat preocuparea celor două țări pentru menținerea păcii și asigurarea securității în lume --

socotind ca o condiție esențială în rezolvarea acestui deziderat a principiilor intangibile ale suveranității și independenței naționale, egalității și neamestecului în treburile interne ale altor state, avantajului reciproc, — nerespectarea acestor principii poate duce la încordarea între state și pune în pericol *pacea* tuturor popoarelor.

După cum se subliniază în Comunicatul cu privire la această vizită, cei doi șefi de state și-au reafirmat dorința de a sprijini Organizația Națiunilor Unite și i-au recunoscut rolul important ce trebuie să-l aibă în *asigurarea păcii și securității mondiale*.

Exprimându-și îngrijorarea față de intensificarea agresiunii din Vietnam și față de pericolul pe care aceasta o reprezintă *pentru pacea lumii* întregi, cele două părți s-au pronunțat în vederea respectării dreptului poporului vietnamez, de a-și hotărî singur soarta sa fără nici un amestec din afară, pe baza acordurilor de la Geneva din 1954.

«Pornind de la convingerea că viața internațională actuală impune răspunderi deosebit de mari tuturor statelor și popoarelor, mari sau mici, cele două părți au exprimat hotărîrea lor de a activa și în viitor cu perseverență pentru realizarea destinderii internaționale, pentru dezvoltarea colaborării și încrederii între state, pe drumul întăririi păcii și securității internaționale» (*Știința*, din 20 mai 1967).

VIZITA ÎN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA A MINISTRULUI AFACERILOR EXTERNE A REPUBLICII TURCIA. — Între 17 și 20 mai a. c. ne-a vizitat țara, la invitația guvernului Republicii Socialiste România, ministrul afacerilor externe al Republicii Turcia, Ihsan Sabri Caglayangil.

Între ministrul afacerilor externe al Republicii Socialiste România, Corneliu Mănescu și ministrul afacerilor externe al Republicii Turcia, Ihsan Sabri Caglayangil, au avut loc convorbiri oficiale, cu care prilej au fost dezbătute principalele probleme actuale ale situației internaționale.

Din partea română la convorbiri au participat: Vasile Șandru, adjunct al ministrului afacerilor externe. Ion Drinceanu, ambasador extraordinar și plenipotențiar al Republicii Socialiste România în Republica Turcia, și Ion Mielcioiu, director adjunct în M.A.E.: — din partea turcă: Kâmuran Gürün, ambasador extraordinar și plenipotențiar al Republicii Turcia în Republica Socialistă România, Rifat Ayanlar, prim adjunct al secretarului general al M.A.E., Teofik Saracoglu, director general al Departamentului relațiilor economice din M.A.E., și Turgut Ilkan, director general al Departamentului de est din M.A.E.

După cum se constată din Comunicatul dat publicității cu acest prilej, convorbirile s-au desfășurat într-o atmosferă de cordialitate și înțelegere reciprocă.

Cei doi miniștri au constatat cu satisfacție dezvoltarea favorabilă a relațiilor româno-turce pe baza principiilor suveranității și independenței naționale, egalității în drepturi și neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc. Un pas important pe linia dezvoltării relațiilor amicale dintre cele două țării a constituit vizita în Turcia a delegației guver-

namentale române conduse de președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, Ioan Gheorghe Maurer.

Dezvoltarea economică a celor două țări, apropierea geografică și rezultatele obținute pînă acum, oferă noi posibilități pentru intensificarea și diversificarea cooperării economice reciproce avantajoase pentru ambele părți.

Cu acest prilej a avut loc la Ministerul Afacerilor Externe. semnarea *Convenției pentru protecția plantelor*, între Guvernul Republicii Socialiste România și Republicii Turcia. S-a stabilit ca în viitor să se înceapă negocieri pentru încheierea unei convenții consulare, precum și a unui acord în legătură cu transporturile rutiere.

Referindu-se la situația internațională, cei doi miniștri de externe au reafirmat hotărîrea guvernelor lor de a continua eforturile *pentru menținerea păcii și securității internaționale, pentru statornicirea unui climat de încredere și colaborare între state.*

Dezvoltarea unui *climat de pace și securitate* în Europa, corespunde tuturor țărilor continentului nostru și servește *cauzei păcii mondiale*. În acest sens a fost evidențiată colaborarea delegațiilor României și Turciei, alături de alte țării, la adoptarea în unanimitate la cea de-a XXII-a sesiune a Comisiei economice O.N.U. pentru Europa, a unor rezoluții privind cooperarea economică, științifică și tehnologică.

Analizînd problema dezarmării s-a subliniat că «obiectivul final în acest domeniu continuă să fie dezarmarea generală și totală sub un control internațional eficace».

S-a reafirmat îngrijorarea în legătură cu situația existentă în Asia de sud-est, care periclitează *pacea mondială* și s-a subliniat că reglementarea problemei vietnameze trebuie să se facă pe baza acordurilor de la Geneva din 1954.

Dezvoltarea raporturilor de bună vecinătate, colaborare și înțelegere între statele din Balcani a fost relevată ca o importantă realizare a securității pe continentul european.

Tot cu acest prilej, ministrul de externe al Republicii Turcia a explicat ministrului afacerilor externe al Republicii Socialiste România, punctul de vedere al guvernului său privind situația din Cipru. S-a subliniat de cei doi miniștri de externe *interesul țărilor lor pentru menținerea păcii în această regiune.*

În încheiere «Părțile au exprimat convingerea lor că dezvoltarea relațiilor româno-turce corespunde intereselor ambelor țări și constituie totodată un factor important al menținerii și întăririi păcii în Balcani și o contribuție la cauza colaborării și înțelegerii internaționale» (*Scînteia* din 21 mai 1967).

O NOUA SESIUNE A CONSILIULUI EXECUTIV AL U.N.E.S.C.O. — Într-un articol semnat de Valentin Lipatti, — delegat permanent al României la U.N.E.S.C.O. —, pentru revista «Lumea» (nr. 22 din 25 mai 1967 p. 21) se anunță lucrările desfășurate în cadrul celei de a 76-a sesiune a Consiliului Executiv al acestei organizații internaționale pentru apă-

rarea patrimoniului artistic și cultural al lumii. Lucrările s-au desfășurat la Paris între 24 aprilie și 22 mai.

Consiliul Executiv cuprinde reprezentanți din 30 de state membre, printre care și România.

În cuvîntul său, șeful delegației române, acad. Andrei Oțetea, referindu-se la conferința de la Viena, care va reuni pentru prima oară pe miniștri învățămîntului din statele europene membre ale U.N.E.S.C.O., — a subliniat importanța acestei conferințe pentru dezvoltarea programului de cooperare europeană, în cadrul U.N.E.S.C.O., și interesul pe care îl acordă țara noastră întregului ansamblu de proiecte menite să dezvolte în cadrul organizației colaborarea culturală și științifică europeană.

VIZITA MINISTRULUI DE EXTERNE AL ROMÂNIEI ÎN PAKISTAN. — După cum s-a relatat în presa din 27 mai a. c., Ministrul afacerilor externe al Republicii Socialiste România, Corneliu Mănescu și persoanele care l-au însoțit, au făcut o vizită oficială în Pakistan.

Cu prilejul dineului oferit în cinstea ministrului de externe al Pakistanului, Sharifuddin Pirzada, Corneliu Mănescu în toastul său, a subliniat că vizita delegației române în Pakistan confirmă încă odată, «utilitatea contractelor care contribuie la întărirea prieteniei și colaborării între cele două țări, la promovarea păcii și cooperării internaționale». Discuțiile purtate au evidențiat noi posibilități de extindere și de intensificare a schimburilor de valori materiale și spirituale dintre România și Pakistan.

TURISMUL — MIJLOC DE CUNOAȘTERE A ISTORIEI ȘI CULTURII POPOARELOR. — Aceasta a fost tema Colocviului internațional, care s-a desfășurat la București cu ocazia «Anului turistic internațional». Cu acest prilej a avut loc și ședința Comitetului Director al Federației Internaționale a ziaristilor și scriitorilor specializați în problemele de turism (F.I.J.E.T.). După cum se știe, România este coautoarea rezoluției adoptate de cea de-a XXI-a sesiune a Adunării Generale a O.N.U., cu privire la «Anul turistic internațional», socotind activitatea turistică drept unul din mijloacele care pot contribui la apropierea și cooperarea multilaterală și reciproc avantajoasă între state, *în spiritul păcii și al înțelegerii*.

Acest colocviu a fost precedat de cel din 1965 organizat de Uniunea Ziaristilor și Oficiul Național de turism, intitulat «România turistică», care s-a bucurat de un larg ecou peste hotare. Turismul actual, după cum a subliniat secretarul general al F.I.J.E.T., dl. Jacques Billiet, are ca sarcină să devină un mijloc de cunoaștere a istoriei și culturii popoarelor.

Colocviul de la București a contribuit la consolidarea F.I.J.E.T., favorizînd contactele între culturile diverselor popoare în scopul menținerii păcii și securității, colaborarea între națiuni, prin educație, știință și cultură (*Lumea* nr. 23 din 1 iunie 1967, p. 13).

PASTORUL MARTIN LUTHER KING DESPRE RĂZBOIUL DIN VIETNAM. — Cunoscutul luptător american pentru egalitatea rasială, și pace, a avut la Geneva o convorbire cu Dl. Horia Liman, care a publicat în revistă

Lumea (nr. 24 din 8 iunie 1967) din declarațiile sale împărțind «unele gânduri despre războiul sîngeros, atît de costisitor și inutil, care se poartă în Vietnam».

D-sa a arătat că «Războiul din Vietnam este mai mult decît un conflict care se desfășoară pe teritoriul Asiei. E vorba aici de un coșmar care amenință întreaga lume. Trebuie să spun, din păcate, că și criza din Orientul Mijlociu este indirect legată de intervenția americană în Vietnam. Orice război apropie posibilitatea unui război total. În momentul cînd o mare putere sfidează autoritatea Națiunilor Unite și pornește de la acțiuni unilaterale, ea face posibilă întreprinderea de acțiuni similare și de către alte state, dacă între acestea există conflicte sau relații încordate.

Pentru menținerea *păcii*, este necesară promovarea dreptății.

După ce arată că războiul din Vietnam amenință destinele întregii omenirii și o încălcare a Acordurilor de la Geneva, pastorul Martin Luther King își exprimă speranța că Statele Unite vor pune capăt acestui război prin încetarea bombardamentelor asupra Vietnamului de Nord, a ostilităților pentru crearea atmosferei prielnice tratativelor și încheie cu cuvintele președintelui Kennedy: «Dacă omenirea nu va pune capăt războiului, războiul va pune capăt omenirii».

POZIȚIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA CU PRIVIRE LA SITUAȚIA DIN ORIENTUL APROPIAT. — Evenimentele care au avut loc în Orientul Apropiat în urma ostilităților izbucnite între Izrael și țările arabe constituie o *amenințare la adresa păcii și securității popoarelor din întreaga lume*. În Declarația din 10 iunie 1967 țara noastră «s-a pronunțat și se pronunță» pentru încetarea imediată și definitivă a tuturor acțiunilor militare din Orientul Apropiat. Adoptarea măsurilor ce se impun pentru ca acestea să nu mai fie reluate, pentru retragerea trupelor izraeliene de pe teritoriile ocupate, precum și a tuturor trupelor în limitele granițelor dinainte de izbucnirea conflictului.

România consideră că este necesar pentru rezolvarea situației din această regiune, ca părțile în cauză să se așeze la masa tratativelor în vederea găsirii soluțiilor corespunzătoare asigurării și *consolidării păcii*.

Este în interesul popoarelor Orientului Apropiat și ale *păcii* generale, ca între aceste țări să existe relații de colaborare, să fie exclus amestecul reacțiunii imperialiste în treburile interne ale acestor state, și să se stabilească soluții pentru o conviețuire pașnică a acestor popoare, pe calea democrației, progresului economic, național și social.

După ce se pronunță împotriva tuturor uneltirilor reacțiunii, ale imperialismului, în frunte cu cel american la adresa țărilor din Orientul Apropiat — în Declarație se reafirmă hotărîrea României de a milita cu toată fermitatea pentru restabilirea păcii în această regiune a lumii.

Declarația se încheie cu cuvintele: «Avem convingerea că, trăgînd toate învățămintele din evenimentele petrecute în Orientul Apropiat, forțele democratice progresiste și antiimperialiste, forțele cărora le este

scumpă libertatea și independența popoarelor, cauza păcii, își vor întări unitatea pentru a zădărnici planurile imperialismului, pentru a face să triumfe cauza păcii» (*Lunea*, nr. 25. din 15 iunie 1967, p. 2).

APELUL GUVERNULUI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA PENTRU ÎNCETAREA OSTILITĂȚILOR ÎN ORIENTUL APROPIAT. — George Macoveșcu, prim adjunct al ministerului afacerilor externe, a invitat în după amiaza zilei de 5 iunie a. c., la M.A.E., pe Mohammed Fahmy Hamad, ambasadorul Republicii Arabe Unite la București, căruia i-a făcut o comunicare în numele Guvernului Republicii Socialiste România, în legătură cu începerea ostilităților dintre Republica Arabă Unită și Izrael.

«Avînd în vedere pericolul pe care îl reprezintă continuarea războiului, pentru *pacea* în Orientul Apropiat și pentru *pacea lumii*, guvernul Republicii Socialiste România adresează un apel guvernului Republicii Arabe Unite pentru încetarea imediată a ostilităților și ar saluta cu deosebită satisfacție soluționarea pe calea tratativelor a diferendelor, ajungerea la acorduri echilibrate și raționale care să țină seama de drepturile legitime ale popoarelor interesate».

— Tot în după amiaza aceleiași zilei, George Macoveșcu, prim adjunct al ministerului afacerilor externe, a invitat la M.A.E., pe ministrul Izraelului la București, Eliezer Doron, căruia i-a solicitat să comunice Izraelului, că guvernul Republicii Socialiste România preocupat fiind de amenințarea pe care o reprezintă pentru *pacea* în Orientul Apropiat și pentru *pacea lumii*, adresează un apel guvernului Izraelului în vederea soluționării pe calea negocierilor a problemelor litigioase și respectarea drepturilor legitime ale popoarelor interesate. (*România Liberă* din 6 iunie 1967).

VIZITA MINISTRULUI DE EXTERNE AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA ÎN JAPONIA. — În dimineața zilei de 15 iunie a.c., la Ministerul de externe al Japoniei au continuat convorbirile între miniștrii de externe ai celor două țări. S-a subliniat cu acest prilej că schimbul de păreri care au avut loc reprezintă o prețioasă contribuție la întărirea relațiilor dintre cele două țări, la cauza destinderii internaționale și *păcii*. (*România Liberă* din 6 iunie 1967).

PRIMIRI LA MINISTERUL DE EXTERNE AL ROMÂNIEI. — Ministrul afacerilor externe al Republicii Socialiste România, Corneliu Mănescu, a invitat în ziua de 12 iunie a. c., pe trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar al Izraelului la București, căruia i-a adus la cunoștință punctul de vedere al țării noastre cu privire la situația creată în Orientul Apropiat — în spiritul Declarației din 10 iunie 1967.

Exprimînd poziția guvernului român, potrivit căreia este necesară retragerea cît mai grabnică a trupelor izraeliene în limitele granițelor dinainte de izbucnirea conflictului și rezolvarea problemei refugiaților arabi în Palestina. «Guvernul român consideră că în situația creată, interesele majore ale tuturor popoarelor din zona respectivă, ale *păcii* și securității internaționale impun întreprinderea unor măsuri raționale și echi-

tabile, rezolvarea problemelor litigioase dintre state pe calea negocierilor cu deplină responsabilitate pentru soarta *păcii generale*.

Tot în ziua de 12 iunie a.c., ministrul afacerilor externe al Republicii Socialiste România, Corneliu Mănescu, a invitat în audiență pe ambasadorul extraordinar și plenipotențiar al Republicii Arabe Unite în Republica Socialistă România, M. F. Hamad, căruia i-a fost înfățișată poziția guvernului român în legătură cu situația creată în Orientul Apropiat.

«Guvernul român consideră că problemele Orientului Apropiat pot fi rezolvate în mod trainic și viabil pe calea tratativelor între părțile în cauză, depunându-se eforturi perseverente pentru găsirea unei soluții care să țină seama de interesele fundamentale și legitime ale tuturor popoarelor acestei regiuni». (*Lumea* nr. 25 din 15 iunie 1967, p. 2).

ÎN INTERESUL ASIGURĂRII PACII ÎN ORIENTUL APROPIAT. — Criza din Orientul Apropiat s-a transformat timp de șase zile într-un conflict militar sîngeros între Izrael și statele arabe. Vestea încetării focului în această regiune și normalizarea treptată a vieții pe cuprinsul celor două țări a fost primită de popoarele iubitoare de pace cu o vie satisfacție.

«...Încetarea focului militar dintre Izrael și statele arabe a fost apreciată de cercurile largi ale opiniei publice mondiale ca un succes important al forțelor păcii și rațiunii asupra forțelor războiului, ca un prim pas care va trebui consolidat și urmat apoi de o serie de măsuri menite să asigure o reglementare trainică a relațiilor dintre popoarele Orientului Apropiat».

Acționînd în concordanță cu interesele păcii și progresului, țara noastră s-a pronunțat de la bun început pentru rezolvarea divergențelor dintre Izrael și statele arabe, *pe căi pașnice, prin bună înțelegere*, dezaprobînd orice amestec în această regiune a cercurilor imperialiste.

Interesele reale ale popoarelor arabe pot fi asigurate numai în condițiile unei păci trainice, ale unui climat care să excludă orice posibilitate de amestec a cercurilor imperialiste în această regiune, iar interesele statului Izrael cer în același timp să contribuie la *menținerea păcii* și colaborării în această regiune a Orientului Apropiat și să dezvolte cu țările arabe relații bazate pe respectul reciproc, pe neamestecul în treburile interne.

Poziția României privind situația din Orientul Apropiat este în deplină concordanță cu interesele socialismului, democrației și *păcii*. (*Lumea* nr. 25 din 15 iunie 1967, p. 3—4).

CUVÎNTAREA D-LUI ION GHEORGHE MAURER LA SESIUNEA EXTRAORDINARĂ A O.N.U. — Cu prilejul sesiunii extraordinare a Adunării Generale a O.N.U., în ședința din 23 iunie 1967, președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, Ion Gheorghe Maurer, a rostit de la tribuna Adunării, o amplă cuvîntare, prin care a adus la cunoștința acestui înalt for internațional poziția țării noastre în legătură cu situația din Orientul Apropiat.

Plecînd de la constatarea că în ultimii 20 de ani, relațiile dintre statele Orientului Apropiat în loc să se îmbunătățească s-au înrăutățit, fapt care

a dus la acumularea de dificultăți, — arată că este timpul ca raporturile dintre state să *evolueze spre diminuarea treptată a tensiunii*.

Toate țările — a spus vorbitorul — sînt chemate să contribuie la realizarea acestei noi orientări, abținîndu-se de la orice act susceptibil să agraveze situația, să stimuleze adversitățile sau să conducă din nou la ciocniri periculoase *pentru pacea și securitatea internațională*. Pentru aceasta apare ca o condiție esențială respectarea strictă a încetării focului.

Ca un prim element pentru a da posibilitatea acceptării unor soluții eficace privind problemele litigioase din Orientul Apropiat *este folosirea exclusivă a mijloacelor pașnice*.

Orice încercare de reglementare prin forță armată sau act de violență a vreunei probleme din Orientul Apropiat s-a dovedit a fi o *îndepărtare de la obiectivul instaurării păcii*, mărind instabilitatea și insecuritatea regiunii.

În lumina acestor considerente, delegația română se pronunță pentru retragerea neîntîrziată a trupelor izraeliene de pe teritoriile ocupate, precum și a tuturor trupelor în limitele granițelor dinainte de izbucnirea conflictului. Imperativul reglementării echitabile a problemelor din Orientul Apropiat cere ca Izraelul să renunțe la orice pretenție de a obține, pe baza acțiunilor militare, cuceriri teritoriale.

România a subliniat în repetate rînduri că interesele popoarelor din Orientul Apropiat, ale *păcii generale*, cer ca între țările situate în această regiune să tic relații de colaborare pentru a se asigura progresul economic, național și social al acestor țări.

Punctul de vedere al Republicii Socialiste România în legătură cu soluționarea diferendelor din Orientul Apropiat, a fost exprimat în Declarația din 10 iunie a.c. și difuzată cu nr. 7972, ca document oficial al Consiliului de Securitate.

A doua cerință în aflarea unei soluții raționale — a spus delegatul român — este *diminuarea imixtiunii străine în treburile țărilor din această regiune*.

Cel de al treilea factor al determinării unei soluții eficiente, este *respectul intereselor fundamentale ale fiecărui stat din regiunea Orientului Apropiat, pe baza existenței sale independente și suverane*.

«Ferm convinsă că aceasta este o contribuție esențială *la cauza păcii*, — a subliniat în continuare vorbitorul —, România caută să-și îndeplinească, laolaltă cu alte țări, datoria de a întări, prin politica sa externă, principiile ce trebuie să domnească în relațiile dintre state. Vocația unei țări de a contribui la elaborarea și consolidarea principiilor relațiilor internaționale nu este limitată de nici un considerent de mărime sau putere economică și militară».

«Metoda elaborării răbdătoare a soluțiilor, respectul în spirit de egalitate al personalității distincte a fiecărui stat și introducerea în relații a unei conduite întemeiate pe principiile conviețuirii pașnice oferă «țărilor din Orientul Apropiat, garanția îndreptării spre o soluție eficientă și trainică *de pace și prosperitate*.

În încheierea cuvîntării sale, delegatul român a subliniat că «România nu va precupeți nici un efort de a-și aduce contribuția la promovarea unei soluții bazate pe dreptate și înțelepciune, inspirate de interesele superioare ale păcii». (*România Liberă* din 24 iunie 1967 și *Lumea*, nr. 27, 29 iunie 1967, p. 3—5).

O IMPORTANTĂ MANIFESTARE INTERNAȚIONALĂ A FORȚELOR PACII. — La rubrica «File din tradițiile luptei pentru pace din România», Dl. Constantin Ungureanu, a publicat în revista «Pentru Apărarea Păcii» (nr. 6/1967, p. 6—7) sub titlul: *Perioada participării la R.U.P., — apogeul misiunii antebelice pentru pace*, articol dedicat celei mai importante manifestări internaționale pentru pace din perioada celor două războaie mondiale. *Congresul mondial pentru pace*, care, a mai fost cunoscut și sub numele de «Reuniunea Universală pentru Pace» (R.U.P.) de la Bruxelles (1936).

În dorința de a apăra pacea, de a preîntîmpina războiul, un mîunchi de personalități cu vederi democratice, cuprinzînd intelectuali, savanți, scriitori cu renume mondial, au luat inițiativa convocării Congresului de la Bruxelles.

În mai 1936 a fost lansat un apel pentru convocarea *Congresului mondial pentru pace* semnat de președintele Comitetului de inițiativă, lordul Robert Cecil, Edouard Herriot, Romain Rolland, Marcel Cachim, Fr. Joliot Curie, Paul Langevin, Tomas Mann etc.

În jumătatea lunii iunie, — precizează în continuare autorul — a luat ființă un comitet de inițiativă în scopul de a pregăti participarea delegației țării la acest mare for internațional. La apelul adresat opiniei publice de către comitet s-au format în următoarele localități: București, Iași, Cluj, Constanța, Sighetul Marmăției, Turnu Severin, Rîmnicu-Vîlcii, Arad, Brașov, Deva, Bîrlad, comitete locale. Comitetele au desfășurat o susținută activitate de popularizare a obiectivelor congresului.

La sfîrșitul lunii iulie s-a constituit *Comitetul provizoriu pentru pace din România*, cuprinzînd 50 de personalități de seamă, între acestea aflîndu-se: dr. Petru Groza, dr. N. Lupu, dr. C. I. Parhon, M. Sadoveanu, M. Ralea, Athanase Joja ș.a.

Delegația română care a participat la *Congresul mondial pentru pace*, desfășurat la Bruxelles între 3 și 6 septembrie 1936 a fost alcătuită din 15 persoane — între acestea amintește de dr. N. Lupu, Athanase Joja, Ilie Pintilie, Iorgu Iordan, Constanța Crăciun — ultimii trei n-au putut participa la congres deoarece conducerea de atunci nu le-a permis ieșirea din țară.

Luînd cuvîntul la congres, dr. N. Lupu, într-o clară atitudine împotriva fascismului a spus: «Datoria tuturor oamenilor și a tuturor femeilor, aparținînd tuturor popoarelor, tuturor credințelor este de a se ridica împotriva dușmanilor genului uman și de a se opune cu toate mijloacele la reeditarea sălbăticiiei în care se încearcă să fim din nou conduși».

La congres au participat 4000 de delegați din 35 de țări.

Dezbaterile acestei grandioase manifestări internaționale — care în urma congresului a luat forma unei organizații internaționale permanente

— au relevat faptul că *mișcarea pentru pace trebuie să fie în primul rînd o mișcare națională, împotriva pregătirilor de război din fiecare țară, pacea fiind bunul suprem al oricărui popor*».

O dată cu întoarcerea în țară a delegației participante la Congresul de la Bruxelles s-a constituit în România *Comitetul național permanent pentru pace*, al cărui președinte a fost ales eminentul diplomat *militant activ pentru menținerea păcii în lume*, N. Titulescu. Dintre personalitățile vieții științifice și culturale sînt citate ca făcînd parte din noul comitet: dr. Petru Groza, dr. N. Lupu, M. Sadoveanu, dr. C. I. Parhon, Mihail Ralea, Victor Eftimiu, etc.

«Comitetul național permanent pentru pace — specifică în continuare — a înscris o pagină remarcabilă în istoria frămîntatei perioade antebelice în care forțele democratice ale țării au opus o amplă și energică rezistență primejdiei crescînde a fascismului și războiului».

DIN ACTIVITATEA COMITETELOR DE LUPTĂ PENTRU PACE. — **Comitetul Național pentru Apărarea Păcii**, a organizat la 27 aprilie a.c. la București un simpozion în colaborare cu Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă — Consiliul pentru răspîndirea cunoștințelor cultural-științifice, cu tema: *Schimbul de valori materiale și culturale, o contribuție de seamă la cauza păcii*. Prof. univ. Mihai Ghelmegeanu, vicepreședinte al Consiliului pentru răspîndirea cunoștințelor cultural-științifice, membru al biroului Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, a prezidat simpozionul. Au luat cuvîntul scriitoarea Lucia Demetrius și acad. Eugen Macovschi.

CONCLUZIILE TRIBUNALULUI INTERNAȚIONAL «BERTRAND RUSSELL». — După cum se știe, tribunalul internațional pentru anchetarea crimelor de război comise de S.U.A. împotriva eroicului popor vietnamez, a fost înființat în 1966, întrunind adevăratul un număr important de personalități cu renume mondial. Sesiunea de la Stockholm a tribunalului a adus în fața opiniei publice mondiale probe concludente asupra vinovăției agresorilor. Aceste probe au fost puse la dispoziția tribunalului de echipele de anchetă care au plecat în Vietnam pentru a constata la fața locului și a aduce probe concludente în fața membrilor tribunalului și a reprezentanților presei mondiale.

Complețul de judecată alcătuit din 17 personalități din Anglia, Franța, S.U.A., U.R.S.S., Japonia, India, Argentina, Mexic, Canada, Algeria, Congo, Etiopia, Filipine, Jugoslavia, R.F.G., Turcia, Italia, au audiat aproximativ 300 de martori.

Tribunalul nu a pronunțat nici o sentință, rămînînd ca măsurile asupra genocidului practicat în lagărele de concentrare din Vietnamul de sud și asupra altor aspecte ale războiului să fie examinate ulterior. S-a hotărît ca viitoarea sesiune a tribunalului Bertrand Russell să se țină în toamna acestui an, la Paris.

Tribunalul a declarat că S.U.A. sînt vinovate de agresiune în Vietnam. În declarația finală citită de președintele tribunalului Jean Paul Sartre, se spune printre altele:

«Tribunalul a ajuns la concluzia că bombardamentele aeriene și navale au fost adoptate în mod sistematic și masiv împotriva obiectivelor civile din Vietnamul de nord. Tribunalul consideră că forțele armate ale S.U.A. și ale guvernelor satelite au comis acte de agresiune grave și repetate împotriva neutralității Vietnamului. Aceste acte reprezintă o amenințare extrem de serioasă la adresa păcii în întreaga lume. Statele Unite au comis o crimă împotriva drepturilor fundamentale ale poporului vietnamez. Ele sînt răspunzătoare de folosirea forței în Vietnam și sînt vinovate de crime de război în Vietnam» (*Pentru Apărarea Păcii*, nr. 6/1967, p. 9—11).

REDAȚIA

ȘTIRI ECUMENICE

Prea Fericitul Patriarh Ecumenic, Atenagora I, în Pastorală dată de Sfintele Paști, spune, între altele: «Primele zece veacuri ale istoriei bisericești au constituit epoca dogmei, a stabilirii constituției bisericești și a răspîndirii credinței în lumea cunoscută atunci. Au urmat zece veacuri de sciziuni cu urmările lor nenorocite. În zilele noastre însă Bisericele oferă un tablou emoționant... Teologii pot să-și continue discuțiile lor. Noi însă, conducătorii Bisericilor, să fim conștienți de obligațiile și responsabilitatea noastră, să ne coborîm de pe tronurile noastre pentru îmbrățișarea frățească și în colaborare pastorală să introducem epoca a treia, a iubirii, toleranței și înțelegerii reciproce, pînă ce vom întîlni iarăși, după voia Domnului, în jurul sfintului potir comun, cum a fost cazul pînă în 1054, deși existau și atunci deosebiri». Pastorală se încheie cu binecuvîntări adresate tuturor ierarhilor ortodocși, papei, conducătorilor Bisericilor necalcedoniene, anglicană, vechi-catolică și protestantă (Akid 127/128, 1967).

Prea Fericitul Patriarh Alexei al Moscovei, într-o discuție cu Secretarul General al Consiliului ecumenic al Bisericilor, Dr. Eugene Carson Blake, care a vizitat recent Biserica Ortodoxă Rusă, a afirmat că: «Activitatea creștinilor și a Bisericilor creștine trebuie să se concentreze asupra înfăptuirii ideii de frățietate și de pace între toți oamenii. Trebuie să arătăm că umanitatea înseamnă realizarea păcii și dreptății statornice în viața internațională. Multe Biserici creștine sînt conștiente de acest fapt și lucrează în direcția aceasta prin organe ca: Consiliul ecumenic al Bisericilor, Conferința creștină pentru pace ș.a.» (N. Z. 98/67).

Mitropolitul Filaret, întîistătătorul Bisericii ortodoxe autonome din Ucraina, a făcut la Utrecht, în ziua de 18 aprilie a.c., o vizită Dr. Andreas Rinkel, Arhiepiscop de Utrecht și Primat onorific al Bisericii catolice-vechi, oferindu-i ca dar o lucrare prețioasă asupra Bisericii ortodoxe ruse. Mitropolitul Filaret a făcut o vizită și Cardinalului Alfrink, Arhiepiscop romano-catolic de Utrecht.

Biserica ortodoxă italiană, întemeiată anul trecut de către patriarhia din Moscova la Ivrea (Italia) are azi 2000 de credincioși. Conducătorul ei este fostul preot romano-catolic Giovanni Taddei.

La inițiativa profesorului de teologie (patrolog) P. Christou, rectorul Universității din Salonic și cu sprijinul Patriarhiei ecumenice și al Mitropolitului din Salonic, Pantelimon, minăstirea stavropighie «Vlatadon» din Salonic va fi transformată în Academie patriarhală pentru studiul părinților bisericești.

Episcopul catolic-vechi din Bonn, Iosef Brinkhues, a sfințit la Saarbrücken (R.F.G.) «Biserica Păcii», care are o vechime de peste 200 de ani și a fost recent restaurată. Din 1893 servește ca biserică parohială vechi-catolică, azi însă stînd și la dispoziția comunității ortodoxe ruse pentru serviciile ei divine. La sfințire au asistat credincioși de toate confesiunile. Un cor bisericesc romano-catolic a executat cîntări religioase (Akid 127/128, 1967).

Consiliul ecumenic al Bisericilor a organizat în luna aprilie a.c. la Den Haag (Olanda) o conferință în care s-a examinat activitatea dezvoltată pînă acum de «Comisiunea Bisericilor pentru probleme internaționale» și s-a discutat despre activitatea viitoare a Consiliului ecumenic în ce privește problemele internaționale. S-a afirmat că îndeosebi vor trebui lămurite problemele: «Colonialismul și neocolonialismul», «Intoleranța rasială și etnică», și «Promovarea pozitivă a păcii» (N. Z. 98/967).

Comisiunea pentru misiune a Consiliului ecumenic al Bisericilor a organizat între 27 februarie și 5 martie a.c. la Kandy (Ceylon) o conferință cu subiectul: «Întîlnirea creștină cu credincioși de alte religii». Au participat peste 30 de teologi, sociologi și orientaliști din 16 țări aparținînd mai multor Biserici creștine.

S-a afirmat necesitatea discuțiilor între creștini și credincioșii altor religii «căci membrii diferitelor religii nu trebuie să se certe întreolaltă ci să întretină legături de prietenie. Dragostea lui Dumnezeu voinște doar să-i ducă pe toți oamenii la mîntuire». Temeiul discuțiilor — dialogului — cu cei de alte religii trebuie să fie pentru creștini conștiința «că în solidaritatea umanității» ei sînt legați cu toți oamenii, indiferent de rasă și cultură, de credință și necredință, dat fiind și faptul că după învățătura creștină toți oamenii sînt creați după chipul lui Dumnezeu.

Pentru a nu fi piedică în calea înțelegerii ecumenice «dogmele romano-catolice ar trebui interpretate din nou și anume în legătură cu spiritul ecumenic de azi, căci dogmele nu trebuie privite abstract, ci în relație cu probleme despre sensul vieții», a declarat dogmatistul romano-catolic, profesorul Dr. Walter Kasper din Mînster la o conferință ținută la «Academia catolică din Bavaria» (Akid 127/128, 1967).

P. Thomas Ambrogi, profesor pentru teologia ecumenică la colegiul romano-catolic din Woodstock (S.U.A.), tratînd într-un articol despre discuțiile interconfesionale dintre teologi, își pune întrebarea: ce rost au întîlnirile dintre catolici și luterani sau anglicani în S.U.A., dacă ele se mențin într-un cadru sever academic și n-au nici un rezultat practic, nu influențează cu nimic hotărîrile Bisericilor. Profesorul Ambrogi a participat din

partea Bisericii romano-catolice din S.U.A. la discuțiile oficiale cu luteranii și anglicanii din S.U.A. și vorbește din experiență proprie. Lipsa eficienței practice a discuțiilor interconfesionale o vede profesorul Ambrogi în faptul că la ele participă numai reprezentanți ai științei teologice, care nu apar și ca împuterniciți ai Bisericilor lor. Iar schimbul de păreri cu privire la diferite probleme de credință, fără angajări oficiale, evident, nu poate duce la rezultate practice. Considerațiile sale le încheie profesorul Ambrogi cu întrebarea: «Nu cumva voința noastră după unitatea creștinismului e lipsită de seriozitate?» Sinceritate?! (Z. d. Z. 4/1967).

Credincioșii sorbi (grup etnic slav în Lausitz R.D.G.) primesc o nouă traducere a Noului Testament în limba sorbă («Nowy zakon»). Prima traducere a Noului Testament în limba sorbă s-a făcut în anul 1688 de Iurij Swetlik, dar din motive financiare n-a fost publicată. A doua traducere a publicat-o în anul 1896 preotul Michael Hornik. În anul 1953 un grup de teologi sorbi (rom.-cat.) a întreprins o nouă traducere pe temeiul textului grecesc și cu utilizarea unor traduceri în limbile polonă și cehă. Această traducere apare acum. (N. Z. 73/967).

Între 7—8 aprilie a.c. s-a întrunit la Varșovia o conferință internațională a ziaristilor și publiciștilor romano-catolici. Au participat reprezentanți din Polonia, Cehoslovacia, Anglia, Franța, Italia, Olanda, Austria, Ungaria, R.D.G., R.F.G. Obiectul discuțiilor: pacea.

Între 3—8 septembrie se va ține la Freiburg (Elveția) conferința generală a «Ligii internaționale pentru învățatura de credință apostolică și pentru constituția bisericească» (ILAF0), din care fac parte catolici independenți de Roma. Tema conferinței: catolicitatea.

Biserica «Unitatea Fraților» (nu-i o alianță bisericească, ci o comunitate bisericească) își va ține sinodul anul acesta (se întrunește tot după zece ani) în localitatea Pottenstein (Cehoslovacia). Participă, prin delegați, toate bisericile componente ale acestei «Unități» (Frații boemi), numite: provincii. Azi «Unitatea Fraților» are provinciile următoare: în Europa: 1) provincia mama a «Bisericii Fraților» (Herinhut) cuprinzând Germania, Elveția, Olanda, Danemarca și Suedia; 2) provincia cehoslovacă și 3) provincia britanică. În America de Nord: 1) Provincia S.U.A.: 2) Alaska; 3) Labrador. În America de mijloc: 1) Nicaragua; 2) Honduras; 3) Jamaica. America de Sud: 1) Suriname (fosta Guiana olandeză) și 2) Guiana (fostă britanică). În Africa: 1) Republica Sud-Africană; 2) Biserica Bantu; 3) Provincia Tanganica; apoi provincia Himalaia și provincia (leproșilor) Romallah (Iordania). Sinodul se va ocupa cu probleme privind relațiile dintre diferitele «provincii bisericești» și cu probleme ce privesc azi toate Bisericile (pacea, ecumenismul ș.a.) (Z. d. Z. 4/1967).

Sinodul Bisericii evanghelice-luterane Jeypur din India a hotărât, după doi ani de discuții, să introducă episcopatul. Biserica numără 39.000 de credincioși (Z. d. Z. 4/1967).

Facultatea teologică romano-catolică de pe lângă Universitatea din Löwen (Belgia) a acordat titlul de «doctor honoris causa» Dr. Wilem A. Visser'T Hooft, fost secretar general al Consiliului ecumenic al Bisericii.

Biserica presbiterană-reformată din Cuba s-a declarat independentă, eliberându-se astfel de sub tutela Bisericii presbiterane din S.U.A. La solemnitatea declarării independenței a participat și un cleric ortodox, reprezentant al Patriarhiei din Moscova (N. Z. 73/967).

«Institutul creștin» din Iohannesburg (Republica Sud-Africană) se ocupă în prezent de probarea caracterului antievangelic al «Apartheid-ului», cuvânt luat din dicționarul Burilor și înlocuit azi în Republica Sud-Africană cu termenul eufemistic «dezvoltare separată», ca și când schimbarea termenului ar fi schimbat și situația inumană a populației autohtone. Se încearcă susținerea «Apartheid-ului», chiar cu argumente teologice-biblice. Se vorbește adică de păstrarea populației autohtone, făcând paralelă cu păstrarea poporului iudeu în Vechiul Testament, ca voință a lui Dumnezeu, — ceea ce evident este un lucru imposibil. Teologi protestanți recunosc însă că oarecare elemente pentru susținerea «Apartheid-ului» a furnizat doctrina reformată despre predestinație, firește în interpretare total falsă. — Cert este că «Apartheid-ul» nu se poate sprijini pe nici un principiu creștin.

— La inițiativa Bisericii evanghelice luterane din Turingia (R.D.G.) s-au turnat două filme pentru «serbările jubiliare ale Reformației» (1517—1967): 1) «Martin Luther — 300 zile de singurătate», 2) «Altarele de la Bibra de Tilman Riemenschneider». În primul film e vorba de timpul petrecut de Martin Luther în castelul Wartburg, unde se refugiase de urmărirea împăratului și a papei. În timpul acesta, pe lângă o serie de lucrări teologice, Martin Luther a tradus în limba germană și Noul Testament, dând cu aceasta «poporului german o limbă literară unitară». Al doilea film prezintă trei altare aflate în Biserica din localitatea Bibra — Meiningen (R.D.G.). Opere ale celui mai renumit sculptor din timpul Reformației, — Tilman von Riemenschneider — altarele cuprind un grup de apostoli, un grup de dascăli bisericesti din primele secole ale creștinismului și pe Sfânta Fecioara Maria. (N. Z. 73/1967).

O. B.

C O M E M O R Ă R I

SFINȚII APOSTOLI PETRU ȘI PAVEL, ÎN LUMINA SOBORNICITĂȚII BISERICII

La 29 iunie 1967, s-au implinit nouăsprezece veacuri de cînd doi dintre marii corifei ai creștinismului primar: Apostolii Petru și Pavel au primit cununa cea nevastăjită a morții martirice pentru Evanghelia lui Iisus Hristos. Cu acest prilej, slujitorii sfintei noastre Biserici, dînd urmare înțeleptelor îndrumări primite la vreme din partea Sfîntului Sinod, au mediat mai adînc asupra pîldei vieții lor, spre a scoate dintr-însa noi lumini în legătură cu dreapta înțelegere a sobornicității Bisericii și cu misiunea Ortodoxiei în cadrul încercărilor de refacere a unității creștine.

Sfîntul Petru, cel mai vîrstnic dintre Apostolii Mîntuitorului, se trăgea din orașelul galileian Betsaida. Era fiul pescarului Iona și fratele Sfîntului Andrei, cel întii chemat la apostolat și acela care a adus pentru prima oară credința creștină pe pămîntul țării noastre. După căsătorie, s-a stabilit în orașul Capernaum și își câștiga existența muncind cu brațele, ca pescar pe lacul Ghenizaret. Setea de mîntuire, pe care n-o puteau satisface scripturile Vechiului Testament și datinile religioase ale mozaismului, l-au determinat să se atașeze, împreună cu fratele său Andrei, de Sfîntul Ioan Botezătorul, care vestea cu glas profetic apropiata venire a lui Mesia cel așteptat și cerea credincioșilor să-și înnoiască viața prin pocăință și binefacere. Numele său ebraic era Simon; cînd l-a chemat la apostolat, Mîntuitorul i-a schimbat numele în Chifa — cuvînt aramaic echivalent grecescului Petros — simbol al credinței tare ca piatra de care avea trebuință să dea dovadă în urmarea lui Hristos ca apostol.

Apostolul Petru era un om inteligent, curajos și întreprinzător, dar uneori entuziasmul său spontan întrecea puterile sufletesti de care dispunea și din această cauză ceda prea ușor în fața încercărilor neașteptate. Astfel, cînd a văzut pe Domnul umblind ca pe uscat pe suprafața lacului Ghenizaret, el s-a avîntat cu grabă să-L întîmpine pe valuri, dar contactul direct cu potrivnicia stihiiilor naturii l-a umplut de spaimă și, slăbindu-i credința în puterea dumnezeiască a lui Iisus Hristos, a început să se afunde (Matei XIV, 28—31). Altă dată, în ținutul Cezareei lui Filip, el a mărturisit, în numele tuturor, credința Apostolilor în mesianitatea și divinitatea

lui Iisus Hristos (Matei XVI, 16), dar curînd după aceea, cînd L-a auzit vorbindu-le despre hotărîrea Sa sfîntă de a merge de bună voie spre chinuri și răstîgnire, și-a îngăduit cu nechibzuință să-L ia deoparte și să încerce a-L abate de pe drumul mîntuitor al Crucii, fapt pentru care Domnul Hristos i-a adresat, muștrîndu-l cuvînte ca cele adresate doar diavolului, cu prilejul ispitirii de pe munte (Matei XVI, 23; IV, 10). În noaptea dinainte de răstîgnire, cînd Mîntuitorul a prezis apostolilor că de frica iudeilor toți îl vor părăsi, Apostolul Petru I-a făgăduit devotament pînă la moarte (Matei XXVI, 33), dar numai după cîteva ceasuri s-a lepădat de trei ori de El, declarînd cu jurămint că nici măcar nu-L cunoaște și pierzînd astfel harisma apostolei (Matei XXVI, 69—75; Ioan XVIII, 15—18, 25—27). Altă dată, cu trei ani mai înainte, Simon-Petru fusese de față și aprobase, în sinea lui, lecția de iertare și de blîndețe dată Apostolilor Iacov și Ioan de Mîntuitorul, care la cererea acestora de a le îngădui să roage pe Părintele ceresc a nimici prin foc cîteva cetăți samarinene ostile predicii lor evanghelice, le-a spus: «Nu știți ai cărui Duh sînteți? Căci Fiul Omului n-a venit să piardă sufletele oamenilor, ci să le mîntuiască» (Luca X, 55—56), dar în grădina Ghetsimani de pe Muntele Măslinilor el însuși face uz de violență și primește de la Domnul cuvenita muștrare: «Întoarce sabia la locul ei în teacă, căci toți cei ce scot sabia de sabie vor muri! Au ți se pare că nu pot să rog pe Tatăl meu și să-mi trimită acum mai mult de douăsprezece legiuni de îngerii? Dar cîm se vor împlini Scripturile, că așa trebuie să fie?» (Matei XXVI, 52—54). Tot astfel, cînd au văzut pe Învățătorul iubit ucis pe cruce, pecetluit în mormînt și păzit de ostași, a uitat și el — ca și ceilalți Apostoli, de altfel — de prezicerile Lui repetate că a treia zi va învia din morți și s-a dus de s-a ascuns împreună cu ei de frica iudeilor (Ioan XX, 19), deși fusese martor la toate minunile Lui și avea destule motive ca să fie absolut sigur de împlinirea tuturor profetiilor Lui și să nu se mai teamă sub nici o formă de amenințări și suferințe venite din partea oamenilor.

Întristarea care se coborîse în inima lui Petru în urma lepădării de Mîntuitorul și teama care-l stăpînea din clipa cînd a aflat că sinedriștii acuză pe Apostoli că au mituit pe străjeri și i-au furat trupul din mormînt, ca să poată apoi spune mulțimilor că a înviat, l-au părăsit doar din clipa cînd Domnul însuși i s-a arătat viu și proslăvit și s-au transformat în curaj misionar din ziua Cincizecimii, cînd Duhul Sfînt s-a pogorît asupra sfinților Săi Apostoli în chip de limbi de foc și le-a acordat, o dată cu plînatatea harului și a puterii, și tăria de a înfrunța cu bărbăție toate încercările prin care le-a fost dat să treacă în activitatea lor de răspîndire a Evangheliei. După minunea de la Cincizecime, Apostolul Petru a jucat astfel un rol de seamă în răspîndirea credinței creștine între locuitorii Ierusalimului, Iudeii și Samariei și lui i-a fost încredințată de Sfîntul Duh cîstea de a primi, în persoana sutașului Corneliu din Cezareea Palestinei, pe cel dintîi trecut la creștinism (Fapte X, 1—33). Arestat de cîteva ori de către sinedriul iudaic și eliberat în chip miraculos din temniță, el a părăsit Ierusalimul și Țara Sfîntă (Fapte XII, 17) cu puțin înainte de moartea lui Irod Agrippa I și s-a îndreptat spre ținuturile Tigrlului și Eufratului. Din străvechiul oraș Babilon a

scris apoi, în jurul anului 63, cele două epistole sobornicești adresate creștinilor din Pont, Galatia, Capadocia, Asia Proconsulară și Bitinia, care fuseseră convertiți prin grija marelui Apostol Pavel și care, în urma captivității acestuia dintre anii 58—63, au rămas în grija sa. După ce și-a îndeplinit misiunea în Răsărit el a venit la Roma și și-a unit strădaniile apostolice cu acelea ale marelui Pavel, avînd ca ucenici comuni pe Sfinții Evangheliști Marcu și Luca, iar în timpul persecuției anticreștine puse la cale de împăratul Nero a fost arestat, aruncat în temniță și condamnat la moarte. Tradiția bisericească spune că a fost răstignit, la cererea sa, cu capul în jos — ca să nu se asemene cu Domnul Hristos — în ziua de 29 iunie 67 și că pe locul unde a fost ucis creștinii au înălțat mai târziu o frumoasă biserică.

Sfîntul Pavel n-a făcut parte din colegiul apostolic decît după înălțarea Domnului și Cincizecime. Numele său ebraic era Saul. Se trăgea din Tarsul Ciliciei și, după ce a absolvit școlile de acolo, a urmat cursurile seminarului rabinic din Ierusalim, ca elev al renumitului învățat iudeu Gamaliel cel Bătrîn. El a fost, în tinerețe, un aprig prigonitor al creștinilor și s-a străduit din răsputeri să demonstreze că cei ce cred în învierea lui Iisus sînt victima zvonului lansat cu abilitate de aceia care l-au sustras trupul din mormîntul de pe Golgota ca să înșele apoi credința mulțimilor. De o asemenea convingere era el stăpînit cînd a asistat, ca reprezentant sau procuror al sinedriului iudaic, la uciderea cu pietre a Sfîntului Arhidiacon Ștefan, cel dintîi martir al Bisericii (Fapte VIII, 1) și cînd aresta și supunea la grele anchete și chinuri pe creștinii bănuîți a ști ceva despre locul unde a fost ascuns cadavrul Aceluia care fusese răstignit pentru faptul că s-a numit pe Sine Mesia și Fiul lui Dumnezeu. Dar însuși Iisus Hristos, pe care el îl căuta între cei morți și ai cărui ucenici îi persecutasă cu înverșunare, i s-a arătat viu și biruitor, în drumul spre Damasc și l-a chemat să-i devină martor al învierii între neamuri și piatră de mare preț în edificiul spiritual al Bisericii Sale (Fapte IX, 1—16; XXII, 1—15 și XXVI, 9—18).

Bogata activitate misionară desfășurată de Apostolul Pavel ne este binecunoscută din cartea Faptele Apostolilor, scrisă înainte de sfîrșitul anului 63 de către Sfîntul Luca, ucenicul și colaboratorul său devotat și din cele patrusprezece Epistole rămase de la el. El a efectuat numeroase călătorii misionare de-a lungul și de-a latul imperiului roman, distanțele străbătute de el pentru răspîndirea credinței creștine depășind considerabil lungimea ecuatorului pămîntesc. După ce a întemeiat, prin grele osteneți și în ciuda a felurite obstacole, numeroase comunități din Asia Mică, Macedonia, Grecia, Ahaia și Iliria, el a suferit o captivitate de doi ani (61—63) la Roma, iar după eliberare a vizitat din nou Bisericile înființate mai înainte în Răsărit, a așezat pe Timotei episcop la Efes și pe Tit episcop în insula Creta, s-a dus în Spania și apoi a revenit în Italia și de acolo a scris Epistola către Evrei. Ajungînd din nou la Roma, a fost arestat de autoritățile romane, a fost ținut o vreme în lanțuri, de unde a scris ucenicului său Timotei să vină să-l vadă și apoi a fost ucis prin decapitare la locul numit Trei Fîntîni de pe Via Ostia, dincolo de zidurile bătrînei cetăți, în aceeași zi în care Apostolul Petru își da viața pentru aceeași cauză dumnezeiască.

Convertirea lui Saul din Tars s-a petrecut, după toate probabilitățile, în vara anului 36, adică la șase ani de la răstignirea Mântuitorului și întemeierea Bisericii Mame din Ierusalim. El și-a început activitatea misionară la câțiva ani de la convertire, adică într-o perioadă în care predica creștină, care supraviețuise persecuțiilor puse la cale de sinedriul iudaic din Ierusalim, depășise de mult hotarele Palestinei și ajunsese cu succes pînă în Siria și Fenicia, datorită activității Apostolilor și Ucenicilor dinaintea de el, datorită zelului celor șapte diaconi și grație muncii pline de însuflețire a multor altor misionari, unii dintre aceștia din urmă fiind creștini încă din anul 30, din ziua Cincizecimii, de la Ierusalim. Care sînt, în această importantă perioadă din epoca primară a creștinismului, relațiile dintre cei doi mari Apostoli Petru și Pavel în cadrul misiunii creștine și al vieții bisericești și care este semnificația acestor relații pentru creștinătatea din zilele noastre?

Răspunsul la această întrebare, care are adînci implicații ecleziologice și o netăgăduită importanță pentru definirea bazelor doctrinare ale Mișcării Ecumenice, trebuie căutat, în primul rînd, în cele mai vechi și cele mai sigure documente istorice de care dispunem: cartea Faptele Apostolilor, cele patrusprezece Epistole rămase de la Sfîntul Apostol Pavel și cele două Epistole sobornicești scrise de Sfîntul Apostol Petru. Din aceste cărți canonice ale Noului Testament, pe care le confirmă cu prisosință întreaga tradiție a Bisericii primare, se desprind, în modul cel mai clar, următoarele fapte istorice, adevăruri dogmatice și îndemnuri practice pentru credința și viața creștină:

1. Iisus Hristos — Fiul lui Dumnezeu a întemeiat în lume o singură Biserică, cu care stă în nemijlocită și continuă legătură prin Duhul Sfînt-Dumnezeu, asupra căreia revarsă cu îmbelșugare dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și căreia îi este de-a pururi unică și neclintită piatră de temelie (I Cor. III, 11; I Petru I, 2—5; II, 5—6), prea iubit și devotat mire ceresc (Efes. V, 25—28), unic și credincios conducător suprem (Efes. V, 23; I Petru V, 4). Biserica s-a clădit pe credința Apostolilor în dumnezeirea lui Iisus Hristos (Matei XVI, 18) și stă pe temelia de neclintit a istoricității întrupării, patimilor, morții și învierii Lui (I Cor. XV, 3—8, 17; II Petru I, 16—19). Pe această unică și veșnică temelie, predica Sfîntilor Apostoli, activitatea celor șaptezeci și doi de Ucenici, jertfele mucenicilor, viața Sfîntilor Părinți și nevoințele religioase ale tuturor generațiilor de creștini înalță, ca din niște «pietre vii», un singur «locăș sfînt în Domnul» (Efes. II, 20—22), alcătuiesc o singură «familie» sau «casă duhovnicească» (Efes. II, 19; I Petru II, 5). Sînt un singur «ogor» și «templu al lui Dumnezeu» (I Cor. III, 9, 16), formează împreună aceeași «seminție aleasă și preoție împărâtească», un «nou Israel» (Rom. II, 28—29; IX, 7—8; Gal. III, 29; IV, 26—31), adică unul și același «neam sfînt», același «popor agonisit și miluit de Dumnezeu» (I Petru II, 9—10), constituie unul și același «Trup al lui Hristos», pe care-l însuflețește și-l hrănește însuși Duhul Sfînt (I Cor. XII, 11—20; Rom. XII, 5) și în care fiecare dintre noi, creștinii, prin slujirea frățească ce aducem celorlalți oameni, după măsura darului ce ni s-a

incredințat de Dumnezeu, sintem «mădulare în parte» (Rom. XII, 3—8; I Petru IV, 8—11).

2. Cei doisprezece Apostoli — locul lui Iuda Iscarioteanul l-a luat, după înălțarea la cer a Mîntuitorului, Matia —, dimpreună cu Sfîntul Pavel, cel chemat mai pe urmă, dar cu nimic mai prejos decît ceilalți, au o situație unică în viața Bisericii primare și de neînlocuit în dezvoltarea ulterioară a creștinismului, deoarece ei au fost chemați la apostolat și au primit harisma specială a apostoliei nu prin intermediul unor oameni, ci direct de la Iisus Hristos, pe care L-au cunoscut personal, pe lingă care au făcut, cu osîrdie, o lungă și nemijlocită ucenicie și sub supravegherea căruia au efectuat chiar o misiune de probă «către oile cele pierdute ale casei lui Israel» (Matei X, 1—6). Fiecare dintre Sfinții Apostoli și numai ei puteau așadar declara, dimpreună cu Sfîntul Pavel, că este «apostol nu de la oameni, nici prin intermediul vreunui om, ci prin Iisus Hristos și prin Dumnezeu-Tatăl, care L-a înviat pe El din morți» (Gal. I, 1; II Cor. I, 1), căci fiecare dintre Apostolii cei dintîi știa că însuși Domnul Hristos l-a chemat să-L urmeze, că însuși El l-a pregătit pentru misiune și că chiar El l-a trimis la propovăduire, suflînd asupra-i și asupra celorlalți și zicînd: «Luați Duh Sfînt; căroră veți ierta păcatele se vor ierta și căroră le veți ține ținute vor fi» (Ioan XX, 22—23), și iarăși: «Datu-mi-s-a toată puterea în cer și pe pămînt. Drept aceea mergînd, învățați toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, învățîndu-le să păzească toate cîte am poruncit vouă. Și iată Eu cu voi sint în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului» (Matei XXVIII, 18—20), tot așa cum Sfîntul Pavel știa foarte bine că mărturisește purul adevăr, cînd scria creștinilor din Galatia, în anul 54: «Vă fac cunoscut, fraților, că Evanghelia binevestită de mine nu este după om, pentru că nici cu n-am primit-o de la vreun om, nici n-am fost învățat de altul. ci prin descoperirea lui Iisus Hristos... cînd a binevoit Dumnezeu, care m-a ales din pîntecele maicii mele și m-a chemat prin harul său, să descopere pe Fiul Său întru mine» (Gal. I, 11—16) și cum corespundeau întru totul adevărului cuvintele scrise de Sf. Apostol Petru: «Nu luîndu-ne după basme meșteșugite v-am adus la cunoștință puterea Domnului nostru Iisus Hristos și venirea Lui, ci fiind înșine martori oculari al slavei Lui: căci El a primit de la Dumnezeu-Tatăl cinste și mărire, cînd, din înălțimea slavei, glas ca acesta a venit către El: «Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru care am binevoit». Și acest glas noi l-am auzit, venînd din cer, cînd eram cu El în muntele cel sfînt, și avem astfel întărit cuvîntul proorocesc, la care bine faceți dacă luați aminte, ca la o făclie ce luminează în loc întunecos, pînă cînd se va lumina de ziuă și luceafărul va răsări în inimile voastre» (II Petru I, 16—19).

3. Fiecare dintre Apostolii direcți ai Mîntuitorului știa, de asemenea, că Biserica nu s-a zidit de Domnul Hristos — care este și rămîne de-a pururi «piatra cea din capul unghiului» (Efes. II, 20; I Petru II, 6—8) — pe credința, mărturisirea și privilegiile unui singur Apostol, ci «pe temelia tuturor Apostolilor și Proorocilor» (Efes. II, 20); că «piatra cea din

capul unghiului», în casa lui Dumnezeu cea nefăcută de miini omenеști, nu este vreun om. ci «însuși Iisus Hristos, întru care, fiind bine întocmită, toată zidirea crește spre a fi locaș sfînt în Domnul, întru care și noi sîntem împreună zidiți, spre a fi locaș al lui Dumnezeu în Duhul Sfînt» (Efes. II, 21—22) și că Iisus Hristos este cu adevărat «Capul, din care tot Trupul bine alcătuit și bine încheșat prin fiecare legătură de ajutor, după lucrarea săvîrșită pe măsura fiecărui mădular. crește spre zidirea sa însuși în dragoste» (Efes. IV, 15—16). Principiul și chezașia Bisericii este așadar însuși Iisus Hristos, despre care Apostolul Neamurilor spune, slăvindu-l că «este același ieri și astăzi și în veci» (Evrei XIII. 8) și pe care Apostolul Petru îl numește. cu smerenie de ucenic: «Mai-marele păstorilor» (I Petru V, 4); este mărturisirea în comun. de către toți creștinii, a mesianității și divinității lui Iisus. adevăr căruiua cei doisprezece Apostoli i-au dat expresie, în convorbirea cu Domnul, prin gura unuia dintre ei (Matei XVI, 18); este încorporarea tuturor credincioșilor în același unic «Trup și Duh, precum au și fost chemați, într-o singură nădejde». să aibă toți «un Domn, o credință, un botez, un Dumnezeu și Tată al tuturor. care este peste toți și prin toți și între noi toți» (Efes. IV. 4—6); este apropierea tuturor «de Hristos, piatra cea vie și de oameni cu adevărat neluată în seamă. dar aleasă și de preț la Dumnezeu» (I Petru II. 4—8); este ascultarea lor deplină. fiască, de «Dumnezeul a tot harul, care i-a chemat la mărirea Sa cea veșnică, în Iisus Hristos, acela care însuși îi va aduce la desăvîrșire, îi va împuternici și îi va întemeia... și căruiua Îi aparține mărirea și puterea în vecii vecilor» (I Petru V. 10—11); este străduința sinceră și neîntreruptă a tuturor «de a avea dragoste fierbinte unii către alții și de a sluji altora, cu darul pe care l-a primit fiecare. ca niște iconomi ai harului celui de multe feluri al lui Dumnezeu», în așa fel încît: «De vorbește cineva, să spună cuvinte ca ale lui Dumnezeu. iar dacă slujește cineva. slujba lui să fie ca din puterea pe care o dă Dumnezeu, pentru ca întru toate să se preamărească Dumnezeu prin Iisus Hristos. căruiua îi este mărirea și stăpînirea în vecii vecilor. Amin» (I Petru IV, 8—11).

4. Fiind întemeiată, dintru început, pe unitatea de credință, de mărturisire și de colaborare frățească a Sfinților Apostoli (Matei XXIII, 8—12; Ioan XIII, 34—35; XV, 9—17; XVII. 21); avînd menirea de a aduna laolaltă pe toți cei pentru care s-a jertfit Iisus Hristos (Efes. II, 11—18), spre a-i curăți de păcate și a-i face părtași dumnezeieștii firi (I Petru I, 15—16; II, 21—24; III, 18; II Petru I, 4); hrînind pe toți credincioșii cu aceeași mîncare cerească și adăpîndu-i cu aceeași băutură duhovnicească. care este împărtășirea cu însuși trupul și sîngele euharistic al lui Hristos, taină care face «un trup, o pîine din noi cei mulți» (I Cor. X. 3—4; 16—17) și fiind condusă, după voia și porunca lui Hristos, nu de un singur Apostol, ci de soborul tuturor Apostolilor (Fapte XV, 6—29), se înțelege de la sine că cele mai de seamă caracteristici, însușiri esențiale sau note ale Bisericii, ca Trup tainic al lui Hristos, sînt cele pe care creștinătatea nedivizată le-a înscris în articolul al IX-lea al Simbolului de credință niceo-constantinopolitan și anume: unitatea, sfințenia, sobornicitatea și apostolicitatea. Unitatea este conferită Bisericii de același cap: Iisus Hristos, care a venit în

lume ca să întemeieze o singură casă a lui Dumnezeu (Evrei III, 6; X, 19—21), o singură turmă spirituală (Fapte XX, 28—29; I Petru V, 2—4), o singură preoție (Evrei VII, 21—28), un singur botez (Efes. IV, 5; I Petru III, 21). Sfințenia Bisericii vine de la Acela care atât de mult a iubit-o, încît El, cel fără de păcat «s-a dat pe Sine pentru ea, ca s-o sfințească, curățind-o cu baia apei prin cuvînt, ca să și-o înfățișeze Biserică slăvită, neavînd pată nici zăbircitură sau altceva de acest fel, ci să fie sfîntă și fără prihană» (Efes. V, 25—27) și care, Sfînt fiind El însuși și izvor al sfințeniei, ne-a chemat și pe noi să fim sfinți în toată purtarea noastră (I Petru I, 15—16). Sfințenia Bisericii vine de la Duhul Sfînt, ale cărui vase de cinste și temple alese devenim prin taina botezului (I Cor. VI, 19) și vine de la Dumnezeu-Tatăl însuși, care nu ne-a destinat spre desfrînare și moarte, ci pentru sfințenie și învierea ce va să fie în Hristos Domnul (I Cor. VI, 13—14). Apostolicitatea și sobornicitatea Bisericii vin, prin succesiune apostolică, tot de la Iisus Hristos, întemeietorul și conducătorul ei suprem, căci El a dat puterea de a învăța, de a sfinți și de a conduce nu fiecărui credincios, ci colegiului celor Doisprezece, adică acelor pe care El însuși i-a ales dintre cei mulți, pe care El însuși i-a pregătit pentru a-l continua opera mesianică, pentru care El însuși s-a jertfit pe cruce, pecetluind cu sîngele Său neprihănit Legămîntul cel Nou între Dumnezeu și oameni și pe care El însuși i-a investit cu putere de sus, suflînd asupra lor în ziua Învierii și trimițîndu-le apoi pe Duhul Sfînt — Mîngîietorul, în dimineața Cincizecimii.

5. În viața Bisericii dinainte de 1054, apostolicitatea și sobornicitatea Bisericii nu sînt numai obiect de credință, noțiuni abstracte sau termeni convenționali, ci realitate istorică bine conturată și unanim recunoscută, căci fiecare Biserică locală, mai mică sau mai mare, își reclamă origina de la unul sau altul dintre Apostolii Mîntuitorului, direct sau prin ucenicii acestora; toate știu și mărturisesc, în desăvîrșită armonie, că însuși Domnul Hristos a dat sfinților Săi Apostoli, în mod egal și fără nici o discriminare, puterea învățătoarească, sacramentală și de conducere și toate urmează, pentru soluționarea problemelor comune sau de interes general, calea inaugurată de Sinodul Apostolic și continuată apoi, cu fidelitate, de Sinoadele locale și ecumenice. Referatul Sfîntului Luca asupra Sinodului Apostolic, strînsa armonie și colaborare dintre Apostolii Petru și Pavel, despre care stau mărturie epistolele lor, precum și informațiile pe care ni le-au transmis scrierile celor mai de seamă reprezentanți ai gândirii creștine și ai vieții bisericești din perioada dinainte de Marea schismă, nu lasă loc nici unei îndoieli în această privință, iar pînă astăzi nu s-a putut da la iveală nici o dovadă istorică, oricît de slabă, care să infirmе adevărul că Iisus Hristos n-a așezat pe Petru între El și ceilalți Apostoli ai Săi, ci l-a considerat totdeauna a fi doar unul dintre aceștia, acordîndu-i, după normele obișnuite de bună-cuviință, doar o înțietate de vîrstă; adevărul că lui Petru Domnul Hristos i-a arătat doar o predilecție ca cea acordată lui Iacov și Ioan, cei doi fii ai lui Zevedei și nu un primat jurisdicțional asupra celorlalți Apostoli, ori vreo plenipotență harică și paternitate universală de care ceilalți să fi fost lipsiți și pe care acesta să le transmită succesorilor

săi pe scaunul chiriarhal de la Roma; adevărul că, cu excepția textului echivoc și atât de controversat din Matei XVI, 18—19, toate celelalte texte neotestamentare referitoare la relațiile reciproce dintre Apostolii Mântuitorului atestă, în modul cel mai clar cu putință, egalitatea deplină de drepturi și de atribuții între Sf. Petru și ceilalți Apostoli și, implicit, între succesorii romani ai lui Petru și urmașii lui și ai celorlalți Apostoli de pe celelalte scaune episcopale.

6. Nu este locul să demonstrăm aici netemeinicia argumentelor biblice invocate de teologii romano-catolici în sprijinul pretinsului primat al Sfântului Petru asupra celorlalți Apostoli ai Mântuitorului. Vom aminti, pe scurt, doar câteva texte și fapte peste care credem că, cu toată dorința noastră fierbinte de a lăsa la o parte ceea ce ne desparte și a ne apropia cât mai curind de unitatea pierdută, nu ne este îngăduit să trecem:

a. Cuvintele Mântuitorului din Matei XVI, 18—19 exprimă doar o promisiune și au fost adresate nu numai lui Simon-Petru, ci și celorlalți Apostoli, cum rezultă atât din context, cât și din Ioan XX, 21—23, unde cele făgăduite prin intermediul unuia sint acordate efectiv și deopotrivă tuturor;

b. Pericopa din Ioan XXI, 1—23 relatează muștrarea lui Simon-Petru pentru întreita sa lepădare de Hristos, și chiar Simon-Petru s-a întristat văzînd că întreaga scenă are scopul de a-i aduce amînte de împrejurările în care, cu trei ani înainte, fusese chemat pentru ultima oară să urmeze pe Domnul și de întreita sa lepădare de Hristos în curtea Arhierieilor Ana și Caiafa;

c. Cuvintele Mântuitorului: «Paște mielușei mei» și «Păstorește oile mele» din Ioan XXI, 15—17 nu atribuie lui Simon-Petru vreun primat juridicțional asupra colegilor săi de apostolat, nu-l instituie nicidecum vicar unic al Fiului lui Dumnezeu pe pămînt și nu-i conferă de loc vreo paternitate universală asupra tuturor creștinilor, ci-l repun doar în treapta și demnitatea de Apostol, din care căzuse, adică îl reintroduc în colegiul apostolic;

d. Dovada că lui Simon-Petru nu i s-a acordat, o dată cu iertarea, nici o jurisdicție asupra celorlalți Apostoli, se află și în Ioan XXI, 21—22, unde se arată că însuși Domnul Hristos i-a interzis să se intereseze de soarta hărăzită Apostolului Ioan și i-a poruncit ca pe viitor să se îngrijească numai de sine și de modul cum Îl va urma;

e. Sinodul Apostolic, care s-a întrunit pentru soluționarea întrebărilor puse de creștinii din Antiohia Siriei în legătură cu unele prescripții ceremoniale ale Legii mozaice, n-a fost convocat, nici prezidat de Sfîntul Apostol Petru și s-a desfășurat în cea mai deplină colegialitate apostolică (Fapte XV, 1—29):

f. Muștrarea publică adresată Apostolului Petru, la masa de dragoste a tuturor creștinilor din Antiohia Siriei, de către Apostolul Pavel — colegul, nu subalternul său —, ar fi de neconceput dacă Sfîntul Petru ar fi deținut vreo plenipotentă harică sau jurisdicțională asupra întregii Biserici, ori vreo autoritate supremă sau infailibilitate în chestiunile de credință (Gal. II, 11—19):

g. În Biserica primară, Sfântul Petru este numărat, cu aleasă cinstită, între «stîlpii» vieții creștine, dar nu i se acordă locul întâi, ci al doilea, după Sfântul Iacov, fratele Domnului (Gal. II, 9):

h. Nici ca aghiograf, Sfântul Petru nu s-a arătat superior altor Apostoli și n-a deținut de la Duhul Sfânt vreă revelație sau harismă specială, ci s-a dovedit egal cu ei și uneori chiar dependent, din punct de vedere literar, de scrierile canonice ale altora, după cum rezultă din raportul dintre Epistolele sale, pe de o parte și Epistolele Sfântului Apostol Pavel și Epistola Sfântului Iuda fratele Domnului, pe de altă parte;

i. Înșiși Apostolii Mîntuitorului au stabilit și au respectat principiul autonomiei juridictionale a fiecăruia în cuprinsul teritoriului respectiv de activitate. principiul neamestecului în cîmpul misionar al altora, iar cel dinții Apostol care a predicat personal Evanghelia la Roma și care a condus Biserica de acolo a fost Sfântul Pavel. nu Sfântul Petru, acesta sosind în capitala imperiului abia după eliberarea Sfântului Pavel din prima captivitate romană (Rom. I, 5—6; XV, 15—21, 29).

7. Egalitatea dintre Apostoli și colaborarea lor frățească sînt confirmate, cu prisosință, și de istoria Bisericii post-apostolice. Într-adevăr, după trecerea la cele veșnice a Sfinților Apostoli, sarcina păstoririi credincioșilor n-a revenit sub nici o formă unui singur episcop, ci s-a aflat pe seama tuturor episcopilor: fiecare avînd deplină jurisdicție în cuprinsul eparhiei sale. Episcopii și-au exercitat atribuțiile proprii ca urmași direcți ai Sf. Apostoli și, după pilda acestora, s-au considerat egali în drepturi și îndatoriri și chemați să păstreze mereu vie și neștirbită — între ei și între toți creștinii — «unitatea Duhului în legătura păcii», după expresia Sf. Pavel (Efes. IV. 3). adică unitatea de credință și dragostea frățească. Ei aveau înaintea, ca îndreptar de viață și de activitate, mai întîi exemplul Sfîntului Apostol Pavel, care osîndise cu asprime răul obicei al unor creștini din Corint de a se considera adepți exclusivi unii ai săi. alții ai lui Apolo, iar alții ai lui Petru (I Cor. I, 11—13) și care demonstrează pe larg că asemenea dezbinări după numele vreunui om, ca și pretenția infumurată a unor sectariști că numai ei ar aparține în mod deplin lui Hristos, constituie abateri de neiertat de la voia lui Dumnezeu-Tatăl, a lui Dumnezeu-Fiul și a lui Dumnezeu-Duhul Sfînt. precum și lipsă de respect și de fidelitate chiar față de Apostolii Mîntuitorului, deoarece aceștia nu s-au predicat pe ei înșiși, nu s-au concurat între ei pe seama păstoritorilor și nu s-au opus unii altora, ci în toate s-au comportat, cu înțelepciune, ca niște colaboratori smeriți ai lui Dumnezeu în opera de zidire a templului și de cultivare a ogorului Său duhovnicesc, ca niște iconomi credincioși ai tainelor divine (I Cor. I, 11—IV, 21). Și nu numai de Sf. Pavel, ci și de Sf. Petru, creștinii fuseseră sfătuiți să se considere legați de Hristos prin toți Apostolii (II Petru I, 16—21; III, 15—16) și ca atare prin toți urmașii acestora, care sînt episcopii, căci episcopii au primit puterea nu printr-un singur Apostol, ci prin mai mulți, astfel încît ei au moștenit întru totul atribuțiile acestora, iar cînd sînt adunați în sobor exercită în mod legitim, pentru nevoile și binele Bisericii, drepturile colegiului apostolic.

8. Afirmarea egalității și independenței între Bisericile locale nu izvoarăște așadar dintr-un orgoliu omenesc al episcopilor lor, ci din conștiința că după cum Iisus Hristos a dat aceeași putere Sfinților Săi Apostoli, tot astfel fiecare Biserică locală este iubită de Dumnezeu-Tatăl, condusă de Dumnezeu-Fiul și plină de Duhul Sfânt în măsură egală cu oricare alta. Egalitatea și independența reciprocă a Bisericilor locale exprimă, în modul cel mai potrivit, raporturile de frățietate care au existat între Sfinții Apostoli, în perioada când se aflau lângă Mântuitorul și după înălțarea Sa la cer și Pogorîrea Sfintului Duh asupra lor. De aceea nici o Biserică locală nu poate fi supusă alteia, ci toate sînt egale, avînd doar obligația de a păstra deplina unitate dogmatică, liturgică și canonică și de a rezolva pe cale sobornicească problemele de interes general, practica comuniunii și a sinodalității fiind poruncită de Iisus Hristos și moștenită de la Sfinții Apostoli. Au nu Mîntuitorul a interzis Apostolilor Săi orice ceartă pentru întiietate și nu El însuși a poruncit creștinilor să nu numească pe nimeni, pe pămînt «Învățător, Tată și Povățuitor», după obiceiul fariseilor și mentalitatea iudeilor din vremea Sa (Matei XXIII, 8—10)? Au nu Iisus Hristos a spus celor ce-L urmau că, în calitate de fii ai aceluiași Părinte ceresc și de ucenici ai Săi, toți sînt egali și frați și că cu adevărat mari în Împărăția cerurilor sînt cei ce, smerindu-se, slujesc din inimă semenilor lor (Matei XX, 25—28; XXIII, 11—12; Luca XXII, 23—30; Ioan XIII. 12—15)? Iar dacă nici urmașii Sfinților Apostoli nu se consideră frați și egali între ei, ci acceptă să li se spună că puterea lor episcopală izvorăște de la Hristos prin intermediul unuia dintre ei și doar atît cît acesta împarte fiecăruia și dacă Bisericile locale îngăduie uneia dintre ele să încalce principiul apostolic al egalității și sobornicității, ce valabilitate practică mai poate avea, în fața lumii, învățătura Mîntuitorului despre frățietatea dintre creștini și pe ce temei dumnezeiesc s-ar mai putea susține egalitatea și solidaritatea frățescă dintre oameni și popoare, în cadrul specific al ecumenismului și în cadrul general al luptei pentru pace, înfrățire și progres?

9. Ca orice episcop local, episcopul Romei a avut jurisdicție, în veacul apostolic și în secolele următoare din epoca patristică, doar în cuprinsul diocezei sale. Concomitent cu jurisdicția ce i-a revenit, ca episcop, el a avut și îndatorirea de a respecta principiul tradițional al sobornicității și de a păstra comuniunea frățescă cu toți ceilalți episcopi, urmași, ca și dînsul, ai unuia sau altuia dintre Sfinții Apostoli. O dată cu jurisdicția deplină pentru eparhia pentru care a fost hirotonit, fiecare episcop a moștenit astfel și grija pentru menținerea unității întregii Biserici, precum și obligația de a respinge orice încercare a vreunei căpetenii bisericești locale de a se pretinde reprezentant unic al lui Iisus Hristos pe pămînt, cîrmaci suprem al întregii Biserici sau deținător mai deplin al slujirii arhieresti. Sînt semnificative și concludente, din acest punct de vedere, cîteva fapte istorice referitoare la modul cum au fost soluționate, în veacurile al II-lea și al III-lea, controversale pascale dintre Bisericile din Asia Mică și cea din Roma:

a. Episcopul Policarp al Smirnei s-a dus la Roma ca să convingă pe episcopul Anicet de temeinicia practicii calendaristice răsăritene, dar cei

doi ierarhi n-au căzut de acord asupra acestei probleme, ci fiecare a rămas credincios tradiției Bisericii sale, adică pe poziția pe care se afla când s-a angajat în dialogul frătesc. Dar cei doi episcopi n-au rupt, din această cauză, comuniunea dintre ei. ci Anicet, ca gazdă, a invitat pe colegul său Policarp «să slujească în locul lui, în semn de cinstire și s-au despărțit în pace, rămânind uniți» (Eusebiu de Cezareea, Ist. bis. V. 24);

b. Când episcopul Victor al Romei și-a îngăduit să amenințe cu excomunicarea pe episcopii din Asia Mică, dacă nu vor adopta tradiția apuseană cu privire la data serbării Paștilor. aceștia s-au adunat în sobor, sub președinția episcopului Policrat al Efesului și i-au respins hotărîrea, la care și Sfintul Irineu al Lugdunului l-a sfătuit să renunțe, astfel încît au păstrat comuniunea (Eusebiu de Cezareea, Ist. bis. V, 24).

10. Este adevărat că, începînd din veacul al IV-lea, cînd s-a recunoscut și creștinismului dreptul la libertate în cuprinsul imperiului roman, s-a acordat unor episcopi din metropolele administrative ale Statului dreptul de întîietate în raport cu colegii lor de pe celelalte scaune chiriarhale din regiune, dar această întîietate trebuia să rămînă pur onorifică, nu transformată într-o putere jurisdicțională și suprapusă, cum s-au petrecut lucrurile în Apus (can. 6 al Sin. I Ec. din 325; can. 3—5 ale Sin. local din Sardica de la 343; can. 3 al Sin. II Ec. din 381; can. 9 și 17 ale Sin. IV Ec. din 431, etc.). Dovada faptului că episcopul din metropolă avea îndatorirea să se poarte față de colegii săi din regiune ca un «primus inter pares» ne-o face, între altele, refuzul episcopilor din ținutul Cartaginei de a accepta imixtiunea scaunului roman în judecarea unui episcop african, în veacul al V-lea și declarația lor hotărîtă că «nici o Biserică locală nu este lipsită de harul Duhului Sfînt», că episcopul Romei nu posedă nici un drept «ex sese» și că «este mai drept ca harul Sfîntului Duh să lucreze printr-un mare număr de episcopi, decît printr-unul singur».

Amintim, în treacăt, și de drepturile speciale acordate scaunului episcopal de la Roma prin actul administrativ cunoscut în istorie sub numele de «Donatio Constantini» — act în care unii occidentali văd încă un important temel al pretinsei privilegii jurisdicționale ale pontifilor romani asupra întregii Biserici —. Dar să nu uităm că acest document, pe lînga că nu este autentic, este și rămîne o hotărîre fără puterea de a schimba rînduiri divine înscrise cu destulă claritate în Noul Testament și confirmate suficient de tradiția autentică a Bisericii primare.

Lunecarea episcopilor Romei spre tendințe cezaro-papiste, de primat jurisdicțional asupra întregii creștinătăți, s-a conturat abia mai tîrziu, după scindarea în două a imperiului roman și s-a accentuat pe măsură ce Bisericile locale din Răsărit, amenințate tot mai grav de perși, de arabi și de turci, simțeau nevoie de sprijinul surorii lor mai apărute, mai bogate și mai influente din Apus. Această lunecare a episcopilor Romei spre ambiții și obiceiuri comune a mers, din nefericire, paralel cu introducerea în gîndirea și viața creștinilor catolici a unor credințe și practici noi, ca: adausul «Filioque» în Simbolul credinței, credința în purgatoriu ca loc intermediar între iad și rai, folosirea azimei la Sfînta Euharistie, obligativitatea celibatului clerului, invadarea teologiei de scolastică, impunerea latinei ca limbă

sacră pentru toți credincioșii păstoriți de episcopul Romei, crearea inchi-ziției și altele de aceeași natură, care reprezintă o evidentă îndepărtare de tezaurul comun moștenit de la Mintuitorul prin Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți și păstrat cu fidelitate de Bisericile Ortodoxe. Dar mai cu seamă setea de putere și dorința de stăpînire au fost acelea care au determinat scaunul papal să provoace, prin cardinalul Humbert, cea dintîi adîncă și dureroasă sfîșiere a unității Bisericii și tot cam de această natură au fost cauzele care au provocat, spre sfîrșitul evului mediu și după aceea, noua mare dezbinare cunoscută sub denumirea generală de Reforma protestantă.

11. Fenomenul declanșat de Reformă, în Occident, n-a putut fi frînat de Conciliul Tridentin din veacul al XVI-lea, deoarece Vaticanul era în acea vreme incapabil să-și potrivească pasul cu ritmul dezvoltării istorice și deoarece Protestantismul nu era expresia numai a unor revendicări religioase, ci polariza în jurul său și năzuințele sociale și politice ale popoarelor dornice de libertate, independență și propășire culturală. Adîncile prefaceri bisericesti provocate de Reformă n-au putut fi înăbușite sau stăvilite nici de Conciliul I Vatican din 1870; dimpotrivă, acest conciliu, decretînd dogma infailibilității papale, a lărgit și mai mult distanța confesională dintre catolici, ortodocși și protestanți și a provocat o nouă ruptură a cămășii celei fără cusătură a lui Hristos: constituirea Bisericii Vechi-Catolice.

La rîndul lor, Bisericile constituite, în secolul al XVI-lea, potrivit concepției marilor reformatori Luther, Calvin și Zwingli, n-au putut păstra decît parțial doctrina și rînduiala ce și-au dat atunci, ci au devenit ele însele generatoare de noi interpretări ale cuvîntului lui Dumnezeu din Sfînta Scriptură și de noi diviziuni confesionale între credincioși. Din sînul protestantismului au răsărit astfel o mulțime polimorfă de Biserici și denominații eclesiastice cunoscute în mod obișnuit sub denumirea de neoprotestante, unele dintre ele avînd chiar caracter anarhic și căzînd sub rigorile codului penal în mai toate țările iubitoare de ordine și progres.

S-a nădăjduit, o vreme, că Conciliul II Vatican va reuși să facă o cotitură radicală în concepția ecleziologică și orientarea practică a Bisericii Romano-Catolice, adică să înlăture sau cel puțin să atenueze dogma infailibilității papale, să reactualizeze principiul sobornicității și să restaureze colegialitatea episcopală, să diminueze centralismul birocratic, să decidă intrarea în Consiliul Ecumenic al Bisericilor și să renunțe la pretenția că numai Biserica Romană ar deține de la Hristos plenitudinea mijloacelor de mîntuire. Lucrurile nu s-au petrecut însă așa cum lăsase să se spere papa Ioan al XXIII-lea, ci așa cum le-a dirijat din umbră curia romană, în frunte cu abilul papă Paul al VI-lea. Nerenunțînd la nici una din vechile-i concepții și obiceiuri, papalitatea a folosit Conciliul pentru consolidarea propriei ei poziții și s-a dovedit, o dată mai mult, incapabilă să înțeleagă că nu aduce o laudă reală Apostolului Petru, cînd încearcă să-l ridice peste ceilalți Sfinți Apostoli și să-l scoată din comuniunea frățească cu ei, cînd pune pe seama Sfîntului Petru propriile ei tendințe primațiale

și când adresează lumii necatolice chemarea ca, pentru refacerea unității Bisericii, să intre «în staulul lui Petru». Fără îndoială, atât enciclica papală «Ecclesiam suam», cât și decretul conciliar «De oecumenismo», ambele datînd din cursul anului 1964, nu reprezintă decît într-o foarte slabă măsură ceea ce creștinătatea răsăriteană așteaptă de peste nouă veacuri din partea Vaticanului și repetă, într-o formă nouă, pretenții pe care aceasta nu poate să le respingă din capul locului ca neîntemeiate și cu totul inacceptabile.

12. Biserica Ortodoxă Română dorește sincer și cu ardoare refacerea unității creștine în plinătatea de har și de adevăr pe care Mîntuitorul a încredințat-o soborului Sfinților Săi Apostoli, care ne-a fost transmisă prin Sfinții Părinți și pe care Ortodoxia o păstrează, ca pe o sacră moștenire, fără nici o schimbare, așa cum a primit-o. Ea a privit deci cu simpatie nașterea și dezvoltarea Mișcării ecumenice și a intrat cu inima deschisă în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, pe care-l consideră a fi forul cel mai potrivit pentru orice discuții interconfesionale. Văzînd însă că Vaticanul nu acordă sprijin acestui organism și că ecumenismul preconizat de papalitate este doar o formă de prozelitism între necatolici, Biserica Ortodoxă Română, de acord cu majoritatea celorlalte Biserici Ortodoxe Autocefale surori, s-a opus categoric, la Conferința a III-a Panortodoxă de la Rhodos, în toamna anului 1964, începerii oricărui dialog teologic între Ortodoxie și Romano-Catolicism, mai înainte ca acesta să fi renunțat oficial și definitiv la «uniație» ca metodă de refacere a unității creștine, la încercarea de refacere a «uniațiilor» acolo unde ele s-au destrămat, la considerarea celorlalte Biserici ca «terrae missionis» și la chemarea credincioșilor necatolici sub obediința episcopilor Romei, toate acestea fiind incompatibile cu ecumenismul și obstacole insurmontabile în calea spre refacerea unității voite de Domnul Hristos între toți aceia care vor crede prin El în Dumnezeu-Tatăl.

Aceasta nu înseamnă, nicidecum, că Biserica Ortodoxă nu se bucură, în modul cel mai sincer, de orice colaborare cu cea Romano-Catolică pe terenul creștinismului practic, adică pentru apărarea păcii, pentru combaterea foametei, pentru schimburile culturale, pentru abolirea totală și definitivă a colonialismului, pentru ajutorarea dezinteresată a țărilor în curs de dezvoltare, pentru combaterea politicii ostile destinderii încordării internaționale și pentru osîndirea categorică a criminalului război de cucerire dus de americani și de sateliții lor împotriva bravului popor vietnamez. Enciclica «Popularum progressio», dată recent de papa Paul al VI-lea arată necesitatea eforturilor comune ale tuturor popoarelor în vederea dezvoltării pașnice și solidare a omenirii și atîtea idealuri înscrise cu slove dumnezeiești în Sfînta Scriptură, propovăduite cu elan de Sfinții Părinți și slujite cu credință de Biserica Ortodoxă din totdeauna.

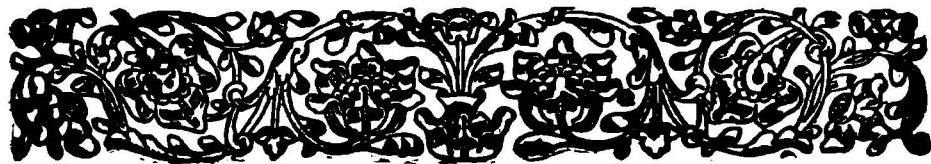
Acestea sînt, în puține cuvinte, gîndurile, sentimentele și năzuințele cu care clerul și credincioșii Bisericii noastre strămoșești au aniversat împlinirea a nouăsprezece veacuri de la moartea mucenicească a celor doi mari corifei ai creștinismului primar: Sfinții Apostoli Petru și Pavel. Crești-

nătatea ortodoxă, care le acordă o cinstitie deosebită în cadrul cultului divin scoate cu smerenie din pilda vieții lor și din frățietatea ce i-a unit puternice temeuri pentru hrănirea credinței în unitatea, sfințenia, sobornicitatea și apostolicitatea Bisericii lui Hristos și pentru sporirea eforturilor comune pe calea slujirii păcii, buneii înțelegeri. prieteniei și colaborării frățești între oameni și popoare.

Fie ca amintirea vieții lor pilduitoare și toate înțeleptele învățături și sfaturi din Epistolele lor să constituie, pentru întreaga creștinătate, un îndbold permanent la propășire în har, credință și fapte bune, aceasta fiind cea mai potrivită cinstitie ce li se poate aduce.

Diac. Prof. N. I. NICOLAESCU

CINSTIREA SFINȚILOR APOSTOLI PETRU ȘI PAVEL ÎN ORTODOXIE ÎN LUMINA APOSTOLICITĂȚII ȘI SOBORNICITĂȚII BISERICII

(Cu prilejul comemorării a 1900 de ani de la moartea lor martirică)

Creștinismului actual îi este dat să trăiască vremuri de trezire la o nouă viață de eforturi și năzuinți către unitate, și să dorească mai arzător ca totdeauna împlinirea testamentului și dorinței Mîntuitorului, «Ca toți să fie una» (Ioan XVII, 21).

Acest duh nou de care este străbătută Biserica creștină, coincide și — în același timp — se împletește cu dorința popoarelor de înfrățire, înțelegere și colaborare pentru întronarea în lume a păcii și înlăturarea războaielor din viața omenirii.

Avînd menirea să slujească lumii, Bisericile confesionale au ieșit din izolarea și exclusivismul lor confesional și au început a-și uni și spori eforturile în Mișcarea ecumenică, tinzînd la refacerea unității și sobornicității Bisericii, pe de o parte; iar pe de alta, la înfrățirea și pacificarea popoarelor prin Biserică.

Sărbătorirea a 1900 de ani de la moartea martirică a Sfinților Apostoli Petru și Pavel, în Ortodoxie, în condițiile climatului ecumenic actual, căpătă o importanță sporită și o semnificație deosebită pentru Biserică și ecumenismul creștin.

Acest popas festiv ne oferă prilejul de a medita asupra personalității și a contribuției celor doi Apostoli la întemeierea, organizarea și răspîndirea Bisericii creștine, de a le aduce cinstire ca unor Apostoli ai unității și sobornicității Bisericii și de a sublinia sensul adînc al sobornicității ei, așa cum au predicat-o și cum au trăit-o Sfinții Apostoli.

Comemorarea celor doi Apostoli oferă în același timp Ortodoxiei posibilitatea reafirmării învățăturii sale cu privire la locul acestora în mijlocul celorlalți Apostoli, precum și de a reaminti și reliefa interpretările greșite, ivite în decursul istoriei, în legătură cu poziția lor și mai cu seamă aceea a Sfîntului Apostol Petru, pe care Biserica Romano-Catolică își funda-

mentează doctrina catolicității, a primatului papal, a infailibilității și alte învățături generate din aceste abateri de la Ortodoxie.

Pentru a putea aprecia ortodox poziția celor doi mari Apostoli — în mijlocul celorlalți — și cinstirea ce li se cuvine, în lumina apostolicității și sobornicității Bisericii, considerăm necesar să facem, de la început, unele precizări cu privire la apostolicitatea și sobornicitatea Bisericii și cu privire la harisma apostolatului și a episcopatului de succesiune apostolică.

Una — după Capul și Întemeietorul ei, Hristos — Biserica este în același timp: ecumenică, sobornică și apostolică, ecumenicitatea ei constă în aceea că Hristos a recapitulat — prin întruparea Sa — virtual, întreaga unitate; iar prin jertfa Sa pe cruce — luind asupra-Și păcatele lumii — a realizat efectiv mîntuirea, destinată acesteia; și cu aceasta virtual ecumenismul. Biserica este ecumenică, deci, nu numai în sens exterior, geografic și spațial, ca extindere orizontală; ci și în sens vertical, tinzînd la o unitate interioară a credincioșilor ei; unitate de credință — deplină și adevărată — de dragoste în Hristos și întreolaltă, de haruri, de organizare și de cult sacramental-liturgic¹.

Sobornicitatea și apostolicitatea fac parte — ființial — din constituția Bisericii — alcătuită din mulți membri, ca trupul din multe mădulare. Numai sobornicitatea și apostolicitatea dau certitudinea mîntuirii și au temeiul neclătit al unității și infailibilității Bisericii.

Sobornicitatea Bisericii se dovedește, pe de o parte, din faptul că mîntuirea — deși realizată de Mîntuitorul Hristos — ea este opera comună a Sfintei Treimi; iar pe de altă parte, Biserica fiind concepută ca trup tainic al lui Hristos, este și depozitara și păstrătoarea fidelă a acestei mîntuiri; și e organizată ierarhic și condusă sinodal. Astfel că și mîntuirea subiectivă trebuie dobîndită tot în sobor, în comunitate, de obște, în și prin Biserică, nu în afara ei. «Sobornicitatea» înseamnă dar că «organizarea și cîrmuirea externă trebuie să se țină de rînduiala trăirii credinței în comun, în adunare, în unitate, în soboare, în sobornicitate. Biserică sobornică înseamnă, deci, Biserica organizată și condusă în mod sinodal, Biserica înțelegerii, a concilierii autorității și libertății, prin dragoste².

Apostolicitatea înseamnă temeinicirea Bisericii pe tot ce este Apostol și învățatură apostolică (cf. Efes. II, 20; Apoc. XXI, 14). Neintroducînd dogme noi — ca Biserica Romano-Catolică — și neomițînd nimic din învățătura scrisă și orală a Apostolilor — ca Protestantismul — «Biserica Ortodoxă e păstrătoarea adevărului. Ea stă pe temelia Apostolilor, Hristos fiind piatra din capul unghiului. A sta pe temelia Apostolilor înseamnă a păzi nu numai revelația cuprinsă în Sfînta Scriptură, ci și pe cea predată oral de Sfinții Apostoli (II Tes. II, 15; I Cor. XI, 2, 23; II Tim. II, 2; III, 14). De aceea, apostolicitatea stă în strînsă legătură cu persistența

1. Cf. Pr. Prof. D. Belu, *Ecleziologia ortodoxă și ecumenismul creștin*, în «Ortodoxia», nr. 4/1965, p. 505, 514.

2. Pr. Prof. Liviu Stan, *Probleme de ecleziologie*, în «Studii Teologice», nr. 5—6/1954, p. 306.

Bisericii Ortodoxe pe lângă Sfânta Tradiție. Apostolicitatea Bisericii Ortodoxe se arată și în așa numita succesiune apostolică a ierarhiei»³

Apostolatul este o harismă complexă, constând dintr-o plenitudine de daruri spirituale; ordinare și extraordinare, unele transmisibile, altele netransmisibile. Apostolul are chemarea și alegerea personală și este martorul vieții publice, al patimilor, învierii și înălțării Domnului, pentru care e trimis să dea mărturie în lume (Fapte I, 21—22; II, 32; III, 15, etc.). Această harismă — fiind personală — este netransmisibilă. Ceea ce transmiteau Apostolii erau numai «puterile ierarhice»: puterea sacerdotală, puterea pastorală și puterea jurisdicțională locală; și o dată cu acestea și puterea învățătoarească. Autoritatea supremă în Biserică, sau jurisdicția universală o aveau numai Apostolii laolaltă, în comun. Încît, apostolatul este o «supra-ierarhie». Și apoi, apostolatul e prin definiție misionar, călător, mergînd din loc în loc pentru a întemeia și organiza Biserici, acordînd darul Sfîntului Duh celor botezați (Fapte VIII, 17; XIX, 6) și hirotonindu-le: diaconi (Fapte VI, 6); preoți (Fapte XIV, 23; XX, 17; I Petru V, 1) și episcopi (Fapte XX, 28; I Tim, IV, 14; Tit, I, 5, 7). Pe cînd episcopatul este static. Nici un Apostol n-a păstorit cîndva ca episcop, în vreo localitate, oricît de importantă, ar fi fost ea.

De aceea «în Ortodoxie» între «Apostol» și «episcop» nu e posibilă nici o confuzie. Apostolul este călător prin natură; el emigrează. Episcopul are scaunul său, la limita jurisdicției sale. Cazul Apostolilor este unic, căci el unește mărturisirea învierii, apostolicitatea — apelul adresat direct prin Domnul — și funcția episcopală — puterea sacramentală și pastorală. Numai aceasta din urmă este transmisibilă și justifică termenul, dar în acest sens limitativ: episcop succesori de Apostol»⁴.

Așadar, «puterea slujbei de Apostol încetează — într-un anumit înțeles — după ce și-a îndeplinit misiunea, după ce a pus baza Bisericii Noului Legământ și a predicat Evanghelia «la toată făptura». Apostolatul în plenitudinea darurilor lui spirituale nu are și nu poate să aibă urmare. Puterile și darurile apostolice sînt personale. Mîntuitorul le-a dat Apostolilor printr-o chemare nominală. Apostolatul este o sinteză de diferite daruri harismatice, pe care nu le găsim în nici una din puterile ierarhice, emanînd de la succesiunea apostolică. Apostolii... au transmis darurile care sînt inerente creștinilor individual, sau Bisericii ca întreg. Apostolii ca protoierarhi au transmis succesorilor lor aceste puteri ierarhice, cu caracter general, nu și pe cele cu caracter personal»⁵.

«Succesiunea apostolică — în Biserica Ortodoxă — constituie și ea o cale de afirmare a apostoliciității, în sensul că prin succesiunea neîntreruptă a ierarhiei se transmite nu numai harul coborît peste Apostolii... dar și învățătura lor»⁶.

3. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Sinteză ecleziologică*, în «Studii Teologice», nr. 5—6, 1955, p. 284.

4. Paul Evdokimov, *L'Orthodoxie*, Paris, 1959, p. 132—133.

5. Sergiu Bulgakoff, *Ortodoxia*, trad. N. Grosu, Sibiu, 1934, p. 49—50.

6. Pr. Prof. D. Belu, *op. cit.*, p. 507.

După învățătura Noului Testament, cunoaștem că Domnul Hristos începîndu-și activitatea publică a ales — mai întîi — un grup de doisprezece ucenici, pe care i-a numit Apostoli (Luca VI, 13), pregătindu-i împreună zi de zi. Ceva mai tîrziu, a mai ales un alt grup de șaptezeci de ucenici (Luca X, 1), care au fost cei mai apropiați colaboratori ai celor 12 Apostoli. Din rîndul celor șaptezeci a fost ales Matia — în locul lui Iuda vînzătorul —; și din ei s-a alcătuit prima ierarhie, cei doisprezece rămîinînd o «supra-ierarhie».

Grupului celor Doisprezece, — ulterior — cînd Biserica a început a se răspîndi și chiar a fi prigoniță, i s-a alăturat grupul Pavel-Varnava.

Pe toți Apostolii — de prim ordin, sau de ultimă oră — indiferent de momentul alegerii lor — Biserica Ortodoxă îi consideră egali în harul apostolic și-i cinstește deopotrivă, rînduind fiecăruia zi de sărbătorire, cu cîntări de laudă și de slăvire. Iar pentru merite deosebite și pentru că amîndoi au suferit moarte martirică în același timp. Sfinții Apostoli Petru și Pavel sînt sărbătoriți împreună la 29 iunie. A doua zi — după ei — Ortodoxia îi sărbătorește și pe toți Apostolii în comun, sub denumirea de «Soborul slăviților Apostoli», ca semn al unității și sobornicității lor și a Bisericii, pe care împreună au întemeiat-o, au răspîndit-o și au organizat-o. Chiar și grupul așa zisilor «Apostoli de mîna a doua» este sărbătorit la 4 ianuarie, ca «Soborul celor șaptezeci de Apostoli», precum și fiecare din ei separat.

Chemați, aleși și instruiți — zilnic — ca cei doisprezece, sau în chip extraordinar, ca Pavel, Apostolii sînt toți egali în apostolat, fiindcă nici unul din ei nu a primit o putere harică mai mare ca ceilalți. Momentul acordării harului Apostolic a fost cel îndată după înviere, cînd ei sînt trimiși definitiv la apostolat. Sfinții Părinți consideră acest moment cînd Mîntuitorul «a suflat» asupra lor «și le-a zis: luați Duh Sfînt: căroră veți ierta păcatele, se vor ierta și căroră le veți ține, vor fi ținute» (Ioan XX, 21—23). Sfîntul Ioan Gură de Aur spune că acum «Ucenicii au primit puterea spirituală și harul (apostoliei): dar nu ca să învie morții și să facă minuni, ci ca să ierte păcatele, căci harismele Duhului sînt deosebite»⁷. De asemenea Sfîntul Chiril Alexandrinul, tîlcuind același text, scrie: «Domnul i-a hirotonit (acum) pe Apostoli și păstori și învățători și iconomi ai dumnezeieștilor Lui Taine»⁸. Cîncizecimea nu le-a dat harul apostolic, ci numai l-a activat pe acesta. Căci «umplerea de Duhul Sfînt înseamnă că ei au fost luminați de Duhul care aprindea în ei harisma»⁹ pe care o aveau. Și harismele Duhului Cîncizecimii s-au revărsat peste toți Apostolii deopotrivă.

Între toți Apostolii s-au distins, însă, prin vrednicia și personalitatea lor, Sfinții Petru și Pavel. Ei sînt chemați la apostolat în împrejurări cu totul diferite. Petru — sărac și pescar — e luat de pe lacul Ghenizaret și făcut «pescar de oameni» (Luca V, 10); iar Saul este surprins pe calea

7. Sf. Ioan Hrisostom, *Com. în Icanneum Ev...*, P.G., LIX, col. 471.

8. Sf. Chiril Alexandrinul, *Com. în Ioanneum Ev...*, P.G., LXXIV, 708—709.

9. Sf. Ioan Hrisostom, *Com. în Acta Apostolorum*, P.G., LX, col. 93—94.

Damascului prigonind Biserica (Fapte IX, 1—6); și în lumina orbitoare a Hristofaniei este făcut «vas ales» și trimis Apostol, pentru a mărturisi pe Hristos înaintea neamurilor (Fapte IX, 15; XXII, 21; XXVI, 16—18). Neînvățat unul, iar celălalt mare cărturar și fariseu — deprinzînd Legea și Scripturile «la picioarele lui Gamaliel» (Fapte XXII, 3) — amîndoi erau «robie Legii» mozaice; și din cauza falsei concepții iudaice despre Mesia, fanatici cum erau, au avut de suferit. Petru a căzut din apostolat (Matei XXVI, 70—75), iar Saul a fost mai întîii prigonitor.

Repus apoi în apostolat Petru (Ioan XXI, 15—17), și convertit Saul — devenit Paul — ei încep o uriașă activitate și o viață nouă închinată integral în slujba lui Hristos și a mîntuirii oamenilor, considerîndu-se Apostoli și robi ai lui Iisus Hristos» (Gal. I, 1). Abia de acum înainte se vădește adevărata lor personalitate și însușirile lor excepționale.

*

Personalitatea lui Petru urmează un urcuș. «Instruit, antrenat și disciplinat de Mîntuitorul Însuși, el e condus într-un proces lent și neîntrerupt de la Lege la Evanghelie»¹⁰. Iar de aci, la Faptele Apostolilor și pînă la epistolele sale, el merge spre desăvîrșire. La început era o fire de extreme. «Luțeala, vioiciunea și impetuozitatea, sint trăsătura lui cea mai izbitoare. Cu această vioiciune vehementă, care-l făcea să ia cuvîntul — adesea — în numele celorlalți Apostoli, se uneau nestatornicia și impresionabilitatea, entuziasmul, curăția inimii, sinceritatea și buna credință, generozitatea și curajul: uneori prezumția și îndărătnicia, timiditatea și chiar slăbiciunea Sfîntului Petru era înainte de toate un om de acțiune. Inima sa era caldă, generoasă și devotată»¹¹. După înviere și Cincizecime trăsăturile lui negative dispar, devenind Apostolul neînfriecat și statornic în Hristos, pînă la moarte. Personalitatea lui deplină se reflectă în prima sa Epistolă, care-l prezintă «om practic, activ, aprins și generos, care îndeamnă cu bună-tate»¹² și iubire părintească.

Omul violenții (Ioan XVIII, 10), devine omul răbdării, al chibzuirii și al păcii. În această nouă poziție el ia rol de mijlocitor: mai întîii, după convertirea lui Pavel, îmbrățișîndu l ea pe un frate, îl pune în legătură cu ceilalți Apostoli și-l introduce în cercurile creștine, care-l priveau cu neîncredere și suspiciune (Gal. I, 18; II, 2, 10; Fapte IX, 27—28); iar mai apoi e «mijlocitor și împăciuator între partidele extremiste ale adepților Sfîntului Pavel și între creștinii iudaizanti»¹³.

Activitatea misionară a Sfîntului Petru prezintă două etape. Prima se desfășoară în Ierusalim și împrejurimi: Iudea, Galilea și Samaria (Fapte IX, 31—32), între anii 33—42. A doua este după eliberarea din temniță și

10. Charles Bigg, *The First Epistle of Sf. Peter*, Edinburg, 1910, p. 55.

11. L. Cl. Fillion, *Pierre (Saint), Première Epitre de Pierre*, art., în «Dictionnaire de la Bible», Vigouroux, t. I, col. 377.

12. *Ibidem*, col. 387.

13. F. V. Farrar, *Primele zile ale Creștinismului*, Partea I, traducere de Ț Nicodim, Mînăstirea Neamț, 1938, p. 272.

plecarea lui «într-alt loc» (Fapte XII, 17), necunoscut. Se mai amintește de el la anul 44 în Antiohia (Gal. II, 11—14) unde e înfruntat de Pavel pentru sfială față de «cei din tăierea împrejur»; și apoi la anul 49 (50) când ia parte la Sinodul apostolic, din Ierusalim (Fapte XV, 7).

Deși activitatea lui intră în umbră, el a activat intens — mai ales — în Răsărit¹⁴. După indicația din prima sa Epistolă I, 1; V, 13 rezultă că «Petru a întemeiat câteva Biserici în diferite provincii ale Asiei Mici și pentru a le întări în credință se adresează către ele cu o epistolă în care între altele amintește însăși țările: către «coloniștii» răpindii în Pont, Galatia, Capadocia, Asia și Bitinia (I, 1). Prin această indicație se determină în parte acea carieră apostolică, pe care a străbătut-o el. Dar el nu s-a mărginit numai la aceste țări și în râvna lui apostolică a pătruns și în Babilon, ca și în această țară de robie, să vestească conaționalilor săi adevărul Evangheliei»¹⁵.

Către sfârșitul vieții sale Sf. Petru s-a dus și la Roma în două rinduri¹⁶. (63—64 și 66—67). Dovaia primei lui activități în Roma în anul 63 — și nu mai de vreme — este Evanghelia a doua, scrisă de Marcu — ucenicul

14. Despre apostolatul lui în Răsărit vorbesc: Origen (la Eusebiu, *Ist. bis. III, I, 4*, P.G., XX, 216); «Petru a predicat iudeilor din Diaspora: în Pont, Galatia, Bitinia, Capadocia și Asia». Sf. Epifaniu (*Adv. Haer, XXVII, P.G., XLI, 376*): «Apostolul Petru a vizitat adesea Pontul și Bitinia...» Sf. Efreem Sirul susține că: «Sf. Petru a predicat în Pont, în Galatia și la Roma» (citat la Urbanus Holzmeister, S. J., *Commentarius in Epistulas S.S. Petri et Iudae, Paris, 1937, p. 35*). De asemenea «*Doctrina siriacă a Apostolilor*» ne informează că: «Antichia, Siria, Cilicia, Galatia și Pontul au primit darul preoției prin mîna apostolică a lui Simon-Chifa, care însuși a întemeiat Bisericile de acolo, pe care le-a supravegheat pînă cînd s-a dus la Roma» (citat la F. H. Chase, *St. Peter*, art. în «*Dictionary of the Bible, by Hastings*» t. III, p. 768); un alt document: Asemeni (*Biblioteca Orientalia, III, part. II p. VI*) amintește de doi scriitori nestoriani care vorbesc de vizita Sfîntului Apostol Petru în Babilon, (citat la Chase, *op. cit.*, p. 769). Jacquier (E.), *Histoire des Livres du Nouveau Testament*, t. III, Paris, 1921, p. 265: «După mărturiile demne de încredere, Petru... ar fi evanghelizat Pontul, Galatia, Capadocia, Asia și Bitinia și ar fi stat un timp la Babilon». Schlatter (Ad.), *Die catholische Briefe*, Stuttgart, 1913, p. 1: «Petru a activat în mediul iudaic din Diaspora orientală din Babilon... la Vest de Eufrat de unde a scris prima sa Epistolă». Dr. Vasile Gheorghiu, *Introducerea în sfințele cărți ale Noului Testament*, Cernăuți, 1929, p. 661: «Petru trebuie să fi vizitat și Bisericile (cărora le scrie) și a venit apoi la Babilon». O veche tradiție din părțile Pontului amintește că Sfîntul Andrei l-a însoțit pe Sfîntul Petru — fratele său — în călătoriile lui misionare, plecînd din Antiohia, prin Capadocia și pînă la Sinope în Pont. Epifaniu — un călugăr din Ierusalim, vizitînd Sinope a găsit acolo (în sec. IX) urme ale acestei tradiții despre propovăduirea celor doi frați Apostoli, în acele părți. El spune că locuitorii băstinași i-au arătat o insulă, lângă Sinope (port la Marea Neagră), unde se aflau scaunele pe care stăteau (după obiceiul oriental) Apostolii și predicau, iar ascultătorii stăteau jos la picioarele lor, (amintită la Chase, *op. cit.*, p. 768).

15. A. Lopuhin, *Istoria biblică a Noului Testament*, vol. VI, traducere de † Nicodim, București, 1947, p. 137—138.

16. Dr. Vasile Gheorghiu, *Epistola către Romani, a Sf. Ap. Pavel*, Cernăuți, 1938, p. 10, 12: «Cam pe la finea anului 62 d. Hr., își va fi făcut Ap. Petru apariția sa în Roma și apoi în primăvara anului 67». Idem, *Introducerea...*, p. 661: «Pe la finea anului 62 sau începutul anului 63 Apostolul Petru trebuie să fi venit și la Roma, pentru că Marcu scrie în acea vreme Evanghelia, care îi poartă numele, în Roma, rugat de credincioșii de aici, ca să fixeze în scris cele predicate de Petru»

și «tîlmaciul» său — în anul 63—64. «după felul de predicare a Sfintului Petru», la care «el a adăugat și amintirile sale personale»¹⁷. El a scris-o la rugămintea credincioșilor din Roma și din Italia, care i-au cerut «ca să fixeze în scris cele predicate de Petru»¹⁸. Cel care precizează mai bine venirea Sfintului Petru la Roma, în timpul lui Nero (care a domnit între 53—68) este Lactanțiu¹⁹ — scriitor latin la începutul secolului IV. Așadar, cum «este un fapt istoricește stabilit cu certitudine că Sf. Petru a activat în ultima parte a vieții sale în Roma și aci și-a sfîrșit călătoria pămîntească prin martiriu»²⁰, atunci este sigur că el n-a mers acolo decît către sfîrșitul primei captivității romane a Sfintului Pavel: mai exact după eliberarea și plecarea acestuia, probabil în Spania (Rom. XV, 24).

Singurul Apostol care a predicat în Roma înaintea acestei date a fost Sfintul Pavel, în timpul celor doi ani de captivitate (61—63) (Fapte XXVIII, 30), care rîvnea să predice unde nu fusese binevestit Hristos (Rom. XV, 20).

Motivele ducerii Sfintului Petru «Apostolul ecumenicității» la Roma la această vreme tîrzie — sînt justificate. Ca important centru al «Diasporei iudaice»²¹, Roma îl atrăgea și făcea parte din programul lui de activitate misionară. De aceea după activitatea din părțile Răsăritului trece și în capitala imperiului, pentru a vesti pe Hristos. Apoi, dat fiind că «elementele iudaice și păgîne (încreștinate) din Roma erau marcant deosebite între ele și timp de cîtiva ani și-au avut presviteri și episcopi deosebiți»²², este plauzibilă presupunerea «că Pavel a chemat pe Petru la Roma, pentru a dovedi punctul lor de vedere comun asupra Evangheliei și a da crești-

17. N. Nicolaescu, *Cadrul problemei sinoptice*, în «Studii Teologice» nr. 3—4/1954, p. 116; și «*Studiul Noului Testament*», Manual pentru uzul studenților Institutelor teologice, București, 1954, p. 44—45: «Sf. Marcu recunoscut de Tradiție ca unul din cei 70 ucenici..., a fost întîi ucenic și colaborator al Sf. Pavel, cu oarecare întreruperi, pînă la sfîrșitul primei captivități romane, devenind după aceea colaboratorul Sf. Petru. În această ultimă calitate el și-a însușit felul de propovăduire a Sf. Petru și apoi l-a așternut în scris, la cererea creștinilor din Italia și din capitala imperiului, La predica Sf. Petru el a adăugat și amintirile sale personale».

18. Dr. V. Gheorghiu, *Introducerea...*, p. 661. De prezența și activitatea Sf. Petru la Roma în acest timp amintesc: Papia (la Eusebiu, *Ist. bis.*, 3, 39, P.G., XX, 300); Sf. Irineu, *Adv. Haeres.* 3, 1, P.G., VII, 844—845; și Clement Alexandrinul (la Eusebiu, *Ist. bis.*, 6, 14, P.G., XX, 552).

19. Lactanțiu, *De mortibus persecutorum* 2, P.L., VII, 196: «Cum iam Nero imperaret, Petrus Romam advenit...». Nici el însă nu precizează anul. Sf. Petru n-a putut fi la Roma înainte de anul 63, pentru că: în anul 58 cînd Sf. Pavel scrie — din Corint — Epistola către Romani; și în anul 62—63 cînd scrie — din Roma — epistolele captivității, (Efeseni, Coloseni, Filipeni și Filimon) era imposibil să nu fi amintit de el, sau să-i trimită salutări, căci între ei erau sentimente cordiale, cum reiese din spusele Sf. Petru, vorbind despre «iubitul nostru frate Pavel» (II Petru III, 15). Nici Sf. Luca nu amintește de el (Petru) la sfîrșitul scrierii «Faptele Apostolilor», terminate de scris la începutul anului 63. Între prima și a doua lui prezență la Roma, Sf. Petru a scris prima sa Epistolă din Babilon (I Petru V, 13).

20. J. P. Kirsch, *St. Peter*, The Catholic Encyclopedia, t. XI, p. 748.

21. E. Jacquier, *Les Actes des Apôtres*, Paris, 1926, p. 782—786 arată că între cele 143 de regiuni și localități ale «Diasporei» era și Roma.

22. F. V. Farrar, *Primele zile...*, I, p. 280.

nilor din Roma marea lecție a unității»²³. Și astfel «a consolida legătura în Biserică»²⁴.

A doua oară Sfântul Petru se află în Roma în anul 67, când are loc și sfârșitul lui martiric. El venea acum din Babilonul de pe Euftrat, de unde scrisese prima sa Epistolă (I Petru V, 13) în vara anului 64. Înainte de martiriul scrie din Roma apoi și a doua sa Epistolă.

Din tot ce a propovăduit Sfântul Petru în cei peste 34 ani de apostolat — afară de cele scrise de Sf. Marcu în Evanghelia a doua — ne-au rămas opt cuvântări, așa cum le-a redat Sf. Luca în «Faptele Apostolilor» I—XV; iar ca scrieri personale cele două epistole sobornicești (I și II Petru).

*

Sfântul Apostol Pavel deși nu făcea parte din grupul celor doisprezece și deși prigonise Biserica, nu este cu nimic mai prejos de ei și chiar decît Petru. Dimpotrivă, convertirea și personalitatea lui au dat un mare impuls răspîndirii Bisericii, cu toate că potrivit lui i-au tăgăduit apostolatul (cf. II Cor. XI—XII). Convertirea lui «printr-un singur elan al convingerii «datorită căruia» a trecut din întuneric la lumină, de la o direcție la alta, cu totul opusă... nu caracterizează numai personalitatea lui, ci dovedește și însemnătatea creștinismului... Saul fariseul prigonitor devenit deodată martorul învierii și propovăduitorul crucii și al lui Hristos cel răstignit și înviat»²⁵.

«Personalitate uriașă și nesecat izvor de potențe și virtuți, acest fariseu transformat din persecutor în Apostol, capătă puteri sufletești înzecite și sublimate în slujba lui Hristos. Credință de foc și inimă de aur, curăție îngerească, entuziasm și devotament eroic, iubire și generozitate cheltuită pentru toți, sacrificiul consumat într-una, suferințe și moarte de fiecare zi»²⁶.

După ce «Hristos a luat chip în el» (Gal. IV, 19) și personalitatea lui a crescut «desăvîrșit, pînă la măsura vîrstei deplinătății lui Hristos» (Efes. IV, 13). Și deși «ostenind mai mult decît toți ceilalți Apostoli» (I Cor. XV, 10), cu eforturi supraomenești, el recunoaște smerit că roadele apostolatului său la neamuri și meritele sale sînt datorite Domnului căci spune: «Cu harul lui Dumnezeu sînt ce sînt» (Idem). Numai în acest sens se poate spune că: «Meritele Sfântului Pavel, ca Apostol al neamurilor sînt excepționale ca și chemarea și personalitatea lui. El, mai ales, a scos creștinismul de sub tutela și servitutea Legii, sub care îl ținea curentul iudaizant, puternic în prima generație de creștini... Sfântul Apostol Pavel a înțeles și a exprimat mai bine decît oricine caracterul religiei a creștinismului, de religie a mîntuirii... Misiunea lui la neamuri asigura creștinismului un spațiu larg și liber, de religie universală»²⁷.

23. F. H. Chase, *St. Peter*, Dictionary of the bible by Hastings, III, p. 79.

24. James Hastings, *The First Epistle of St. Peter*, Scotland, 1924, p. 4.

25. F. V. Farrar, *Viața și operele Sf. Ap. Pavel*, traducere de Ț. Nicodim, Minăstirea Neamț, 1941, part. I, p. 234, 236.

26. T. M. Popescu, *Sf. Pavel Apostolul neamurilor*, în «Studii Teologice», nr. 7—8/1951, p. 380. 27. *Ibidem*, p. 381.

Comuniunea lui intimă și permanentă cu Hristos, care trăia în el (Filip. I, 21) a ridicat cugetarea sa în sferile cerești. Și astfel «Pavel a dat cel dintâi acestei religii un cadru teologic în care avea să se dezvolte și exprime credința creștină...»²⁸.

Fără Hristos, fără convertirea lui așa cum s-a făcut și fără harul apostolatului primit, Pavel n-ar fi fost ce a devenit și creștinismul — care-i datorează mult — nu avea fața pe care i-a dat-o el. «Cu calitățile și meritele personalității sale, cu străduințele și cu roadele activității sale, Sfântul Apostol Pavel a fost cel mai mare misionar și creștin în aceste nouăsprezece secole... El a trăit apostolatul său cu o pasiune fără seamăn, ca pe un destin; ca pe o ispășire și ca pe o favoare dumnezeiască totodată»²⁹.

Activitatea misionară a Sfântului Apostol Pavel începe în Antiohia, care devine — apoi centrul călătoriilor sale pe «marile drumuri ale lumii». E important de remarcat totuși, că, deși fusese ales de Hristos pentru neamuri, el nu pornește la acest apostolat decît după ce Duhul Sfînt îi transmite harismele necesare, prin slujitorii Bisericii din Antiohia (Fapte XIII, 1—4), în cadrul «Liturghiei proorocilor și învățătorilor»³⁰. Sfîntul Ioan Gură de Aur consideră aceasta o «hirotonie pentru apostolat», spunînd: «Vezi de cine se hirotonește? De Luciu din Cirena și de Manain, dar mai ales de Duhul Sfînt. Trebuie să vedem că această hirotonie este lucru dumnezeiesc și nu omenesc»³¹.

Sfîntul Apostol Pavel și-a desfășurat activitatea sa misionară, la neamuri, în cele trei mari călătorii și în cele trei captivități. Pornind din Ierusalim și Antiohia, trece prin Cipru, Asia Mică, Macedonia și Grecia — cu marile lor centre — ajunge pînă în Iliric și mai apoi la Roma, sau și pînă în Spania. Scriind Epistola către Romani — din Corint (la 58) — mărturișește că prin el «a lucrat Hristos spre aducerea la ascultare a neamurilor, cu cuvîntul și cu fapta, cu puterea semnelor și a minunilor... Încît, de la Ierusalim și împrejur pînă în Iliric, am propovăduit pretutindeni Evanghelia lui Hristos; rîvnind astfel să binevestesc unde nu fusese binevestit Hristos, ca să nu zidesc pe temelie străină» (Rom. XV, 18—20).

Deși convertit în anul 36 el nu începe activitatea misionară decît în anul 45, după ce se retrăsese în Arabia trei ani, făcuse cîteva vizite la Ierusalim (39); retras la Tars (40—41) și e adus apoi la Antiohia (42), de Varnava. De aci pleacă în prima călătorie misionară (45—49) prin Asia Mică, întemeind Biserici și hirotonindu-le preoți (Fapte XIV, 23). Revenit la Antiohia merge la Ierusalim unde participă la Sinodul apostolic (49) care avea să rezolve problema neobligativității legii mozaice, pentru păgînii încreștinați. Urmează a doua (50—52) și a treia (53—58) călătorie misionară; apoi captivitățile: cea din Cezareea (58—60) și cele două captivități din Roma (I: 61—63; și a II-a: 66—67). După eliberarea din prima captivitate romană (63) merge — pare-se — în Spania (Rom. XV, 28). La înapo-

28. *Ibidem*.

29. *Ibidem*, p. 382.

30. E. Jacquier, *Les Actes...* p. 379.

31. Sf. Ioan Hrisostom, *In Acta Apostolorum*, P.G., LX, 205—206.

iere se duce în Asia Mică și așează episcop la Efes, pe Timotei, unul din cei mai apropiați colaboratori ai lui (I Tim. I, 3; IV, 13); iar în Creta pune episcop pe Tit, alt colaborator (Tit. I, 5).

Din toată activitatea lui predicatorială, în afară de cuvântările presărate în partea a doua a Faptelor Apostolilor (IX, XII—XXVIII), ne-au rămas cele patru sprezece epistole pauline, de cea mai mare valoare teologică, moral-socială și pastorală, pentru viața creștină. Unele din ele sînt și primele scrieri ale Noului Testament.

Mari au fost cei doi Apostoli Petru și Pavel prin personalitatea viața și activitatea lor — orală și scrisă — mari și prin moartea lor martirică. Datele istorice ne încredințează că ei au fost uciși în prigoana lui Nero, în anul 67 la Roma, în aceeași lună și zi: Petru fiind răstignit pe cruce; iar Pavel tăindu-i-se capul cu sabia³².

Egalitatea tuturor în apostolat, nu a împiedicat cu nimic pe ceilalți Apostoli să acorde Sfintului Petru — pentru vîrsta lui și pentru zelul cu care întreba și răspundea Domnului Hristos, în numele tuturor o întîietate de onoare, ca unui «primus inter pares». În acest sens Sfinții Părinți l-au numit «Dascăl ecumenic»³³, «Gura Apostolilor», «Mai-marele» sau «Corifeul Apostolilor»³⁴, etc. toate însă «titluri onorifice».

Învățătura Noului Testament, a tradiției și a Bisericii Răsăritene nu cunoaște alt primat, afară de cel de onoare, decît «primatul slujirii și al iubirii» (Ioan XIV, 34—35). «Care dintre voi — a spus Domnul, Apostolilor — va vrea să fie mai mare, să fie slujitorul vostru; și care dintre voi va vrea să fie întîii, să vă fie vouă slugă» (Matei XX, 26—27).

Numai Biserica Romano-Catolică — pe temeiul unor texte, greșit interpretate — consideră că Sf. Petru a primit de la Mîntuitorul — direct un mandat special, care-l situează deasupra celorlalți Apostoli și-l fac «Păstorul Suprem» ceilalți Apostoli avînd această putere «numai prin participare la plinătatea puterii lui Petru»³⁵. De aceea, îl și numește «Prințul Apostolilor» și a creat expresia distinctivă: «Petru și Apostolii». Principalele texte pe care exegeza papală susține «primatul de drept divin» al Sf. Petru, sînt: Matei XVI, 15—19; Luca XXII, 32—34; și Ioan XXI, 15—17.

Primul text prezintă convorbirea lui Iisus cu ucenicii în Cezareea lui Filip. Îi întrebese ce crede lumea despre El? Și după răspuns li se adresează și lor: «dar voi cine ziceți că sînt»? Și răspunzînd — în numele tuturor Apostolilor — Simon-Petru, a zis: «Tu ești Hristosul, Fiul lui Dum-

32. Felul și anul martiriului lor se cunosc din relatările lui: Clement Romanul (*Ep. I Cor. V*, P. G., I, col. 217—220); Origen (la Eusebiu, *Ist. bis.* II, 25, P.G., XX, 206—209); Lactanțiu, *De mortib. persecut.*, 2, P.L., VII, 196—197; și Ieronim, *De vir. illus.*, 5 și 12, P.L., XXIII, 647, 662. Indicația lui Clement că ei au fost martirizați în anul cînd Roma era condusă de «prefecți» (doi) — lipsind Nero — coroborată cu precizarea lui Tacit (*Anale* 15, 48) că Seneca a fost ucis în anul 65 și cu aceea a lui Ieronim că uciderea lui Seneca s-a întîmplat cu doi ani înainte de martiriul celor doi Apostoli duce la concluzia anului 67. Vezi și Dr. V. Gheorghiu, *Introducerea...*, p. 387, nr. 4. Ziua și luna o știe Tradiția.

33. Sf. Ioan Hrisostom, *În Ioan...*, Omil. 88, P.G., LIX, 480.

34. Sf. Atanasie cel Mare, *Ps. XV, 8*, P.G., XXVII, 105 D.

35. P. Alfred Durand, S. J., *Evangile selon Saint Jean*, Paris, 1930, p. 528.

nezeu celui viu». La care, fericindu-l pentru descoperirea primită de la Tatăl ceresc, Domnul îi spune: «Și tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea și porțile iadului nu o vor birui. Și-ți voi da cheile împărăției cerurilor și orice vei lega pe pământ va fi legat și în ceruri și orice vei deslega pe pământ va fi deslegat și în ceruri» (Matei XVI, 16—19). De vreme ce întrebarea Mântuitorului «a fost» adresată tuturor și fiecăruia în parte, este firesc și logic să vedem în răspunsul lui Petru și în imputernicirea și făgăduința dată de Iisus acestuia «un singular colectiv»³⁶, privind pe toți și pe fiecare.

Textul de față relevă trei idei esențiale: hristologică, ecleziologică și apostolică. Ideea centrală este cea hristologică, iar celelalte secundare și dependente de ea. Mărturisirea — făcută de toți prin Petru — că Hristos este Mesia cel așteptat și Dumnezeu adevărat, constituie «piatra unghiulară» a Bisericii, căreia i se atașează «pietrele Apostolii (cf. Efes. II, 20; Apoc. XXI, 14). Deci nu Petru ca persoană, cum fals interpretează exegeza papală. De altfel, nici filologia termenilor folosiți nu îngăduie o astfel de tălcuire: căci πέτρος e masculin, iar πέτρα feminin. Descoperirea despre Mesianitatea și Dumnezeirea lui Iisus nu era făcută exclusiv lui Petru; căci înainte de el au avut-o și au mărturisit același lucru: Natanael (Ioan I, 50) și apoi Apostolii toți, în comun (Matei XIV, 33; Ioan VI, 59). Piatra este deci mărturisirea, sau Hristos Însuși (I Cor. X, 4).

Exegeza patristică a dat expresiei: «pe această piatră voi zidi Biserica Mea», patru feluri de interpretări³⁷: 1. că Biserica a fost zidită pe Petru (10 autori); 2. că biserica e zidită pe Apostoli (8); 3. că Biserica e zidită pe credința pe care a mărturisit-o Petru (susținută de peste 40 de exegeți); și 4. că Biserica a fost zidită pe Hristos (peste 20). Biserica Ortodoxă urmînd învățătura apostolică și tradiția cultică, vede în Petru — ca și în ceilalți Apostoli — piatra credinței, atașate Pietrei-Hristos, Mântuitorul însuși s-a identificat pe Sine cu «piatra unghiulară» profetică (Ps. CXVIII, CXVII, 22; Matei XXI, 42). Și tot așa îl va numi și Petru mai târziu «Piatra cea vie» și «Piatra unghiulară» (I Petru II, 4, 6) înțelegînd și pe Apostoli și chiar pe creștini ca pe niște «pietre». În acest sens Biserica le cîntă la prăznuirea lor, astfel: «Pe piatra ortodoxiei tale a întărit Stăpînul Iisus Hristos Biserica neclătită, intru care Apostole (Petre) pe tine te slăvim» (Icos, la Pesna a III-a, Utrenie). Sau: «Piatra Hristos, pe piatra credinței preamărește luminat, pe cel mai ales decît ucenicii și împreună cu Pavel toată adunarea celor doisprezece la număr, a căror pomenire săvîrșim cu credință» (Soborul Apostolilor).

În ce privește făgăduința: «Și-ți voi da cheile împărăției...» aceasta nu este o putere dată lui Petru exclusiv, ci tuturor Apostolilor, cum reiese

36. Pr. Prof. Grigore Marcu, *Premizele biblice ale erorilor papalității* în «Ortodoxia», nr. 2—3/1954, p. 386.

37. Jean de Launoy, *Epistolae omnes, face în Epistola 7 o minuțioasă cercetare, a interpretării acestei expresii în exegeza Patristică*, (Citat la Diac. Dr. Haralambie Cojocaru, *Este primatul lui Petru un privilegiu de drept divin după Noul Testament?*, Sibiu, 1940, p. 201).

și din alte texte (Matei XVIII, 17—18; Ioan XX, 21—23). Puterea de «a lega și a dezlega» este acordată colectiv, colegiului apostolic, care singur este autoritatea supremă în Biserică. Ea nu reprezintă numai puterea jurisdicțională, ci întreita putere de slujire a Mîntuitorului, transmisă celor doisprezece Apostoli: puterea arhierască (potestas ordinis), puterea învățătoarească (potestas magisterii) și puterea jurisdicțională (potestas jurisdictionis). Iar în aceasta nu există o ierarhie. Numai în Biserica Romano-Catolică «ierarhia jurisdicției are două trepte principale: papa și episcopatul... Papa e grad jurisdicțional, dar de drept divin, în sensul că nu i-l dă nimeni, decît Dumnezeu; și el e gradul jurisdicțional suprem, care dă putere jurisdicțională tuturor celor de sub el»³⁸

Al doilea text luat în sprijinul primatului petrin — și respectiv papal — este cel din Luca XXII, 32—33. În preajma patimilor Domnului, apropiindu-se «marele moment de criză»³⁹, din viața lui Petru, Mîntuitorul îl previne binevoitor și duios: «Simone, Simone, iată satana v-a cerut să vă cearnă ca grîul, Iar Eu M-am rugat pentru tine ca să nu piară credința ta; și tu întorcîndu-te întărește pe frații tăi». Și continuînd îi spune: «Zic ție, Petre, nu va cînta cocoșul, azi, pînă ce te vei lepăda de trei ori, că nu Mă cunoști» (Luca XXII, 31—32, 34). Textul vorbește clar de căderea lui Petru și nu de primatul lui. Totuși, exegeza papală, oprindu-se asupra expresiei: «iar tu întorcîndu-te întărește pe frații tăi» o explică în sensul că «frații» lui sînt colegii de apostolat, care erau în dependență de puterea lui specială. «Teologii romano-catolici înțeleg aceste cuvinte în sensul primatului și infailibilității lui Petru și a pretinșilor săi urmași»⁴⁰. Or, îndemnul Domnului privește misiunea de viitor a lui Petru, cîmpul lui de activitate misionară, care nu era de a converti pe Apostoli, ci pe «frații săi de un neam» (cf. Gal. II, 7), din Palestina și din Diaspora. Textul în cauză «este o aluzie anticipată la misiunea de viitor a lui Petru, care după convertirea lui va avea de încurajat și întărit pe frații lui din Bisericile cărora le scrie»⁴¹ (I Petru I, 1).

Ultimul text — adus în sprijinul primatului petrin și papal — este cel din Ioan XXI, 15—17. Mergînd la marea Tiberiadei, Iisus găsește pescuind pe Petru cu alți șase Apostoli. Și după ce Prînzesc, i se adresează lui Petru, zicînd: «Simone al lui Iona, Mă iubești mai mult decît aceștia»? Și răspunzînd Petru: «Da, Doamne, Tu știi că te iubesc». Iisus i-a zis: «Paște mielușei Mei». Repetînd întrebarea — a doua și a treia oară — iar Petru asigurîndu-L de fiecare dată de dragostea sa, Domnul îi dă același îndemn: «Paște oile Mele»: «păstorește oile Mele». Acum — și prin aceste cuvinte — spun teologii papali. Mîntuitorul l-ar fi confirmat, public și definitiv, pe Petru în rolul de Șef suprem al Bisericii. După ei, mieii ar fi credincioșii, iar oile păstorii⁴². Prin urmare, porunca: «Paște mielușei

38. Pr. Barbu Gr. Ionescu, *Conciliul II de la Vatican, Dezbaterile și hotărîrile sesiunii a doua*, în «Ortodoxia», nr. 2/1964, p. 203—204.

39. F. V. Farrar, *Primele zile...*, I, p. 287.

40. Dr. H. Cojocaru, *op. cit.*, p. 310.

41. J. Hastings, *op. cit.*, p. 2.

42. Dr. H. Cojocaru, *op. cit.*, p. 327.

Mei», «paște oile Mele», s-ar înțelege, adică: «Paște toată turma Mea. Ceilalți Apostoli pot fi numiți, în adevăr, «păstori» ai unei părți a Bisericii, dar ei intră în totalitatea turmei, în raport cu Petru, Păstorul suprem». Dacă Iisus îi cere «să-L iubească mai mult decât ceilalți» este — zic ei — «pentru că păstorul universal va avea să se dedice pentru întreaga turmă, pe cînd ceilalți nu vor avea grija decât a unei părți din turmă»⁴³.

Exegeza patristică și ortodoxă vede în acest text: mai întii repunerea în apostolatul din care căzuse Petru; și apoi are în vedere latura pastorală, nu numai a lui, ci a tuturor Apostolilor și a întregii ierarhii de după ei, însărcinată cu purtarea de grijă a turmei. «Porunca: «Paște mielușei și oile Mele» — zice Sfîntul Ioan Hrisostom — s-a dat deopotrivă nu numai Apostolilor și episcopilor, ci și fiecăruia din noi, oricît de mic ar fi el, care a fost însărcinat cu purtarea de grijă a turmei» ... «Domnul a întreat pe Petru și i-a dat porunca (păstoririi) de trei ori, pentru a-i arăta cită purtare de grijă trebuie să aibă de mîntuirea oilor»⁴⁴.

Sfîntul Chiril Alexandrinul tilcuind același text, scrie: «De ne-ar întreba cineva, pentru ce — dacă erau de față și ceilalți Apostoli — Iisus s-a adresat numai lui Simon, zicîndu-i: «paște mielușei Mei», vom răspunde că toți Apostolii fuseseră rînduiți pentru apostolat; dar Petru căzînd după aceea — și tăgăduind de trei ori pe Domnul — Mîntuitorul vindecă acum pe cel care era bolnav și-i cere de trei ori o mărturisire de credință, pentru a repara întreita sa lepădare... răscumpărînd păcatele printr-o mărturisire. Și prin mărturisirea sa, Petru răscumpără păcatul întreitei sale lepădări de Mîntuitorul»⁴⁵. Așadar, după înviere, «cînd Iisus Hristos... a încercat încă o dată iubirea Apostolului Său nobil, dar nestatornic, El i-a încredințat din nou vrednicia de Apostol, reintegrîndu-l, astfel, în apostolatul din care căzuse, prin lepădare»⁴⁶.

*

Din cercetarea de pînă aci reiese clar că niciunul din pretinsele texte primatiale nu justifică teza papală. De altfel, chiar din rîndurile episcopatului catolic s-au auzit glasuri autorizate, care s-au ridicat împotriva pretinsului primat petrin și papal, în Conciliul II Vatican. Așa de pildă, Arhiepiscopul de Utrecht, Cardinalul Alfrinck a afirmat textual: «Petru a fost și el Apostol, n-a fost ceva deasupra Apostolilor». Și că: «Biserica are o temelie constituită din 12 pietre, nu e fundată numai pe Petru»⁴⁷. De asemenea, Patriarhul Melhit, Maximos IV, între cele 6 puncte susținute, în Conciliu, a afirmat și acestea: «Petru e fundamentul Bisericii ca și ceilalți Apostoli... Puterea dată lui Petru este pastorală, deci de ministeriu și de slujire. Ca atare e personală și nu poate fi delegată curiei, nunțiilor și legațiilor... papii»⁴⁸.

43. P. A. Durand, *op. cit.*, p. 528—529.

44. Sf. Ioan Hrisostom, *Omil. 88, In Ioan.*, P.G., LIX, col. 477—478

45. Sf. Chiril Alex., *In Ioan.*, P.G., LXXIV, 749 B.

46. F. V. Farrar, *Primele zile...*, I, p. 271—272: Tot ca o «reașezare în apostolat» o consideră și Dr. V. Gheorghiu, *Introducere...*, p. 639.

47. Pr. Barbu Gr. Ionescu, *op. cit.*, p. 200.

48. *Ibidem*, p. 202.

Sfântul Apostol Petru n-a avut și n-a exercitat nici o autoritate deosebită asupra celorlalți Apostoli. El a fost un frate și un colaborator al lor, supunându-se hotărîrilor Sinodului apostolic (Fapte XV, 6—22); ba chiar și lui Pavel cînd este înfruntat în Antiohia (Gal. II, 11—14). Nici în Biserica Mamă din Ierusalim n-a avut un rol hotărîtor, în conducerea ei, unde episcop era Iacob, care a și prezidat Sinodul; și nici la alegerea lui Matia, unde adunarea celor 120 ucenici a hotărît prin vot. (Fapte I, 15—26). Se știe iarăș că în Samaria, Biserica din Ierusalim a trimis pe Petru și pe Ioan, ca împreună să confirme comunitățile înființate și să acorde darul Sfintului Duh celor botezați de Filip (Fapte VIII, 14—17). Deci nici această putere nu-i era exclusivă.

Egalitatea Apostolilor Petru și Pavel este confirmată de istoria, de învățătura și de cultul Bisericii din primele veacuri. Petru era unul din stîlpii Bisericii, care — alături de Iacob și Ioan (Gal. II, 9) — au îmbrățișat cu dragoste pe Pavel, cu care au colaborat apoi la răspîndirea credinței, unuia încredințîndu-i-se «Evanghelia netăierii împrejur, iar lui Petru cea a tăierii împrejur» (Gal. II, 7).

Deși nu s-au întîlnit prea des în apostolatul lor, unul activînd mai ales în părțile Răsăritului, iar celălalt mai mult în Europa de sud, totuși ei au fost în strînsă colaborare unul cu altul. «Colaboratorii Sfintului Petru erau Silvan și Marcu, cei care au fost mai înainte și colaboratorii Apostolului Pavel. Această împrejurare ne arată ce comuniune strînsă exista între Apostoli și cum ei, activînd așa zicînd în extremitățile opuse ale lumii, se aflau în contact permanent prin unii și aceiași colaboratori în ogorul Evangheliei... Apostolii (Petru și Pavel) aveau o activitate predicatorială cu puteri comune, împărtășindu-se reciproc și cu epistolele lor, în care se lucra teologia Bisericii Ecumenice»⁴⁹, cum reiese din indicația dată de II Petru III, 15.

Lucrînd cu metode — oarecum — diferite, datorită harismelor lor multiple, cei doi Apostoli se întregesc în teologia lor. Predicau aceeași Evanghelie, dar priveau adesea unele probleme sub unghiuri și aspecte diferite, unul fiind mai profund în cugetare, celălalt mai practic. «Apostolul Petru pogoară așa zicînd teologia transcendentă a Apostolului Pavel din cer pe pămînt, din sfera teologică înaltă, în sfera practică a vieții creștine și vedem de aici cum osebirea darurilor comunicate de același Duh al lui Dumnezeu corespunde nevoilor personale ale fiecărui creștin; și cum contemplarea adevărului din multe și diferite puncte de vedere ne dă putința să înțelegem puterea și desăvîrșirea lui»⁵⁰. Cu alte cuvinte, «vederile lui Pavel sînt prezentate de Apostolul Petru, mai curînd din latura lor practică, decît din punctul de vedere al profunzimii lor duhovnicești: mai de grabă după însemnătatea lor morală decît după cea mistică»⁵¹. Sfântul Petru «ia adevărul în esența lui generală, scutit de orice pecete individuală... El poate vedea toate laturile adevărului, din care-l prezintă ceilalți»⁵².

49. A. Lopuhin, *op. cit.*, p. 138—139.

50. F. V. Farrar, *Primele zile...*, I, p. 303.

51. *Ibidem*, p. 292. 52. *Ibidem*, p. 256

• Diferitele nuanțe de interpretare, date de fiecare din ei temelor comune, alături de unele probleme specifice fiecăruia, fac ca teologia lor — petrină și paulină — să se completeze una cu alta; și alături de a celorlalți scriitori neotestamentari. să dea ceea ce numim teologia Noului Testament. Cîteva exemple de interpretări și idei specifice vor fi concludente. Astfel: expresia — comună ambilor — «dinainte de întemeierea lumii» (Efes. I, 4 și I Petru I, 20), Pavel o aplică la alegerea creștinilor din veșnicie; pe cînd Petru o folosește pentru a indica preexistența lui Hristos. Ideea de «coborîre» și «ridicare» din Efesenii IV, 8—11, Pavel o înțelege ca întruparea Domnului prin coborîrea Logosului, spre a se ridica iarăși; pe cînd în I Petru III, 18 ea apare ca coborîrea lui Hristos la iad după răstignire — urmată de înviere și înălțare la cer. Între ideile și expresiile specifice Sfîntului Petru, amintim în deosebi «nașterea de sus»: «nădejdea vie»: creștinii sînt «pietre vie», «preoție sfîntă», sau «preoție împărătească»; apoi coborîrea la iad, botezul «antitip» al popoului, etc. Ideile specifice lui Pavel sînt și mai multe.

Pentru cinstirea și prețuirea lor deopotrivă, Biserica Ortodoxă le-a închinat aceeași sărbătoare, aceleași cîntări și iconografia îi zugrăvește alături unul de altul, ca nedespărțiți. «Cu ce cununi de laudă — spune o cîntare — vom încununa pe Petru și pe Pavel, pe cei despărțiți cu trupurile și împreunați cu duhul, pe marii propovăduitori de Dumnezeu; pe acesta adică. ca pe o căpetenie a Apostolor; iar pe acela (Pavel) ca pe cel ce mai mult decît toți s-a ostenit» (Stih. Vecerniei).

E necesar să amintim și cîteva idei și texte din epistolele lor care privesc sobornicitatea și apostolicitatea Bisericii. După ei, Biserică este un edificiu spiritual universal și o mare familie în care se înfrățesc toate neamurile: «unde nu este elin și iudeu... barbar, scit, rob sau slobod, ci toate și întru toți Hristos» (Col. III, 11). Ea este «seminția aleasă, preoția împărătească. neamul sfînt (noul) popor agonisit de Dumnezeu» (I Petru II, 9), din toate neamurile. În această «casă duhovnicească» fiecare creștin este o «piatră vie» și un constructor: are o «preoție sfîntă» și aduce «jertfe spirituale» prin Hristos (I Petru II, 4—5).

Și, în Biserică «fiecăruia i s-a dat harul după măsura darului lui Hristos» (Efes. IV, 7), pentru conlucrarea tuturor la zidirea ei. Sau, cum zise Sfîntul Petru: «Cu darul (harisma) pe care l-a primit fiecare, sluiți altora, ca niște iconomi ai harului cel de multe feluri al lui Dumnezeu. De vorbește cineva, să spună cuvinte ca ale lui Dumnezeu; dacă slujește cineva, slujba lui să fie ca din puterea pe care o dă Dumnezeu. pentru că întru toate să se preamărească Dumnezeu. prin Iisus Hristos» (I Petru IV, 10—11).

În cadrul sobornicității și ecumenicității Bisericii se înscriu toate marile principii umanitare — universal valabile — de viață, moral-socială, propovăduite de marii Apostoli, precum: egalitatea, libertatea, frățietatea, dreptatea, pacea și buna înțelegere și colaborare între oameni și popoare de diferite credințe și rase (cf. I Petru II, 12; III, 1; I Cor. VII, 13—14): ca și principiul muncii și al răsplătirii ei (cf. II Tes. III, 10; I Petru III, 8).

Biserica, «trup», «comunitate»; «stilp și temelie a adevărului» (I Tim. III, 15), este «apostolică». întrucît a fost întemeiată, răspîndită în lume și organizată de Apostoli (Efes. II, 20; II Petru III, 2). Și se menține în apostolicitate păstrînd neschimbată învățătura Mîntuitorului și darurile Sfîntului Duh, transmise prin Apostoli, succesorilor lor, în har, păstrînd nu numai învățătura scrisă (I Tim. IV, 16), ci și pe cea nescrisă, precum îndeamnă Apostolii: «țineți predaniile — zice Sfîntul Pavel — pe care le-ați învățat fie prin cuvînt, fie prin scrisoarea noastră» (II Tes. II, 15; I Cor. XI, 2; II Tim. II, 2; II Petru III, 2), Sau «feriți-vă de eretici» (Tit. III, 10) și de «învățătorii mincinoși» (II Petru II, 1).

De apostolicitate ținînd și preoția de succesiune apostolică, tot aci se înscriu și sfaturile pastorale date de cei doi Apostoli, păstorilor Bisericii, de pretutindenî. Astfel, Sfîntul Petru îi îndeamnă: «Păstoriți Turma lui Dumnezeu, care vi s-a încredințat, veghind asupra ei, nu cu silnicie, ci de bună voie după Dumnezeu; nu pentru cîștig urît, ci din dragoste; nu ca stăpîni ai păstoriților, ci pilde făcîndu-vă turmei (I Petru V, 2—3; cf. I Tim. III, 2—5). Toate aceste principii au rămas permanent valabile, de acum 1900 ani.

II. Dacă în Biserica Ortodoxă cei doi mari Apostoli au o poziție centrală, ca o întîietate de cînstete, nu tot așa sint cînstiți și apreciați de celelalte Biserici confesionale. Dimpotrivă, fiecare din ele deviînd, pe parcursul istoriei, s-a atașat mai mult unuia din ei. Biserica Romano-Catolică și-a impropriat — aproape cu exclusivitate pe Sfîntul Petru; și ca reacțiune, față de papalitate, protestantismul s-a atașat mai mult de Sfîntul Pavel, punîndu-i în opoziție pe unul cu altul. «S-a apreciat că Bisericele de azi s-ar putea caracteriza prin spiritul lor de gîndire și de viață, ca fiind una petrină, alta paulină, alta ioanică»⁵³. Dacă «Apostolul Pavel ne înfățișează duhul libertății creștine, iar Apostolul Petru duhul ecumenicității»⁵⁴, aceasta nu constituie o deosebire doctrinară, cum le-o atribuie pozițiile confesionale. Totuși aceste poziții accentuînd și exagerînd așa de mult unele aparente deosebiri de vederi între ei, au creat curente opuse, considerate existente chiar în Biserica veche; opunînd pe Pavel și concepția lui de gîndire fie învățăturii celor doisprezece Apostoli, fie numai lui Petru.

Aceste curente opozante, au creat școli, care au mers așa de departe, încît «o școală a interpretat întreg Noul Testament prin prisma vederilor lui Petru, iar alta prin aceea a Sfîntului Pavel»⁵⁵. Pe linia acestor «denaturări, străine de spiritul și de sensul vechii Tradiții creștine generale», chiar asupra importanței lui Pavel și a scrierilor lui criticii sînt în dezacord. Unii, apreciînd rolul lui imens, l-au socotit «adevărul înte-

53. Din «Cuvîntul» *Prea Fericitului Patriarh Justinian, rostit la Geneva*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 7—8/1966, p. 731.

54. F. V. Farrar, *Primele zile...*, I, p. 260.

55. Ch. Bigg, *op. cit.*, p. 34 arată cum «Baur (hegelian) susține că au existat mari deosebiri de dogmă între cei 12 Apostoli și Apostolul Pavel; iar Ritschl (kantian) socotește sistemul «disciplinarian» din Epistola I Petru ca o denaturare a punctului de vedere paulin»

meietor al creștinismului», considerind că «Pavel a creiat creștinismul teoretic»⁵⁶. Alții, dimpotrivă, l-au suduit ca pe un falsificator al gîndului lui Hristos și l-au opus Lui, ca pe unul care a răstilmăcit și a stricat Evanghelia»⁵⁷. Ceva mai mult, considerind că «scrisorile lui Pavel dezonoarează creștinismul» criticismul a produs chiar — în Germania și Anglia — un curent împotriva lui, ca a unui om funest, (strigînd): «În lături cu Pavel! Înapoi la Hristos!»⁵⁸ (Los von Paulus! Back to Christ). Acest curent a mers atît de departe, încît i-au tăgăduit lui Pavel, «omul care a umplut cu personalitatea și cu opera sa titanică veacul apostolic». nu numai valoarea, ci și existența lui⁵⁹. În Ortodoxie însă el a rămas ceea ce era în Biserica primară.

a) La interpretarea rolului și poziției lui Petru, în decursul istoriei, bisericii s-au adăugat o seamă de factori care, de la Fericitul Augustin și pînă la Papa Nicolae I (858—867). au contribuit la transformarea pretinsului primat petrin — între Apostoli — într-un primat papal, între episcopi. Între aceștia se pot aminti: o inscripție a zeului sabinic Semo Sancus — greșit citită de Sfîntul Justin Martirul (Apol. I) și atribuită lui Simon Magul (Simon Sanctus) — combinată cu unele erori din scrierile apocrife: «Actele lui Petru (a. 170) și «Romanele Pseudo-Clementine a. 220—225)⁶⁰. Acestora li s-au adăugat apoi afirmația eronată a Fericitului Ieronim că «Sfîntul Petru a deținut scaunul episcopal la Roma timp de 25 ani»⁶¹; ceea ce dovedește că această teorie a primatului «se bazează nu pe o eroare, ci pe un șir de erori»⁶².

Afirmația lui Ieronim este infirmată de datele istorice reale. Așa Sfîntul Irineu⁶³ adeverește că primul episcop al Romei a fost Linus, așezat acolo de Sfîntii Apostoli Petru și Pavel, care împreună au întemeiat și organizat acea Biserică. Lui Linus i-a urmat la episcopat Anaclet și după acesta Clement Romanul. Totuși ideea primatului a prins.

Deja «Fericitul Augustin în «De civitate Dei» militează pentru un primat al episcopului Romei derivat din primatul Apostolului Petru, între Apostoli. Ca urmare, Ep. Inocențiu I al Romei († 417) se silește să pună în practică această tradiție extrem de folositoare și față de Răsărit, pretinzînd — în baza lui — jurisdicția peste Iliric. Firește că aceste tradiții favorabile primesc apoi formă definitivă în lista episcopilor romani, scrisă pe la anul 530 și numită «Liber pontificalis»⁶⁴.

56. Așa Hermann Schneider, *Jesus als Philosoph*, ed. II, Leipzig, 1911, p. 40, apud T. M. Popescu, *op. cit.*, p. 383 nr. 18.

57. T. M. Popescu, *op. cit.*, p. 383 nr. 19 menționează pe Renan și Guigneberg, ca susținători. 58. *Ibidem*, p. 384.

59. *Ibidem*, p. 384 nr. 20 indică pe Nietzsche și Loisy ca susținătorii acestei atitudini.

60. Cf. F. V. Farrar, *Primele zile...*, I, 277—279; Dr. V. Gheorghiu, *Introducere...*, p. 167—170 și 405—409; Pr. Prof. Grigore Marcu, *Episcopatul roman al Sf. Ap. Petru în lumina Noului Testament*, în «Ortodoxia», nr. 4/1949, p. 119—125.

61. Ieronim, *De vir. illustribus*, P.L., XXIII, 638.

62. Pr. Prof. Grigore Marcu, *Episcopatul roman...*, p. 125.

63. Sf. Irineu, *Adv. Haeres*, III, 3, 3 P.G., VII, col. 485.

64. Prof. Pr. Milan Šesan, *Papalitatea și Ortodoxia*, în «Ortodoxia», nr. 2—3/1949, p. 75—76.

Primatul papal a fost respins de sinoadele ecumenice și de Biserica Răsăriteană în toate timpurile, acordînd Episcopului Romei doar un primat de onoare. Canonul 28 al Sinodului IV (Calcedon, 451) egala Arhiepiscopul de Constantinopol cu Episcopul Romei; iar Canonul 36 al Sinodului VI Ecumenic acorda celui de Constantinopol titlul de «Patriarh ecumenic».

Se știe că primatul papal a fost cauza principală a Marei Schisme din 1054. Și în pofida tuturor protestelor — ulterioare acestei rupturi — făcute de patriarhii orientali, prin enciclicile lor, el a ajuns să fie decretat ca dogmă, la 1870, în Conciliul I Vatican. Iată cum explică acest Conciliu concepția papală. «Întrucît ceea ce a instituit Hristos în Fericitul Petru e necesar să dureze în Biserică, pînă la sfîrșitul veacurilor, oricine succede lui Petru în scaun, ține primatul în toată Biserica. Acest scaun apostolic și pontificele roman deține primatul în tot pămîntul și e adevăratul vicar al lui Hristos și capul întregii Biserici și părintele și învățătorul și judecătorul suprem și lui i-a fost transmisă, în Fericitul Petru, de Domnul nostru Iisus Hristos, deplina putere de a paște, de a conduce și a governa Biserica universală; și această putere de jurisdicție care îi este proprie, este ordinară și directă, atît față de păstori, cît și față de credincioșii Bisericilor particulare, întrucît, în singular, cît și toți împreună, sînt obligați să arate supunere ierarhică și ascultare adevărată, în așa fel ca păzindu-se comuniunea și unitatea mărturisirii de credință cu pontificele roman, Biserica lui Hristos să fie o turmă și un păstor suprem»⁶⁵. Primatul a dus apoi la infailibilitate.

b) Tendințele primatului și infailibilității papale — dogmatizate — au avut o seamă de consecințe grave pentru întreaga Biserică. Spiritul de dominație universală a atras exclusivismul romano-catolic și centralismul Vaticanului; a generat Marea Reformă a Protestantismului și ruperea de Roma a Bisericii Vechilor Catolici, după Conciliul I Vatican.

O dată cu dogmatizarea primatului și infailibilității, Conciliul I Vatican preciza că Papa are infailibilitatea «prin sine» (ex sese) și nu mai este în funcție de a Bisericii. Pentru a face și mai categoric independența infailibilității papale de Biserică, textul definitiv al Conciliului I votat la 18.VII.1870 mai adaugă după «ex sese», «non ex consensu Ecclesiae» (nu din consimțămîntul Bisericii)⁶⁶.

c) Nici în Conciliul II Vatican (1962—1965) primatul papal nu și-a modificat — cu nimic — poziția, ci dimpotrivă. Deși adepții sobornicității au susținut — categoric — că puterea Papii nu este o putere separată și independentă de a colegiului episcopal, totuși opoziția minorității conservatoare a impus vechea concepție. Anume, că: «Papa poate exercita totdeauna puterea supremă», iar «Colegiul (episcopal) o poate exercita numai prin hotărîrea Papii»⁶⁷.

65. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Doctrina catolică a infailibilității la I-ul și al II-lea Conciliu de la Vatican*, în «Ortodoxia», nr. 4 1965, p. 462.

66. *Ibidem*, p. 468.

67. *Ibidem*, p. 478.

Ca urmare a accentuării tot mai mult a pozițiilor centraliste de jurisdicției universale a papalității, s-au reafirmat și mai categoric tendințele prozelitiste și uniatiste ale Vaticanului. «Trebuie afirmat un principiu imperial» — s-a spus în Conciliul II — : «Numai Biserica Catolică are dreptul de a predica Evanghelia și de aceea prozelitismul necatolicilor — între catolici — e nepermis și trebuie împiedecat nu numai de Biserică, ci și de însăși autoritatea civilă, spre binele comun, care se asigură apărând Catolicismul»⁶⁸.

Așadar, «de pe poziții foarte conservatoare, s-a cerut o întesificare a propagandei catolice»⁶⁹. Și astfel, teoria primatului papal și a tendințelor lui de supremație universală — cu toate consecințele ce le implică — a fost dusă de Conciliul II Vatican, la «supremul apogeu».

III. a) Față de devierile semnalate, Biserica Ortodoxă a rămas fidelă conceptelor ei de sobornicitate și apostolicitate, avînd ca dreptar învățătura neschimbată a Noului Testament, a Sfinților Părinți și a Sinoadelor ecumenice, stabilite în primele veacuri. Pe temeiul acestora ea s-a menținut în deplină comuniune frățească cu Bisericile Ortodoxe surori și — tot pe aceste temeiuri — activează și în marile organizații și foruri intercreștine, în scopul apropierii Bisericilor.

b) De pe poziția sa, Biserica Ortodoxă a luat totdeauna atitudine hotărîită împotriva primatului papal, cu toate consecințele lui: centralismul, spiritul de dominație universală, prozelitismul și uniatismul etc. Ea consideră toate aceste tendințe papale drept obstacole principale în calea dialogului cu Biserica Romano-Catolică și în realizarea unei atmosfere ecumenice de apropiere și de colaborare între Biserici. Fiindcă, deși Conciliul II Vatican a admis ca Biserica Romano-Catolică să intre în dialog cu Bisericile necatolice, sau cu «frații separați», acest dialog este înțeles de Papa Paul al VI-lea ca un «monolog», în sensul revenirii «fratilor separați» la «Staulul» Bisericii Romane.

c) Față de aceste devieri — reafirmate de Conciliul II Vatican — Biserica Ortodoxă Română și-a concretizat poziția sa, prin hotărîrile luate de Sfîntul Sinod, cu prilejul: Conferinței Pan Ortodoxe III de la Rodos (1964); a ridicării anatemei dintre Biserica Romei și Patriarhia de Constantinopol (1965); și prin declarațiile oficiale ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, în Anglia și la Geneva — cu prilejul vizitelor făcute în 1966. Biserica noastră a precizat că «nici un dialog cu Vaticanul nu poate angaja Ortodoxia fără asentimentul preliminar al tuturor Bisericilor Autocefale surori. Și nici un dialog cu Biserica Romano-Catolică nu va putea da roade, pînă ce Vaticanul nu-și va schimba radical atitudinea față de biserica Ortodoxă, adică, pînă ce papalitatea nu va renunța pentru totdeauna a mai viza pe fii Bisericii Ortodoxe prin politica ei de prozelitism și de expansiune»⁷⁰, devenită astăzi foarte evidentă.

68. Pr. Prof. D. Stălioae, *Dezbaterile și hotărîrile sesiunii a patra a Conciliului al II-lea de la Vatican*, în «Ortodoxia», nr. 1/1966, p. 14.

69. *Ibidem*, p. 27.

De asemenea, hotărârile Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Române din 29 octombrie 1964. condiționează întîmpinarea unui dialog cu Biserica Romano-Catolică. «Biserica Ortodoxă Română socotește necesar să se creeze condițiile unui dialog pe picior de egalitate și a unei atmosfere favorabile lui; să se înlătore unele situații care întretin neîncrederea între cele două Biserici; să se inaugureze un nou mod de relații între ele, prin care fiecare să se abțină de la orice acțiune supărătoare și dăunătoare pentru cealaltă. Astfel este necesar ca Biserica Romano-Catolică să renunțe la uniția, ca formulă a refacerii unității între cele două Biserici, cum și la intenția de a restabili uniția, acolo unde ea s-a destrămat. Călea uniției și a dialogului nu poate fi folosită concomitent... Biserica Romano-Catolică să înceteze a mai trata țările cu populație ortodoxă «terrae missionis», întrucît o activitate prozelitistă este incompatibilă cu dialogul⁷¹. Nerenunțarea acesteia, deci, la pretențiile primațiale, de dominație universală, la prozelitism și uniatism, fac imposibilă orice acțiune ecumenică.

Ținînd seama de meritele deosebite ale marilor Apostoli Petru și Pavel, care au luptat și s-au sacrificat pentru unitatea, ecumenismul, sobornicitatea și apostolicitatea Bisericii lui Hristos, privite în lumina și perspectiva celor 1900 ani de la moartea lor martirică, personalitatea și truda lor apostolică ne apar și mai covârșitoare. Aniversarea lor, prilejuită de acest mare eveniment, ne face să înțelegem și mai mult, cît de uriașă și de extraordinară a fost personalitatea și activitatea lor, la temeluirea Bisericii creștine, la organizarea, consolidarea și menținerea unității și sobornicității ei, împotriva tuturor încercărilor de dezbinare (cf. I Cor. I 10—13; Gal. I, 6—9). Această măreață contribuție a lor la unitatea, ecumenismul și sobornicitatea Bisericii, constituie cununa apostoliei lor, de care ei erau conștienți (cf. II Tim. IV, 7—8; I Petru V, 1): dar ea este și o sfruntare pentru Bisericile confesionale, care au denaturat învățătura lui Hristos — propovăduită de ei — și au sfîșiat unitatea și sobornicitatea realizată de ei.

Lăudînd și prețuind după cuviință meritele și jertfele lor, Biserica Ortodoxă îi cinstește deopotrivă, simțindu-se perfect îndreptățită în poziția ei și justificată în respingerea teoriilor eronate, dezvoltate în jurul lor. Și aceasta, cu atît mai mult, cu cît aceste teorii au devenit nu numai cauza principală a divizării creștinismului, ci sînt și cea mai mare piedică în calea refacerii unității Bisericii.

Un semn al egalei cinstiri pe care Ortodoxia o aduce Sfinților Apostoli Petru și Pavel este prăznuirea lor — cum s-a spus — în aceeași zi (29 iunie) și venerarea lor de veacuri prin aceleași cîntări și printr-un

70. Din *Curîntarea inaugurală*, rostită de P. C. Diacon Prof. N. I. Nicolaescu la lucrările Comisiei pentru pregătirea celui de al doilea Congres al Profesorilor de teologie ortodoxă, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 7—8 1964, p. 636.

71. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, *A treia Conferință Pan-Ortodoxă de la Rodos* în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 11—12 1964, p. 1010—1011.

acatist comun. Nimic din ceea ce este ortodox nu așează pe unul mai presus de altul, ci pe amîndoi, laolaltă cu ceilalți. Pavel, Apostolul neamurilor slujește Biserica sobornicească ducînd — prin călătoriile sale misionare — cuvîntul lui Dumnezeu, la toate neamurile și prin cele patru-sprezece epistole lăsate; iar Petru «Apostolul ecumenicității», propovăduind de la Babilon pînă la Roma, lăsînd creștinătății și două epistole sobornicești. Scrierile celor doi Apostoli ne înfățișează deplin personalitatea, concepția lor ecumenică și sobornică despre Biserică și zbuciumul lor creștin.

Biserica Ortodoxă admirînd viața lor jertfelnică, în slujba mîntuirii oamenilor și principiile înalte care i-au călăuzit, în opera de înnoire a omenirii, îi socoate adevărate modele de urmat, în slujirea idealurilor creștine și umanitare, de: libertate, egalitate, frățietate, dreptate, pace și într-ajutare, de muncă și colaborare amicală între oameni și popoare. Ei sînt totodată și pilde vii pentru Biserică în calea ecumenismului creștin și a refacerii unității Bisericii, celei «una, Sfîntă, Sobornicească și Apostolească», al cărei cap e Hristos.

Numai cu această dreaptă înțelegere a poziției celor doi mari Apostoli, în creștinismul general, Biserica Ortodoxă urmărește purtarea unor eventuale dialoguri cu celelalte confesiuni, convînsă că numai aceasta poate constitui o bază a viitoarelor relații dintre Biserici.

Nădăjduim că, prin această modestă contribuție, am adus un prinos de recunoștință Sfinților Apostoli Petru și Pavel, pe care Biserica Ortodoxă îi ia drept călăuze în acțiunile sale către unitatea și sobornicitatea Bisericii.

Pr. IOAN MIRCEA

75 DE ANI DE LA MOARTEA EPISCOPULUI MELCHISEDEC

La 16 mai, anul acesta se împlinesc 75 de ani de la moartea fostului episcop de Roman, Melchisedec Ștefănescu. Se cuvine deci ca la trei sferturi de veac, de la moartea lui, să încrustăm pe răbojul amintirilor slove de pomenire despre viața și opera celui ce a fost păstor sufletesc, neobosit luptător al bisericii neamului nostru, și un puternic apărător al ortodoxiei.

El era fiul unui preot de țară, după cum singur mărturisea, născut la 15 februarie 1823, într-un sat de pe plaiurile înflorite ale județului Neamț, numit Gîrcina, dîndu-i-se numele de Mihail. Tatăl său, Petre Ștefănescu, un modest preot de sat, se ostenea cu treburile parohiei, iar mama sa, Anastasia, cu gospodăria și creșterea copiilor.

Tînărul Mihail a pus început de învățătură, mai întîi în comuna natală «într-o chilie din curtea bisericii, unde un călugăr din mînăstirile vecine învăța în timpul iernii pe copiii sătenilor»¹, iar la vîrsta de 9 ani părinții lui l-au dus la școala bisericii Sfîntul Ioan, din tîrgul Neamț, care funcționa «într-o cameră din turla bisericii». Terminînd învățăturile elementare părinții l-au dus la Iași, la Seminarul din Socola, care «era supravegheat îndeaproape de marele Mitropolit Veniamin Costachi»². După absolvirea celor 4 clase se întoarse acasă și ocupă un post de învățător în comuna Șerbești, din județul Neamț. Cu această îndeletnicire a avut prilejul să cunoască o bună parte din viața țaranului român. Între timp auzind că Seminarul din Socola s-a reorganizat sub conducerea arhimandritului Filaret Scriban — îndrumătorul și susținătorul său de mai tîrziu, a părăsit funcția de învățător și s-a dus din nou la Iași, să-și completeze studiile seminariale. În anul 1843 a obținut certificatul de absolvire al cursului complet. Îmbrățișează, în anul 1843, schima monahală primind numele de Melchisedec. După aceea, rînd pe rînd, este hirotonit ierodiacon, ieromonah,

1. Constantin C. Diculescu, *Episcopul Melchisedec. Studiu asupra vieții și activității lui*, București, 1908, p. 3.

2. *Ibidem*, p. 3.

fiind dăruit apoi și cu rangurile de protosinghel și arhimandrit. Arhimandritul Filaret Scriban, observându-i meritele la învățătură, a stăruit ca să fie numit profesor suplinitor de seminar «la catedra de retorică, pastorală și istorie națională», ocupînd în același timp și funcția de inspector care i-a dat prilejul să se arate un pedagog model. Tot Filaret Scriban, a stăruit ca să fie trimis, pentru desăvîrșirea studiilor teologice, la Academia teologică din Kiev-orăș considerat atunci «unul dintre marile centre ale ortodoxiei, pentru că de Academia de acolo era strîns legat numele ilustrului român — Petru Movilă — mitropolitul Kievului»³. Acolo, a mers Melchisedec cu un bogat bagaj de cunoștințe, printre care și limba rusă.

La Academia teologică, din Kiev, «pe lîngă studiile teologice și al limbii rusești el s-a mai ocupat și cu studiul limbii slavone vechi și al literaturii acesteia, cu ajutorul cărora a putut să devie un eminent cercetător al istoriei trecutului nostru. Strîngea cu asiduitate note istorice, filologice și arheologice, copiind din cărțile și revistele rusești orice fel de date privitoare la Români și țările lor»⁴.

În anul 1851, Academia teologică din Kiev, îi decernă titlul de «Magistru în teologie și litere» cel mai înalt titlu academic care se acorda în acel timp de către această academie. Înainte de a se întoarce în țară, după terminarea studiilor, Melchisedec întreprinse o călătorie cu scop documentar, în orașele Petersburg și Odessa. Venind în țară este numit inspector și profesor la Seminarul Veniamin Costache unde timp de cinci ani a predat elevilor cursurile de: ermineutică, ecclésiastică, scripturistică, omiletică, limba ebraică și latină, iar pentru încurajare, elevilor silitori le mai preda și limba franceză. Mai tîrziu, este numit director și profesor la Seminarul din Huși, oraș în care, în jumătatea secolului al XIX-lea, a susținut de pe amvon și de la catedră, dorințele și aspirațiunile moldovenilor de a se uni cu frații lor munteni. Germenul unirii celor două țări surori sădit în sufletul său, l-a transformat într-un aprig luptător. «Nici o dată amvonul bisericii românești n-a răsunit de predici mai înălțătoare, mai călduroase și mai pline de accente patriotice, cum a răsunit atunci»⁵.

În catedrala de la Huși de atitea ori a răsunit glasul lui pentru ideea sfîntă a Unirii. Înălțătoarea predică ținută în ziua de 29 iunie 1856 — la hramul Sfinții Apostoli Petru și Pavel — a fost numită «Jertfă pentru unirea Principatelor». Vorbind despre alegerile, în vederea unirii, el spunea credincioșilor: «Gîndiți-vă că numele ce veți pune pe biletul de alegere are să fie o sentință dată de voi, spre moarte sau spre viață, fraților voștri și ai patriei noastre... Biserica se roagă. Patria se uită la voi, întocmai ca osînditul la moarte, carele tot speră achitarea pînă la rostirea sentinței...». Mai departe, accentuează și exemplifică și mai mult importanța Unirii, prin cuvintele Sfintei Evanghelii, spunînd: «Unire, aceasta fu ultima dorință a lui Hristos murind. Precum Tu, Părinte întru mine, așa și Eu întru Tine, așa și aceasta întru voi să fie»

3. *Ibidem*, p. 4.

4. *Ibidem*, p. 8.

5. *Melchisedec zugrăvit de cîțiva dintre ucenicii lui...*, *Articole adunate și tipărite de Gherontie Episcopul Constanței*, Mînăstirea Cernica, 1939, p. 18—19.

Necesitatea unirii moldovenilor cu muntenii, spunea el, este «cerută de unitatea credinței, a limbii, a moravurilor, precum și de identitatea limbii»⁶ arătând, în același timp, foloasele unirii pe de o parte, și pericolele neunirii pe de altă parte, îndemnând pe toți să nu fie surzi la chemarea unei surori mai mari, a națiunii noastre — a Franței — care sprijinea dorințele noastre și ne deschidea drumul libertății și al gloriei.

La 29 august 1857, clerul din eparhia Hușilor alege ca reprezentant al lor pe arhimandritul Melchisedec. De acum înainte avea să poarte pe umerii lui gândurile și dorințele celor ce și-au pus nădejdea în el, avînd datoria să susțină interesele «nu ale unei clase, ci ale neamului întreg». Melchisedec era convins că «Biserica nu poate avea înriuririle asupra societății românești dacă reprezentanții ei nu binecuvîntează mișcările înalte și aspirațiunile mari ale națiunii», așa cum a făcut Popa Șapcă în mișcarea pașoptistă, așa cum au făcut-o și alții mai târziu. așa cum o face astăzi Prea Fericitul Părintele nostru Patriarh Justinian, care sprijină și luptă, împreună cu membrii Sfintului Sinod, pentru bună starea și pacea în întreaga omenire.

După alegerea sa ca membru în divanul ad-hoc, al Moldovei, a formulat împreună cu clerul din eparhia Hușilor, deziderate pe care avea să le susțină în divan; acolo a votat el cu multă căldură toate dezideratele partidului național-progresist. Din multele și variatele probleme ridicate și susținute de el, amintim numai cîteva: ridicarea morală și materială a clerului; înființarea unei autorități sinodale centrale, pentru trebile duhovnicești și disciplinare; independența Bisericii Ortodoxe Române față de orice chiriarchie străină; stabilirea unei cît mai strînse legături între interesele Statului și ale Bisericii. Nimeni altul de cît el n-a putut să exprime mai multe deziderate, să alcătuiască mai multe memorii, să întocmească mai multe proiecte, toate pentru asigurarea și pentru realizarea progresului în biserică»⁷.

După înfăptuirea unirii și alegerea primului domn român, în persoana lui Alexandru Ioan Cuza, Melchisedec plin de emoție și copleșit de bucurie sufletească mărturisea: «Eu cel dintii, în eparhia Hușilor l-am pomenit la sfintele rugăciuni ale bisericii, chiar înainte de a primi ordinul chiriarhului meu și am lăcrimat de bucurie, cînd după tristele guverne caimacanești, pentru prima oară am auzit pe diacon pronunțînd la ectenie cuvintele: «Pentru binecredinciosul și de Hristos iubitorul Domnul nostru Alexandru Ioan, Domnului să ne rugăm».

Mihail Kogălniceanu care fusese însărcinat, de domnitor, cu formarea noului cabinet, numește pe Melchisedec ministrul Cultelor, apreciîndu-l ca pe «un om cu principii liberale și progresiste», nădăjduind că-l va ajuta la secularizarea averilor mînăstirești. Imediat după numirea ca ministru la culte, Melchisedec este atacat în Cameră de către cei ce doreau acest portofoliu și chiar de unii dintre prelații Sinodului, care susțineau că această numire este anticanonică. Scandalul și atacurile se înmulțesc; pen-

6. Constantin Diclescu, *op. cit.*, p. 31.

7. N. Dobrescu, *Episcopul Melchisedec*, Schiță, București, 1907, p. 8.

tru liniștea bisericii, Melchisedec, cu toate insistențele lui Mihail Kogălniceanu, de a rămîne în cabinetul său, își înaintă demisia. El spune, către domnitorul Alexandru Ioan Cuza, în demisia sa printre altele: «Prea Înălțate Doamne, dacă chemarea mea la postul de ministru o ași fi înțeles de contrară canoanelor bisericești, mi-ași fi luat îndrăzneala a vă arăta chiar de atunci neputința mea de a primi...» Demisia este primită de Domnitor, iar pe ea pune el următoarea rezoluție: «*Primim cu părere de rău asemenea demisie de la Prea Cuviosul Arhimandrit Melchisedec, care prin nobila sa purtare la lucrările divanului ad-hoc consultativ, destul închezășue adevărate servitii, într-un moment de tranziție așa de gingaș. Însărcinăm totodată, pe Ministru nostru Secretar de Stat la Departamentul dinlăuntru și Președinte al Consiliului, a da publicitate acestei a noastre mărturisiri, precum și demisia de față...*».

Totuși, după demisie, în urma multor rugămînți, Melchisedec rămîne numai ca membru în comisiunea de secularizare a averilor minăstirești, însărcinare cu care membrii Sinodului n-au fost mulțumiți.

Melchisedec «a fost la înălțimea preotului și patriotului — spunea istoricul Dimitrie Sturdza. Modul în care trata el chestiunile reunite în discuție, claritatea cu care le analiza și le argumenta, pătrunderea și forma aleasă sub care le prezenta, atraseră asupra-i de atunci, atenția bărbaților de stat, care au recunoscut în el un patriot convins, un bărbat de o cultură superioară și un distins reprezentant al bisericii». Cu astfel de pregătire a fost trimis într-o misiune politică. în anul 1868, în Rusia, împreună cu fostul ministru de finanțe — Ion Cantacuzino. Scopul acestei misiuni era de a înmîna o scrisoare împăratului Alexandru al II-lea, al Rusiei, din partea domnitorului Carol I, cu care prilej trebuia să discute unele chestii politice, ca: «jurisdicția consulară, regularea datoriei Rusiei față de țara noastră; o convențiune relativă la diferite puncte interesînd pe supușii ruși aflați în Principate și viceversa...»⁸.

Cu prilejul acestei misiuni, Melchisedec, s-a bucurat de foarte multe aprecieri din partea cercurilor diplomatice; el a fost primit de împăratul Alexandru al II-lea, precum și de înalții demnitari, laici și bisericești. După cum afirmă Melchisedec în scrisorile lui diplomatice, împăratul i a sărutat mîna. Ambasadorul Prusiei, la Petersburg, spune: «Rezultatele definitive nu sunt, totuși s-au semănat germei buni și e de nevoie acum ca să fie cultivați. Dispozițiunile guvernului rus, față de cel român, s-au ameliorat în tot cazul...».

Principele Bismark, scrie și el domnitorului la 27 februarie 1868: «Nu mă îndoiesc că misiunea la Petersburg va avea un efect cu atît mai favorabil, cu cît (Melchisedec) va reuși să-și asigure simpatiile colegilor și coreligionarilor săi și va arăta în chip public acest succes...». Cancelarul imperiului rusesc, Mihail Gorceacof, celebru diplomat rus, scrie domnitorului acestea: «Delegați de Alteța Voastră, și vorbind în numele ei, Episcopul Melchisedec și d-l I. Cantacuzino, erau mai dinainte siguri că vor fi

8. Constantin C. Diculescu, *op. cit.*, p. 11.

ascultați cu mai amicală bunăvoință. Nu pot de cit să mulțumesc Alteții Voastre că i-ați autorizat să vorbească cu inimă deschisă. Ne-am felicitat cu toate acestea că am găsit în cuvintele lor o oglindă credincioasă, a sentimentelor arătate de Alteța Voastră și pe care M. S. Împăratul le apreciază...». «Toate convorbirile avute «de cei doi trimiși români cu împăratul, mitropolitul și cu marii demnitari ruși»⁹ se găsesc descrise de Melchisedec în memoriile sale.

O altă misiune, de astădată cu caracter bisericesc, este delegația pe care Sinodul o dă Episcopului Melchisedec, la 27 iunie 1875, ca să participe la conferința de la Bonn, împreună cu Ghenadie episcop-locotenent de Argeș, unde avea să se discute unirea dogmatică a vechilor-catolici și anglicanilor, cu Biserica ortodoxă a Răsăritului. Acolo «el s-a întâlnit cu celebrul canonic Dr. Döllinger, cu episcopul catolic Reinkens și alți învățați, prelați ai bisericilor din Constantinopol, Rusia, Grecia, Serbia și cu pastori din Germania. Acolo Melchisedec se distinse prin varietatea cunoștințelor sale teologice»¹⁰.

Melchisedec după ce a fost ridicat la treapta arhieriei, la 20 decembrie 1864, a fost numit episcop-locotenent al Eparhiei Dunărea de jos, iar mai târziu a fost ales episcop al Eparhiei Romanului unde păstorește pînă la 16 mai 1892, cînd a încetat din viață.

Ca eparhiot, s-a îngrijit foarte mult de preoțime, mergînd pe linia celor susținute ca deputat în divanul ad-hoc. Îi învăța, îi sfătuia spunîndu-le: «Fiți voi păstrătorii ordinei și cumințeniei românești și aceasta vă va ridica foarte mult în opinia oamenilor de bine», căci «un preot bun, spunea el, cucernic, rîvnitor pentru cele dumnezeiești, este bucuria cea mai mare a unui ierarh, este coroana lui, mina lui cea dreaptă, aripile care se înalță». El este primul episcop care s-a ocupat de celelalte confesiuni din eparhia sa, publicînd primele statistici și tabele referitoare la aceste confesiuni. Exemplul lui a fost urmat apoi și de alți episcopi eparhioti. Nu putem trece cu vederea, printre altele, că el a împodobit serviciul divin prin introducerea de prima dată a cîntărilor corale.

Ca membru al Sfîntului Sinod a desfășurat o multilaterală activitate în perioada 1873—1888, cînd a încetat de a mai participa la ședințele Sinodului. Aproape toate regulamentele bisericești, ca proiecte au fost redactate de el. Prin cuvîntul său energic a susținut îmbunătățirea situației materiale și culturale a preoților; a ridicat problema ca Sfîntul și Marele Mir să fie sfințit în biserica noastră, lucru care a stîrnit mari nemulțumiri la Patriarhia de Constantinopol; a alcătuit un memoriu pentru înființarea Facultății de teologie, etc.

Un mare rol l-a jucat Melchisedec în problema ridicării Bisericii Ortodoxe Române la rangul de autocefală. Această problemă care implica multe demersuri și discuții cu Patriarhia de Constantinopol, în general, s-a rezolvat la 25 aprilie 1885, cînd Patriarhul Constantinopolului, Ieremia

9. Constantin C. Diclescu, *Un episod diplomatic*, București, 1907, p. 7—9.

10. Ion Kalinderu, *Discurs de recepțiune rostit în ședință solemnă la 25 martie 1894 cu răspunsul d-lui Dimitrie Sturdza*, București, 1894, p. 19—20.

al IV-lea a răspuns mitropolitului Primat al României — Calinic Miclescu că recunoaște autocefalia Bisericii ortodoxe române, trimițând și Tomosul patriarhal, aducându-i la cunoștință. În același timp, că acest eveniment s-a făcut cunoscut tuturor bisericilor. El propune, de asemenea: un regulament pentru alegerea episcopilor tutelari; un regulament pentru monopolul luminărilor; un regulament referitor la sărbătorile bisericesti și naționale; un proiect pentru revizuirea cărților introduse în Biserică și pentru alcătuirea unor noi ediții. «Acest proiect este o adevărată valoare literară». Cere Sfintului Sinod să publice procesele ședințelor. ca să ia cunoștință, atât clericii cât și creștinii. care se interesează de bunul mers al bisericii: propune reforme moderate pentru costumul preotesc: stăruie pe lângă membrii Sfintului Sinod să acorde burse și ajutoare tinerilor, ca să poată merge pentru studii în străinătate și altele.

Episcopul Melchisedec era și un mare pasionat al documentelor vechi, prăfuite de vremi: din ele a cules însemnate mărturii pentru trecutul istoriei noastre. Cronica Hușilor și a Romanului i-au asigurat un loc de cinste în galeria istoricilor noștri, iar bogatele lui cunoștințe teologice, istorice, didactice, literare și filologice, au contribuit la alegerea lui în 1870 ca membru activ al celui mai înalt for, de cultură din țara noastră — Academia Română. care anul trecut — 1966 — a împlinit 100 de ani de la înființarea ei.

Ca membru al acestui înalt for de cultură a desfășurat o rodnică activitate, datorită erudiției sale. În incinta Academiei a luat parte la multe discuții, printre care: «asupra ortografiei textelor religioase; asupra adevăratului portret al lui Ștefan cel Mare. descoperit în *Evangheliarul de la Humor*; asupra numelui *IO*, din titulatura domnilor, dacă înseamnă *Ioan* sau este semnificația titulaturii domnești; asupra cuvintelor *Iobag*, din Transilvania, *vecin* și *vecinie*, din Moldova și *rumâni*, din Muntenia; asupra cărții lui Sircu, despre Spătarul Milescu...»¹¹; asupra lucrării *Literatura populară română*, tipărită în București. 1882, de Dr. M. Gaster filolog și folclorist; face referate la mai multe lucrări, pentru a fi premiate de Academie: recomandă tipărirea predicilor lui Antim Ivireanu, pe care le însoțește cu note biografice. fiind el primul biograf al acestui mare ierarh. cărturar și om politic al Țării Românești.

Melchisedec «a îmbogățit biblioteca Academiei cu multe documente găsite cu prilejul cercetărilor sale, cărți de valoare și chiar bogata sa bibliotecă, alcătuită din 2.511 volume, împreună cu 83 manuscrise și 95 monede de aur, argint și aramă»¹². iar pentru a ne putea da seama cum a cinstit el biserica și țara voi reproduce câteva aprecieri și caracterizări creionate, de câțiva dintre marii noștri cărturari și academicieni. Marele istoric, N. Iorga. îl numește pe Melchisedec, «bărbat cu o chemare științifică netăgăduită». B. P. Hașdeu, ilustru istoric și lingvist, care deși nu-l simpatiza

11. *Ibidem*, p. 52.

12. G. Dincă, *Episcopul Melchisedec. 1823—1892. Viața și faptele*, București, 1939, p. 18

pe Melchisedec din cauza contrazicerilor la Academie, pe teme istorice, scrie despre el: «Episcopul Melchisedec a fost bărbatul cel mai cu știință, printre prelații contemporani și locul său în Academia Română nu e o simplă conveniență politică sau greșală de adresă. În Episcopul Melchisedec strălucea munca literară; iar ca academician va rămîne, în tot dreptul, în Panteonul național, pentru că alegerea lui ca membru activ al Academiei Române nu s-a datorat nici numelui său de familie, nici vreunei influențe lăaturalnice, ci numai personalității lui și valorii reale a operelor pe care le-a conceput și publicat»: Ion Kalinderu, în discursul său de recepție, ținut la Academie, spunea despre Melchisedec că a fost «una din podoabele Academiei, care s-a distins ca teolog, ca istoric, ca filolog».

Dar. Episcopul Melchisedec cu bogata sa cultură a trecut și dincolo de granițele țării; el a fost ales membru al Academiei spirituale din Petersburg; membru corespondent al Societății arheologice Imperiale din Petersburg; corespondent al Institutului etnografic din Paris; membru al Societății arheologice din Tirnova.

Cu toată valoarea lui științifică și personalitatea lui recunoscută în țară și străinătate, el n-a fost scutit de atacuri și calomnii. Primele atacuri și calomnii au fost îndreptate împotriva lui încă din anul 1884, adică imediat după apariția lucrării lui «Papismul și Biserica ortodoxă română» scrisă contra prozelitismului catolic din țara noastră.

De două ori, în timpul său, scaunul de mitropolit primat a rămas vacant; în anul 1886, prin moartea lui Calinic Miclescu și «cel mai îndreptățit pentru ocuparea acestei însemnate demnități bisericești era episcopul Melchisedec, neînfricatul luptător în divanul ad-hoc și marele cărturar al vremii. Dar răutatea omenească și-a îndreptat săgețile ei asupra acestui mare ierarh. Fețe bisericești și oameni politici, temîndu-se că Melchisedec ajungînd mitropolit să nu-i întunece cu personalitatea lui, au deslănțuit împotriva-i o campanie de presă ca să-i înlătore candidatura¹³.

Același lucru s-a întîmplat și în anul 1888, cînd se svonise că Mitropolitul Iosif Gheorghian ar dori să se retragă la minăstire ca să-și petreacă liniștit puținele zile ce le mai avea.

Melchisedec «n-a răspuns nimănui nimic, deși o putea face fiind un bun mînuitor al condeiului, ci condus de o înaltă înțelegere, s-a retras la reședința sa, de la Roman, pentru a reda pacea trebuitoare bisericii»¹⁴.

Poetul Vasile Alecsandri îi răspunde de la Paris: «Vă mulțumesc din suflet, pentru aceste amicale felicitări; și eu ca coleg de Academie, Vă doresc pe lîngă deplină sănătate, acel belșug de lucrări, interesante și folositoare, de care ați dat atîtea probe pînă acum... Ca diplomat și poet, sunt fericit de a mă semna. Al Prea Sfinției Voastre, plecat fiu sufletesc și devotat coleg».

Din viața, operele și din cele scrise despre el putem alcătui un tablou pe care privindu-l îl vedem cu ochii minții, că el avea o înfățișare plăcută,

13. *Ibidem*, p. 18.

14. *Ibidem*, p. 12.

cu o privire blîndă. Călugăr cumpătat, simplu în îmbrăcăminte și neobosit la muncă. Om integru, cu caracter neșovăitor. Era un suflet sincer, fire comunicativă. Ura fățarnicia. Cu cei mici vorbea în limba lor, ca să fie înțeles. Era mare iubitor al florilor — din grădina episcopiei făcuse un adevărat rai. Poate tocmai pentru această dragoste a lui, pentru flori, a rînduit Dumnezeu ca el să părăsească lumea chiar în luna mai — luna florilor — la 12 mai 1892.

Am scris aceste rînduri, la 75 de ani de la moartea Episcopului Melchisedec, pentru că «amintirea morților poate îndruma pe urmași, ca și cetirea unei cărți alese».

Diac. GEORGE DINCĂ

ARTICOLE ȘI STUDII

CITEVA CUVINTE DESPRE MIRIDELE (PĂRTICELELE) SPECIALE, SCOASE LA PROSCOMIDIE, PENTRU FELURITE SCOPURI

Practica scoaterii de către preoți a unor părțicele (miride) speciale, din prescurile folosite la Proscomidie, la cererea expresă a credincioșilor, pentru diferite scopuri (dar mai ales pentru ajutorul și mângierea celor bolnavi), se întemeiază pe credința sinceră și îndreptățită că părțicelele din pâinea folosită la jertfa Sfintei Liturghii conțin măcar o parte din puterile dumnezeiești și din darurile binefăcătoare pe care le conține Sfânta Euharistie și care sînt date și celor ce se împărtășesc cu vrednicie dintr-însa.

Dar, din nefericire, liturghierul ortodox nu pomeniște despre astfel de părțicele decît la capitolul *Adunare de cereri la felurite trebuințe din viața omului*: la vreme de neploaie și foamete, la vreme de neconținere a ploilor, pentru cei ce călătoresc în cale, pentru cei bolnavi, ș.a.m.d. (vezi, de ex., *Liturghier*, București, 1956, p. 354 ș.u.). La toate cazurile prevăzute aci. Liturghierul recomandă în chip stereotipic: «La Proscomidie, luînd preotul o părțicică, o pune pe sfîntul disc și zice...» (urmează textul rugăciunii respective, cu cuprins adaptat fiecărei împrejurări. Vezi ed. cit., p. 354, 360, 366, 370, 374, 378. 382. 386, 392, 397, 398, 400 și 401).

Niciuna dintre edițiile de pînă acum ale liturghierului românesc (ca de altfel și ale celorlalte liturghiere ortodoxe) nu precizează însă în care moment din rînduiala Proscomidiei trebuie scoasă o astfel de miridă, în care loc de pe sfîntul disc, trebuie ea așezată, cît rămîne pe sfîntul disc și cum trebuie folosită. De aceea, practica este felurită în această privință, de la preot la preot așa cum se întîmplă, de fapt, cu toate amănuntele rituale din cadrul cultului, care nu sînt reglementate prin îndrumări sau instrucțiuni precise, formulate în cărțile de slujbă sau date în chip expres de către autoritatea bisericească.

Fără îndoială, *momentul* din cursul lucrării Proscomidiei cînd trebuie scoase părțicelele de care este vorba, nu poate fi decît îndată după scoaterea ultimei miride prevăzute în rînduiala din liturghier, adică mirida

pe care preotul liturghisitor o scoate pentru sine însuși, cu formula «Pome-nește, Doamne, după mulțimea îndurărilor Tale, și a mea nevrednicie...», etc. Bineînțeles că, pentru credincioșii sosiți mai târziu la biserică, după terminarea Proscomidiei, scoaterea miridelor pentru credincioșii vii și morți (deci și a miridelor speciale, de care este vorba) se poate face încă pînă în momentul vohodului mare de la Liturghie, adică pînă la transportarea Cinstitelor Daruri de la proscomidiar la Sfînta Masă. Ele se scot de obicei din prescura (cornul de prescură) din care se proscomidește în general pentru credincioșii vii, sau chiar din prescurile aduse în chip special de către cei care solicită astfel de miride, scoaterea și așezarea lor pe sfîntul disc fiind însoțită de rugăciunea specială, prevăzută pentru fiecare caz în parte, la *Adunare de cereri la felurite trebuințe*. Așa, de ex., cînd se scoate miridă pentru cei bolnavi (cazurile cele mai frecvente) se spune rugăciunea: «Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeuul nostru, primește jertfa aceasta spre iertarea păcatelor robului Tău X, și ca un îndurat, cu dreapta Ta cea atotputernică, stinge-i focul ce l-a cuprins pe el, înce-tează-i boala, și cu milostivire îl ridică din patul durerii, întru slava nume-lui Tău» (*Lit. cit.*, p. 370).

Cît privește *locul anumit de pe sfîntul disc* unde se așează miridele de acest fel, avînd în vedere că ele se scot, de obicei, numai pentru credin-cioșii vii, miridele acestea se așează pe disc alături de grămăjoara miridelor scoase mai înainte pentru credincioșii vii, cu rugăciunea «Primește, Doamne, jertfa aceasta pentru iertarea păcatelor tuturor fraților celor întru Hristos...», etc., sau pe marginea dinspre stînga a discului. Ele bene-ficiază, astfel, alături de Sfîntul Agneț și de toate celelalte miride așezate pe disc, de binecuvîntarea lor de către preot în timpul rugăciunii Proscomidiei («Dumnezeule, Dumnezeuul nostru, Cela ce pe Pîinea cerească...»), prin care acestea capătă calitatea de «daruri afierosite lui Dumnezeu», adică deyin materie a Jertfei euharistice care se va sfinți mai târziu.

Fără îndoială, miridele speciale au o destinație aparte, deosebită de a celor menite pentru Sfînta Jertfă; ele dobîndesc o binecuvîntare speci-ală, prin însăși rugăciunea respectivă, rostită în momentul scoaterii și așe-zării lor pe sfîntul disc, unde se exprimă și scopul pentru care sînt ce-rite de către credincioși. Din acest punct de vedere, este corectă practica acelor preoți care, socotind suficientă aceasta consacrare, iau de pe disc miridele cu destinație specială și le lasă la proscomidiar, fie chiar în mo-mentul acoperirii cinstitelor daruri spre sfîrșitul Proscomidiei, fie ceva mai târziu, adică înainte de mutarea acestora de la proscomidiar la Sfînta Masă, în timpul vohodului mare.

Alți preoți, însă, duc și miridele acestea, odată cu celelalte, la Sfînta Masă, încît ele rămîn pe sfîntul disc pînă după sfințirea și prefacerea Darurilor în Sfîntul Trup și Sînge. În acest caz, ele beneficiază, în plus, și de sfințirea pe care o dobîndesc în timpul epiclesei celelalte miride (ale Sfîntilor și ale credincioșilor vii și morți), care — după învățătura Bi-sericii noastre — nu se prefac nici în trupul Domnului (ca Sfîntul Ag-neț), nici în ale Sfîntilor sau ale credincioșilor pentru care au fost aduse (vezi mai ales Simeon al Tesalonicului, *Despre Sfînta Liturghie*, cap. 94,

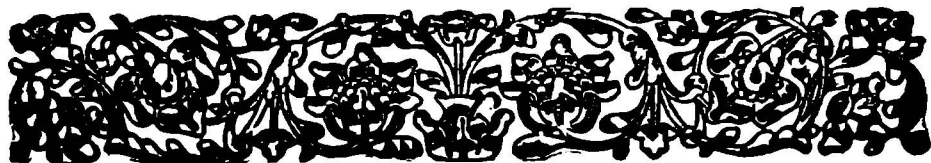
În traducere românească cu titlul *Tractat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe*, tipărit de Toma Teodorescu, București, 1865, p. 99—100 și Nicolae Cabasila, *Tilcuirea dumnezeieștei Liturghii*, cap. V, traducere românească de Diac. Ene Braniște, București, 1945, p. 33. — Cf. și Pr. Prof. Spiridon Cindea, *Agnețul și miridele în cadrul Sfintei Liturghii*, în «Studii Teologice». 1953, nr. 7—8, p. 482—494). În chip normal, aceste miride speciale ar trebui să aibă, deci, aceeași întrebuintare ca și restul miridelor de pe sfântul disc, adică ar trebui să fie turnate în sfântul potir odată cu acestea și consumate de preotul liturghisitor, la sfârșitul slujbei (și se pare că aceasta a și fost practica generală mai veche, în întreaga Biserică Ortodoxă, în această privință). Căci prin cufundarea lor în Sfântul Singe din potir, ele se întegresc trupului euharistic al Domnului, se unesc ființial cu El și prin aceasta se împlinesc și scopurile, intențiile sau dorințele bune și curate, pentru care ele au fost aduse de către credincioșii respectivi la biserică și pentru care au fost scoase și sfințite de către preotul liturghisitor. Această unire a miridelor cu Sfântul Singe ține, deci, locul împărtășirii cu Sfânta Euharistie, pentru cei ce nu pot fi de față, sau nu se pot împărtăși (vezi Meletie Sirigul, *Explicarea Sfintei Liturghii*, la C. Delikanis, *Scrieri patriarhicești...*, (în grec.), t. III, Constantinopol, 1905, p. 34—35).

Dar în timpul mai nou, credincioșii care solicită astfel de miride, cer ca ele să le fie încredințate la sfârșitul slujbei pentru ca să fie întrebuintate de către cei cărora le sînt destinate (pot fi consumate, de ex., de către bolnavi, pe nemincate, cei ce pleacă într-o călătorie îndelungată le iau cu ei, ș.a.m.d.). În cazul acesta, fără îndoială, miridele speciale trebuie luate de pe sfântul disc și puse de o parte cel puțin înainte de împărtășirea preotului liturghisitor sau îndată după aceasta, adică atunci cînd conținutul sfântului disc este turnat în sfântul potir. Dîndu-le credincioșilor care le-au solicitat, preoții ar trebui să le dea acestora și scurte îndrumări, în care să le arate modul folosirii lor, accentuîndu-se îndeosebi că miridele acestea nu pot fi întrebuintate decît în scopuri pioase (strict religioase), consumarea sau întrebuintarea lor trebuind să fie însoțită de rugăciune și credință sinceră în puterea binefăcătoare pe care ele o au și de împlinirea celorlalte îndatoriri morale fundamentale, impuse oricărui creștin adevărat (iubire de Dumnezeu și de oameni, frecventarea bisericii, practicarea rugăciunii și a posturilor bisericești, ferirea de păcate, etc.).

E necesar, deci, ca într-o nouă ediție a Liturghierului nostru, care ar urma să se tipărească, să fie introduse și îndrumările tipiconale de rigoare pentru îndrumarea preoților în această privință, indicîndu-se precis, *momentul* din cursul Proskomidiei cînd trebuie scoase astfel de miride, *locul* de pe sfântul disc unde vor fi așezate, *timpul* cît rămîn acolo și *modul* folosirii lor.

Pr. Prof. ENE BRANIȘTE

DOCTRINA SFINTULUI GRIGORE DE NISA, IN COMENTARIUL SĂU „LA FERICIRI“*

Sfântul Grigore de Nisa (335—395), unul dintre părinții capadocieni, se numără între «stilpii ortodoxiei»¹ ce a luminat «epoca de aur» a creștinismului, pe care-l considera o «imitare a naturii divine»². Înzestrat cu un frumos talent oratoric³, personalitate de întinsă suprafață intelectuală, Sfântul Grigore de Nisa s-a impus prin deosebita lui competență teologică, mai ales că el se folosește de filosofia neoplatonică, evitând totuși termenii confuzi și primejdioși învățaturii creștine. Adevăratele izvoare ale doctrinei sale sînt Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție⁴.

În lucrările sale exegetice, episcopul de Nisa este pătruns de respect și admirație față de cunoștințele și profunzimea operelor lui Origen, cu toate că nu se folosește prea mult de principiile ermeneutice ale marelui alexandrin⁵. Sfîntului Grigore de Nisa îi plăcea adesea să cîntărească și să adîncească fiecare cuvînt din textul sfînt spre a scoate la iveală un adevărat tezaur doctrinar, folosind pentru interpretare metoda alegorică⁶. Ca opere exegetice el a lăsat: scrieri și omilii la unele cărți și la unele fragmente din Vechiul și din Noul Testament. În ceea ce privește Noul Testament, el a alcătuit comentarii la *Rugăciunea Domnească* și la *Fericiri* — comentarii ce s-ar putea compara cu cele la *Eclesiast* și *Cîntarea Cîntărilor*, în care tratează despre adevărata elevare a sufletului

* Această lucrare de seminar, susținută în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, a fost întocmită sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, care a și dat avizul să fie publicată.

1. Această denumire o primește la Sinodul al II-lea ecumenic (381), cf. P. Godet, *Saint Grégoire de Nyssa*, în «Dictionnaire de Théologie Catholique», 7925, V, 2, col. 1847.

2. *De professione christiana*, P.G., XLVI, 244 C.

3. F. A. A. Cayré, *Précis de Patrologie*, tome I, (livres I et II), Paris—Tournai—Rome, 1927, p. 412—413.

4. *Ibidem*, p. 420.

5. Otto Bardenhewer, *Les Pères de l'Église*, tome II, Paris, 1905, p. 103.

6. *Ibidem*, p. 105—106.

către Dumnezeu, cu toate că terminologia și ideile nu sînt aceleași. Cele două comentarii, de gen mult mai moral și oarecum oratoric, au fost totdeauna apreciate⁷. În comentariul la Fericiri, în care el rezumă ideile expuse în *Marele cuvînt catehetic*, scris după Sinodul al II-lea ecumenic⁸, el comentează numai opt Fericiri, la care ne vom referi aci, cercetînd doctrina sa, pe care vom analiza-o din punct de vedere teologic și moral-social.

A. *Doctrina teologică*. — 1) *Fericirea creștină*. În omilia I-a la Fericiri, Sfîntul Grigore de Nisa precizează că înseși cuvintele spuse de Mîntuitorul în «Predica de pe Munte» (Matei V—VII) constituie o adevărată fericire. Prin fericire el înțelege cuprinderea acelor bunuri pe care le numim astfel și din care nu lipsește nimic, din ceea ce aparține unei dorințe înalte⁹. Ceea ce trebuie însă considerat cu adevărat fericit și generator de fericire este numai ceea ce-i divin. Fericirea este identificată cu viața curată, binele cel nespus, frumusețea cea de nedescris, blîndețea senină, lumina adevărată, izvorul oricărui bine, puterea care covîrșește totul, singurul lucru demn de iubit, ceea ce-i veșnic neschimbător, veselia cea neîntreruptă, bucuria cea veșnică¹⁰.

În faptul creației — zice Sfîntul Părinte — Dumnezeu a avut o mare satisfacție, iar făptura, fiind creată după chipul Ziditorului său, oglindește în sine adevărata fericire existentă în Dumnezeire. Și dacă singur Dumnezeu este cu adevărat fericit după cuvîntul Apostolului Pavel (I Timotei I, 11; VI, 15), făpturile se fac părtașe la fericire prin asemănarea lor cu Dumnezeu. Fericirea nu constă numai în a cunoaște ceva despre Dumnezeu, «ci a avea pe Dumnezeu în sine» (= «ἀλλὰ τὸ ἐν ἑαυτῷ εἶναι τὸν Θεόν») ¹¹. Fericirea implică «moderație și blîndețe» (= «μέτριον τε καὶ πρᾶον») ¹², iar cea mai mare fericire constă în a avea o plăcere veșnică într-un timp nesfirșit ¹³. În comuniunea cu Dumnezeirea către care ne-a luminat calea Mîntuitorul prin rostirea Predicii Sale, participăm la fericirea adevărată. Prin fericirile rostite de Domnul Iisus Hristos pe Munte, s-a împlinit ceea ce s-a zis de Isaia proorocul: «Veniți să ne suim în Muntele Domnului» (Isaia II, 3). De aceea, după Sfîntul Grigore de Nisa, Fericirile se aseamănă cu un șir de trepte care duc la desăvîrșire. Se mai pot compara cu scara ce s-a arătat în vis patriarhului Iacob în Vechiul Testament (Facere XXVIII, 12), legînd cerul cu pămîntul, fiecare din treptele ei închipuind virtuțile prin care creștinul se poate apropia din ce în ce mai mult de Dumnezeu — izvorul adevăratei fericiri.

2. *Cunoașterea lui Dumnezeu*. Influențat de filosofia neoplatonică, Sfîntul Grigore de Nisa înțelege problema cunoașterii lui Dumnezeu, nu

7. Aimé Puech, *Histoire de la littérature grecque chrétienne*, tome III, Paris, 1930, p. 419.

8. Otto Bardenhewer, *op. cit.*, p. 108.

9. *Comentar la Fericiri — Omilia I*, P.G., XLIV, 1196 D. Cf. și traducerea lui Sandu Gh. Stoian, București, 1908, p. 22. pe care am utilizat-o confruntînd-o cu originalul grec.

10. *Ibidem*, col. 1197 A, B, C

11. *Ibidem*, Omilia VI, col. 1269 C

12. *Ibidem*, Omilia II, col. 1216 A.

13. *Ibidem*, Omilia III, col. 1232 A

numai pe calea ridicării de la natural la supranatural, ci și pe calea înălțării sufletului creștin la privirea nemijlocită a lui Dumnezeu, ca o anticipare a fericirii cerești¹⁴. Prin cuvinte și denumiri cunoscute s-au descoperit «tainele dumnezeiești» spre a fi accesibile creaturilor, la gradul lor de receptivitate. Celor curați cu inima, ca răsplată, li se promite că vor vedea pe Dumnezeu. Vorbind despre cunoașterea Dumnezeirii în esența existenței Sale și făcând aluzie la Ioan I, 18. și mai ales la I Timotei VI, 16, unde Apostolul Pavel zice: «Nimeni dintre oameni nu L-a văzut (pe Dumnezeu), nici poate să-L vadă», Sfântul Grigore de Nisa compară pe Dumnezeu cu stinca pe care Moise o descoperă dar atît cît a fost voința divină, arătînd prin aceasta că nu există nimeni din cei vii care să poată vedea pe Dumnezeu (Eșire XXXIII, 20). «A vedea pe Dumnezeu aceasta este viața veșnică» (— αἰώνιος ζωὴ τὸ ἰδεῖν ἐστὶ τὸν Θεόν¹⁵). Cel credincios, avînd ochiul sufletului curat, luminat va putea vedea pe Dumnezeu în toată mărirea puterii Sale. Cel păcătos va fi îndepărtat să privească la slava Domnului (Isaia XXVI, 10), adică nu va putea participa la ea. Cel ce se învrednicește a vedea pe Dumnezeu se împărtășește de viața veșnică, de fericire, de bucurie, de lumină. Pentru a dobîndi toate acestea se cere «curăția inimii». În omilia a VI-a se remarcă concepția că natura dumnezeiască este «așa cum poate fi în ființa sa», superioară oricărei închipuiri. În legătură cu textul din Romani I, 20, numai prin curăția inimii se poate cunoaște Dumnezeu, în trăirea creștină. Realizarea progresivă a unei tot mai depline stări de curăție spirituală prilejuiește un continuu urcuș pe drumul nesfîrșit al cunoașterii lui Dumnezeu, învățătura ce se vadește în toate tratatele Sfîntului Grigore de Nisa cu caracter pur duhovnicesc¹⁶. El susține că sufletul ajunge să cunoască pe Dumnezeu și prin contemplarea naturii și afirmă că privind spre frumusețea din creație ne formăm o idee. nu a ființei, ci a înțelepciunii Aceluia care a făcut totul în chip înțelept. Chiar dacă reflectăm asupra cauzei vieții noastre — zice Sfîntul —, și considerăm că făptura umană n-a fost creată din necesitate, ci dintr-o voință bună, afirmăm iarăși că prin aceasta cunoaștem pe Dumnezeu, avînd în minte bunătatea, nu ființa Sa. Și astfel toate celelalte lucruri care ridică gîndirea către ceea ce este mai bun și mai înălțat, noi le numim cunoașteri ale lui Dumnezeu. Vorbind de inaccesibilitatea ființei divine, el amintește și de lucrările, sau energiile dumnezeiești ca obiect al cunoașterii noastre¹⁷.

14. Berthold Altauer, *Patrologie*, Freiburg im Breisgau, 1938, p. 191. Cf. Aimé Puech, *op. cit.*, p. 409; G. Bardy, *Littérature grecque chrétienne*, Paris, 1927, p. 130—131; J. Tixeront, *Précis de Patrologie*, VIII-e édition, Paris, 1927, p. 232.

15. *Omilia VI*, col. 1264 D.

16. Dintre acestea menționăm: *Despre viața lui Moise*, sau *Despre desăvîrșirea prin virtute*, P.G., XLIV, 297 B—429 D; *Tilcuire amănunțită la Cîntarea Cîntărilor, ibidem*, col. 756 A—1120 A; *Despre rugăciune (Domnească), ibidem*, col. 1120 B—1193 A; *Despre Fericiri, ibidem*, col. 1193 B—1301 B; *Despre feciorie*, P.G., XLVI, 317 A—416 B.

17. «Căci Cel ce este nevăzut în fire, devine văzut în lucrările, în cele din jurul Său». *Comentar la Fericiri, Omilia VI*, col. 1269 A.

Așadar Sfântul Grigore de Nisa, în acest comentariu, dezvoltă doctrina cunoașterii lui Dumnezeu, printr-o înălțare a sufletului, pornind de la natural la supranatural. Făptura privește cu ochiul minții spre lucrările divine care-i sînt accesibile, dar nu și spre ființa lui Dumnezeu, care rămîne necunoscută creaturilor.

3) *Atributele lui Dumnezeu*. Sfântul Grigore de Nisa folosește mai ales acele atribute divine, care exprimă puterea și perfecțiunea dumnezeirii. Astfel Dumnezeu este numit Împăratul lumii, Împăratul împăraților, Domnul domnilor, Judecătorul, Stăpînul¹⁸, Lumina cea deasupra noastră. nevăzut, nematerial, fără mărime și însușire corporală. atemporal, spațial, ființă fără început și fără sfîrșit, existența tuturor ființelor, care nu se poate reprezenta, nemărginit, viața, binele. Dumnezeirea însăși, împărăția, puterea, veșnicia, nestrîcaciunea, bucuria, desfătarea¹⁹. Atributele lui Dumnezeu le prezintă Sfântul Grigore de Nisa și în alte opere ale sale. Astfel în *Marele Cuvînt catehetic*, cap. V, el vorbește despre Dumnezeu-Cuvîntul, Înțelepciunea. Puterea. Tăria, etc., arătînd că atributele, cu toată forma lor subiectivă, sînt mărturisiri ale însușirilor adevărate ale lui Dumnezeu.

4) *Hristologia, kenoza*. Din comentariul acestor Fericiri reiese că prin întruparea Logosului, Dumnezeu intră în unire cu creatura mărginită, deosebindu-se de această creatură prin infinitatea și sfințenia Sa. Cu venirea Sa pe pămînt, Mintuitorul face începătura neamului creștinesc din fiii săi duhovnicești, care cred în El, realizînd unirea lor cu Dumnezeu, încît toți devin una în Hristos, Dumnezeu și creatură; Hristos în noi, iar Dumnezeu-Tatăl în Hristos, ca toți să fie una (Ioan XVII, 20—23). Devenim fii adoptivi ai lui Dumnezeu prin Fiul Său născut, care și-a unit viața Sa cu noi, ca frați. Natura divină a Mintuitorului întrece măsura noastră²⁰ datorită dumnezeirii Logosului care este calea, adevărul și viața (Ioan XIV, 6).

Comentînd textul din Filipeni II, 6—7: «Iisus Hristos în chipul lui Dumnezeu fiind, nu răpire a socotit a fi el întocmai cu Dumnezeu, ci s-a deșertat pe sine chip de rob luînd»²¹, Sfântul Grigore de Nisa alcătuieste o interesantă formulă a chenozei, anume, dezbrăcarea Fiului lui Dumnezeu de mărirea Sa, pentru un timp limitat, spre a răscumpăra creatura.

La întrebările: «Ce este mai înjositor pentru Dumnezeu decît chipul de rob?» și: Ce poate fi mai umilitor (- ταπεινότερον) pentru Împăratul tuturor decît a se uni cu smerita noastră fire?²², el arată că datorită iubirii nesfîrșite față de creaturile Sale, Logosul prin pogorămînt primește de bună voie «golirea Dumnezeirii». Întruparea Sa a cutremurat îngerii și toate puterile cerești văzînd pe Dumnezeu luînd chip de rob.

În problema hristologică, accentuează dumnezeirea Logosului precum și realitatea întrupării Sale.

18. *Ibidem*, *Omilia I*, col. 1193 A, B, C, D, 1196 A,B,C,D, 1197 A, B, C, D, 1201 A, B, C, D.

19. *Ibidem*, *Omilia III*, col. 1225 B.

20. *Ibidem*, *Omilia I*, col. 1201 A, B.

21. *Ibidem*.

22. *Ibidem*.

5) *Răscumpărarea. Harul divin.* Cînd întunerecul păcatului copleșise frumusețea și strălucirea chipului lui Dumnezeu din creaturi, Mîntuitorul a venit pentru a le curăți cu apa Sa cea vie, care curge întru viață veșnică (Ioan IV, 14). El a lepădat rușinea păcatului și a înnoit făptura cu fața cea sfîntă²³ deoarece singur Dumnezeu-omul putea realiza curăția firii umane, întinată prin păcat. Doar El putea realiza restabilirea făpturii în starea anterioară căderii în păcat. Căci aceasta a fost misiunea Fiului lui Dumnezeu, ca, devenit om, firea umană pe care a asumat-o să o ducă din nou la chipul frumuseții paradisiace spre a fi din nou cel ce a fost la început²⁴. Cel curat, nepătat, ia asupra sa întinarea naturii create și făcîndu-Se sărac de bună voie merge să se supună morții. Viața răscumpără însă moartea, Judecătorul e tîrît înaintea judecării, Stăpînul însuși, Viața făpturilor se supune sentinței judecătorului²⁵. «Logosul — zice Sfîntul Părinte — a coborît la noi pentru că noi nu eram capabili să ne ridicăm la înălțimea Sa»²⁶. Mîntuitorul este σοφία ἀπὸ θεοῦ, dreptate, mîntuire, răscumpărare, piinea care s-a pogorît din cer, apa cea vie după care însetează David (Ps. 42, 3; cf. Ps. XVI, 15; Avacum III, 3; Ps. XXXIII, 8; Ioan XIV, 23; Galat. II. 20)²⁷. La plinirea vremii, Mîntuitorul face apel la reminiscențele chipului din starea paradisiacă și răscumpără creatura umană, smulgînd-o din ghiarele păcatului și ale morții și curățînd-o cu harul dumnezeiesc, restabilind chipul lui Dumnezeu din noi. (Efes. IV, 24). Răscumpărînd făptura umană a refăcut chipul dîndu-i puterea și posibilitatea de a deveni asemenea cu Dumnezeu. Întroparea lui Iisus Hristos a făcut posibilă continuarea asemănării cu Dumnezeu, asemănare ce avea obîrșie paradisiacă²⁸. Mîntuitorul prin răscumpărare a dăruit făpturii mult mai mult decît posedă în starea paradisiacă: moștenirea împărăției cerurilor, a nemuririi, a vieții veșnice. Dînd «Har peste har (Ioan I, 16), El a îndumnezeit făptura Sa oferindu-i o demnitate și o stare de supremă realitate și fericire, o renaștere, o restabilire ce duce la desăvîrșire. Prin harul divin, jertfa de răscumpărare a lui Iisus Hristos a adus înfierea, *restaurînd chipul Tatălui în creaturi prin Fiul, care este chipul asemenea Tatălui.*

Sfîntul Grigore al Nisei numește Harul divin «mîngîiere». «Mîngîierea» se naște din comuniunea cu Mîngîietorul, căci Harul mîngîierii este lucrare (energie) deosebită (specială) a Duhului Sfînt²⁹. Harul dumnezeiesc ajută, întărește și dirijează totdeauna credința noastră spre a ne sfinți. Duhul sfînt revarsă ca o «mîngîiere» harul Său peste creaturile receptive la acțiunea acestui har. Deși lucrarea în sine a harului este enigmatică pentru creaturi, totuși efectele acestei energii dumnezeiești se resimt deoarece cu ajutorul harului se dobîndește mîntuirea și împărătia cerurilor.

23. *Ibidem*, col. 1197 B, C.

24. *Ibidem*, cf. *Idem, Despre desăvîrșire*, P.G., XLVI, 269 D

25. *Comentar la Fericiri, Omilia I*, col. 1201 C.

26. *Ibidem, Omilia II*, col. 1209 B.

27. *Ibidem, Omilia IV*, col. 1245 C.

28. *Ibidem, Omilia I*, col. 1200 A; cf. *Marele Cuvînt catehetic*, XII, P.G., XLV, col. 44 D, 65 D.

29. *Comentar la Fericiri, Omilia III*, col. 1232 B.

6) *Eshatologia*. Despre împărăția cerească, Sfântul Grigore vrea să demonstreze că toată măreția de aici însemnează aproape nimic față de ceea ce se află în cer. Deoarece numele de împărăție reprezintă ceva deosebit, Mintuitorul s-a folosit de această comparație, căutînd să aprindă sufletul ascultătorilor «după dorința fericirii nespuse»³⁰. Bunurile pe care le vor primi ca răsplată cei ce păzesc poruncile Mintuitorului sînt de negrăit³¹. Pămîntul este făgăduit ca moștenire numai aceluia care «prin blîndețea vieții» față de aproapele lor au apreciat la justa ei valoare promisiunea făcută de Mintuitorul³². Sfântul Grigore dă drept exemplu de blîndețe și răbdare pe David, căruia Dumnezeu i-a descoperit lucruri ascunse dar destul de interesante din punct de vedere eshatologic: «Eu cred să văd lucrurile Domnului în pămîntul celor vii» (Ps. 27, 13). Prin pămînt al celor vii, «pe care moartea nu l-a atins», nici cei păcătoși n-au mers pe el, nici răutatea nu și-a pus piciorul. Sfântul Părinte înțelege pămîntul vieții veșnice udat cu «apa odihnei». Acest pămînt e cetatea lui Dumnezeu despre care preamărite lucruri s-au grăit (Ps. 87, 3)³³. Sentința lui Dumnezeu printr-o judecată incoruptibilă și dreaptă împarte fiecăruia răsplata după milostenia pe care a săvîrșit-o în viață, precum mărturisește Apostolul neamurilor (Romani II, 7—8)³⁴.

La judecata universală, Cel ce împărătește făptura se va descoperi naturii umane prezidînd în chip sublim, pe tronul cel preainalt fiind înconjurat de mulțime de îngeri. Dumnezeu se va arăta atunci în toată strălucirea numai celui cu ochiul sufletului curat³⁵. Cel curat cu inima va vedea în frumusețea sa proprie «chipul firii Dumnezeiești»³⁶. Mintuitorul este dreptul Judecător ce va oferi cununa nemuririi, partea de moștenire, fiecăruia după cum s-a ostenit în viață.

La sfîrșitul veacurilor va avea loc judecata universală cînd fiecare va primi răsplata pentru faptele săvîrșite. Celor virtuoși li se făgăduiește pămîntul drept moștenire de vreme ce în viață au slujit Mintuitorului³⁷.

7. *Îngerii răi*. Răul a luat naștere de la diavolul — zice dumnezeiescul Părinte — de vreme ce primele creaturi ale lui Dumnezeu n-au folosit spre bine libera lor voință³⁸. Sfântul Grigore al Nisei numește pe diavol «ispititor» căci el dă *sugestia*, iar consimțămîntul, actul (săvîrșirea) și plăcerea se face de către cel ispitit. Ispitirea în pustie s-a făcut de către diavolul spre a se adevăra dumnezeirea Mintuitorului (Matei IV, 1—11)³⁹. În tot timpul, diavolul ispitește cu plăcerile ademenitoare, ceea ce îl determină pe marele ierarh să-și pună întrebarea: cînd pofta depășește

30. *Ibidem*, Omilia II, col. 1209 C.

31. *Ibidem* col. 1209 D.

32. *Ibidem*, col. 1209 D—1212 A, B.

33. *Ibidem*.

34. *Ibidem*, Omilia V, col. 1256 B

35. *Ibidem*, Omilia VI, col. 1269 C.

36. *Ibidem*.

37. La sfîrșitul veacurilor, conform teoriei *apocatastazei* (pe care Sfântul Grigore de Nisa o împrumută de la Origen și pe care o tratează în mod special în lucrarea «*Despre suflet și înviere*» P.G., XLVI, 152 A, B — va avea loc purificarea sufletelor de răutate. Chiar și diavolul va beneficia de acest tratament al purificării. Această teorie nefiind conformă cu învățătura ortodoxă a fost combătută.

38. *Comentar la Fericiri*, Omilia V, col. 1256 A, B.

39. *Ibidem*, Omilia IV, col. 1237 A, B.

limitele necesare ale trebuinței aceasta nu este oare sfatul diavolului? ⁴⁰. (Marcu IV, 15; Luca VIII, 12; II Cor. IV, 4); răpește cuvîntul lui Dumnezeu din sufletul unora (Matei XIII, 19; Marcu IV, 15; Luca VIII, 12); amăgește creatura (Tit. V, 15; Apoc. XX, 8); împiedică săvîrșirea binelui (I Tim. III, 7; II Tim. II, 26); e dornic de a săvîrși totdeauna răul (I Petru V, 8). Ispitițiile diavolului folosesc uneori căci ne opresc de a săvîrși păcatul luciferic — mîndria, după afirmația marelui Pavel (II Cor. XII, 7). Fericit este cel ce biruie ispita căci va primi cununa vieții veșnice (Iacob I, 12; I, 2—4) ⁴¹.

În comentariul «la Fericiri», referitor la problema răului, poziția Sfîntului Grigore de Nisa este ortodoxă.

Datorită voinței libere pe care oamenii au folosit-o nu pentru săvîrșirea binelui, a luat naștere răul. Răul nu este o entitate în sine, ci lipsa totală a binelui. Răul a rezultat din neascultarea față de Dumnezeu prin ispitierea diavolului dar poate fi ușor înlăturat prin practicarea virtuții. Virtutea este scara pe care credinciosul urcă spre desăvîrșire.

B. — *Doctrina moral-socială.* — 1. *Desăvîrșirea creștină.* Cea mai înaltă treaptă a desăvîrșirii creștine este sfințenia, la care se poate ajunge prin practicarea neîntreruptă a virtuților. Virtutea creștină este biruința continuă asupra răului, tăria și statornicia pe calea binelui, în săvîrșirea faptelor bune. Ea trebuie să cucerească și să împodobească totdeauna sufletul adevăratului creștin. Citind din Matei VII, 13—14. Sfîntul Grigore învață că virtutea se dobîndește prin încordarea continuă a puterilor sufletești împotriva poftelor și a ispitelor. El îndeamnă să luăm chipul cel dumnezeiesc și să ne facem «curați cu inima» prin viața noastră nepătată în Iisus Hristos ⁴². Creștinul este socotit ca un atlet ce trebuie să depună efort spre a dobîndi desăvîrșirea. Se dă ca exemplu Apostolul Pavel care a luptat lupta cea bună (II Timotei IV, 7—8) pentru a cîștiga sfințenia, ultima treaptă a desăvîrșirii ⁴³. Virtutea înaltă sufletul către Dumnezeu. La temelia săvîrșirii virtuții fiind voința spre bine, virtutea stă în opoziție cu păcatul, dar ea învinge tocmai datorită voinței neclintite. Să

40. *Ibidem.*

41. În alte opere ale sale (cf. *Marele Cuvînt catehetic*, cap. VI) Sfîntul Grigore dezvoltă teoria drepturilor diavolului în ceea ce privește opera de mîntuire. Cu o dibăcie fină, diavolul a înșelat pe om înduplecîndu-l să calce voia lui Dumnezeu, ceea ce i-a atras moartea. După săvîrșirea păcatului — conform acestei teorii — făptura umană se afla în posesia diavolului și nimeni n-o putea salva deoarece stăpînirea diavolului asupra ei era în chip legitim. Mîntuitorul a înlăturat stăpînirea diavolului asupra ei deoarece diavolului i s-a oferit mai mult decît era îndreptățit să primească. Întruparea Mîntuitorului s-a făcut pentru ca vrăjmașul să nu se sperie (ca în cazul cînd Dumnezeu i s-ar fi prezentat neacoperit) și totodată să aibă dorința să-și primească prada. Diavolul n-a priceput că trupul Mîntuitorului era momeala prin care s-a prins în cîrligul undiței Dumnezeirii și astfel după ce viața a gustat moarte și lumina a strălucit în întunec, vrăjmașul vieții și al luminii a dispărut. Teoria «drepturilor diavolului» schițată de Origen și definitivată de Sfîntul Vasile cel Mare și Sfîntul Grigore de Nisa, nefiind ortodoxă, a combătut-o Sfîntul Grigore de Nazianz precum și alți Părinți ai Bisericii.

42. *Comentar la Fericiri, Omilia VI*, col. 1276 D.

43. *Ibidem, Omilia II*, col. 1212 D, 1213 A.

nu se judece virtutea după aspectul vizibil, fiindcă în acest caz nimeni n-ar putea fi socotit virtuos afară de cel căruia i-ar sta totdeauna în putință să facă numai binele; se pare mai just însă ca virtutea să fie apreciată după intenția faptei⁴⁴. Cel ce a fost abstinent, cumpătat, cu frică de Dumnezeu sau a îndeplinit o poruncă evanghelică sublimă, acela simte o plăcere statornică, ce persistă în toată vremea vieții sale⁴⁵. Săvîrșirea virtuților aduce cea mai mare «bogăție spirituală», care, ca și soarele, se împarte tuturor care-l văd și fiecare îl are întreg⁴⁶. Cel ce săvîrșește virtutea va îmbrăca natura divină ca și o haină strălucitoare. Colaborarea credinciosului cu Dumnezeu în vederea mîntuirii se vădește în păstrarea legăturii harice cu Mîntuitorul și Biserica Sa, dar mai ales prin practicarea virtuților morale. Împărăția cerurilor se dă acelor ce în viața aceasta pun în aplicare învățătura creștină prin săvîrșirea virtuților, dintre care Sfîntul Grigore subliniază în mod deosebit smerenia, dreptatea, milostenia, binele.

a) *Smerenia*. Prin «sărăcia cu duhul», Sfîntul Grigore înțelege smerenia de bună voie, adică lipsa trufiei minții și a nemăsuratei iubiri de sine, păcate care au cauzat prăbușirea îngerilor săi și a făpturii umane. Cel ce nu se mîndrește, acela poate fi cu adevărat desăvîrșit, dobîndind împărăția cerurilor, căci virtutea smereniei însoțită de fapte bune este ancoră în veșnicie⁴⁷. Sărăcia cu duhul poate avea o întreită semnificație: sărăcia în fapte rele, smerenia și sărăcia în bunurile trecătoare adică modestia, în sensul de a ne mulțumi cu ceea ce e necesar vieții și existenței noastre.

b) *Dreptatea*. Sfîntul Grigore de Nisa ne spune că dreptatea este după unii o stare în care i se dă fiecăruia ceea ce i se cuvine după merit) = $\kappa\alpha\tau' \acute{\alpha}\xi\iota\alpha\nu$)⁴⁸. El recomandă ca dreptatea să fie prezentă în toate ramurile de activitate ale vieții creștine⁴⁹. Dreptatea poate fi distrusă de lipsa de egalitate socială. Adevărata dreptate însă reprezintă dorința comună pentru toți⁵⁰. «Cel ce dorește dreptatea lui Dumnezeu — zice el — a descoperit ceea ce cu adevărat este de dorit»⁵¹. Dreptatea cuprinde în sine tot binele⁵², iar suferința pentru dreptate deschide porțile cerului. Pentru dreptate, Iosif în Egipt a stat în închisoare (Facere XXXIX, 20), tot pentru dreptate au suferit moarte martirică Sfîntii Apostoli Petru, Pavel, Iacob, Sfîntul Ștefan și alții. Sfîntul Grigore amintește de persecuțiile dezlănțuite împotriva luptătorilor pentru dreapta credință⁵³, și vorbește despre instrumentele de tortură folosite de păgîni cu acest prilej.

c) *Milostenia*. Milostenia este descrisă ca participare a inimii plină de iubire față de cei întristați de diferite întîmplări ale vieții⁵⁴. Milostenia este dovada iubirii maxime, iar iubirea are ca temelie săvîrșirea

44. *Ibidem*, Omilia V, col. 1252 D.

45. *Ibidem*, Omilia IV, col. 1244 C.

46. *Ibidem*, Omilia I, col. 1196 D.

47. *Ibidem*, col. 1208 A, B.

48. *Ibidem*, Omilia IV, col. 1233 D.

49. *Ibidem*.

50. *Ibidem*, Omilia IV, col. 1237 B.

51. Ὁ γὰρ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ ποθῆς εἰς, εὐραν τὸ ἀληθινὸν ἔραπτὸν *Ibidem*, col. 1240 D.

52. *Ibidem*, col. 1244 A.

53. *Ibidem*, Omilia VIII, col. 1297 D.

54. *Ibidem*, Omilia V, col. 1252 B, C.

faptelor bune. Milostenia este mama «bunei voințe» (εὐνοίας), garanția iubirii (= ἀγάπης ἐνέχουρον), legătura oricărei prietenii. Cel ce voiește numai binele dar întâmpină piedici de a nu-l putea săvârși, cu nimic nu-și are micșorată hotărârea sa, față de cel ce poate să-și exprime sentimentele inimii sale prin fapte. Enumerând faptele milosteniei trupești (după Matei XXV, 34—46), Părintele capadocian pune în antiteză pe bogat cu cel lipsit și arată că fiecare va primi răsplata după comportarea în viață. Bogații nefiind îndurători față de cei lipsiți vor primi pedeapsa cuvenită faptelor lor. Comentînd textul: «...Ce va semăna omul aceea va secera» (Galat. VI, 7—8), Sfîntul Grigore face o frumoasă comparație, afirmînd că sămînța este voința omului iar secerișul răsplata acestei voințe: «Bogat este spicul bătătărilor pentru cei ce au ales o asemenea sămînță; greu însă secerișul de spini pentru cei ce au semănat spini în viață. Căci trebuie ca fiecare să secere ceea ce a semănat și altfel nu este (posibil)»⁵⁵. Atitudinea frățească față de semenii rezidă totdeauna în acte concrete de iubire, adică în acte de milostenie, în fapte bune.

d) *Binele*. Sfîntul Grigore de Nisa recomandă a cunoaște mai întîi binele însuși în ce constă și apoi «să medităm asupra firii umane»⁵⁶. Cel ce face binele se aseamănă cu cel ce trăiește în lumină, pe cînd săvîrșitorul răului se află în întuneric, la loc de întristare. Dar Mîntuitorul nu fericește întristarea ci cunoașterea binelui. Întristarea cuprinde sufletul numai atunci cînd îi lipsește obiectul dorit, binele⁵⁷. Cu cît supraestimăm binele ce depășește cunoștința noastră, cu atît ne întristăm cînd ne despărțim de Dumnezeu-Binele absolut, incognoscibil în esența Sa. Înainte de căderea în păcat, omul era înzestrat cu independență și statornicie, lipsă de durere în viață dar pe deplin luminat asupra binelui. Cea mai mare greșală a vieții noastre — zice Sfîntul Grigore — constă în aceea că noi nu putem să distingem clar ceea ce e bun de la natură și ceea ce se dă drept astfel printr-o eroare⁵⁸. De aceea credinciosul să năzuiască totdeauna spre binele cel adevărat și să se întristeze ori de cîte ori săvîrșește păcatul.

Desăvîrșirea creștină care culminează cu sfințenia se dobîndește prin săvîrșirea continuă a virtuții. Virtutea fiind hrana sufletească face să rodească în suflet numai binele aducător de mîntuire. Virtutea smerenței se opune păcatului mîndriei, dreptatea lipsei de dreptate, milostenia avariției, binele săvîrșirii răului. Virtutea astîmpără pornirile cele rele înlăturînd ispitele și ferind de a săvârși păcatul.

2) *Păcatul*. Abuzînd de libertatea voinții sale — zice Sfîntul Grigore — prin îndemnul diavolului, omul n-a ascultat de Creatorul său și astfel a căzut în păcat⁵⁹. În urma săvîrșirii păcatului, cel mai înalt s-a înjosit, chipul celui ceresc s-a schimbat, acel care a fost însărcinat cu stăpînirea

55. *Ibidem*, col. 1257 A.

56. *Ibidem*, Omilia III, col. 1224 C.

57. *Ibidem*, col. 1225 A.

58. *Ibidem*, Omilia V, col. 1249 C. Cf. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Dumnezeu nu e autor al răului*, în «Studii Teologice», V (1973), nr. 1—2, p. 38.

59. *Ibidem*, Omilia VI, col. 1272 A, B. Cf. Idem, *Marele Cuvînt catehetic*, V, P.G., 45, col. 24 D.

s-a făcut sclav și ceea ce a fost creat spre nemurire se nimici spre moarte⁶⁰. Diavolul se folosește de lipsa de atenție a făpturii umane spre a arunca sămînța păcatului, căci ceea ce este adevărat și bun în natura sa, a fost întunecat prin semănătura crescîndă a înșelăciunii⁶¹. Prin călcarea poruncii divine «întinarea păcatului ștersese frumusețea chipului» dumnezeiesc⁶². În urma căderii, firea umană este predispusă spre păcat, din cauza pervertirii voinții. Păcatul desfigurează creaturile. Dintre păcate, Sfîntul Grigore de Nisa enumeră: mîndria, mînia, frica, lașitatea, aroganța, lăcomia, invidia, voluptatea, ura, gilceava. neîncrederea, asprimă, lingușirea, răzbunarea, nesimțirea⁶³. Iar ca pedepse pentru cei păcătoși se prevăd: frica iadului, focul cel neadormit, scrișnirea dinților, plînsul nepotolit, întunecul cel mai din afară⁶⁴. Învățătura divină — precizează Părintele bisericesc — e asemănătoare unui plug care scoate rădăcinile rele ale păcatelor «din adîncul inimii»⁶⁵. Este o datorie sfîntă de a înlătura păcatul spre a ne apropia cu sufletul de lumina adevărului. Trebuie curățită cămara sufletului printr-o continuă strădanie ca iarăși să strălucească în ea frumusețea chipului dumnezeiesc. Unui adevărat creștin i se cere desăvîrșire în faptă, în cuvînt și în gînd.

Pe lîngă ferirea de păcatul aducător de moartea sufletească și trupească, credinciosul are îndatorirea să ducă o viață cu adevărat creștinească și să se mărturisească după rînduială.

3. *Pocăința*. Cel mai eficace medicament împotriva păcatului este «durerea (doliul) pocăinței» (= πένθος τῆς μετανίας), care are ca temelie teama de Domnul. Comentînd textul din II Corinteni VII, 10, Sfîntul Grigore de Nisa afirmă că sufletul ajunge la adevărata fericire dacă își dă seama de păcatul săvîrșit și se pocăiește⁶⁶. În fericirea a III-a, Mîntuitorul fericește pe aceia care se întristează și se căiesc de păcatele săvîrșite, dar își iau angajamentul solemn de a nu mai păcătui în viitor. Cei drepti n-au nevoie de pocăință, sînt părtași la fericirea veșnică, și ocupă un loc de mare cinste în împărăția cerurilor. Totuși Dumnezeu se bucură de păcătoșii care se pocăiesc, precum ne învață pilda despre oaia rătăcită și cea despre drahma cea pierdută (Luca XV, 1—10). Pocăința se cade să fie completă, sinceră, secretă, întru smerenie și cu părere de rău pentru păcatele săvîrșite. Pocăința este un medicament sufletesc pentru înșănătoșirea vieții creștine, pentru ferirea de păcate, pentru scoaterea din suflet a deprinderii de a păcătui și pentru întărirea și luminarea pe calea binelui.

4) *Problema socială*. Inegalitatea socială a fost una dintre marile probleme care au preocupat îndeosebi pe Părinții Bisericii. Sfîntul Grigore de Nisa ajunge la convingerea că din cauza neegalității în drepturi și a deosebirii raporturilor sociale, nu toți indivizii trăiesc la fel⁶⁷. Re-

60. Idem, *Comentar la Fericiri, Omilia V și III*, col. 1257 C, D, 1228 B.

61. Idem, *Despre suflet și înviere*, P.G., XLVI, 64 B, C; col. 61 C, D.

62. Idem, *Comentar la Fericiri, Omilia I*, col. 1197 B.

63. *Ibidem, Omilia III*, col. 1228 B, C.

64. *Ibidem*, col. 1221 A.

65. *Ibidem, Omilia VI*, col. 1276 B.

66. *Ibidem, Omilia III*, col. 1220 B.

67. *Ibidem, Omilia V*, col. 1252 A.

ferindu-se la dezechilibrul social, el constată că un lucru foarte grav e iubirea de arginți și la fel este tot ceea ce se caută pentru îmbogățire, iar îmbogățirea nedreaptă constituie o mare piedică în calea mântuirii. Cel ce caută să ia pentru sine mai mult, face nedreptate celorlalți, deoarece din cauza abuzului se micșorează partea ce se cuvine celorlalți. Bogăția pămîntească înșeală simțurile și de aceea Mîntuitorul interzice a se strînge comori pe pămînt (Matei VI, 19). Goana după acumularea de avuții aduce «dezbrăcarea sufletului de onoarea sa»⁶⁸. Domnul Iisus Hristos a recomandat faptele de milostenie tocmai spre a face să dispară deosebirea de clase sociale. Mîntuitorul a pus problema milosteniei apelînd la iubire — sentimentul divin în făptura umană. Dacă toți ar fi cuprinși de acest sentiment al dragostei față de aproapele, n-ar mai fi nici bogați, nici săraci, viața n-ar mai fi deci despărțită în nume opuse, sărăcia nu va mai chinui omul, nici sclavia nu-l va înjosi, nici disprețul nu-l va întrista; căci totul va fi comun tuturor, și va fi aceeași lege și egalitate în drepturi, în viață⁶⁹. Sfîntul ierarh concepea astfel un perfect echilibru social. Petrecîndu-se acest lucru n-ar rămîne nici un motiv de vrăjmășie, invidie, ură, răzburare, minciună, înșelătorie, lăcomie, război și tot ce se bazează pe dorința înmulțirii bogăției⁷⁰. El deplînge situația grea a sclavilor ce erau vînduți ca o marfă obișnuită dar totodată condamnă pe stăpîinii abuzivi. Transpunîndu-se întru totul în situația celor oropsiți ai soartei veșnic asupriți și condamnați, Sfîntul Grigore exclamă: «Ce ar putea fi mai fericit să trăim astfel, spre a nu mai încredința zăvoarelor și pietrelor temniței viața noastră! Viața fericită se asigură printr-o comportare corectă, înțeleaptă»⁷¹. Pentru remedierea dezechilibrului social se recomandă o cunoaștere de sine (cf. Proverbe XIV, 8), căci cei ce se cunosc pe ei înșiși sînt înțelepți. Iar dacă cei bogați ar fi înțelepți, ar înțelege pe deplin starea jalnică a celor lipsiți și ar căuta măsuri de îndreptare. Trăsătura esențială a creștinismului autentic o formează buna înțelegere între oameni, dreptatea socială, egalitatea și pacea, după care flămînzesc și înșoțosează popoarele lumii.

Dezechilibrul social a fost una dintre cele mai dificile probleme care a frămîntat mințile luminate ale Părinților Bisericii între care loc de seamă ocupă și Sfîntul Grigore de Nisa. El a osîndit cu cuvîntul sclavia — cea plagă distrugătoare a omenirii — dar n-a putut trece la acțiune pentru desființarea ei deoarece sclavia era orînduire statală. În schimb el propune ca societatea să se întemeieze pe bunăînțelegere, dreptate, egalitate și pace.

5) *Pacea și războiul.* Sfîntul Grigore de Nisa explicînd Fericirea a VII-a, care se referă la făcătorii de pace, constată că pentru a beneficia de cele ce sînt rîvnite în viață, nimic nu e mai plăcut decît coexistența pașnică, pentru că viața cu adevărat fericită se sprijină pe pace⁷². Pri-

68. *Ibidem*, Omilia II, col. 1217 C, D. 69. *Ibidem*, Omilia V, col. 1253 A.

70. *Ibidem*, col. 1253 B. 71. *Ibidem*, col. 1257 C.

72. *Ibidem*, Omilia VII, col. 1251 A.

mul loc între bunuri, după cum constată Sfântul Grigore, îl ocupă pacea⁷³, ea fiind începutul bucuriilor⁷⁴. Ceea ce este vrednic de cinstire în viață: sănătate, soție, copii, casă, părinți, prieteni, pământul și marea, etc., toate acestea nu valorează nimic fără «bunul păcii»⁷⁵. «Pacea face plăcute toate cîte sînt de cinste în viață»⁷⁶, ea făcînd posibilă unirea plină de iubire cu acela care dorește pacea ca și noi. Pacea prin prezența ei aduce nimicirea răului. După cum parfumurile plantelor mirositoare umplu cu mirosul lor plăcut aerul înconjurător, tot așa și darul păcii oferă liniștea sufletească⁷⁷. Cel ce săvîrșește pacea este încoronat cu darul de fiu al lui Dumnezeu. Făcător de pace este socotit cel ce dă altuia pacea. Dar nimeni nu poate acorda altuia ceea ce el însuși n-are. De aceea bunurile păcii trebuie să fie din abundență la noi spre a le putea oferi și celor ce au trebuință de ele. Făcătorul de pace se consideră fiu al lui Dumnezeu pentru că devine imitator al Creatorului său, care dăruiește pacea cu prisosință celor ce se ostenesc să o aibă⁷⁸. Tot făcător de pace — stabilește Sfântul Grigore — este socotit și cel ce poartă cearta dintre trup și suflet și face să înceteze «războiul intern al firii», stabilind o armonie spirituală⁷⁹. Păcii i se opun: ura, mînia, zavistia, invidia, răzburarea, lingușirea, lăcomia, războiul.

Sfântul Grigore de Nisa afirmă că războiul sugrumă viața, fiind generator al distrugerii și al morții. Războiul este un dezastru general care depășește limitele nenorocirilor personale⁸⁰: «Ce este plăcut în război unde armele și caii se lovesc, unde-i fierul ascuțit și trîmbița amenințătoare, unde-s șiruri de luptători cu lănci, pământul udat de sînge, morți călcați în picioare, răniți rămași în urmă și toate cîte se întîmplă în toate peripecțiile războiului?»⁸¹. Dîndu-și seama de marele dezastru ce-l cauzează războiul, autorul nostru înalță glasul cu tărie, zicînd: «Să se dezlădăcineze ura și să se înlătore războiul (=ἐκβάλλειν τὸ μῖσος, καταλύειν τὸν πόλεμον) renunțîndu-se la invidie, lingușire și pofta de răzburare»⁸². Grelele suferințe și mai cu seamă imensele mulțimi de ființe omenesti date pradă morții, sînt consecințele războaielor izbucnite din lăcomia unor popoare. Dumnezeu vrea însă ca totdeauna să fie pace pe pământ și între oameni deplină înțelegere. Mîntuitorul a condamnat pe cei ce aduc ură între oameni și învrăjpire între popoare: războiul fiind considerat păcat strigător la cer.

Părinții Bisericii între care un loc de seamă ocupă Sfântul Grigore de Nisa au condamnat totdeauna războiul și au recomandat pacea care este temeliea progresului, a existenței și a fericirii.

73. *Ibidem*, Omilia V, col. 1253 B.

74. *Ibidem*, Omilia VII, col. 1284 A.

75. *Ibidem*, col. 1281 A, la Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Temeiuri pentru apărarea păcii*, în «Studii Teologice», IV (1952), nr. 1—2, p. 62—63.

76. Omilia VII, col. 1281 B, Cf. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *art. cit.*, p. 63.

77. Omilia VII, col. 1284 B, C, D.

78. *Ibidem*, col. 1289 A, B. 79. *Ibidem*.

80. *Ibidem*, col. 1281 B. Cf. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *art. cit.*, p. 63.

81. Omilia VII, col. 1281 C; cf. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *art. cit.*, p. 63—64.

82. Omilia VII, col. 1289 B

Războiul este o sfidare insolentă adusă conștiinței umane și o violare cinică a principiilor generale ale dreptului internațional.

*

Sfântul Grigore de Nisa a fost o personalitate patristică ce a jucat un rol foarte important în Biserica creștină, în jumătatea a doua a veacului al IV-lea. În anul 379 el asistă la un sinod local în Antiohia, iar la 381 participă alături de Sfântul Grigore de Nazianz la Sinodul al II-lea ecumenic, care stabilește dogma Sfântului Duh și definitivează simbolul de credință denumit «niceo-constantinopolitan».

Posedind cunoștințe temeinice de retorică, el s-a impus prin adîncimea geniului său, prin dezvoltarea științifică a marilor probleme teologice și filozofice și prin alcătuirea sistematică a operelor sale.

Dintre acestea face parte și comentariul la Fericii, scris după al II-lea Sinod ecumenic. Sfântul Grigore de Nisa este cel dintii Părinte bisericesc care explică Fericiile, dorind să lumineze mințile păstoritilor săi cu hotărîrile stabilite la acest sinod, dar totodată voia să-i atragă și pe eretici la dreapta credință. Omiliile sale aveau să completeze un mare gol în literatura bisericească necesară îndrumării duhovnicești a credincioșilor.

În privința cunoașterii lui Dumnezeu, în aceste omilii, el susține — la fel cu Sfântul Maxim Mărturisitorul — contemplarea, adică privirea nemijlocită a lui Dumnezeu. Cît despre atributele divine, — ca și Pseudo-Dionisie-Areopagitul — el folosește termenii neoplatonici împrumutați din operele origeniste, termenii admiși de învățătura ortodoxă. În ce privește hristologia, Sfântul Grigore susține filiația divină și nașterea umană a Mîntuitorului precum și scopul soteriologic al întrupării Sale.

Considerațiile sale în legătură cu problema eshatologică precum și cu problema răului, neavînd nimic origenist în ele, sînt admise ca ortodoxe.

Pentru a se ajunge la sfințenie, la fel cu Sfîntul Ioan Gură de Aur, Sfîntul Grigore condamînd păcatul, recomandă pocăința și săvîrșirea virtuților.

Și pe Sfîntul Grigore, ca și pe alți Părinți ai Bisericii, îl nemulțumește dezechilibrul social. El cerea de pe amvon să se facă dreptate celor oropsiti și exploatați, și să fie o perfectă egalitate, fără diferențiere de clase sociale.

Sfîntul Grigore de Nisa a condamnat războiul în sine și a prezentat destul de amănunțit sinistra priveliște pe care acesta o oferă. Pacea, în schimb, o susține cu cele mai elogioase cuvinte, cunoscînd că ea reprezintă izvorul proșării și fericirii pe pămînt.

Doctorand Pr. NIȘCOVEANU MIRCEA

ȚESĂTURI ȘI BRODERII LITURGICE DIN MOLDOVA (VEACURILE XV—XVIII) IN LUMINA CERCETĂRILOR MAI NOI*)

Legată de arta populară, a cărei continuitate din vremuri străvechi se vede tot mai limpede, arta broderiei s-a cultivat în Țările Române pe o scară neobișnuită.

Alături de piesele de argintărie, broderiile și țesăturile constituie categoria cea mai importantă de obiecte necesare oficierei cultului și decorației interioarelor, iar alături de arhitectură și pictură, prin somptuozitatea materialelor folosite, prin frumusețea figurilor ce le împodobesc, cât și prin echilibrul compoziției și armonia repartiziunii culorilor, broderia reprezintă una din creațiile cele mai interesante ale vechii noastre arte religioase. Monumente de o deosebită importanță, broderiile ne ajută să înțelegem unele aspecte ale culturii și vieții sociale din epocile în care au fost executate, punând și probleme ale căror soluții luminează fapte în parte sau total necunoscute: puterea și originalitatea creației artistice românești, ca și contribuția poporului nostru la cultura și civilizația europeană.

Cercetată din punct de vedere tehnic, stilistic și iconografic, broderia moldovenească prezintă o evoluție care oglindește pe aceea a întregii creații medievale moldovenești. Un studiu al broderiilor liturgice din Moldova trebuie conceput pornind de la constatarea că cele mai vechi piese păstrate în muzeele și minăstirile noastre, lucrate în atelierele locale, puse chiar în comparație cu broderiile de origine străină, sînt opere de o desăvîrșită frumusețe și eleganță. Dealtfel «există un vădit și foarte semnificativ paralelism între arta picturii și cea a broderiei moldovenești, începînd din secolul al XV-lea pînă spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea»¹.

* Lucrare de seminar în cadrul cursurilor pentru titlul de doctor în teologie, întocmită sub îndrumarea d-lui Prof. Al. Elian, care a și dat avizul pentru publicarea ei.

1. Maria-Ana Musicescu, *Broderia din Moldova în veacurile XV—XVIII, în Studii asupra tezaurului restituit de U.R.S.S.*, București, 1958, p. 149.

În felul acesta ne putem da seama că începuturile broderiei moldovenești sînt greu de urmărit, după cum greu de urmărit sînt și începuturile picturii religioase. Broderia liturgică din Moldova, ca de altfel și cea din Țara Românească, e legată îndeaproape de arta picturii murale. De tradiție și spirit bizantin, aceasta a evoluat primind înfrîuriri ale artei răsăritene și ale artei Renașterii italiene, dar înainte de toate fiind o creație a geniului poporului².

Piesele de broderie care au fost cercetate cu precădere în studiile de specialitate din ultima vreme, remarcă Maria-Ana Musicescu³, reprezintă patru mari epoci de creație artistică moldovenească:

a) epoca pe care am putea numi-o preclasică, a lui Alexandru cel Bun, în care, se vedește limpede sinteza între influența bizantino-slavă, iconografia capadociană⁴, și viziunea moldovenească.

b) epoca unei monumentalități care se va desăvîrși în timpul lui Ștefan cel Mare, supranumită «perioada de aur a broderiei moldovenești»⁵.

c) epoca lui Alexandru Lăpușeanu, caracterizată printr-o viziune picturală.

d) epoca lui Vasile Lupu, care reprezintă o viziune pur decorativă.

Potrivit acestor împărțiri vom orîndui și noi studiile care s-au alcătuit în ultima vreme asupra unora din principalele piese de broderie și țesături liturgice.

*Epoca lui Alexandru cel Bun*⁶. — Din această perioadă posedăm în majoritatea lor piese de import care dovedesc relații cu atelierele din Peninsula Balcanică și, apoi o a doua serie, mărturie prețioasă a începuturilor activității primelor ateliere de brodat pămîntene. Broderia de factură bizantină, din care ni s-au păstrat lucrări de calitate superioară, strălucște prin organizarea arhitecturală și prin structura logică a compozițiilor. Legăturile Moldovei cu Bizanțul, în special în veacul al XV-lea, subliniază caracterul precar al contactelor directe. Majoritatea acestor rămășițe dovedesc în special schimburi de ordin ecleziastic, și faptul se poate lămuri ușor dacă ne gîndim că Bizanțul în preajma prăbușirii definitive folosește Biserica pentru a-și cîștiga influență și sprijin în lumea ortodoxă din Europa de răsărit⁷. Broderiile liturgice din această perioadă vădesc înfrîurirea certă a unor modele bizantine care au putut cir-

2. I. D. Ștefănescu, *Broderiile de stil bizantin și moldovenesc din a doua jumătate a sec. XV* (istorie, iconografie, tehnică), în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 480.

3. Maria-Ana Musicescu, *Broderia din Moldova în veacurile XV—XVIII*, în *Studii asupra tezaurului...*, p. 170.

4. Guillaume de Jerphanion, *Le trésor de Poutna et les peintures de Capadoce*, în *L'art byzantin chez les Slaves*, II-ème partie, Paris, 1930, p. 310—315.

5. Virgil Vătășianu, *L'arte bizantina în România, I ricani liturgici*, Roma, 1945.

6. Cînd vorbim de epoca lui Alexandru cel Bun nu ne referim numai la perioada strictă a domniei sale, ci vom încadra aici puținele piese de broderie care datează din veacul XIV și cele care se cuprind în prima jumătate a veacului al XV-lea.

7. Alexandru Elian, *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*, în *Cultura Moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 168.

cula pe pământul românesc. Acolo însă unde rosturile liturgice apar conturate mai vag sau lipsesc cu totul, aportul tradiției bizantine e mult mai scăzut⁸. Acolo unde modelele de țesături și broderii bizantine au putut circula în voie pe teritoriul Moldovei, ele au putut influența nemijlocit arta respectivă cultivată de localnici, însă acolo unde aceste modele erau inaccesibile, influențele bizantine, deși prezente, intră în concurență cu înfrîngeri venite din alte cercuri de cultură, și se contopesc în producții dominate de caracterele artei moldovenești în formație⁹.

Broderia epocii lui Alexandru cel Bun constituie încă un domeniu care rămîne deosebit de semnificativ, ca și arhitectura și pictura, pentru înțelegerea fenomenului artistic din această perioadă și a procesului de adoptare a formelor bizantine și orientale în Moldova¹⁰. Posibilitățile de înțelegere a etapelor de dezvoltare a broderiei moldovenești în veacul al XV-lea în ultimii ani s-au lărgit simțitor, atît prin îmbogățirea inventarului mai vechi cu noi piese, cît și prin cercetarea mai atentă a celor cunoscute anterior. Cele mai reprezentative opere de broderie păstrate din veacul al XIV-lea și prima jumătate a celui de al XV-lea, sînt următoarele:

Epitaful principesei Euthimia și al ficei sale Eupraxia păstrat în muzeul mînăstirii Putna¹¹, o foarte somptuoasă broderie ce datează din veacul al XIV-lea. Compoziția acestui epitaf, de tradiție evident balcanică, este identică cu cea a epitafelor moldovenești din veacul al XV-lea. Epitaful pare să fi fost lucrat undeva în Serbia de Sud sau Macedonia. Calitativ este inferior celui de la Cozia, atît prin lipsa de proporții a figurilor cît și prin arhaismul concepției sale iconografice deoarece, în afară de trupul lui Iisus și de îngeri nu mai apar alte figuri. Trebuie menționate cruciulițele marginale decorative de pe epitaful sîrbesc de la Putna, care sînt foarte asemănătoare cu cele de pe epitrahilul de la Tismana, atestînd originea comună, balcanică, sub influența constantinopolitană a broderiilor noastre religioase¹². *O bederniță de la Putna*, reprezentînd scena Adormirii Maicii Domnului. Virgil Vătășianu o socotește înrudită cu epitaful de la Salonic încadrînd-o în a doua jumătate a veacului al XIV-lea și considerînd-o ca o lucrare de seamă a unui atelier constantinopolitan, demnă de a sta alături de cele mai reușite creații din vremea ultimei dinastii bizantine¹³. Mă asociez acestei păreri. *Epitrahilul de la Alexandru cel Bun*. Este poate cea mai veche broderie religioasă cunoscută, poate tot atît de veche ca și epitaful de la Lwów. Prima știre despre acest epitrahil, încă inedită, ne-o dă Mitropolitul Dosoftei

8. *Ibidem*, p. 174. 9. *Ibidem*, p. 175.

10. Corina Nicolescu, *Arta în epoca lui Ștefan cel Mare*, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 301.

11. Gabriel Millet, *Broderies religieuses de style byzantin*, II, Paris, 1947, p. 99—102; Virgil Vătășianu, *L'arte bizantina...*, p. 10—11; Dobrița Stoianăic, *Umetniki bez usbornuju do XIV—XIX veka*, Belgrad, 1959, p. 43—44, w. 5 cu bibliografia la zi.

12. Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, I, București, 1959, p. 468—469.

13. Virgil Vătășianu, *L'arte bizantina...*, p. 10—11; Idem, *Istoria artei feudale...*, p. 470—471.

al Moldovei, care a făcut o transcriere a inscripției votive¹⁴, fapt care este de o neprețuită importanță, deoarece dovedește existența epitrahilului în Moldova în veacul al XVI-lea¹⁵. Poate fi datat între 1425—1431¹⁶. Epitrahilul ar putea face parte din categoria pieselor cu aceeași destinație cultică, ornamentate cu scene reprezentând ciclul marilor sărbători. Din acest punct de vedere el formulează un grup cu un epitrahil de la Mănăstirea Vatopedi din Atos, cu cel de la Bistrița și cu cel de la Putna, ultimele trei nedatate, dar aparținând probabil toate veacului al XV-lea¹⁷. Din punct de vedere al precumpânirii figurativului față de decorativ sînt niște mici balauri, cîte doi pentru fiecare motiv, ale căror trupuri sînt încolăcite în așa fel, formînd o inimă. Acest motiv, comun și epitrahilelor de la Vatopedi și Bistrița, este de origine orientală, a cărui arie de circulație, în care se imbină repertoriu de forme georgian, armean și musulman, acoperă nu numai orientul apropiat și Rusia, ci toată Europa medievală, de la imperiul bizantin, la lumea bizantino-slavă, și pînă la îndepărtatul Occident romanic și chiar gotic¹⁸. Din punct de vedere al valorii artistice, piesa de broderie de care ne ocupăm prezintă calități și scăderi; primele lăsînd să se vadă originea admirabilelor reușite de mai tîrziu, în celelalte vîdînd un stadiu de început¹⁹. În ultimă instanță, tehnica vădește o fază de început la noi, plecînd de la un procedeu de lucru mult experimentat și verificat în Bizanț. Este sigur că tehnica a fost preluată de la bizantini, perfect adaptată și folosită cu precizie și înțelegere²⁰.

Epitaful de la Lwów. Este dăruit de Mitropolitul Macarie Mitropoliei din Suceava, iar în literatura de specialitate este cunoscut sub denumirea de mai sus deoarece astăzi se află la muzeul din Lwów. Tot atît, sau poate chiar mai vechi decît epitrahilul de la Alexandru cel Bun, este epitaful lui Macarie, datat în anul 1428²¹.

*Epitaful dăruit Mănăstirii Neamț de către egumenul Silvan*²². Deși poartă data de 1437, aparține încă epocii lui Alexandru cel Bun. Pe lîngă

14. Alexandru Elian, *Moldova și Bizanțul...*, în *Cultura moldovenească...*, p. 134, nota 6.

15. Maria-Ana Musicescu, *Date noi cu privire la epitrahilul de la Alexandru cel Bun*, în «Studii și Cercetări de Istoria Artei», V (1958), 1, p. 75.

16. *Ibidem*, p. 77. 17. *Ibidem*, p. 79.

18. Vezi lucrările lui Jurgis Baltusaitis, *Études sur l'art médiéval en Georgie et en Arménie*, Paris 1929; același, *Le moyen âge fantastique. Antiquités et exotismes dans l'art gothique*, Paris, 1955; Zorozlava Drobna, *La riqueza del bordado eclesiástico en Checoslovaquia*, Praga, 1949 (în l. spaniolă).

19. Maria-Ana Musicescu, *Date noi cu privire...*, în «Studii și Cercetări de Istoria Artei», p. 108. 20. *Ibidem*, p. 109.

21. Emil Turdeanu, *La broderie religieuse en Roumanie. Les épitaphes moldaves en XV-e et XVI-e siècles*, în «Cercetări literare» IV (1941), p. 174—178, 203—204 și pl. III; Gabriel Millet, *op. cit.*, II, p. 99—102; Maria-Ana Musicescu, *Date noi cu privire...*, p. 75.

22. Maria-Ana Musicescu, *Broderia din Moldova...*, în *Studii asupra tezaurului...*, p. 152; Emil Lăzărescu, *În jurul datării a două vechi broderii românești*, în «Studii și Cercetări de Istoria Artei», V (1958), nr. 2, p. 169—174; Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale...*, p. 473; Corina Nicolescu, *Arta în epoca...*, în *Cultura moldovenească...*,

valoarea lui strict documentară pentru cunoașterea artei din epoca lui Alexandru cel Bun (de la care, în afară de broderii și manuscrise nu ni s-a păstrat aproape nimic), piesă dovedește existența — încă de pe timpul acela — a unui stil încheștat, care depășise căutările de început, fiind totodată expresivă prin prezența unora dintre elementele ce vor caracteriza epoca clasică a artei moldovenești — cea a lui Ștefan cel Mare.

Dacă am face o comparație între cele două epitafe — cel de la Lwów și cel al lui Silvan — am putea foarte ușor să observăm că reprezintă două tipuri diferite. Din punct de vedere al compoziției primul pare inspirat de epitaful sîrbesc lucrat de principesa Euthimia și fiica ei Eupraxia. Ceea ce le deosebește, este o vizibilă simplificare a decorației la cel din 1428, trăsătură care îl apropie de epitafele moldovenești din secolul al XV-lea, totdeauna somptuoase, fără a fi excesiv de ornamentate. Cît privește epitaful lui Silvan, el este de tipul celui de la Ohrida (sfîrșitul secolului XIII. începutul secolului XIV)²³, îndepărtat prototip ce face legătura între acest epitaf și cel de la Cozia.

În actualul stadiu al cercetărilor, broderiile moldovenești din a doua jumătate a veacului al XV-lea ne apar într-o nouă lumină. Studiarea epitafului din 1437 deschide o largă perspectivă pentru a înțelege mai bine înflorirea broderiei din epoca lui Ștefan cel Mare. Epitaful lui Silvan, printr-o serie de însușiri ale sale, vestește de fapt noul drum, care poate fi considerat original, al broderiei moldovenești, deosebindu-se de broderia bizantină prin dinamismul compoziției și exprimarea sentimentelor²⁴.

Aerul Domniței Malina păstrat în casa domnească de la Mînăstirea Bistrița din Moldova, ca și alte piese de acest gen, reprezintă scena punerii în mormînt lucrată bogat cu fir de aur și mătase colorată. Asupra originii și vechimii lui și-au îndreptat privirile profesorul I. D. Ștefănescu și Emil Lăzărescu, dar n-au ajuns la aceeași concluzie²⁵.

Epitrahilul de la episcopia Rădăuților (nedatat), care se află la muzeul Mînăstirii Sucevița, brodat pe fond de mătase roșie, piesa repetă vechea schemă a Plîngerii, cu îngeri și heruvimi în jurul lui Iisus. Compoziția este foarte simplă, și multe trăsături de stil îl încadrează în grupa broderiilor anterioare epocii lui Ștefan cel Mare²⁶.

p. 301; I. D. Ștefănescu, *Broderiile de stil bizantin...*, în *Cultura moldovenească...*, p. 527, fig. 17; Alexandru Elian și colaboratorii, *Inscripțiile medievale ale României. I. Orașul București...*, București, 1965, p. 697—698.

23. Charles Diehl, *Manuel d'art byzantin*, vol. II, Paris, 1926, p. 892 și 443.

24. Corina Nicolescu, *Arta ni epoca...*, în *Cultura românească...* p. 303.

25. I. D. Ștefănescu, *L'aer de la princesse Malina*, extras din «Revista istorică română», XV (1945), p. 129—132, care ajunge la concluzia că piesa respectivă nu datează mai tîrziu decît prima treime a veacului XV, iar Emil Lăzărescu, în *Note despre aerul Doamnei Malina*, în «Studii și Cercetări de Istoria Artei», V (1958), nr. 1, p. 227—232, în urma unor serioase considerații și analize de ordin artistic, filologic și cronologico-istoric, conchide că piesa nu poate data mai devreme decît prima jumătate a veacului al XVI-lea. Cred că dreptatea se află de partea celui de al doilea.

26. Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale...*, p. 473.

Epoca lui Ștefan cel Mare. — Broderiile din epoca lui Ștefan cel Mare²⁷ se încadrează într-o activitate artistică ale cărei origini apar mult mai îndepărtate decât primii ani ai veacului al XV-lea. Datorită pieselor bizantine de import și broderiilor executate de meșteri străini din inițiativa și cu sprijinul marelui domnitor, după anul 1484 Moldova a pornit o rodnică activitate, care nu trebuie despărțită de înflorirea arhitecturii, picturii murale, sculpturii în lemn, miniaturii și caligrafiei. Nu mai integrată în complexul acestora poate fi înțeleasă.

Așa dar, procesul evolutiv — paralel cu procesul evolutiv al arhitecturii și picturii, în special — trece de la tematica bizantino-slavă, pe care o păstrează, la caractere stilistice proprii, ce vor defini în secolul al XV-lea, stilul broderiilor moldovenești. Atelierele moldovenești de țesătură sau broderie, nu sînt atestate documentar, însă ideea lor e impusă de marele număr de lucrări și de condițiile de ordin social, cum ar fi: economia închisă a societății, și viața de casă a femeii²⁸.

Lucrările bizantine de import fiind aduse datorită modei timpului și impuse de valoarea lor artistică, meșterii localnici și-au însușit tematica și mijloacele tehnice, încorporîndu-le unui meșteșug tradițional, creînd astfel o broderie moldovenească ajunsă la un maximum de înflorire în veacul al XV-lea.

Una din calitățile specifice ale artei broderiei din epoca lui Ștefan cel Mare este realismul discret la început, dar stăruitor mai târziu.

Arhitecturile elenistice sînt modificate sub înfrîurirea peisajului arhitectonic local, iar armoniile cromatice bizantine rezultate din îmbinarea aurului și argintului cu culori intense asociate sau savant îmbinate, cedează în fața tonurilor moldovenești a frunzelor și florilor. În execuția portretului, realismul meșterilor dă naștere unor creații de ordin superior. Portretul conferă broderiilor din epoca lui Ștefan cel Mare o excepțională valoare, personajele trăind aievea și participînd la viața din jur. Ele dobîndesc astfel «istoricitate» și valoare documentară. O ultimă calitate a broderiilor din a doua jumătate a veacului al XV-lea este deplina lor unitate de concepție și unitate de stil, fapte care relevă o epocă de intensă și originală creație, care reprezintă contribuția românească la cultura europeană²⁹.

Originalitatea broderiilor moldovenești din această perioadă nu trebuie căutată numai în desăvîrșirea tehnică. Ea izvorăște și din bogatul repertoriu de motive ornamentale care stau la îndemîna artiștilor brodeuri. Asemănarea dintre arta populară și broderiile religioase se observă în domeniul tehnic și în alegerea unor motive comune ambelor arte. Mai

27. *Ibidem*, p. 469—474: Maria-Ana Musicescu, *Broderia din Moldova în veacurile XV—XVIII*, în *Studii asupra tezaurului...*, p. 149—171; Teodora Voinescu și Maria-Ana Musicescu, capitolul *Broderii și țesături*, în *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1958, p. 279—334; I. D. Ștefănescu, *Broderiile din a doua jumătate a sec. XV*, în *Cultura moldovenească...*, p. 479—539.

28. I. D. Ștefănescu, *Broderiile din...*, în *Cultura moldovenească...*, p. 515.

29. Pentru detalii vezi I. D. Ștefănescu, *Broderiile din...*, în *Cultura moldovenească...*, p. 511.

trebuie observat că, în ce privește compoziția, broderiile religioase moldovenești prezintă o evoluție spre un dramatism al gesturilor, atitudinilor și mai ales al expresiei. În tradiționalele subiecte biblice, artistul a pus însă — trecînd peste canon — gesturi și expresii din viața reală. Sfîntul Ioan se apleacă simplu peste trupul Mîntuitorului și îi ține mîinile cu duioșia unui prieten (epitaful de la Putna); Maica Domnului poartă în privire toată durerea unei femei (epitaful Mînăstirii Moldovița).

Cele mai importante piese de broderie religioasă — din care cea mai mare parte aparținînd epocii lui Ștefan cel Mare — se află în muzeul Mînăstirii Putna.

a) *Epitafele* reprezintă întotdeauna scena Punerii în Mormînt a lui Iisus. În ansamblul ei compoziția nu variază: Hristos, întins pe piatra roșie din Efes este plîns de Maica Domnului, așezată la capul său, de Maria Magdalena, de sfinți și apostoli, de grupuri de mironosițe. Pe planul de sus și de jos, îngeri, serafimi, uneori tronuri, reprezintă lumea cerească. Frumusețea epitafelor nu se datorește numai somptuoșității materialului folosit, a firului de aur și de argint îmbinat cu fir de mătase colorată, perfecțiunii de puncte în care sînt lucrate figurile, detaliile, ornamentele și inscripțiile. Ea vine din echilibrul perfect al compoziției, din proporția figurilor, unele față de altele și față de ansamblul, din ritmul amănuntelor. Jocul de curbe al nimburilor, al cutelor, al unui gest, al unei înclinări a capului, a aripilor întinse, creează întregului o remarcabilă plenitudine plastică.

Cel mai vechi epitaf din epoca lui Ștefan cel Mare e păstrat la Mînăstirea Moldovița și datează din anul 6992 (1484) mai 15³⁰. Se mai cunoaște și sub numele de epitaful egumenului Anastasie.

Epitaful din 1490 păstrat la muzeul Mînăstirii Putna, de jur împrejur are o inscripție slavonă³¹.

*Epitaful din 1494*³² păstrat la Mînăstirea Sucevița, este lucrat cu fir de aur, argint și mătase. Are o bordură din mătase broșată galbenă cafenie,

30. Gabriel Millet, *op. cit.*, II, p. 87—89; I. D. Ștefănescu, *Voiles d'icônostase, teintures de ciboire, aërs ou voiles de procession*, în «*Analecta*», I, (1943), p. 97—110; Emil Turdeanu, *La broderie religieuse...*, în «*Cercetări literare*» IV (1941), p. 183—184; Virgil Vătășianu, *L'arte bizantina...*, p. 23; Ștefan Balș și Corina Nicolescu, *Mînăstirea Moldovița*, București, 1958, p. 17. *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, p. 293—294; Petru Rezuș, *Epitafele și lucrările bisericesti de artă de la Mînăstirea Moldovița*, în «*Mitropolia Moldovei*», XXXIX (1963), nr. 7—8, p. 504—506.

31. Gabriel Millet, *op. cit.*, II, p. 99—102; Melchisedec episcopul, *O vizită la cîteva mînăstiri și biserici antice din Bucovina*, în «*Revista pentru istorie, arheologie și filologie*», I, (1883), vol. I, p. 228; O. Tafrali, *Le trésor de Poutna*, Paris, 1925, p. 36; Virgil Vătășianu, *L'arte bizantina...*, p. 27; Petre Ș. Năsturel, *Date noi asupra unor odoare de la Mînăstirea Putna*, I, în «*Romanoslavica*», III (1958), p. 139; *Repertoriul monumentelor și obiectelor...*, p. 298.

32. Gabriel Millet, *op. cit.*, II, p. 107; I. D. Ștefănescu, *Autels, tissus et broderies liturgiques*, în «*Analecta*», II (1944), p. 103—129; Emil Turdeanu, *art. cit.*, p. 185; *Repertoriul monumentelor și obiectelor...*, p. 301—302; Petru Rezuș, *art. cit.*, p. 507—508.

cu motivul palmatei, pe care sînt brodate cu fir de aur și argint motive florale.

*Epitaful de la Dobrovăț, 1506*³³. Se păstrează la Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România. Prin asemănările pe care le prezintă cu picturile murale contemporane (mai ales cu cele din Bălinești³⁴) se încadrează în evoluția stilistică locală. A făcut parte din zestrea mînăstirii Dobrovăț, căreia îi fusese destinat de către însuși Ștefan cel Mare, conform inscripției brodată pe margini, deși în realitate a fost terminat cu doi ani după moartea marelui voievod, de către soția acestuia, Doamna Maria.

Epitaful lui Gavriil Troțușan. Se păstrează la Mînăstirea Putna. A fost donat de respectivul vistiernic mînăstirii Voroneț, în anul 7024 (1516) și deși este mai nou, se leagă totuși de atelierele și de epoca lui Ștefan cel Mare.

b) *Epitrahilele*. Aceste piese care fac parte integrantă din veșmintele liturgice, în epoca lui Ștefan cel Mare formează trei grupe iconografice bine distincte: prima este cea împodobită cu portrete de prooroci, cea de a doua cu portrete de evangheliști, episcopi și mucenici, iar cea de a treia, cu praznicile împărătești. În partea de sus toate înfățișează pe Iisus Hristos în postura de învățător și arhieru, urmat de Maica Domnului și Sfintul Ioan Evanghelistul.

*Epitrahilul din anul 1469*³⁶. Este cel mai vechi epitrahil cunoscut din epoca lui Ștefan cel Mare, și se păstrează în Muzeul Mînăstirii Putna. Lucrat cu fir de aur, argint și fir răsucit de mătase roșie, epitrahilul prezintă în șase registre, cite doi în fiecare, chipurile Sfintei Fecioare Maria, Ioan Evanghelistul, apostolii Petru și Pavel, Sf. Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare, Grigorie, Atanasie, Chiril și Nicolae. O legătură directă între această broderie și cele moldovenești din vremea lui Alexandru cel Bun, nu se poate stabili. Legăturile lui stilistice cu broderiile balcanice și cu cele din Țara Românească, din veacul al XIV-lea și al XV-lea, sînt evidente³⁶.

*Un epitrahil anterior anului 1480*³⁷ care se păstrează în Muzeul Mînăstirii Putna. Reprezintă praznicile împărătești și este lucrat cu fir de aur, argint, mătase și fir răsucit cu mătase verde și roșie.

33. Nicolae Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, II, București, 1936, fig. 82; Virgil Vătășianu, *L'arte bizantină...*, p. 29; Maria-Ana Musicescu și Emil Lăzărescu, *Colecția de artă veche românească*, în «Arta plastică», III (1956), nr. 5, p. 6; *Repertoriul monumentelor și obiectelor...*, p. 311—313; Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale...*, p. 395; Maria-Ana Musicescu, *Broderia din Moldova în veacurile XV—XVIII*, p. 151; I. D. Ștefănescu, *Broderiile de stil bizantin și moldovenească...*, *Cultura moldovenească...*, p. 498; Alexandru Elian și colaboratorii, *Inscripțiile medievale...*, I, orașul București, p. 698—699.

34. Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale...*, p. 935.

35. Virgil Vătășianu, *L'arte bizantină...*, p. 19; *Repertoriul monumentelor și obiectelor...*, p. 285; Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale...*, p. 917—918; I. D. Ștefănescu, *Broderiile de stil bizantin...*, în *Cultura moldovenească*, p. 482—483.

36. Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale...*, p. 918.

37. Guillaume de Jerphanion, *art. cit.*, în *L'art byzantin chez les Slaves*, II-ème partie, p. 310—316; Virgil Vătășianu, *L'arte bizantină...*, p. 22; *Repertoriul monumentelor și obiectelor...*, p. 291.

Epitrahil ce a aparținut Minăstirii Dobrovăț. Se află la Muzeul de artă al Republicii Socialiste România. Reprezintă figuri de sfinți bust în medalioane polilobate³⁸.

Un grup de șase *epitrahile*, toate păstrându-se în Muzeul Minăstirii Putna, nedatate, doar purtând inscripții din care reiese că sînt făcute în timpul lui Ștefan cel Mare. Toate sînt brodate cu chipuri de sfinți, ierarhi, apostoli, etc.³⁹.

Un epitrahil de la Dobrovăț. Pe el, în afară de numele apostolilor, brodate în grecește, și de acelea ale principilor însemnate cu caractere slavone, nu găsim alte inscripții și nici vreo dată. Poate fi încadrat prin ultimii ani ai veacului al XV-lea⁴⁰. Execuția artistică arată meșteri îndemnatici și folosirea stilului tradițional. Chipurile lui Ștefan cel Mare și al Doamnei Maria dovedesc intenții portretistice și viață.

Epitrahilul dela Voroneț nu se știe unde se află astăzi⁴¹.

c) *Bedernițe*. Trei Bedernițe⁴² păstrate în Muzeul Minăstirii Putna. *Prima* e socotită de origine bizantină și a fost atribuită secolului al XIV-lea. Reprezintă Adormirea Maicii Domnului, brodată în fir de mătase și aur. *A doua* nedată și fără vreo inscripție reprezintă pe Maica Domnului. *A treia* este deosebit de interesantă. Reprezintă pe Mintuitorul Iisus Hristos în întreita lui lumină stînd pe tron cu evanghelia în mînă, înconjurat de 4 arhangheli și serafimi. Stilul lucrării și ornamentul marginal datează bedernița în timpul lui Ștefan cel Mare.

d) *Văluri liturgice (aere)*. Vălul din 1481⁴³ reprezintă scena Punerii în mormînt și e lucrat cu fir de aur și argint pe mătase cafenie. Un alt văl din același an.

Aerul de la Vatra Moldoviței, descoperit și publicat de I. D. Ștefănescu sub numele de văl de potir. E o piesă luxoasă ce înfățișează Punerea în mormînt, lucrată cu mătase trandafirie de nuanță închisă⁴⁴. *Aerul de la Rădăuși* ilustrează o concepție bizantină⁴⁵. Două aere păstrate în tezaurul Minăstirii Putna. Primul înfățișează împărțirea apostolilor cu Sfîntul Trup, cel de al doilea aceeași împărțire, dar cu Sfîntul Sînge⁴⁶. *Un aer din Minăstirea Agapia*, păstrat azi la Muzeul de Artă al Republicii

38. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ed. III, vol. III, București, 1925, p. 65; Maria-Ana Musicescu și Emil Lăzărescu, *Colecția de artă veche românească*, în «Arta plastică», III (1956), nr. 5, p. 4; Corina Nicolescu și Florica Jipescu, *Date cu privire la istoria costumului în Moldova (secolele XV—XVI); Costumul în epoca lui Ștefan cel Mare*, în «Studii și Cercetări de Istoria Artei», IV (1957), nr. 3—4, p. 116; Maria-Ana Musicescu, *Broderia din Moldova...*, *Studii asupra tezaurului...*, p. 153; *Repertoriul monumentelor și obiectelor...*, p. 308; *Culegeri și studii de muzeografie, 1959—1960*, p. 12; I. D. Ștefănescu, *Broderiile de stil bizantin...*, în *Cultura moldovenească...*, p. 516; Alexandru Elian și colaboratorii, *Inscripțiile medievale... I Orașul București*, p. 709—710.

39. *Repertoriul monumentelor și obiectelor...*, p. 319—331.

40. I. D. Ștefănescu, *Broderiile de stil bizantin...*, în *Cultura moldovenească...*, p. 485.

41. *Ibidem*, p. 485.

42. *Repertoriul monumentelor și obiectelor...*, p. 313; I. D. Ștefănescu, *Broderiile de stil bizantin...*, în *Cultura moldovenească...*, p. 487—488.

43. *Ibidem*, p. 291, *Ibidem*, p. 489.

44. I. D. Ștefănescu, *art. cit.*, în *Cultura moldovenească...*, p. 490.

45. *Ibidem*, p. 491. 46. *Ibidem*, p. 492.

Socialiste România. *Un aer din Minăstirea Sucevița*, dăruit de Ștefan cel Mare bisericii Sfintul Nicolae din Rădăuți în 1493⁴⁷. Una din piesele de broderie liturgică care formează mândria artei moldovenești din veacul al XVI-lea este poate *marele vâl cu chipul Maicii Domnului dăruit în 1510 de Bogdan Vodă ctitoriei părintești de la Putna*, unde se află și azi⁴⁸.

e) *Dvere, broderii — tablouri. Dveră din 1484*⁴⁹ reprezintă Înălțarea Domnului și se află în Muzeul Mănăstirii Putna. E brodată cu fir de aur, argint și mătase, pe fond de mătase roșie. *Dvera din 1485*⁵⁰ reprezintă scena Adormirii Maicii Domnului și e brodată cu fir de aur, mătase și argint pe fond de mătase albastră. Se află tot la Putna. *Dveră din anul 1500*⁵¹. E brodată cu fir de aur, mătase și argint pe fond de mătase roșie. Înfațșează pe Mîntuitorul Hristos răstignit. Se păstrează la Mănăstirea Putna. *Dveră de la Putna*⁵² care înfațșează Bunavestire.

f) *Acoperăminte brodate de mormînt. Acoperămîntul pentru mormîntul Doamnei Maria de Mangop*⁵³, soția lui Ștefan cel Mare decedată în 1476. Se păstrează în tezaurul Mănăstirii Putna. Este lucrat cu fir de aur, argint și mătase roșie, verde, albastră, pe satin roșu, și înfațșează pe Doamna Maria de Mangop cu minile încrucișate pe piept. Are fața ovală, sprincenele arcuite, ochii închiși, gura mică și bărbia ascuțită. Pe cap poartă o coroană de fleuroane de care atîrnă pietre scumpe. E îmbrăcată în veșmînt domnesc, compus dintr-o mantie largă din brocat albastru cenușiu, ornamentat cu rodii așezate pe frunze mari în formă de palmete. *Acoperămînt pentru mormîntul lui Ștefan cel Mare din 1504*⁵⁴. Este o țesătură din catifea roșie (velours frappé), împodobită cu un arbore stilizat, spice, flori, fructe de rodiu. *Acoperămînt pentru mormîntul Doamnei Maria din 1513*⁵⁵. Este tot o țesătură pe fond de catifea albastră și înfațșează o cruce mare, flori și frunze.

*Epoca lui Alexandru Lăpușneanu*⁵⁶. Împrejurări de ordin politic și social, începînd cu a doua jumătate a veacului al XVI-lea, au dus la transformarea radicală a bazelor pe care începuse să se ridice tînăra cultură moldovenească. «Înflorirea excepțională a artei moldovenești din veacul

47. *Repertoriul monumentelor și obiectelor...*, p. 292; I. D. Ștefănescu, *art. cit.*, în *Cultura moldovenească...*, p. 493.

48. Petre Ș. Năsturel, *Date noi asupra unor odăure de la Mănăstirea Putna*, în «Romanoslavica», III (1958), p. 150—153; același, *O dveră necunoscută de la Argeș și rostul aceluia de la Mănăstirile Putna și Slatina*, în «Studii și Cercetări de Istoria Artei», VIII (1961), nr. 2, p. 198—202.

49. *Repertoriul monumentelor și obiectelor...*, p. 294. 50. *Ibidem*, p. 295.

51. *Ibidem*, p. 304; I. D. Ștefănescu, *art. cit.*, în *Cultura moldovenească...*, p. 501.

52. *Ibidem*, p. 326; *Ibidem*, p. 501—502.

53. Louis Bréhier, *La sculpture et les arts mineurs byzantins*, Paris, 1936, p. 103; *Repertoriul monumentelor și obiectelor...*, p. 290; I. D. Ștefănescu, *art. cit.*, în *Cultura moldovenească...*, p. 504—506; Maria-Ana Musicescu, *La broderie roumaine au moyen-âge*, în «Revue roumaine d'histoire de l'art», I (1964), nr. 1, p. 68.

54. *Repertoriul monumentelor și obiectelor...*, p. 310; I. D. Ștefănescu, *art. cit.*, în *Cultura moldovenească...*, p. 506. 55. *Ibidem*, p. 331, *Ibidem*, p. 506.

56. Întrebuițăm numele lui Alexandru Lăpușneanu pentru a desemna întreaga epocă de creație moldovenească ce se întinde de la urcarea pe tron a lui Petru Rareș (1527), pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea.

care unește pe Ștefan cel Mare cu Alexandru Lăpușneanu 'va lăsa locul unui proces de evoluție, de unde nu vor lipsi, firește, pe alocuri, momente de excepțional interes, dar care, negreșit, va abate pe alte cărări începuturile atît de promițătoare de elaborare a unei arte — și a unei culturi — originale, la hotarele dintre două lumi de tradiții atît de deosebite»⁵⁷. În cursul veacului al XVI-lea cîteva piese moldovenești de broderie mențin caracterele esențiale ale broderiei anterioare — sensibilitatea picturală, gustul pentru narativ — avînd și o calitate în plus: un sentiment al pitorescului care însuflețește reprezentarea religioasă. În veacul al XVI-lea și începutul celui de al XVII-lea, marele număr de personaje care apar în scenă, alături de numeroși îngeri ingenunchiați sau zburînd, se amestecă cu florile și frunzele, iar banda decorativă care dublează inscripția dedicatorie, apariția instrumentelor Patimii, și în sfîrșit numeroasele perle care subliniază cu discreție strălucirea și conturul nimburilor și al veșmintelor, marchează trecerea de la viziunea sobră și monumentală a celei de a doua jumătăți a veacului al XV-lea, la gustul din ce în ce mai accentuat pentru narativ din timpul celui de al XVI-lea, care se va termina în a doua jumătate a veacului al XVII și în cel de al XVIII-lea, într-o viziune în care vor regenera în predominarea accesorială și un decorativ de stil baroc. Coloritul adoptă o gamă mai amplă, tonalitățile sînt acelea ale pastelurilor, mult atenuate. fondurile aurite împrumută diferitelor nuanțe strălucirea metalului. Desenul păstrează principalele însușiri ale epocii clasice; tehnica începe a-și croi un drum de sine stătător, mai aparent, în timp ce dogma se apropie, ca mod de reprezentare, de o viziune mai pămîntească, mai umană ca în frescele Voronețului, Moldoviței sau ale Suceviței.

Trei procovețe păstrate la Minăstirea Dragomirna⁵⁸. Toate trei sînt luate împreună deoărece formează un tot unitar compozițional. Fiecare cuprinde cîte o scenă distinctă, astfel: Sfințirea Vinului (7059 (1551); Sfințirea Pîinii (7067 (1559); Junghierea Mielului (nedată). *Epitrahilul lui Gavriil* fostul vornic din anii 1550—1552, care se găsește la Atos. Datat 7063 (1555)⁵⁹. *Epitaful din 1556*⁶⁰ dăruit de Alexandru Lăpușneanu ctitoriei sale de la Slatina. Păstrează, în mare, schema epitafelor mai vechi, dar viziunea stilistică se complică. Dacă echilibrul compozițional s-a păstrat, cel dintre fond și compoziție s-a pierdut. Rămîne totuși o piesă foarte frumoasă. Apare aici floarea cu tulpină și frunze — un nou element decorativ cu totul diferit de cele din epoca lui Ștefan cel Mare, care, de acum înainte, va putea fi urmărit în toată dezvoltarea sa. *Un alt epitaf*, foarte asemănător acestuia, a fost dăruit tot de Alexandru Lăpușneanu minăstirii

57. Alexandru Elian, *art. cit.*, în *Cultura moldovenească...*, p. 178.

58. Dorin Jacotă, *Procovețele de la Dragomirna*, în «Mitropolia Moldovei», XXXVII (1960), nr. 5—6, p. 394—395.

59. Ion Ionașcu, în «*Documente privind istoria României*», *Introducere*, I, București, 1956, p. 417; Petre Ș. Năsturel, *Un patrașir de la Ion Moțoc Vornicul*, în «Mitropolia Moldovei», XXXVIII (1961), nr. 9—12, p. 670.

60. Maria-Ana Musicescu, *art. cit.*, în *Studii asupra tezaurului...*, p. 159; Alexandru Elian și colaboratorii, *Inscripțiile medievale...*, I, Orașul București, p. 699—700.

Mileșevo din Serbia⁶¹. *Epitrahilul lui Cîrstea*, fost pîrcălab de Neamț între 1558—1560. Se află la Mînăstirea Dionisiu — Atos⁶². *Două mari dvere* dăruite de Alexandru Lăpușeanu tot ctitoriei sale de la Slatina. Ambele reprezintă scena schimbării la față, și țin de o cu totul altă viziune stilistică decît toate piesele descrise pînă acum. *Prima*⁶³ datată 1561, a doua, nedată, în linii mari reproduce cîmpul central al celei dintîi. Ambele par a fi inspirate din dvera reprezentînd Adormirea Maicii Domnului, donată de Bogdan cel Orb, fiul și urmașul la tron al lui Ștefan cel Mare, Mînăstirii Putna⁶⁴. *Un epitrahil păstrat* la Mînăstirea Dragomirna și brodat cu chipuri de arhieriei. Ca stil poate fi atribuit veacului al XVI-lea⁶⁵. *Un epitrahil de la Ion Moțoc Vornicul*, dăruit nu se știe unde de acesta și soția sa Magdalena, în timpul lui Alexandru Lăpușeanu și reprezintă chipuri de sfinți și arhieriei⁶⁶.

*Epoca lui Vasile Lupu*⁶⁷. În broderia epocii lui Vasile Lupu, tradiția iconografică bizantino-slavă se menține. Un regres se constată în reprezentarea temelor. Desenul este stingaci, naiv, cu greșeli, fără posibilitatea de a reda mișcarea, suplețea și atitudinile. Fețele sînt reduse la cîteva linii lipsite de expresii. Scenele se reduc la elementele schematice necesare, convenționale, menite să ilustreze numai tema respective, fără a tinde spre o realizare artistică. Din acest punct de vedere, arta brodatului decade; semnificația religioasă trece pe planul al doilea, proiectîndu-se în plină lumină o concepție nouă, cerută de o societate care cunoștea ornamentica Renașterii și parțial a barocului, ca și dantela florală de o eleganță miniatURALĂ a țesăturilor musulmane. Ornamentul, podoaba, decorul iau locul figurativului, călăuzind diferitele manifestări de artă spre o concepție, în formă încă religioasă, în fond și tratate tot mai aproape de lumea laică. Motivele ornamentale sînt luate din repertoriul tradițional, din influențele venite din afară, sau sînt creații noi. Dacă prezența florilor și a ornamentului în genere, marchează evoluția comună întregii arte europene în secolele XVI—XVII, în schimb, realizarea lor practică, opera de selecție

61. Emil Turdeanu, *Din vechile schimburi culturale dintre români și țugoslavi*, în «Cercetări literare» III (1939), p. 163—164.

62. Petre Ș. Năsturel, *Un patrafir de la...*, în «Mitropolia Moldovei», XXXVIII (1961), nr. 9—12, p. 667.

63. A. Filimon, *Din vechea noastră artă bisericească. Cîteva țesături întîlnite în anii 1914—1917*, în «Artă și tehnică grafică», III (1940), caietul 11, p. 58—59; P. Ș. Năsturel, *Străvechile odoare înapoiate de U.R.S.S.*, în «Mitropolia Banatului», VII (1957), nr. 10—12, p. 210—211; Maria-Ana Musicescu, *art. cit.*, în *Studii asupra tezaurului...*, p. 159—164; Petre Ș. Năsturel, *O dveră necunoscută de la Argeș și rostul acelor de la Mînăstirea Putna și Slatina*, în «Studii și Cercetări de Istoria Artei», VIII (1961), nr. 2, p. 193—202.

64. Maria-Ana Musicescu, *art. cit.*, în *Studii asupra tezaurului...*, p. 164.

65. Petre Ș. Năsturel, *Cercetări asupra unor broderii din Țara Românească și Moldova (veacurile XV—XVIII)* în «Studii și Cercetări de Istoria Artei», VIII (1961), nr. 2, p. 479.

66. Petre Ș. Năsturel, *Un patrafir de la...*, în «Mitropolia Moldovei», nr. 9—12, 1961, p. 667.

67. Întrebuințăm numele lui Vasile Lupu pentru a desemna întreg veacul al XVII-lea.

și de sinteză, se leagă de un mod aparte, propriu artei decorative moldovenești. Firul de aur și de argint este așezat pe fonduri închise, verzi, măslinii sau vișinii, și simpla lor alăturare scoate pe primul plan chenarele tăiate parcă într-o foiță subțire de argint și aplicate direct pe o perdea bogată de catifea. În concluzie, observăm deci că societatea își schimbă nu numai modul de viață, dar și modul de a gândi, de a simți, recurgând la un gest eclectic, tributar lumii occidentale⁶⁸.

Vom aminti câteva piese de broderie din această epocă.

*Poală de icoană de la Mănăstirea Dragomirna*⁶⁹. Înfațișează scena Adormirii Maicii Domnului. Datată 7120 (1612). P. Ș. Năsturel subliniază că «din punct de vedere tehnic și stilistic această piesă premerge poalelor de icoane ce vor fi dăruite mai târziu de Vasile Lupu ctitoriei sale de la Trei Ierarhi»⁷⁰. *Epitaful de la Dragomirna 1625—1626*, donat de mitropolitul Atanasie Crimca. E lucrat din atlas roșu brodat aproape exclusiv cu fir de aur⁷¹. *Procovățul de la Atanasie Crimca*⁷² reprezintă împărțirea apostolilor cu vinul. Prezintă o mare asemănare stilistică și tehnică cu epitaful de mai sus și e datat 1625⁷³. *Un epitaf de la Miron Barnovschi*. Dăruit în 1628 bisericii Adormirea Maicii Domnului din Iași de ctitorul ei Miron Movilă Barnovschi. Reprezintă Punerea în mormint și examinat mai îndeaproape se vedește a fi lucrat cam neglijent⁷⁴ la fel și inscripția e de o caligrafie foarte rudimentară. *Epitaful de la Sfinții Trei Ierarhi din Iași*, dăruit în 1638 de Vasile Lupu, păstrează încă tradiționala compoziție, dincolo de somptuozitatea materialului folosit, de bogăția aurului și argintului în care este brodat⁷⁵. *Dveră*⁷⁶ înfațișind pe Sfântul Apostol Pavel în picioare, cu aureolă, în costum antic și fără încălțăminte. Poartă data de 7147 (1638—1639). *O altă dveră*⁷⁷ care înfațișează pe Sfântul Apostol Petru în picioare, purtând o pelerină lungă cu numeroase falduri și mîneci lungi. Poartă tot data de 7147 (1638—1639). *Dveră cu flori* tot de la Sfinții Trei Ierarhi, a cărei suprafață este acoperită cu un bogat ornament floral. Poartă aceeași dată⁷⁸. *Cinci poale de icoane*⁷⁹ toate de la biserica Sfinții Trei Ierarhi din Iași. *Prima* cuprinde scena Bunevestiri; *a doua* reprezintă pe Mîntuitorul Iisus Hristos așezat în potir; *a treia* înfațișează Învieirea Mîntuitorului; *a patra* cuprinde pe Sfinții Trei Ierarhi Vasile, Grigore și Ioan; *a cincea* reprezintă pe Sfântul Ierarh Nicolae. Aceste cinci broderii

68. Maria-Ana Musicescu, *La broderie roumaine...*, în «Revue d'histoire de l'art», nr. 1, tom. 1, 1964, p. 79.

69. Petre Ș. Năsturel, *Cercetări asupra unor broderii...*, în «Studii și Cercetări de Istoria Artei», VIII (1961), nr. 2, p. 480.

70. *Ibidem*, p. 480. 71. *Ibidem*, p. 481. 72. *Ibidem*, p. 482.

73. Petre Ș. Năsturel, *Străvechile odoare...*, în «Mitropolia Banatului», nr. 10—12, 1957, p. 211.

74. Maria-Ana Musicescu, *Un epitaf de la Miron Barnovschi*, în «Studii și Cercetări de Istoria Artei», VI (1959), p. 238—241.

75. Maria-Ana Musicescu, *art. cit.*, în *Studii asupra tezaurului...*, p. 167—168.

76. Dinu C. Giurescu, *Contribuții la studiul broderiilor de la Trei Ierarhi*, în «Mitropolia Moldovei», XXXVI (1960), nr. 3—4, p. 217.

77. *Ibidem*, p. 220 78. *Ibidem*, p. 220. 79. *Ibidem*, p. 220—226.

se presupun a fi fost lucrate la Moscova sau la Iași în argint și aur⁸⁰. *Un acoperământ pentru potir*⁸¹ în formă de cruce de la biserica Coșula, care înfățișează Răstignirea Domnului. *Un aer tot de la biserica Coșula*⁸² care are ca scenă centrală tot Răstignirea Domnului. Un epitrahil⁸³ alcătuit din două părți, brodat cu chipuri de sfinți și arhierii.

Veacul al XVIII-lea. În veacul al XVIII-lea avem de-a face cu o artă în care broderia încetează aproape de tot a mai fi istoriată (reprezentări omenеști), ca să devină pur decorativă. Culoarea, discretă, extrem de nuanțată dispore pentru a face loc culorii de fond (în general velur roșu) și decorației cu fir de aur și argint. Dar aceasta nu înseamnă totuși sfârșitul broderiei religioase moldovenești. În marile minăstiri din Moldova (Neamțu Secu, Văratec, Agapia), credincioșii execută piese liturgice, bineînțeles cu mai puțină abilitate decît în trecut, dar după aceeași tehnică și cu același gust al efectului decorativ. Și astfel, cele două ramuri ale artei, strîns unite în evul mediu, se despart în epoca modernă: arta oficială, care pentru un timp va fi supusă diferitelor influențe în aproape întreaga primă jumătate a veacului al XIX-lea, și arta populară care păstrează, reînnoindu-se neconținut, cele mai vechi tradiții⁸⁴. Menționăm cîteva piese: *Epitaful bisericii Rășcanu*⁸⁵ datat 1765: «Originalitatea iconografică a epitafului din 1765, zice Nicolae Iorga, constă în contaminarea temei Plîngerii cu cea a Adormirii Maicii Domnului, și din acest punct de vedere piesa pare să fie unică»⁸⁶. *Acoperământul pentru disc*⁸⁷ de la biserica Coșula, pe catifea vișinie e brodată o cruce. *Dvera de la biserica Sfîntul Sava* din Iași⁸⁸. În centru se află urma unei cruci iar de jur împrejur sînt brodate flori de diferite culori, lucrate cu fir de aur, argint și mătase. Pare a fi lucrată la Kiev sau alt centru rușesc, ori în vreun centru din orientul apropiat.

*

După ce am făcut o trecere în revistă a evoluției firești a lucrărilor de broderie din Moldova veacului XIV—XVIII, putem remarca următoarele :

Toate piesele de broderie aparținînd veacului al XIV-lea sînt, fie lucrări bizantine, fie de proveniență balcanică, dar de stil net bizantin. Ele au servit ca modele primelor broderii liturgice executate în țară.

80. Paul de Alep, *Voyage du patriarche Macaire d'Antioche*, texte arabe și traducere de Vasile Rađu, Paris, 1930, în «Patrologia Orientalis», tom. XXII, fasc. 1, p. 189, apud Dinu C. Giurescu, *art. cit.*, p. 226.

81. Prof. Victor Brătulescu, *Țesături și broderii din secolul al XVII-lea de la biserica Coșula*, în «Mitropolia Moldovei», nr. 3—4, 1963, p. 261.

82. *Ibidem*, p. 266.

83. *Ibidem*, p. 273.

84. Maria-Ana Musicescu, *La broderie roumaine...*, în «Revue roumaine d'histoire de l'art», I (1964), nr. 1, p. 82.

85. Petre Ș. Năsturel, *Cercetări asupra unor broderii...*, în «Studii și Cercetări de Istoria Artei», V. (1961), nr. 2, p. 493.

86. Nicolae Iorga, *Les arts mineurs...*, p. 27.

87. Prof. Victor Brătulescu, *Țesături și broderii...*, p. 261.

88. Prof. Victor Brătulescu, *Dvera de la biserica Sf. Sava din Iași*, în «Mitropolia Moldovei», XXXVIII (1961), nr. 9—12, p. 699—700.

Broderiile moldovenești din prima jumătate a veacului al XV-lea trebuie considerate ca precursoare importante și ca etape care jalonează evoluția pînă la înflorirea excepțională a atelierelor de broderii din epoca lui Ștefan cel Mare, făcînd dovada gustului rafinat cu care acesta își înzestra ctitoriile.

În perioada clasică a artei moldovenești — epoca lui Ștefan cel Mare — broderia urmînd pictura, are un caracter figurativ și monumental. Linia desenului, rafinată armonizare a culorilor, finețea execuției tehnice, dau lucrărilor din a doua jumătate a veacului al XV-lea și începutul celui următor, valoarea unor capodopere.

În perioada următoare — domniile lui Petru Rareș și Alexandru Lăpușneanu — coloritul adoptă o gamă mai amplă, tonalitățile mult atenuate desenul păstrează principalele însușiri ale epocii clasice, iar tehnica execuției începe a-și croi drum propriu.

În veacul al XVII se remarcă un mare regres în special în reprezentarea temelor, prin stîngăcia desenului, naivitate, greșeli, cînd nu se mai redă mișcarea, suplețea și atitudinile. Totul se rezumă la o viziune decorativă.

Broderia veacului al XVIII-lea încetează cu totul de a mai reprezenta portretul omenesc și devine prin excelență floral-decorativă.

După aceste sumare considerații putem spune în încheiere, că dacă iconografia și ornamentica, elemente de natură materială, clasează arta moldovenească în ciclul mai vast al artei bizantino-slave, elementele de natură estetică sînt proprii Moldovei, și îi rămîn proprii timp de mai bine de două veacuri. Fiecare piesă aparținînd broderiei liturgice moldovenești, este expresia unei arte somptuoase născută dintr-un adînc sentiment religios, dar și dintr-o nevoie de armonie, de echilibru, deci de frumos; este totodată o artă care menține un complex de tradiții străvechi pe care se altoiesc influențe disparate, dar adînc asimilate de un popor care nu a imitat niciodată pur și simplu aceste influențe, ci întotdeauna le-a îmbinat fericit cu creația autohtonă.

Doctorand ION BANĂȚEANU

DATE NOI DESPRE BISERICA ALBĂ ȘI TIMPLA EI

Biserica Albă este bine cunoscută, atît prin așezarea ei pe una dintre cele mai frecventate artere ale Capitalei, pe calea Victoriei, cît și prin podoabe de interior, cu drept cuvînt demne de a fi admirate. Arhitectura, ce e dreptul, nu se deosebește prin nimic excepțional: o biserică de zid, încăpătoare, de tipul zis fanariot, dar modificat prin repetatele reconstruiri. În cursul cărora i s-a adăogat și pridvorul neoclasic cu fronton triunghiular, pe coloane de zidărie. Deci, nu arhitectura atrage ochiul, ci albul ei, cu grijă întreținut. George Călinescu scria, mai acum cîțiva ani: «Biserica Albă nu (este) frumoasă, însă surprinzătoare prin albul ei imaculat de biserică rurală în inima unui oraș mare»¹. În schimb, în interior, se pot vedea frumoase sculpturi în lemn, între care mai ales tîmpla, atrage pe vizitatori, fiind o adevărată operă de artă.

Totuși, în jurul acestor sculpturi, s-a creat o legendă, atribuindu-li-se merite superlative. S-a spus, bunăoară, că tîmpla de la biserică Albă ar fi o «capodoperă a sculpturii în lemn, poate fără seamăn la noi»², uitîndu-se în primul rînd splendida tîmplă de la biserică vecină, Manea Brutarul, — ca să nu mai vorbim de exemple mult mai bine cunoscute.

Tot așa i s-au decernat origini brîncovenesti și proveniență venetiană, — afirmații contrare adevărului istoric, așa cum ne propunem să dovedim. Dar, mai înainte de a trece la expunerea anunțată, să ni se îngăduie să aducem o modestă contribuție la problema fundării bisericii Albe, care mai păstrează încă destule aspecte nelămurite.

Așa, de pildă, se știe din înseși pisania bisericii, datată 1827, că biserică era pe atunci «foarte veche», fiind zidită de preotul «Neagu Dirvaș i jupîneasă Rada i jupîneasă Vișa» și că suferise mai multe refaceri, deoarece se surpase de cutremure³. Că biserică era mai veche de 1715—1716, o dovedește o piatră de mormînt⁴. Prin 1739, mahalaua se

1. G. Călinescu, *Cronicile optimistului*, București, 1964, p. 189.

2. G. Cruțescu, *Podul Mogoșoaiei*, București, 1944, p. 262.

3. N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, fasc. II, București, 1907, p. 352.

4. N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1961, p. 164.

numea a popii Dîrvaș, iar bisericii i se spunea cînd biserica Vișichii, cînd biserica popii Dîrvaș⁵. Numele de biserica Albă se pare că s-a statornicit după 1800⁶. Ceea ce însemnează că vechii ctitori au fost popa Dîrvaș și cu preoteasa sa, jupîneasa Rada, precum și jupîneasa Vișa. Bine înțeles, nu este obligator să credem că toți trei ctitori au fost contemporani.

Întrebarea este următoarea: cine putea fi ctitora Vișa, alintată Vișica, ziditoarea dinainte de 1715 a acestui locaș? Pînă în momentul de față, nu s-a descoperit nici un document care să-i ateste identitatea. Dar, s-ar putea ca ea să fi fost una dintre ficele, — și anume cea mai mică, — a banului Mareș Băjescu. Pe zidurile bisericii din Băjești, clădită în 1666, Vișica este înfățișată foarte tînără, dimpreună cu soțul ei, care se numea Matei, dar fără alte amănunte⁷. Se mai întilnește o jupîneasă Vișa, soția stolnicului Matei Văcărescu, în 1696, încheind o înțelegere cu Mînăstirea Snagovul⁸. Legătura este interesantă, dacă ținem seama că pe alături de biserica Vișichii aveau proprietăți întise Văcăreștii și că, mai tîrziu, prin 1776, Radu Văcărescu vornicul, vindea nepotului său, banul Mihai Cantacuzino, teren din Livada Văcăreștilor, ca să facă o biserică cu hramul Patruzeci de Mucenici, de pe locul actualului Ateneu.

Cîndva, mai tîrziu încă, adică la 20 martie 1831, proprietarul Constantin A. Niculescu oferea «Comisiei îndestulării politiei București», pentru a face o piață, locul său din mahalaua Pităreșii, situat între biserica Albă și Metohul Episcopiei⁹. «Pităreasa» din denumirea mahalalei ne duce la vechiul stăpînitor al acestor locuri, Ivan Pitarul Văcărescu, de pe la mijlocul veacului al XVII-lea. Acest Ivan avusese un fiu risipitor și bețiv, anume Negoită, tatăl lui Ianache Văcărescu, cel ucis la Constantinopol, dimpreună cu Brîncoveanu și cu copiii acestuia¹⁰. Este posibil ca Matei Văcărescu, soțul Vișichii, să fi fost un alt fiu al lui Ivan Pitarul. Locurile acestea, stăpînite probabil timp mai îndelungat de văduva lui, au dat mahalalei, în formare pe atunci, numele Pităresii, iar nora acesteia a zidit biserica ei, a Vișichii, pe terenuri rămase de la bărbat, de la Matei Văcărescu.

Prin urmare, Vișica Băjescu, de curînd măritată¹¹, în 1666, cu Matei Văcărescu, foarte tînără încă, — așa cum o arată portretul — putea să aibă, la vremea cînd încheia tranzacția cu Snagovul, circa 50 de ani; este

5. *Catalogul documentelor românești din Arhivele Statului, Brașov*, voi. I, București, p. 279, doc. din 9 octombrie 1784 și 21 decembrie 1784; G. Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București*, București, 1961, p. 546, 601.

6. N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 164.

7. T. Voinescu, *Note asupra curții și bisericii din Băjești*, în «Studii și cercetări de istoria artei», IV (1957), nr. 1—2, p. 91, 101.

8. N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, II, București, 1926, p. 234.

9. E. Vîrtosu, I. Vîrtosu, G. Opreșcu, *Inceputuri edilitare, 1830—1832*, București, 1936, p. 68.

10. N. Iorga, *op. cit.*, p. 234.

11. I. C. Filitti, *Arhiva G. G. Cantacuzino*, București, 1919, p. 145, menționează un document din 11 februarie 1674, în care figurează și un «Matei sin banul Mareș»; dar din studiul citat, al T. Voinescu, nu apare nici un fiu al lui Mareș Băjescu purtînd acest nume. Să fie o greșeală a redactorului actului, care a trecut «fiu» în loc de «ginere»?

de crezut că tot pe atunci a clădit și biserica de pe locul soțului ei, deci prin 1700. După ce biserica a fost serios stricată de cutremure, a intervenit al doilea ctitor, popa Neagul Dirvaș cu soția sa Rada, și au refăcut locașul. Este bine să se mai știe că după aceea, prin 1784, lucrări de refacere și de întreținere, precum și înzestrări cu obiecte de cult, s-au datorat necunoscutului postelnic Nicolae Patrachie¹².

Înceind această paranteză, să revenim la frumoasa tîmplă a bisericii Albe, pe care se pot admira — printre tradiționalele vrejuri, măestru împletite, rodii, păsări, cerbi, lupi și, lucru mai puțin obișnuit în sculptura bisericească răsăriteană — un personaj care doarme cu mina sub cap și o Salomee contemplînd capul Sfîntului Ioan. În cîteva locuri mai apare și vulturul bicefal al Cantacuzinilor, de veche tradiție bizantină¹³. Mai ales acest din urmă amănunt ne face să credem că izvodul acestei sculpturi a ținut seama de indicațiile familiei sau de vechea tîmplă a bisericii Patruzeci de Mucenici a banului Mihai Cantacuzino.

De aceea, pînă la depăna mai departe firul povestirii noastre, va trebui ca mai întîi să ne întoarcem la fosta biserică Patruzeci de Mucenici, după cum la urmă vom fi nevoiți să ne îndreptăm și spre actuala biserică Manea Brutarul, pentru bunul motiv că aceste trei locașuri învecinate sînt legate între ele prin povestea timpurilor lor.

Este îndeobște cunoscut că, acolo unde se află acum Ateneul, se găsea — în urmă cu aproape două sute de ani — biserica zidită de Mihai Cantacuzino banul și genealogistul familiei sale¹⁴. Atunci cînd ctitorul a plecat în Rusia, el și-a închinat fundația Episcopiei Rîmnîcului, pentru care motiv biserica a fost cunoscută de bucureșteni sub numele de Metchul Episcopiei sau, mai pe scurt, Episcopia, — așa cum se mai numește și astăzi un crîmpei de stradă de pe acest loc.

Dar, prin neîngrijirea urmașilor, după doar treizeci de ani, biserica a început a se strica. Cutremurul din 1838 a ruinat-o, pereții s-au crăpat, turla amenința să cadă, arcurile interioare se mișcaseră din loc¹⁵. Se impunea dărîmarea sau refacerea. Adoptîndu-se cea de a doua alternativă, s-a luat în discuție cum să se refacă edificiul ruinat. Arhitectul Iosif Hartl, însărcinat cu lucrările, a fost trimis la Sinaia, Craiova, Rîmnîcu-Vîlcii și Sibiu ca să se documenteze asupra felului în care avea să se clădească noua biserică¹⁶. Dar, părăsindu-se tradiția de clădire răsăriteană, — desigur la sugestia arhitectului, străin de obiceiurile noastre — s-a ridicat, între 1842 și 1844¹⁷, în locul vechii biserici cantacuzinești, o nouă zidire în stil gotic, cu turla ascuțite, în formă de sulițe. Bizarul edificiu a fost văzut astfel în 1845 de călătorul rus, episcopul Porfirie Uspenski.

12. *Catalogul documentelor ramânești din Arhivele Statului, Brașov*, I, p. 279.

13. G. Cruțescu, *op. cit.*, p. 262.

14. D. Florescu, *Din vechiul București*, București, 1936, p. 25; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 229.

15. N. Stoicescu *op. cit.*, p. 229.

16. *Analele parlamentare*, XVI/1, București, 1909. Obșteasca socoteală pentru cheltuiala casei sfîntei Episcopii a Rîmnîcului, p. 261.

17. *Arhivele Statului București*, Ministerul Cultelor. dosar 1028/1866, f. 16; *Analele parlamentare* XVI/1, p. 147.

Pentru acoperirea edificiului, se adunase de la Viena tablă de aramă¹⁸. Tot atunci, s-a mai adus policandrul lucrat la Viena, care costase 438 galbeni. Aceasta însemnează că exteriorul era gata și se pregătea finisarea interiorului. În acest scop, se mai comandase, tot la Viena, și nu de mult timp, tîmpla bisericii. Încă din 1844, din perioada de studii, i se plătise unui «domn Haisler, săpătoru, pentru izvodu planului tîmplelor de la biserica episcopală din Craiova» suma de lei 160, la fel cum și arhitectului Hartl i se plătise pentru a cerceta bisericele cele mai renumite din țară. Este de crezut așadar că sculptorul tîmplei celei noi de la biserica Patruzeci de Mucenici era tocmai acest «Haisler săpătoru» din Viena.

Trebuie iarăși să mai credem că vechea tîmplă a bisericii lui Mihai Cantacuzino nu se mai putea folosi, rămînînd prea mică față de proporțiile mult sporite ale noului locaș; dar asupra acestora vom reveni ulterior.

Pentru moment, să notăm că, în 1846, i se plătea sculptorului «ciștiul întii pentru săpatul tîmplei și celelalte lucrări de lemn și poleitul lor»¹⁹. Lucrul era, după cum se vede, destul de avansat. Plata, ca și controlul lucrărilor, se făceau la Viena, prin cunoscutul negustor român, Voicovici²⁰. Această lucrare de artă era gata în 1847, cînd se achită sculptorului și ultimul rest datorat, — așa cum dovedește următoarea justificare: «cheltuiala bisericii de aici, zidită din nou», și anume: «candle, sfeșnice», etc., precum și «cusurul ce s-au mai plătit pentru tîmpla bisericii»²¹. Că lucrarea sosise la București, o dovedește următoarea sumă înscrisă în conturi: «Vamă la carvasara pentru tîmplă» și deosebit pentru alte 46 de colete cuprinzînd «jețul domnesc și altele»²².

Prin urmare, tîmpla cea nouă de la biserica Patruzeci de Mucenici a fost comandată la Viena prin 1845 și a fost executată în decurs de vreo doi ani, fiind adusă în București în 1847.

Dar, în ciuda cheltuielilor importante, biserica prost reconstruită nu prezenta garanții de soliditate și lucrările se tărăgănav.

În 1866, problema bisericii de la Episcopie se apropia de deznodămint. Cu toată opunerea episcopului de Rîmnic, Sfîntul Calinic, soarta clădirii a fost pecetluită: dărîmarea! S-a inventariat, la 10 aprilie, ce mai rămăsese nejeftuit. Erau acolo lăzi brașovenești cu documente, cu cărți, valize și lăzi de fier, de asemenea pline de hîrtii.

În altar s-au găsit: pristolul de piatră, cu un acoperiș de lemn sculptat și aurit, cu patru capiteluri de coloane sculptate, aurite, sfeșnice de lemn, o catapeteasmă fără icoane, tot de lemn poleit. În biserică se mai aflau două tronuri, tot de lemn poleit; trei uși mari, în cîte două cana-

18. *Ibidem*, anul 1846, p. 283.

19. *Analele parlamentare XVI/1*, p. 293.

20. Nicolae de Woikowitz (Nicolae Voicu), 1803—1868, negustor român bucureștean, stabilit la Viena, unde avea cea mai importantă casă de comision, cetățean de onoare al orașului Viena, înobilat de împăratul Austriei; cf. N. I. Angelescu, *Negustorii de odinioară*, București, 1931.

21. *Analele parlamentare*, anul 1847, p. 147.

22. *Ibidem*.

turi, de lemn sculptat și poleit²³. După cum se vede, erau tîmpla și celelalte obiecte de mobilier sculptat aduse de la Viena și depuse în biserică, nemontate încă. Despre vechea tîmplă nu se vorbește nimic, pentru motivul că atunci, în 1866, ea se găsea de opt ani mutată la biserica Manea Brutarul. Ulterior, o comisie formată din Costache Cornescu și Constantin Caragea — din partea familiei — și preotul Gr. Musceleanu a inventariat biblioteca, condicile, corespondența, etc.²⁴, după care, materialele și zestrea bisericii au început să se împartă în dreapta și-n stînga. 415 bucăți mari de piatră și 750 mai mici, trepte, etc., ie-a luat arhitectul Al. Orăscu, pentru clădirea Universității. Piesele sculptate de lemn au fost date în păstrare la Mînăstirea Antim; printre ele era și catapeteasma²⁵, globul și crucea de pe turlă. În sfîrșit, la 6 iulie 1868, tîrnăcoapele mînuite de pușcăriși (care, chipurile, își asumau păcatul!) au pus jos acest edificiu, a cărui înfățișare nu ne este păstrată de nici o imagine, deși în vremea aceea se fotografiau la București tot felul de lucruri.

Dacă povestea clădirii se termină aici, istoria mobilierului de cult mai continuă încă.

Se întîmplase ca tocmai pe atunci să ardă paraclisul episcopiei Buzăului. După ce s-au făcut primele reparații de zidărie, episcopia a cerut Ministerului respectiv. la 4 septembrie 1868, tîmpla, strana domnească și cea arhierescă, «bășica» și crucea de la biserica dărimată Patruzeci de Mucenici, Ministrul D. Gusti a aprobat să se dea tîmpla și stranele, iar globul și crucea ie-a dat unei biserici din Capitală. Peste trei săptămîni, pictorul D. Theodorescu semna de primirea obiectelor repartizate episcopiei Buzăului, și anume: tîmpla cu ușile și două jețuri, cel domnesc și cel arhieresc²⁶.

Dar în aceeași vreme se găsea în cursul uneia dintre desele sale reparații biserica Albă de pe Podul Mogoșoaiei. Ministerul de Finanțe, prin Direcția Domeniilor, cerea și el, la 20 septembrie 1868, pentru această biserică: un tron arhieresc, de lemn sculptat, trei uși de altar, două străni pentru cîntăreți, jețuri pentru enoriași, opt tocure de ferestre, cu grătarele lor de fier, un iconostas, un pristol cu acoperămînt sau uranisc de lemn, un policandru, un amvon pentru diacon, o ușă mare de biserică și un clopot²⁷. Erau, evident, obiectele ce aparținuseră bisericii dărimate de la Metohul Episcopiei.

Dintre obiectele cerute, biserica Albă primea, la 19 octombrie 1868, — după chitanța semnată de căpitanul N. Popovici — următoarele: opt cercevele, opt grătare de fier, pristolul cu uranisc și cu patru capiteluri fărîmate, probabil coloane.

Dar nici cu aceasta nu se termină povestea; fiindcă după cinci ani, la 15 iunie 1873, prefectura județului Buzău raportează Ministerului Cul-

23. *Arhivele Statului București*, Ministerul Cultelor, 1028/1866. Dărîmarea bisericii mitocului Episcopiei Rîmnicului, f. 11.

24. *Ibidem*.

25. *Ibidem*, f. 58.

26. *Ibidem*, f. 73.

27. *Ibidem*, f. 78. Un clopot fusese dăruit bisericii din Comana; al doilea nu s-a dat Bisericii Albe, ci bisericii Cetățuia, pendinte de Schitul Ciolanul.

telor că răposatul episcop Dionisie, căpătînd tîmpla bisericii metohului episcopiei de Rîmnic, găsise de cuviință s-o vîndă moșierului N. Gherase, care ridicase o biserică pe moșia sa Gherăseni și o instalase acolo. În urma cercetărilor întreprinse, Ministerul a acționat în judecată pe moștenitorii decedatului episcop, pentru a reintra în posesia tîmplei²⁸. În cursul cercetărilor, s-a lămurit că, de fapt, nu fusese o vînzare, ci un schimb: N. Gherase plătise 250 de galbeni pentru zugrăvirea paraclisului, iar episcopia îi cedase tîmpla²⁹. Totuși, Ministerul cerea expertiză, valoarea tîmplei fiind mai mare decît suma plătită de N. Gherase.

Pînă la urmă, tîmpla cea nouă a bisericii cantacuzinești, lucrată la Viena, a ajuns, la 24 noiembrie 1875, la biserica Albă de pe Podul Moșoiaiei, unde, împreună cu tronul arhieresc, policandrul și diverse alte obiecte de mobilier, formează gloria acestui locaș bisericesc.

Cît despre vechea tîmplă a bisericii banului Mihai Cantacuzino, ea împodobește, așa cum am mai spus, modesta și prea puțin cunoscuta biserică Manea Brutarul din vecinătate, unde doar rari cunoscători vin s-o vadă, din cînd în cînd. Anul 1858, înscris pe catapeteasmă, arată data cînd a fost instalată în acest locaș bisericesc, în condiții care ar putea face obiectul unui alt studiu.

NICOLAE VĂTĂMANU

28. *Ibidem*, f. 125.

29. *Ibidem*, f. 153.

MONOGRAME ȘI ANALOGII ÎN GRAFICA TIPĂRITURILOR DIN SECOLELE AL XVI-lea ȘI AL XVII-lea

În legătură cu grafica cărților bisericești tipărite în secolele al XVI-lea și al XVII-lea și care au făcut obiectul multor cercetări, mai sînt unele chestiuni care prin discuție vor fi elucidate.

În prezentul studiu ne-am propus să lămurim semnificația monogramei **Бож** înscrisă într-un scut pe care-l aflăm în frontispiciul mai multor tipărituri bisericești executate în Țara Românească și Veneția în această epocă.

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România este posesoarea unui «*Liturghier*» slavonesc pe care cercetătorul francez Emile Picot îl așează între tipăriturile din Țara Românească din anii 1520—1525¹.

Mai tirziu I. Bianu și N. Hodoș îl descriu astfel: «Între elementele decorative ale volumului se află un frontispiciu (*vezi fig. 1 și 2*), care are la mijloc un scut împărțit în două, avînd sus o cruce simplă, iar jos literele **Бож**. Acest cuvînt este prescurtarea numelui Bojidar, numele de botez al lui Vukovici², din porunca căruia se tipăriseră mai multe cărți bisericești în Veneția în prima jumătate a secolului al XVI-lea, și în care se văd adesea aceste litere printre frontispiciile ornate.

Se poate însă ca această decorațiune din cartea care ne ocupă să nu fie o dovadă pentru originea sa venețiană ci să fie pur și simplu imitațiunea unui ornament dintr-o carte vestită, cum se întîmplă adesea. Așa în Evangheliarul slavonesc de la Belgradul Serbiei de la 1552, se vede un ornament cu stema Țării Românești, imitat după Evangheliarul lui Neagoe 1512 (*vezi fig. 20*); în Slujbenicul slavonesc, citat de Karataev, se vede reprodus de mai multe ori, un ornament cu literele **Бож**, cu toate că acest Slujbenic a fost tipărit, nu la Veneția, ci la Vilna, cu binecuvîntarea lui Onisifor, mitropolitul Kievului.

1. Biblioteca Acad. Republicii Socialiste România. *Cărți Românești Vechi* (C.R.V.) nr. 33. Emile Picot, *Coup d'oeil sur l'histoire de la typographie dans les Pays Roumains au XVI-e siècle*, 1895, Paris, p. 15 ș.u.

2. Safarik, *Geschichte der südslawischen Literatur*, Praga, 1864—1865, vol. III, I, p. 125.

Afară de aceasta volumul mai cuprinde un ornament — frontispiciu —, reprodus de mai multe ori, care este identic cu cel din Liturghierul lui Șerban (vezi fig. 22).

Prin urmare credem că acest Liturghier slavonesc este tipărit la Brașov în a doua jumătate a secolului XVI-lea, cam pe la 1588.

Frontispiciul reprodus în fig. 22 se află de trei ori, iar cel din figurile 1 și 2, de două ori³.

Referitor la acest «Liturghier» slavonesc Dan Simonescu face următoarele considerațiuni: «Un Liturghier slav, tipărit poate la Brașov, cam pe la 1588, are și el o amintire despre binefacerile într-ale tipografiei, ale lui Bojidar, aceleași litere $\kappa \circ \text{ж}$, fără ca el să fi fost tipărit cu literele fabricate la Veneția ale lui Liubavici»⁴.

Cercetătorul jugoslav Dejan Medakovici referitor la tipăriturile executate la Veneția în această perioadă susține că: $\kappa \circ \text{ж}$ este scurtarea numelui lui Bojidar. — «Monograma lui Bojidar Vukovici». «În scut monograma lui Vukovici»⁵.

Să examinăm și noi atît monogramele care se află în scuturi diferite, cît și elementele florale înconjurătoare, cu scopul de a lămuri această problemă, despre care s-a scris atît de mult.

În primul rînd vom enumera unele tipărituri bisericești românești, — precum și altele venețiene în ale căror frontispicii și viniete se află înscrise monogramele $\kappa \circ \text{ж}$, $\kappa \bar{\circ} \text{ж}$ și $\kappa \circ$, presupuse a fi ale lui Bojidar Vukovici, fost despot sîrb, mai tîrziu patron al unei tipografii din Veneția și din porunca căruia au fost tipărite o seamă de cărți bisericești, la începutul secolului al XVI-lea.

Între anii 1520—1525 în Țara Românească apare un «Liturghier» slavonesc, avînd două frontispicii în al căror centru se află un scut încadrat de elemente florale și geometrice în formă de cercuri. Scutul care este împărțit în două, are sus o cruce care domină partea de jos în care se află înscrise literele $\kappa \circ \text{ж}$ (vezi fig. 1 și 2).

După cum am văzut, cercetători de seamă precizează: «Acest Liturghier slav este tipărit cu alte litere decît cele fabricate la Veneția ale lui Dimitrie Liubavici nepotul lui Bojidar»⁶.

Tot în Țara Românească în secolul al XVI-lea este tipărit un «Molitvenic» slavonesc avînd patru frontispicii cu monograma $\kappa \bar{\circ} \text{ж}$ (vezi fig. 3—6) și alte patru cu monograma $\kappa \circ$ (vezi fig. 7—10)⁷.

3. I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, tom. I, p. 101, și urm.; București, 1903. Această lucrare o vom cita B.R.V.

4. Dan Simonescu, *Un octoih al lui Bojidar Vukovici la noi și legăturile acestuia cu tipografia românească*, în Revista istorică română, fasc. III, 1933, p. 227—233. Iar rezumatul din limba franceză, de la sfîrșitul articolului arată că: «Dans un Liturghier slave de 1588, imprimé chez nous, on voit encore mentionné dans les ornements le nom de Bojidar».

5. Dejan Medakovici *Grafikapskih stampanih knjiga XV—XVII veka*, p. 208, Beograd, 1958. Vezi Tabelul nostru nr. 1.

6. Dan Simonescu, *op. cit.* p. 230.

7. Biblioteca Acad. Republicii Socialiste România, C.R.V.: nr. 4 A; I. Bianu și Dan Simonescu, B.R.V., tom. IV, 1944, p. 1.

În anul 1519 la *Veneția*, în tipografia lui *Bojidar Vukovici*, este executată «*Psaltirea cu diferite Rînduiești și Ceaslov*», în al cărei frontispiciu este redată monograma $\overline{\text{ѠЖ}}$ (vezi fig. 11)⁸.

În jurul anului 1540, tot la *Veneția*, vede lumina tiparului în tipografia lui *Bojidar Vukovici* un «*Molitvenic sau Trebnic*», avînd în frontispicii monogramele $\overline{\text{ѠЖ}}$ (vezi fig. 12) și ѠѠ (vezi fig. 13)⁹.

Cercetările grafice iugoslave constată că motivele ornamentale sînt caracteristice tipografiei lui *Bojidar*, iar monogramele sînt identice cu acelea din *Psaltirea* de la 1519¹⁰.

Aceste tipărituri sînt printre singurele, — care figurează în publicațiile balcanice, — executate la *Veneția* din ordinul lui *Bojidar Vukovici* și au înscrise în mijlocul frontispiciilor sau vinițelor presupusa prescurtare a numelui lui *Bojidar*, în timp ce altele, — cu toate că sînt tipărite din porunca lui *Bojidar* și în tipografia lui. — nu au înscrisă ipotetica monogramă.

Observăm că atît motivele ornamentale din frontispicii și vinițe, cît și scuturile în care sînt înscrise monogramele diferă, de asemenea monogramele alternează între $\overline{\text{ѠЖ}}$ și ѠѠ .

În anul 1546 *Vicențiu Vukovici*, fiul lui *Bojidar* tipărește la *Veneția* «*Psaltirea cu diferite Rînduiești*», în care înțelege să folosească la sfîrșit de capitol un motiv ornamental format din elemente florale și geometrice care nu se aseamănă cu cele folosite de predecesorul său. Însă sînt împrumutate din «*Liturghierul*» slavonesc tipărit în *Țara Românească* înainte de 1520—1525. De data aceasta scutul care diferă de cele precedente, este împărțit în două, avînd sus înscrisă o cruce, iar jos unde ar fi trebuit să fie monograma este lăsat locul gol (vezi fig. 15 și compară cu fig. 1 și 2).

Referitor la acest motiv ornamental, cercetătorii iugoslavi ne relatează: «În cercul central în care se află un cîmp care are formă de scut, nu se găsesc inițialele lui *Bojidar* și nici *Vicențiu* nu le-a pus pe ale sale, lăsînd loc gol¹¹.

În anul 1554. *Vicențiu Vukovici*, tipărește la *Veneția* un «*Slujbenic*» în al cărui frontispiciu vedem un scut la fel cu cel precedent împărțit în două, sus avînd înscrisă o cruce, iar jos monograma ѠЖ (vezi fig. 16)¹².

Sub influența bizantină, în anul 1563, la *Skadar (Serbia)*, este tipărit «*Triodul Florilor*» de către *Ștefan Marinovici*. Frontispiciul are aceiași ornamentație caracteristică tipografiei lui *Bojidar Vukovici* (vezi fig. 11 și 12), în care vedem un scut cu monograma «*І. С.*» care nu pot să fie decît inițialele lui *Iisus* (vezi fig. 17).

În anul 1569 la *Veneția* este tipărită *Psaltirea cu diferite Rînduiești*, în tipografia lui *Ierolim Zagurovici*. În mijlocul frontispiciului, care este reprodus după «*Liturghierul*», slavonesc executat în *Țara Românească*

8. Dejan Medakovici op. cit., tab. XXXI, 2, p. 200, 206, 239.

9. Ibidem, tab., LVI, 2. și tab., LVII, 1.

10. Ibidem, p. 208, 241.

11. Ibidem, tab., LX, 1, p. 144, 208, 241.

12. Ibidem, tab., LXXIII, p. 211, 213.

(1520—1525), vedem un scut împărțit în două, avînd sus înscrisă *o cruce*, iar jos monograma **ІА**¹³.

Cercetările iugoslave fac următoarea remarcă, referitor, la această tipăritură:

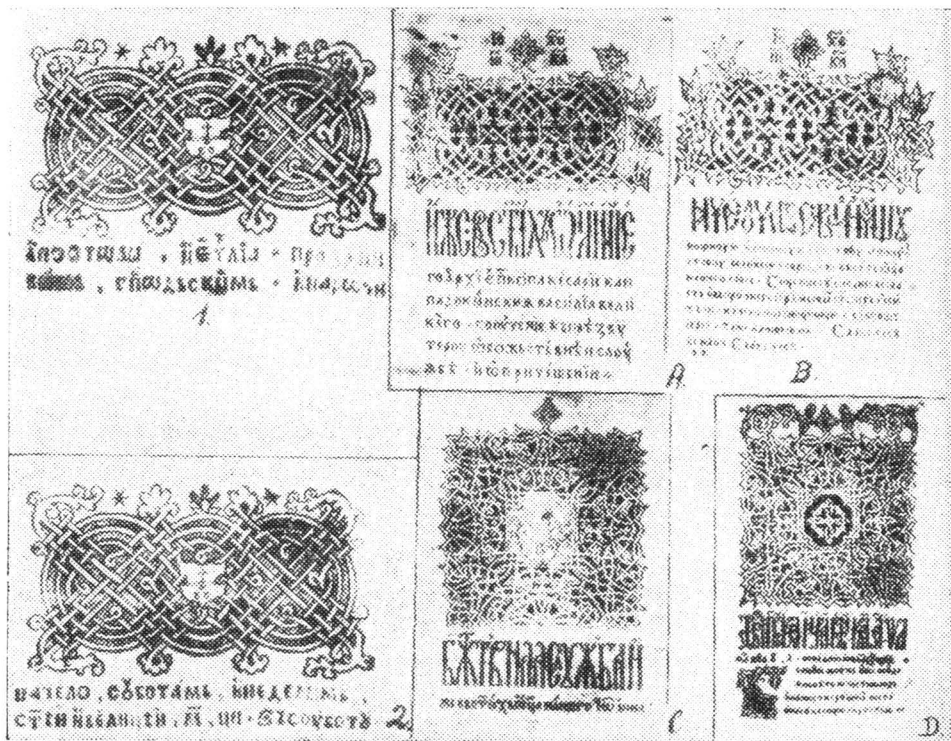

Fig. 1 și 2. — Frontispicii din *Liturghierul slavonesc* tipărit înainte de anul 1519 în Țara Românească A. B. C. și D. — Frontispicii din tipărituri românești și sîrbești din secolul al XVI-lea

«Unica diferență este că în locul monogramei **ІА** în centrul ceroului din mijloc apar inițialele **ІА**, adică începutul numelui lui Iakov Krajkov, tipograful lui Zagurovici» (Vezi fig 18)¹⁴.

În anul 1638 este tipărită la Veneția «*Psaltirea cu diferite Rînduiești și cu Ceaslov*», însă de către tipograful Bartolomeo Ghinami, în care este redat același frontispiciu, avînd scutul împărțit în două, sus înscrisă *o cruce*, iar jos monograma **ІА** (vezi fig. 19).

13. *Ibidem*, tab., CXXIII, p. 170, 232, 247.

14. *Ibidem*, tab., LXXXVI, 2, p. 154, 216, 241.

Cercetătorii iugoslavi ne relatează: «Ghinami a întrebuințat motivul cu trei și cinci cercuri, menținând în primul inițialele lui Iakov Krajkov»¹⁵.

După cum vom vedea, monogramele lui Bojidar Vukovici și Iakov Krajkov, au legătură numai cu «Rînduiala» (fila 103 a) din «Molitvenicul» slavonesc tipărit în Țara Românească înainte de 1519.

Este uimitor faptul că presupusa monogramă a lui Bojidar Vukovici, — înscrisă într-un scut care niciodată nu este același, cînd în mod normal ar fi trebuit să fie, — este așezată în frontispiciul unui capitol, la fel ca și monograma lui Iisus, iar la sfîrșit de capitol, cînd este tipărit un motiv ornamental identic încadrînd același scut, este înscrisă *numai crucea*. Ar rezulta că monograma lui Bojidar Vukovici putea să fie înlocuită cu o cruce.

De asemenea presupusa monogramă a tipografului Iakov Krajkov care se află în frontispiciul «*Psaltirei cu diferite Rînduieli*» din anul 1569 apărută în tipografia lui Ierolim Zagurovici de la Veneția (patron ca și Bojidar Vukovici, — o vedem reprodușă după 69 de ani în «*Psaltirea cu diferite Rînduieli și cu Ceaslov*» din anul 1638, cu toate că tipograful era Bartolomeo Ghinami care nu fusese ucenic al lui Iakov Krajkov.

Constatările cercetătorilor monogramelor din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, ar duce la concluzia că patronii tipografiilor aveau cutezanța să-și înscrie monogramele în frontispiciile tipăriturilor bisericesti, la fel ca și tipografiilor lor, — iar alții le mențineau în amintirea predecesorilor, sau necunoscîndu-le înțelesul.

Amintirea despre binefacerile într-ale tipografiei ale lui Bojidar, ar fi putut să fie transmisă posterității sau în cărțile tipărite cu matrițele de la Bojidar, sau de ucenicii lui, sau în copiile acestor tipărituri.

Totuși asistăm la un proces surprinzător în arta tipografică, și anume: în unele tipărituri cum este «*Octoihul*» din anul 1537 executat la Veneția «Cu porunca domnului Bojidar voievod»¹⁶, — sau alte tipărituri executate de ucenicii lui Bojidar cum sînt: «*Molitvenic*» slavonesc, tipărit la Țirgoviște, 1545, în care aflăm că această scriere a fost făcută «cu matrițele lui Dimitrie Liubavici (nepotul lui Bojidar)»¹⁷, sau «*Apostol*» slavonesc, tipărit la Țirgoviște, 1547, unde se arată că: «Dimitrie Logofăt (Liubavici) nepotul lui Bojidar... am scris și am sfîrșit aceste din suflet folositoare cărții»¹⁸, precum și alte tipărituri ale acestor ucenici ai lui Bojidar, — *nu au înscris nici una din presupusele monograme ale*

+

patronului tipografiei venețiene: БОЖ, БОЖ sau БО.

În alte tipărituri, executate de alți meșteri tipografi, cu litere fabricate în altă parte, nu la Veneția, monogramele presupuse ale lui Bojidar

15. *Ibidem*, tab., XCIV, 1, p. 157, 221, 245: «Este retipărirea «Psaltirei» din anul 1569».

16. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, C.R.V., III 138830.

17. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, C.R.V., nr. 6; I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, p. 23, ș.u.

18. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, C.R.V., nr. 7; I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, p. 29 și urm. *A se vedea și tabelul nostru nr. 2.*

sînt înscrise în frontispicii fără nici o teamă, astfel în «*Liturghierul*» slavonesc tipărit între anii 1520—1525 în Țara Românească, precum și în «*Molitvenicul*» slavonesc tipărit în secolul al XVI-lea de asemenea în Țara Românească. Aceste tipărituri au înscrise toate trei monogramele presupuse a fi ale lui Bojidar Vukovici.

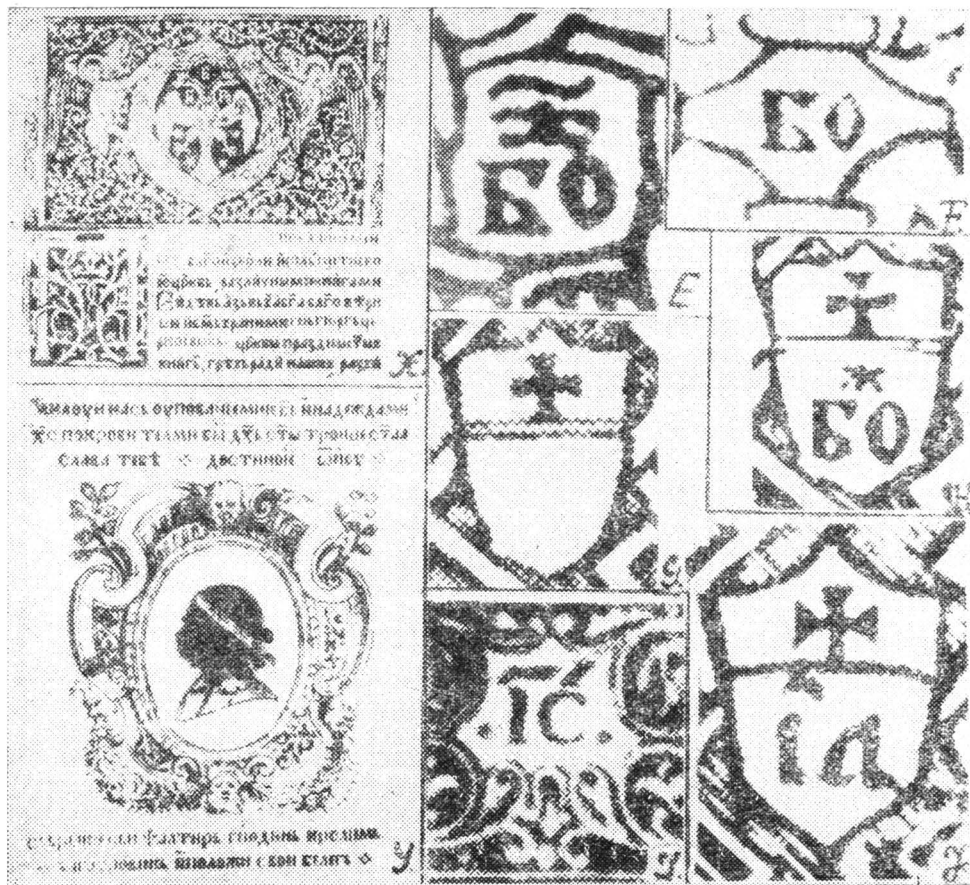

Fig. x. — Frontispiciu aflat într-un *Octoih sîrbesc* din anul 1494

v. — Blazonul lui Ierolim Zagurovici

A. B. C. D. E. și F. — Monograme înscrise în frontispicii și viniete din tipărituri bisericești executate în secolele XVI și XVII, în Țara Românească și Serbia

Nici una din tipăriturile executate din porunca lui Bojidar Vukovici, sau de ucenicii lui, precum și nici o publicație contemporană balcanică sau occidentală, nu atestă că într-adevăr Bojidar ar fi avut vreo monogramă cu cruce sau fără cruce, înscrisă în scuturi diferite și așezată în

frontispicii. Primul care a emis această ipoteză a fost cercetătorul Safarik în jurul anului 1865 și a fost adoptată de toți cercetătorii pînă în zilele noastre.

Referitor la «*monograma*» înscrisă în scuturi diferite, cînd surmontată de o cruce, cînd înlocuită cu o cruce, nu se poate trage concluzia că această monogramă ar fi aparținînd patronului tipografiei venețiene Bojidar Vukovici pe simplul considerent că uneori frontispiciile ar fi caracteristice tipografiei de pe țărmul Adriaticei.

Este bine cunoscut faptul că în frontispiciile tipăriturilor bisericești din Țara Românească, Serbia și Veneția în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, sînt înscrise reprezentări religioase, — astfel, *vulturul cu crucea în cioc, încadrat de doi copaci înfrunziți*, pe care îi vedem în frontispiciul «*Evangheliarului*» tipărit la Belgrad în anul 1552 și reprodus după «*Evangheliarul*» lui Neagoe Basarab din anul 1512 tipărit de Macarie (vezi fig. 20)¹⁹, de asemenea *Iisus Hristos, răstignit* aflat într-un «*Triod*» tipărit în Serbia în anul 1566 (vezi fig. 21)²⁰.

Aceste reprezentări religioase vor înlocui sau vor fi înlocuite de prescurtări de cuvinte sau inițiale care nu pot fi decît religioase.

Frontispiciul aflat în «*Službenicul*» tipărit la Veneția în anul 1554 de Vicențiu Vukovici fiul lui Bojidar, confirmă susținerea noastră, dezlegînd astfel o enigmă a graficeii cărților tipărite în secolul al XVI-lea.

Astfel deasupra frontispiciului vedem înscrise literele: «*Г И*» și

«*Б А В Ъ*», care completeate dau cuvintele: «*ГОСПОДИ БЛАГОСЛОВЫ*».

De asemenea în scutul așezat în mijlocul frontispiciului sînt înscrise literele *Б О Ж* suprapuse după cum vedem de o cruce, și care întregite dau cuvîntul «*Б О Ж Е*».

Cercetările efectuate pînă în prezent s-au limitat să interpreteze numai monograma, fără a vedea că ea are directă legătură cu titlul capitoulului în frontispiciul căruia această monogramă este înscrisă.

Textul completat va trebui să fie citit în traducere astfel: «Doamne binecuvîntează Dumnezeiasca (*Б О Ж Е*) Lege a Domnului» (vezi fig. 16). Asupra acestei chestiuni vom reveni în paginile care urmează.

Cum a luat naștere presupusa monogramă a lui Bojidar Vukovici.

Atît caracteristicile stilistice cit și tehnica folosită, adică construcția grafică a cărților lui Macarie, le aflăm în tot cuprinsul «*Molitvenicului*» slavonesc tipărit în Țara Românească în secolul al XVI-lea. Toate aceste considerente determină datarea «*Molitvenicului*» slavonesc înainte de anul 1519.

Această carte bisericească slavonă tipărită în Țara Românească a fost folosită cu succes ca model în tipografia lui Bojidar Vukovici de la Veneția, care reproduce timp de trei decenii (1519—1554), mono-

19. Bibl. Republicii Socialiste Române, Iași, C.R.V., nr. 3; I. Bianu și N. Hodoș, op. cit., p. 9 și 10, unde aduce dovezi importante; Dejan Medakovici op. cit., tab. CXI, 2.

20. Dejan Medakovici op. cit., tab. CXI, 1, p. 167, 231.

gramele înscrise în frontispicii și viniete. Dar nu numai atât, «*Molitvenicul*» tipărit la Veneția în jurul anului 1540, reproduce atât ambele monograme, cât și ornamentele frontispiciilor și vinietelor din tipăritura românească.

Observăm totuși că există și originalitate în ornamentica tipăriturilor sîrbești atunci cînd este redată vinieta din «*Molitvenicul*» slavonesc tipărit în Țara Românească, însă fără monograma BO .

«Acest ornament (fără monograma BO) în aflăm în «*Sbornicul*» lui Iakov de Kamena Reka, tipărit în anul 1566 și este asemănător cu acela din *Sbornicul* tipărit de Vukovici»²¹ (*Vezi fig. 13 și compară cu fig. 14*).

Aceeași tehnică vedem că este folosită și în «*Sbornicul*» venețian tipărit în anul 1554 de Vicențiu Vukovici, fiul lui Bojidar, care înțelege să reproducă monograma BOЖ din «*Liturghierul*» slavonesc tipărit în Țara Românească înainte de anul 1519 (*vezi fig. 16 și compară cu fig. 1 și 2*).

Cercetătorii din secolul trecut observînd că monograma BOЖ cuprinde primele litere din numele de botez al lui Bojidar Vukovici și neluînd în considerație că această monogramă este surmontată de o cruce, — fapt care denotă că este în legătură cu o prescurtare de ordin religios, — au interpretat că ea este legată de prenumele fostului despot sîrb.

Într-adevăr semnăturile sau prescurtările de nume sînt precedate de cruce, dar numai în cazul cînd posesorii lor fac parte dintre înalții prelați.

Niciodată voievozii n-au folosit o cruce care să le surmonteze numele sau prenumele, cu atât mai puțin foștii voievozi, cum era Bojidar.

Intrucît monogramele pe care le vom întregi, trebuie citite numai cu titlurile capitolelor respective, acest rebus al graficeii cărților bisericești tipărite în Țara Românească, Veneția și Serbia în secolele al XVI-lea și al XVII-lea este dezlegat în felul următor:

Țara Românească «Molitvenic» slavonesc tipărit înainte de 1519 :

«*Dumnezeiasca* (BOЖ) Rînduială» (fila 12 a) (*vezi fig. 3*);

«*Dumnezeiescul* Cin» care obișnuiește să fie (sau «să se facă») (fila 79 b) (*vezi fig. 4*);

«*Dumnezeiasca* Rînduială care se face pentru citirea celor adormiți» (*vezi fig. 5*);

«*Dumnezeiascul* Cin care obișnuiește să fie» (la fila 137 a) (*vezi fig. 6*);

«*Dumnezeiescul* Cin care obișnuiește să se facă la instalarea de episcop sau mitropolit» (fila 158 a) (*vezi fig. 7*);

«*Dumnezeieștile* Rugăciuni (Molitve) în care sînt însemnate utreniile care sînt primite și numele lor în a opta zi a Nașterii» (fila 218 a) (*vezi fig. 8*);

«*Dumnezeiescul* Cin care obișnuiește să fie» (fila 228 a) (*vezi fig. 9*);

«*Dumnezeiescul* Cin care obișnuiește să se facă la instalarea purtătorului de sfințenie (preotului) și a deputatului (fila 238) (*vezi fig. 10*).

Țara Românească «Liturghierul» slavonesc tipărit înainte de 1519:

«*Dumnezeieștile* Apostole și Evanghelii la praznicile împărătești și anumite» (fila 143 a) (*vezi fig. 1*);

21. Dejan Medakovici *op. cit.*, tab. LXXXV., p. 216.

«*Dumnezeiescul început al Simbetelor și Duminicilor. A Sfinților și Marilor 40 de mucenici în Simbăta...*» (fila 228 a) (vezi fig. 2).

Cărți tipărite la Veneția în tipografia și din porunca lui Bojidar Vukovici;

«*Psaltirea cu diferite Rînduiele și cu Ceaslov*», în anul 1519:

«*Dumnezeiasca Rînduială a adunării*» (vezi fig. 11).

«*Molitvenic*» sau «*Trebnic*», tipărit în jurul anului 1540;

«*Dumnezeiasca Rînduială*» (vezi fig. 12);

«*Dumnezeieștile Rugăciuni (Molitve) în care se înseamnă dimineața (sau utrenia)...*» (vezi fig. 13).

Un ornament identic, însă fără să aibă înscrisă monograma **С О**, îl aflăm în «*Sobornicul*» lui Iakov de la Kamena Reka, tipărit în anul 1566:

Deasupra ornamentului litereie **ІС ХС** = Iisus Hristos. Sub ornament textul tradus astfel: «*În Sfînta și... Simbăta seara a Sfîntei Învieri a lui Hristos. Glasul I*» (vezi fig. 14).

În tipografia de la Veneția a lui Vicențiu Vukovici, fiul lui Bojidar se tipăresc:

«*Psaltirea cu diferite Rînduiele*», în anul 1546, unde la sfîrșit de capitol aflăm ornamentul din figura 15;

«*Slujbenic*», în anul 1554:

«*Doamne binecuvîntează Dumnezeiasca (С О Ж) Lege a Domnului*» (vezi fig. 16).

Privind în ansamblu activitatea tipografică din secolele XVI-lea și XVII-lea, atît cărțile editate la Veneția în limba slavă bisericească de redacție sîrbească, cît și cele tipărite în Serbia, observăm că ele au avut ca model tipăriturile din Țara Românească.

Caracteristicile stilistice și construcția grafică, folosite de Macarie, le aflăm atît în «*Molitvenicul*» slavonesc cît și în «*Liturghierul*» slavonesc, ambele tipărite în Țara Românească, fapt care determină datarea acestora mult înainte de anul 1519.

«*Cărțile tipărite de Macarie au circulat și în țările slave căzute sub stăpînirea turcilor, în Bulgaria, în Serbia, la Muntele Atos. Este un aspect semnificativ al ajutorului dat de români slavilor sudici în a-și păstra limba și cultura sub stăpînirea străină.*»

Cărțile lui Macarie sînt obișnuitele texte bisericești, texte traduse odinioară din grecești și slavonește...²²

Ornamentația frontispiciilor și vinietelor acestor două tipărituri din Țara Românească, împreună cu monogramele care fac aluzie la capitolele respective, au fost folosite ca model de pietate pentru tipăriturile care s-au executat în tipografiile sîrbești din Veneția și cele din Serbia.

Aceste ornamente aduse în tipografiile venețiene ale lui Vicențiu Vukovici și Ierolima Zaguvić, vor fi suferit anumite modificări de structură, devenind astfel originale. Astfel fondul frontispiciului care în «*Li-*

22. Istoria literaturii române, I, p. 252, București, 1964, Editura Academiei Republicii Populare Române.

turghierul» tipărit în Țara Românească înainte de anul 1519 este hașurat avînd suprapuse împletituri de frunze în formă de cercuri, în loc să aibă hașurile de la dreapta la stînga, le are schimbate în sens invers, de la stînga la dreapta în «*Psaltirea*» și «*Slujbenicul*» lui Vicențiu Vukovici.

Fig. 3—10. — Frontispicii și viniete din *Molitvelnicul slavonesc* tipărit înainte de anul 1519 în Țara Românească

De asemenea inițialele **ѠЖ** sînt menținute, însă scutul în care sînt înscrise aceste inițiale este schimbat.

Stelele aflate deasupra frontispiciului acestui «*Liturghier*», care înlocuiesc de obicei inițialele lui Iisus Hristos, în tipăriturile de la Veneția sînt scoase, iar elementele florale dintre aceste stele, suferă unele modificări în tipăriturile venețiene, marcînd astfel încă un caracter propriu.

Un alt factor care intervine în compunerea ornamenticii tipăriturilor sîrbești, — după cum vom vedea, — este influența directă bizantină, — prin lucrările grecești, — pe care o vedem reprezentată prin inițialele

І ѿ și **І ѿ**, care sînt înscrise în frontispicii.

Ornamentica tipăriturilor bisericești din Veneția și Serbia în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, sînt o îmbinare armonioasă de motive florale și geometrice stilizate, împrumutate din cărțile ieșite din tipografia românească a lui Macarie, în care izvorul de inspirație a fost arta populară redată în manuscrise, cu multă măiestrie.

Cu timpul, această ornamentica va fi influențată și de arta bizantină transmisă prin manuscrisele și tipăriturile grecești.

Sub influența bizantină. În Serbia, la Skadar este tipărit «*Triodul Florilor*» în anul 1563 de către Ștefan Marinovici. În centrul primului frontispiciu este înscrisă monograma. **І ѿ** (Iisus). *Titlul:* «Vineri seara a șasea săptămîină din post. Către Domnul am strigat. Post 6». (Vezi fig. 17).

La Veneția este tipărită «*Psaltirea cu diferite Rînduieli*» în anul 1569, de către Iakov Krajgov, tipograful lui Ierolim Zagurovici. În centrul frontispiciului unui capitol (p. 191 a), vedem înscrisă monograma. **І ѿ** care poate fi prescurtarea cuvintelor « **І ІСХСЪ АНІСТІ** » (Iisus a Înviat), sau pronumele Ia (= **І А З Ъ**) — *Eu*, în sens de «*Dumnezeu*»; exemplu: «*Eu sînt Domnul Dumnezeu*». Fiind însă vorba de o «*Psaltire*» poate fi o prescurtare din cuvîntul « **І А Х Е** » (= Iahve) = *Dumnezeule*» (vezi fig. 18).

Tot la Veneția este tipărită în anul 1638 «*Psaltirei cu diferite Rînduieli și cu Ceaslov*» de către Bartolomeo Ghinami²³. În frontispiciul unui capitol (fila 128 a) aflăm aceeași monogramă. *Titlul capitolului:* «*Astfel începem*». Această carte este ultima tipăritura a vechilor tipografii sîrbești (vezi fig. 19).

Sub influența bizantină observăm că inițialele (monogramele) nu trebuie citite cu titlurile capitolului.

*

Alte frontispicii în care monogramele sînt înlocuite cu reprezentări religioase.

«*Evangeliarul*» de la Belgrad tipărit în anul 1552 de către Trojan Gundulici. Deasupra frontispiciului unui capitol se văd inițialele: «**І ѿ Х ѿ**» (Iisus Hristos), iar între aceste inițiale o cruce.

23. Retipărirea «*Psaltirei cu diferite Rînduieli*» din anul 1569. Vezi planșa II unde sînt redată toate monogramele din prezentul studiu (fig. E.F.G.H.I. și J.).

În centrul frontispiciului vedem vulturul cu crucea în cioc, încadrat de doi copaci înfrunziți. Titlul: «Care de la Matei, Bună Vestire» (Evanghelia) (vezi fig. 20).

Fig. 11—14. — Frontispicii și vinieta din tipăriturile bisericești executate din porunca lui Bojidar Vukovici la Veneția
15 și 16. — Frontispiciu și vinieta din tipărituri bisericești executate din porunca lui Vicențiu Vukovici la Veneția

«Triodul din biserica Maska (Serbia) tipărit în anul 1566, are în centrul unui frontispiciu reprezentarea lui Iisus Hristos răstignit. Titlul: «Slujba Sfinților, Sfinta Sfințelor» (vezi fig. 21).

Heraldica. Trebuie să arătăm că în cazul cînd monogramele Бож, Бож and Бож ar fi reprezentat prescurtarea numelui de botez al lui Bojidar Vukovici. ele ar fi trebuit să fie înscrise în același scut. Dacă Bo-

jidar ar fi înțeles să-și înscrie numele pe cărți, chiar bisericești cum este cazul de față, el și-ar fi compus un scut cu monograma sa după regulile heraldice care erau destul de avansate în Serbia și Veneția din secolul al XVI-lea. Dar n-a făcut aceasta întrucît monograma nu-i aparținea.

Tipărituri. Referitor la scutul aflat în «*Liturghierul*», slavonesc tipărit în Țara Românească (înainte de 1519), și care nu se aseamănă cu nici unul din scuturile din frontispiciile tipăriturilor sîrbești din Veneția ale tipografiei lui Vukovici, — observăm că acest scut este caracteristic în stemele tuturor descendenților familiei Basarabilor — Craiovești începînd cu Neagoe Basarab (vezi fig. 23).

Această observație stabilește adevărul unui fapt: «*Liturghierul slavonesc a fost tipărit în timpul domniei lui Neagoe Basarab (1512—1521).*

Acest scut înscris în frontispiciile acestui «*Liturghier*» slavonesc, îl aflăm atît în tipăriturile bisericești cît și în operele de artă din timpul lui Matei Basarab, reprezentat astfel: așezat pe piept și prins cu o verigă de gîtul vulturului cu crucea în cioc — stema Țării Românești, — are înscris în cîmpul său un personaj stînd pe un jilț, formînd astfel o stemă personală — combinată (vezi fig. 24)²⁴.

Alteori același scut stilizat, este reprezentat în stema combinată a lui Șerban voievod Basarab-Cantacuzino din «*Biblia*» tipărită la București în anul 1688 (vezi fig. 25)²⁵.

Figura 26 înfățișează stema personală combinată a lui Constantin Basarab Brîncoveanu, aflată în «*Octoihul*» tipărit la Buzău în anul 1700²⁶.

Opere de artă. Același scut stilizat îl aflăm în stema personală — combinată a lui Constantin Șerban Basarab, de pe sicriul de argint al Sfîntului Grigorie Decapolitul conservat în biserica *Mîntăstirii Bistrița-Vîlcea*, dăruit în anul 1656.

Vulturul din stemă poartă pe piept prins cu o verigă de un inel în jurul gîtului un scut bombat, avînd cîmpul plin (alb): este semnul distinctiv al Basarabilor-Craiovești (vezi fig. 27).

Filigrana aflată pe hîrtia documentelor din timpul lui Matei Basarab, are uneori reprezentată stema personală-combinată a voievodului, în compunerea căruia vedem scutul Basarabilor-Craiovești, așezat pe pieptul vulturului și avînd în cîmpul său înscris un turn sau un castel, poate o flacără (vezi fig. 28)²⁷.

24. *Psaltirea slavonească*, tip. Govora, 1638, Biblioteca Acad. Republicii Socialiste România, C.R.V., nr. 37; I. Bianu și N. Hodoș, B.R.V., tom I, p. 533. *Pra-vila*, tip. Govora, 1640, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, C.R.V. nr. 39; I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.* p. 140; *Evanghelia învățătoare* (Cazanie), tip. Govora, 1642, Acad. Republicii Socialiste România, C.V.R., nr. 42; I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, p. 142. *Evanghelia învățătoare*, tip. M-rea Dealului, 1644, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, C.R.V., nr. 46; I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, p. 144.

25. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, C.R.V., nr. 86; I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, p. 281 și urm.

26. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România C.R.V., nr. 120; I. Bianu și N. Hodoș, *op. cit.*, p. 397.

27. Comunicat nouă de Profesorul Universitar Aurelian Sacerdoțeanu.

Sfragistica. În timpul urmașilor lui Neagoe Basarab, în reprezentările aflate în sigilii vedem *scutul* Basarabilor-Craiovești. Astfel *figura 29* înfățișează pecetea mijlocie atirnată a lui Matei Basarab din anul 1648 ²⁸. *Figura 30* reprezintă sigiliul lui Șerban vodă Basarab Cantacuzino ²⁹.

Fig. 17, 18 și 19. — Frontispiciu de tipărituri bisericești sub influența bizantină

Fig. 20 și 21. — Frontispicii în care monogramele sînt înlocuite cu reprezentări religioase

Fig. 22. — Ornament frontispiciu

28. Arh. St. Buc., Pecetea atirnată, nr. 64, Matei Basarab..

29. Arh. St. Buc., Mitropolia București CCLVII/5 (Hrisovul lui Șerban Vodă din 7189 (1681) aprilie 17).

30. Arh. St. Buc. M-rea Radu Vodă XXXI 26 (7222=1714, iunie 5); idem, XXIII/48 (7222=1714, mai 13); idem XL/3 (7223=1715, ianuarie 20); idem, XXXVII/15 (7223=1715, ianuarie 29).

Figura 31 înfățișează sigiliul lui Ștefan voievod Cantacuzino, văr și urmaș al lui Constantin Basarab Brincoveanu³⁰.

Pietre tombale. Pe piatra de mormânt a lui Matei Basarab, din biserica Mânăstirii Arnota Vilcea, scutul caracteristic Basarabilor-Craiovești este așezat pe pieptul vulturului — stema Țării Românești, — formînd stema personală — combinată a acestui voievod (*vezi fig. 32*).

În stema combinată a lui Șerban voievod Basarab Cantacuzino, aflată pe piatra sa de mormânt din biserica Cotroceni, vedem de asemenea scutul distinctiv al Basarabilor-Craiovești (*vezi fig. 33*).

Și unii urmași ai lui Neagoe Basarab, înțelegeau să-și înscrie în scutul lor litera **Ѡ**; astfel, prezentăm stema lui Matei Cantacuzino, biv vel agă, aflată pe piatra sa de mormânt din biserica Cotroceni (*vezi fi. 34*).

După ce am stabilit datarea atît a «*Molitvenicului*» slavonesc cît și a «*Liturghierului*» slavonesc, care au fost tipărite în Țara Românească înainte de anul 1519, urmează să arătăm în linii mari cum a luat naștere prescurtarea cuvîntului «*Dumnezeiasca* (*Dumnezeiescul*), prin literele **ѠЖ**.

Aproape toate titlurile capitolului «*Liturghierului*» tipărit de Macarie în anul 1508, au în compunerea lor cuvîntul «*Dumnezeiasca*», astfel:

Începutul cuprinde următorul titlu: «A întru Sfinți părintelui nostru arhiepiscop al Cesareei și al Capadociei Vasilie cel Mare, povățuire către presbiteri despre *Dumnezeiasca* slujbă și despre împărtaşanie». (*vezi fig. A., planșa I*).

La fila 5 v. a caietului 7 sub frontispiciul ornat ca la *figura precedentă*, aflăm textul tradus: «*Dumnezeiasca* slujbă după părintele nostru între sfinți Vasilie cel mare...».

Pe fila 3 v. a aceluiași caiet. se află ornamentul de la *figura precedentă*, iar sub el titlul tradus: «*Slujba Dumnezeiască* înaintea sfințirii».

La foaia a 8-a a caietului *ă* pe verso, are frontispiciul în care se află stema Țării Românești. Începutul titlului este: «*Dumnezeiasca* slujbă întru sfinți părintele nostru Ioan...», iar pe pagina următoare continuă: «*Rugăciune de-asupra cădelniței*» (*vezi fig. C, planșa I*).

După cum vedem în titlurile capitolului acestui «*Liturghier*» tipărit de Macarie în anul 1508, este scris cuvîntul «*Dumnezeiasca*» însă în frontispicii inițialele **ѠЖ** nu sînt prezente.

De asemenea «*Liturghierul*» slavonesc tipărit în Țara Românească înainte de anul 1519, atunci cînd are înscrise în frontispicii inițialele **ѠЖ** însoțite de o cruce care le surmontează, — în titlul capitolului respective lipsește cuvîntul «*Dumnezeiasca*».

Niciodată inițialele (monograma) **ѠЖ** nu vor fi înscrise în frontispicii atunci cînd în titlurile capitolului va fi scris cuvîntul «*Dumnezeiasca*».

O cercetare mai amănunțită confirmă susținerile noastre: inițialele **ѠЖ**, înlocuiesc cuvîntul «*Dumnezeiasca*» («*Dumnezeiescul*») și duce la concluzia că aceste inițiale reprezintă cuvîntul «*Dumnezeiasca*», în limba slavă **ѠЖѦ**, **ѠЖИИ**.

Continuând cercetările referitoare la compunerea ornamentelor din frontispiciile capitolului aflate în «*Liturgierul*» slavonesc, tipărit de Macarie în anul 1508, și comparându-le cu cele din tipăriturile sîrbești, observăm că imaginația creatoare a tipografului român este reflectată și în operele tipărite de Bojidar.

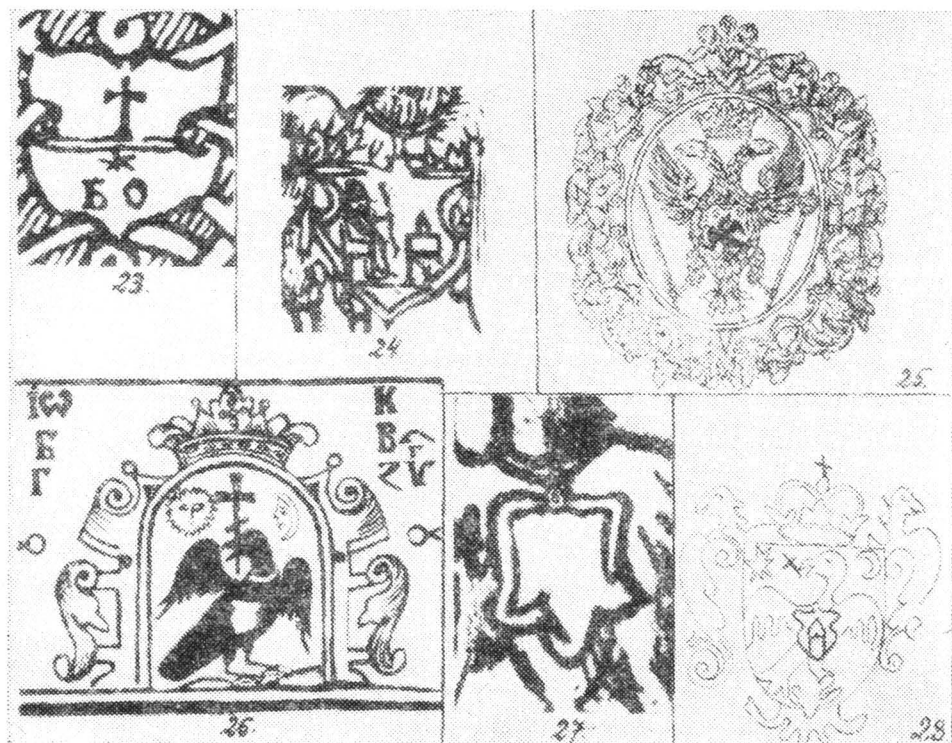

Fig. 27—28. — Scutul Basarabilor-Craiovești reprezentat în tipărituri și opere de artă

Astfel motivele ornamentale care reprezintă «inele concentrice legate între ele, formate din crenguțe cu frunze puternic stilizate și cu flori abia vizibile, care sînt așezate în două cercuri mari și ocupă întregul cîmp dreptunghiular al frontispiciului»³¹, sînt reproduse după tipăritura românească.

«Același tip de ornamentație folosește ceva mai înainte, tipograful din Cetinie (?) Macarie, cu ocazia prelucrării primei sale cărți din 1508 în Valahie», ne precizează cercetătorul iugoslav Dejan Medakovici³².

31. Descrierea după Dejan Medakovici, *op. cit.*

32. Dejan Medakovici, *op. cit.*, p. 112.

Acest împrumut direct se datorește numai faptului că «*Liturghierul*» ocupă un loc central în tipăriturile bisericești (vezi fig. A, și compară cu fig B., planșa I).

Intr-adevăr că în tipăritura românească acest frontispiciu ornamentează capitolul prim (al *Liturghierului*) intitulat «A întru Sfinți părintei nostru arhiepiscop al Cesariei și Capadociei Vasilie cel Mare, povățuire către presbiteri despre Dumnezeiasca slujbă și despre împărtășanie», — în timp ce același frontispiciu ornamentează «*Psaltirea cu diferite Rînduiești*» tipărită la Gorajde în Serbia, în anul 1521, însă la capitolul «Începutul care slăvește. A slujbei de noapte și de zi după legea marei lavre (mînăstiri) care este a părintelui nostru Sava cel din Ierusalim...».

De asemenea la foaia a 8-a a capitolului ă, pe verso, frontispiciul care reprezintă în centru stema Țării Românești și ornamentează capitolul «Dumnezeiasca slujbă după întru sfinți părintele nostru Ioan», — este reprodus cu sfințenie în aceeași tipăritură a lui Bojidar Gorajdanin din 1521, la capitolul «Catisma (cîntare)... Catisma I. Psalmul lui David...». Aici observăm că vulturul cu crucea în cioc este înlocuit în tipăritura sîrbească cu un element decorativ avînd în centru o cruce stilizată (vezi fig. C și compară cu fig. D, planșa I).

Grafica personală a operelor lui Macarie din Țara Românească are ca izvor de inspirație ornamentarea manuscriselor românești care știm că sînt anterioare tipăriturilor.

După cum am arătat, durata influenței graficei românești asupra cărții sîrbești, a fost relativ scurtă: începe din anul 1519 în tipografia lui Bojidar Vukovici de la Veneția, cînd este tipărită «*Psaltirea cu diferite Rînduiești și cu Ceaslov*», — în care se oglindește frontispiciul cu monograma ⬘⬙ din «*Molitvenicul*» slavonesc tipărit în Țara Românească înainte de 1519, — și se termină cu tipăritura lui Bartolomeo Ghinami din anul 1638, în care se reflectă frontispiciul format din trei cercuri legate între ele, din «*Liturghierul*» slavonesc tipărit în Țara Românească înainte de anul 1519³³.

Ca o completare a prezentului studiu vom face unele precizări referitoare la o *monogramă* înscrisă în frontispiciul unei tipărituri sîrbești din secolul al XV-lea precum și asupra unei *steme* careia pînă în prezent i s-a dat o interpretare necorespunzătoare.

În legătură cu frontispiciul paginei a doua a «*Octoihului*» tipărit la Cetinje în anul 1494, — ni se relatează că ar reprezenta blazonul lui Gheorghe Țernojevici voievodul Zetei. Acest presupus blazon, susținut de doi îngeri, este format dintr-un scut din ghirlandă de frunze stilizate, în care se află reprezentat un vultur bicefal, avînd capetele încoronate.

Litera aflată între capetele vulturului, cit și acelea așezate deasupra aripilor, împreună cu cele înscrise pe pieptul lui, pînă în prezent au fost completate și traduse astfel: «Credinciosul domn George Țernojevici»³⁴.

33. Am dat numai o parte din nenumărate exemple.

34. Dejan Medakovici, *op. cit.*, tab. II, p. 89, 190, 237. Vinieta din ambele părți ale «*Octoihului*» se regăsește în cărțile tipărite de Janson și Forezani.

Este adevărat că «*Octoihui*» a fost tipărit în timpul acestui despot, la tipografia care-i aparținea totuși, completînd inițialele înscrise în frontispiciu, vedem că ele nu au legătură cu numele acestui despot ci formează o invocație.

Astfel literele: Б, Н, Ю, IP, completate dau cuvintele: Б<ож> Г<осподи> Н Го<споди> I есе<е> Р<ачи>, care traduse înseamnă: «Dumnezeule, Doamne, Doamne Iisuse binevoiește (poștește)» (vezi fig. X, planșa II).

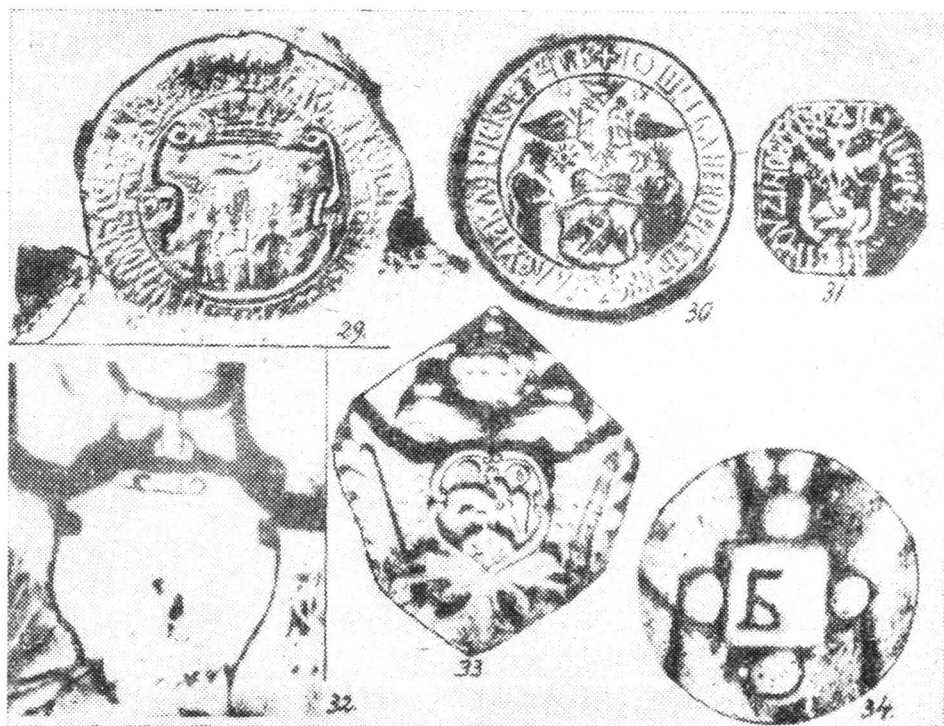

Fig. 29—33. — Scutul Basarabilor-Craiovești reprezentat în sfragistică și pe pietre denbale

Fig. 34. — Inițiala Б înscrisă în scutul lui Matei Cantacuzino biv vel agă

Un adevărat rebus heraldic este reprezentarea simbolului capului de negru înscris în stema lui Ierolim Zagurovici.

Istoricul Dejan Medakovici, reproduce o stemă făcînd următoarele considerațiuni: «*Psaltirea cu diferite Rînduiești*» a lui Zagurovici are pe fila 251 b semnul editorului. Semnul lui Zagurovici la sfîrșitul cărții, nu este portretul lui, cum a crezut Karatajev, ci semnul tipografic al editorului. Acesta este un cap de negru într-o ramă de aramă ornamentată. În timpul cînd îl întrebuițează Zagurovici acest semn a evoluat de la

semnul tipografic inițial, la ornamentul meșteșugarului pînă la semnul comercial al editorului³⁵ (vezi fig. y, planșa II).

Din cercetările istoricului Dejan Medakovici mai aflăm următoarele: «Este interesant că acest cap de negru apare ca semn tipografic în cartea «Speculum sacerdotum» pe care în 1479 a tipărit-o Louise Cruse la Geneva»³⁶.

Din cele arătate mai sus rezultă că Ierolim Zagurovici cu ocazia tipăririi «*Psaltirei cu diferite Rînduiești*» în anul 1569, înțelegea să redea la sfîrșitul cărții semnul comercial al editurii, care mai înainte fusese semn tipografic. Acesta fusese semnul de tipografie și la Geneva în anul 1479, deci cu 90 de ani mai înainte. Prin urmare «un sem de tipografie» care este reprodus la date și locuri diferite, fără nici o semnificație simbolică.

Să cercetăm și noi acest presupus semn tipografic identificînd reprezentarea lui, pentru elucidarea problemei care pînă în prezent a făcut obiectul multor dispute.

Iată sfîrșitul «*Psaltirei*» tipărită în tipografia lui Ierolim Zagurovici: «Miluiește-ne pre noi nădejdea întru Domnul. Și cu nădejdiile Hristos mi-a fost ocrotitor Duhul Sfînt. Sfînta Troiță slavă Ție vrednic este și iartă.

S-a terminat această Psaltire a domnului Ierolim Zagurovici și și-a pus semnul său» (vezi fig. y, planșa II).

Acest «semn» trebuie să fie luat în sensul de stemă, de blazon al posesorului, în nici un caz de semn tipografic, editorial sau comercial.

Trebuie să precizăm că această stemă era folosită, atribuită sau în-sușită de acei regi, provincii, cavaleri, orașe și țări, care luaseră parte la cruciade, la războaiele contra musulmanilor³⁷.

Această stemă însușită de Ierolim Zagurovici denotă că patronul tipografiei de la Veneția, luase parte mai înainte la războaiele contra turcilor invadatori ai Serbiei și fusese învingător.

Concluzii. Legăturile culturale româno-sîrbe erau foarte înaintate în secolul al XVI-lea.

Împrumutul graficeii tipăriturilor este un fapt real. Această existență efectivă pe care am scos-o în evidență în prezentul studiu, începe cu primele tipărituri bisericești ale lui Macarie în Țara Românească și cu întemeierea tipografiei lui Bojuar Vulovici la Veneția de mai tîrziu.

35. Dajan Medakovici, *op. cit.*, tab. LXXV, I, 2, p. 154—155, 217; Dr. Paul Kristeller, *Die italienischen Buchdrucker- und Verlegerzeichen*, Strassburg, 1893, XI (apud D. Medakovici).

36. B. Kurth Ohly, *Veröffentlichungen der Gesellschaft für Typenkunde des XV Jahrhunderts, XXV—XXVI. 1931—1932, t. 2030* (apud D. Medakovici, *op. cit.*, p. 155).

37. Pentru stema «capetelor de negri», vezi H. Gourdon de Genouillac, *Les mystères du blason*, Paris, 1863, p. 40; M. Bache-Delorenne, *Les science des armoiries*, p. 234, Paris, 1900; Stelian Metzulescu, «Bisericii», nr. 1—2, 1960, este înscris în antiposivul mai multor tipărituri bisericești, astfel: «Evanghelarul» de la Belgrad (1560) tipărit de patru figuri simbolice și celor din Evanghelii și celor din

Adoptarea artei românești în operele tipărite sîrbești, trebuie să fie înțeleasă ca o colaborare în vederea răspîndirii credinței creștine într-un cadru decorativ cît mai avansat.

După cum am arătat, ornamentele frontispiciilor aveau înscrise inițiale care caracterizau capitolele, prin cuvîntul de laudă «*Dumnezeiască*» și «*Dumnezeesc*».

Aceste inițiale care formau o monogramă înlocuiau cuvîntul «*Dumnezeiesc*» care era existent în operele lui Macarie încă din anul 1508³⁸.

Relevăm contribuția tipăriturilor sîrbești din Veneția în secolele XVI-lea și XVII-lea, care a înțeles să răspîndească timp de 119 ani repertoriul decorativ al cărților tipărite de Macarie în Țara Românească.

STELIAN METZULESCU

33. În completarea bibliografiei să se vadă: Al. Odobescu «*Despre unele manuscrise și cărți tipărite aflate în minăstirea Bistrița (Vilcea)*, în *Revista Română*, L, 1861; P. I. Safarik, *Geschichte des Serbischen Schriftums*, Praga, 1865; B. P. Hașdeu, *Un tezaur de tipoxilografie română*, în rev. Traian, I, 1869; Novakovici, *Akcenti Trgoviskova Jevanghelija od 1512 godine* (Accentele Evangheliei din Tirgoviște din anul 1512) în *Glasnik srpskog učenog Društva XLVII, 1879*; Karataev, *Opisanie slavinc-ruschih knig* (Descrierea cărților slavo-rusești), I., St. Petersburg, 1883; Ruvarac, *O cetinjskoj stampariji pre cetiri stotine godine* (Tipografia de la Cetinje înainte de 400 de ani), în *Glas srpske Kr. Akademije*, XI, Beograd, 1893; V. Jagic, *Der erste Cetinjer Kirchendruck von Jahre 1494*, în *Denkschriften der K. Akademie in Wien*, XLIII (1894), admite doi tipografi cu numele de Macarie, unul român și altul muntenegrean; Nerva Hodos, *Începuturile tipografiei în Țara Românească*, în *Convorbiri literare*, XXXVI, 1802; L. Stojanovic, *Stare srpske stamparije*, în *Srpski Knjizveni Glasnik*, VII, 1902; Ibid, *Prilozi na bibliografiji starih srpskih stampanih kniga* (Contribuții la bibliografia vechilor cărți tipărite în sîrbește), în *Glas srpske Kralj. Akademije*, LXVI, Beograd, 1903; Ibid, *Stari srpski zapisi i natpisi*, IV, în *Zbornik za istoriju jezika i knjizevnost*, tom. X, Karlovac, 1910; N. Iorga, *L'ornementation du vieux livre roumain*. Communication faite au congrès orientale», X, 1923; P. P. Panaitescu, *La littérature slavo-roumaine et son importance pour l'histoire des littératures slaves*, în *Sbornik praci I sjezdu slovanskych filologu v Praze*, II, Praga, 1929; N. Iorga, *Istoria bisericii române*, I, ed. II, București, 1929; Sextil Pușcariu: *Istoria literaturii române, epoca veche*, Sibiu, 1930; Aurelian Sacerdoțeanu, *Predisloviile cărților românești*, I, București, 1938; I. P. S. Tit Simedrea, *Viața și traful sfintului Nifon, Patriarhul Constantinopolului*, București, 1937; P. P. Panaitescu, *Octoihul lui Macarie (1510) și originea tipografiei în Țara Românească*, București, 1939; «Macarie nu înființează tipografia lui Radu cel Mare, ci e angajat de acesta într-o tipografie, pe care o cumpărase el, în care se tipăresc texte slave copiate de călugării minăstirilor românești. Frontispiciile, inițialele ornate, podoaba de găteală a cărții, sînt lucrate deosebit în țară, după ornamentația manuscriselor bisericești»; G. I. Koliada, *Ivan Feodorov și tiparul în unele țări din răsăritul Europei*, în «Probleme de istorie», 3, 1958; Mircea Tomescu, *Forma grafică a primelor tipărituri românești*, în rev. «Poligrafia», nr. 6—7, 1965; «Lujerii care alcătuiesc prin împletire cercurile și semicercurile ornamentului (Liturghierului, 1508) — sub aceeași influență a manuscriselor românești — sînt mai simpli, neîncărcați cu prea mulți muguri ca în tipărirea muntenegreană (Psaltirea, 1494) ceea ce dă o eleganță aparte frontispiciului tipăriturii românești». «Frontispiciul din tipăriturile românești (Octoihul, 1510 și Evangheliarul, 1512) este mai bogat, mai fastuos decît modelul său din Psaltirea muntenegreană».

TABEL Nr. 1

Cărți bisericești slave din secolul al XVI-lea și al XVII-lea, tipărite în Țara Românească, Veneția și Serbia, avînd frontispicii și vignete cu monogramele $\overset{+}{\text{BOЖ}}$, $\overset{-}{\text{BOЖ}}$, BO , $\overset{-}{\text{IA}}$, $\overset{-}{\text{IC}}$, sau cu reprezentări religioase

Data	Titlul tipăriturii	Unde a fost tipărită	Numele tipografului	Monograme și reprezentări	Figura la noi	Izvoare românești și sîrbești
Înainte de 1519	„Liturghier“ slavonesc	Țara Românească	Tipărit cu alte litere decît cele fabricate la Veneția, ale lui Liubavici	$\overset{+}{\text{BOЖ}}$	1 și 2 (pl. I)	Bibl. Acad. Republicii Socialiste România C. R. V., nr. 33; I. Bianu și N. Hodoș, B. R. V., tom. I, p. 101 și urm., 1933
Înainte de 1519	„Molitvenic“ slavonesc	Țara Românească	—	$\overset{-}{\text{BOЖ}}$ și BO	3 — 6 și 7 — 10 (pl. II)	Bibl. Acad. Republicii Socialiste România C. R. V., nr. 4 A; I. Bianu și Dan Simonescu, B. R. V., tom. IV, p. 1.
1519	„Psaltirea cu diferite Rînduielei și cu Ceaslov“	Veneția	Tipărită în tipografia lui Bojđdar Vukovici	$\overset{-}{\text{BOЖ}}$	11 (pl. III)	Dejan Medakovici, <i>Grafika Srpskih stampanih Knjiga XV—XVII veka</i> , 1958, Beograd, tab. XXXI, 2, p. 200, 208, 239
În jurul anului 1540	Molitvenic sau Trebni:	Veneția	În tipografia lui Bojđdar Vukovici	$\overset{-}{\text{BOЖ}}$ și BO	12 și 13 (pl. III)	Idem, <i>op. cit.</i> , tab. LVI, 2, p. 208, 241 și LVII, 1

Continuarea tabelului nr. 1

Data	Titlul tipăriturii	Unde a fost tipărită	Numele tipografului	Monograme și reprezentări	Figura la noi	Izvoare românești și sârbești
1546	Psaltirea cu diferite Rînduielei	Veneția	Vicențiu Vukovici	†	15 (pl. III)	Idem <i>op. cit.</i> , tab. LX, 1, p. 144, 208, 241
1554	Slușbenik	Veneția	Vicențiu Vukovici	† Бож	16 (pl. III)	Idem, <i>op. cit.</i> , tab. LXXIII, p. 211, 243
1563	Triodul Florilor	Skadar — Serbia —	Ștefan Marinovici	— .I c.	17 (pl. III)	Idem, <i>op. cit.</i> , tab. CXXIII, 1, p. 232, 170, 247
1569	Psaltirea cu diferite Rînduielei	Veneția	Iakov Krajkov tipograful lui 74 Ierolim Zagurovici	† IA	18 (pl. III)	Idem, <i>op. cit.</i> , tab. LXXXVI, 2, p. 154, 216, 241
1638	Psaltirea cu diferite Rînduielei și cu Ceaslov. (Retipărirea cărții precedente). <i>Ultima carte a v. - chilor tipografii sârbești</i>	Veneția	Bartolomeo Ghinami	IA	19 (pl. III)	Idem, <i>op. cit.</i> , tab. XCIV, 1, p. 157, 221, 245
1552	Evangheliar	Belgrad — Serbia —	Trojan Gundulici	Vulturul cu crucea în cioc, în-cadrat de doi co-paci înfrunziti	20 (pl. III)	Idem, <i>op. cit.</i> , tab. CXI, 2
1566	Triod	Serbia	Din biserica lui Mrksa	Iisus Hristos răstignit	21 (pl. III)	Idem, <i>op. cit.</i> , tab. CXXI, 1, p. 167, 231
1569	Psaltirea cu diferite Rînduielei	Veneția	Tipografia lui Ierolim Zagurovici	Ornament de frontispicii și stema capului de negru	22 și y (pl. III și pl. I)	Idem, <i>op. cit.</i> , tab. LXXXVII, 1

TABEL Nr. 2

Cărți bisericești slave din din secolul XVI-lea, tipărite la Veneția, Țara Românească și Transilvania din porunca lui Bojidar Vukovici sau de ucenicii lui, — însă fără presupusa monogramă a lui Bojidar.

Data	Titlul tipăriturii	Unde a fost tipărită	Numele tipografului sau din ordinul cui a fost tipărită	Izvoare
1537	Octoih	Veneția	„Cu porunca domnului <i>Bojidar</i> (Vukovici) voievod, ne-am ostenit la această scriere smeritul între ieromonahi Teodosie și Ghenadie paraieclesiarh...”.	Bibl. Acad. R. S. România. (C. R. V.) III 138830
1545	Molitvenic slavonesc	Tîrgoviște	„Din porunca domnului Io Petru marele voievod, eu păcătoșul și mai micul dintre sfinții călugări Moisi m-am trudit cu această scriere, cu <i>matricele lui Dimitrie Ljubavici</i> (nepotul lui <i>Bojidar</i>)”.	Bibl. Acad. R. S. România, C. R. V., nr. 6; I. Bianu și N. Hodoș, <i>Bibliografia românească veche</i> (B. R. V.), tom. I, 1903, p. 23 și urm.
1547	Apostol slavonesc	Tîrgoviște	„Scrisu-s-au aceste sfinte și Dumnezești cărți numite Praxe în zilele credincioșului și de Dumnezeu păzitului și însuși stăpînitorului domn Io Mircea voievod și domn al întregel Țeri Ungrovlachiane și a tărurilor dunărene fiul marelui și bunului Radu voievod. Așa și eu păcătoșul și mai micul dintre oameni <i>Dimitrie Logofăt</i> (<i>Ljubavici</i>) nepotul lui <i>Bojidar</i> ... am scris și-am sfîrșit aceste de suflet folositoare cărți...”.	Bibl. Acad. R. S. România, C. R. V., nr. 7; I. Bianu și N. Hodoș, B. R. V.. tom I, p. 29 și urm.
1547,	Apostol slavonesc	Tîrgoviște	„Din porunca domnului ω Iliășcu voievod (al Moldovei) și al mamei sale Elena, — eu păcătoșul și cel mai mic dintre oameni <i>Dimitrie Logofăt</i> (<i>Ljubavici</i>), nepotul lui <i>Bojidar</i> , am făcut această scriere...”.	Bib. Acad. R. S. România, C. R. V. nr. 8; I. Bianu și N. Hodoș, B. R. V., p. 31 și urm.
1580	Sbornic slavonesc (Reeditare a Sbornicului lui <i>Bojidar</i> din Veneția, 1538).	Sas-Sebeș (Ardeal)	„... eu osfințitul Mitropolit Kir Ghenadie al Ardealului,... am compus și am scris această Dumnezească și prea însemnată carte numită Sbornic, în care am pus și slujbele sfintelor sărbători alese din luna lui septembrie pînă în luna lui august, care le-am găsit în izvoadele lui <i>Bojidar</i> ... m-am ostenit cu această scriere eu păcătoșul ce mă numesc între oameni <i>Coresi</i> diaconul...”.	Bibl. Acad. R. S. România, C. R. V., nr. 28; I. Bianu și N. Hodoș, B. R. V., tom. I, p. 81 și urm.

D O C U M E N T A R E

DIN TRECUTUL BISERICII DOMNEȘTI CURTEA-VECHE DIN BUCUREȘTI — ACTUALA BISERICĂ „SFINTUL ANTON“ CURTEA-VECHE

PREOȚII SLUJITORII AI BISERICII —DOMNEȘTI A CURȚII-VECHI
DIN BUCUREȘTI (1594—1833)

Sucesiunea slujitorilor bisericii Curții-Vechi — ecleziazarhi, preoți și cîntăreți — este greu de stabilit din pricina lipsei de documente suficiente. Într-adevăr, în secolele al XVI-lea—al XVII-lea, și al XVIII-lea, aceste documente sînt puține și apar la mari intervale de timp. Din ele se poate desprinde, totuși, pe lîngă o relativă succesiune a slujitorilor, atașamentul domnesc către unii dintre acești slujitori, cărora mulți domnitori le fac danii personale: «*pentru că slujește cu credință domniei mele și curții cu dreptăță slujbă, niprestan*», așa cum se va arăta, la timpul său, în prezentul studiu.

De asemenea, se mai poate constata, că preoții bisericii domnești de la Curtea-Vechi aveau o pregătire deosebită față de a celorlalți preoți ai orașului și uneori li se acordau drepturi jurisdicționale.

Astfel, dintr-un hrisov al lui *Matei Basarab* (1632—1654) dat în «*ghenarie 7, leat 1642*», aflăm că «*popa Dragul clizierul*» de la biserica domnească putea judeca și da hotărîri, în prima și ultima instanță, față de cei care îi tulburau posesia bunurilor bisericii sau scutirile domnești: «*iar carii dintre ei vor face nîscare greșelă, popa Dragul clisierul să aibă a-l globirea, iar ispravnicul scaunului să n-aibă treabă a intra în judecata lui*»¹.

Domnii vegheau apoi la bunul nume și la păstrarea demnității slujitorilor bisericii domnești și luau măsuri ori de cîte ori li se părea, că e în joc demnitatea lor.

Astfel, *Constantin Brîncoveanu* (1688—1714), găsind că «*banii dați la miruit*» înjosec demnitatea clerului bisericii domnești, dă o carte către ecliziarhul bisericii (lui Fotie clizierul n. n.), «*cu ceilalți preoți i diaconi i grămățici care sînt clirosul sfintei biserici de la scaunul domniei mele din București*», cerînd desființarea banilor de la miruit. Iar ca o compensare a venitului ce realizau preoții din darul

1. Acad. Republicii Socialiste România, *Ms. Rom.*, nr. 907, f. 34—34 v.

mirului, Constantin Brincoveanu hotărăște ca slujitorii bisericii domnești «să aibă a luare din vama tirgului Bucureștilor taleri 100, însă acești bani să aibă a-i luare preoții jumătate la s(fe)ti Gheorghe, adică taleri 50 și s(fe)ti Dimitrie iar pe jumătate, taleri 50». Iar mai dearte cartea continuă: «Pentru că avînd preoții aceștia obicei la toate zilele mari și la praznice cînd miruiau de li se da bani de la domnia mea și de la boieri și de la creștini. Iar acum domnia mea am socotit împreună cu sfinția sa părintele nostru Chir Teodosie Mitropolitul țării și cu toți cinstiții boieri cei mari ai divanului domniei mele și ca să fie și preoților spre cinste și spre folos am ridicat acest obicei. Și acest obicei vechi ce au fost mai dinainte să nu mai fie numai să aibă a mirui preoții la praznicile cele ce arată tipicul. Iar alți bani preste an pentru mir să nu li se mai dea. Într-alt chip să nu fie»².

De asemenea, din documentele vrenii se mai constată, că preoții de la biserica domnească a Curții-Vechi erau cei mai cu vază în preoțimea bucureșteană a secolului al XVII-lea, mai ales pe vremea Brincoveanului.

Privilegiile bisericii și ale slujitorilor ei. — Dat fiind apoi, că slujitorii bisericii domnești a Curții-Vechi luau parte la serviciile divine oficiate în prezența domnului — și foarte deseori și în prezența mitropoliților țării și a diverși patriarhi, veniți din Răsărit, în vizită sau după ajutor — era firesc ca preoții bisericii de la Curtea-Vechi să se înfățișeze în chip cu totul deosebit nu numai ca pregătire intelectuală și profesională — potrivit vremii — dar și ca îmbrăcăminte și stare materială. De aceea biserica domnească și slujitorii ei s-au bucurat totdeauna de favoarea domniei, arătată prin diferite scutiri de dajdii și prin dotații colective sau individuale.

Pe baza acestor scutiri și dotații s-a putut afla succesiunea și numele slujitorilor bisericii Curții Domnești, desigur, în mod incomplet, atît cît au putut îngădui cercetarea documentelor găsite pînă în prezent.

Vom urmări deci, pe cît posibil, în chip cronologic aceste documente și vom spicui din fiecare locurile concludente pentru scopul ce urmărim, dar, pentru însemnătatea, pitorescul și arhaismul lor vom da, la timpul său, documentele acestea în extenso.

A. — *Documente din secolul al XVI-lea pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.*

1) La 8 mai 1594, Mihai Voievod (viteazul) dă un hrisov, prin care hărăzește preoților bisericii domnești de la Curtea-Vechi patru prăvălii «acelea care sînt lingă pravaliile Sfintei Troițe de la Tinichigii», lămurind că fac parte din cele opt prăvălii ce au fost făcute de răposatul Alexandru Voievod (Alexandru cel Rău 1592—1593 n. n.), «ce au fost miluit Sfînta biserică domnească». Se arată apoi mai de parte, că aceste prăvălii au fost date pe cînd era *ecleziarh* al bisericii domnești «popa Neagul cel bătrîn, care au fost slujit și de mai înainte la mulți trecuți domni bătrîni». Dar popa Neagul a abuzat de situația sa și «și-au făcut cărți ca să fie ale lui de *baștină*» astfel că, după moartea eclesiarhului Neagul, prăvăliile au fost luate de rudele sale, ca drept de moștenire, «că din popa Neagul feciori n-au rămas din trupul lui». Domnul hotărăște, împreună cu Vlădica Mihail Mitropolitul (Mihail al II-lea: 1590—1593 n. n.) ca din cele opt prăvălii, patru să rămînă *rudelor popii Neagul*, ca să fie lui *pomană*, că popa Neagul eclesiarhul încă a fost preot socotit și cinstit de către toți domnii trecuți pentru slujba ce au slujit», iar

2. *Ibidem*, f. 38 v., 39.

celelalte patru prăvălii să se dea eclesiarhului și preoților care slujesc la sfânta biserică că ei «alt venit de nicăieri nu au și totdeauna slujesc și pomenesc la sfântul jertvenic pe toți răposatii domni trecuți, ca să fie eclesiarhilor și preoților cari se va întâmpla slujitori la sfânta biserică de hrană și de ohabnică stăpînire».

Hrisovul continuă cu obișnuinții martori, apoi încheie: «ispravnic, însumi domnia mea am zis».

Și am scris eu Dan ot Buzău în orașul București, mai 8, leat 7102 (1594)³.

Din acest document, deși nu putem constata numele preoților slujitori ai bisericii domnești a Curții-Vechi la data hrisovului, putem deduce totuși, că «popa Neagul cel bătrîn, care au fost slujit și de mai înainte la mulți trecuți domni bătrîni», ar putea fi unul dintre primii slujitori ai bisericii ctitorită de Mircea Ciobanul, care o zidise sau o rezidise între anii 1546—1550.

2. La 5 mai 1629, Alexandru Vodă Iliș (1527—1529) dă un hrisov, prin care scutește de dări pe slujitorii bisericii Curții-Vechi: «dat-am domnia mea această poruncă a domniei mele acestor preoți i diaconi i grămăticii⁴ popa Borcea eclesiarhul, i popa Ivan i popa Dragul i Stanciul diaconul, și Costea grămăticul și Udrea grămăticul și Bratul grămăticul și Ștefan grămăticul de la sfânta biserică din clirosul domniei mele, din curte de la orașul domniei mele din București, hramul Buna Vestire a Născătoareii de Dumnezeu, ca să fie deacuma înainte casele lor și bucatele lor în pace și slobode de bir și de bou și de oate seacă⁵ și de vinărici și de cai de olac... pentru că singur domnia mea i-am iertat pe dinșii ca să se hodinească în zilele și în viața domniei mele.. numai ei să aibă a păzi sfânta biserică cu slujba neîncetat ziua și noaptea și să aibă a pomeni pre domnia mea și pe părinții domniei mele și pe alți răposaiți domni la sfânta și dumnezeiasca liturghie».

În Hrisov se dă apoi, mai departe, strașnică poruncă județului și celor 12 pîrgari din București, să respecte porunca domnească: «nimeni de nimic să nu-i învâluiască preste această carte». După care leagă cu greu blestem pe urmașii săi la domnie «ca să nu strice cartea domniei mele».

După ce enumeră martorii, obișnuinți la asemenea hrisoave, hrisovul se termină astfel: «Și am scris eu Lepădat logofăt în scaunul orașului București mai 5, leat 7137 (1629)⁶.

Din acest document constatăm, că la anul 1629 erau la biserică domnească a Curții-Vechi următorii slujitori: popa Borcea-eclesiarh, popa Ivan și popa Dragul preot slujitor, iar ca diacon, Stanciul diaconul. Cei patru grămăticii erau în slujba socotelilor averilor domnești, dar beneficiau și ei de scutiri ca și personalul bisericesc, deși, propriu-zis, nu făceau parte din acest personal.

3. La 14 ianuarie 1630, Leon Vodă (1629—1632) dă un hrisov de scutire preoților și diaconilor de la biserică domnească: «Dat-am domnia mea această poruncă a domniei mele acestor preoți și diaconi, anume Popa Borcea, eclesiarhul și popa

3. *Ibidem*, f. 25—25v.

4. Grămăticii erau un fel de logofeți contabili ce țineau socotelile averilor domnești sau a averilor boierilor mari. La începutul secolului al XIX-lea sau mai degrabă pe la mijlocul lui, se afla în biserică Sfântul Gheorghe Vechi o școală pentru grămălici.

Cărțile domnești se scriau de grămăticii de la biserică domnească, care se pricepeau să adauge și câteva cuvinte, după vechea datină, în slavonește.

Mai tîrziu (în special în secolul al XIX-lea), grămăticii se mai numeau și preoții care nu aveau seminarul.

5. Impozit ce se plătea pentru oile sterpe.

6. Acad. R. S. România, Ms. Rom., f. 26—27.

Ivan și popa *Dragul* și *Stanciul* diaconul din clirosul domniei mele din curtea domnească a orașului București, unde este hramul «Buna Vestirea» născătoare de dumnezeu».

Urmează, apoi, scuturile obișnuite, care se vor enumera amănunțit în altă parte din prezentul studiu.

E interesant că hrisovul a fost scris de uricariul *Năsturel*, desigur, învățatul cumnat al viitorului domn *Matei Basarab*, Udriște *Năsturel*: «Și am scris eu uri(car)iuil *Năsturel*, în scaunul orașului București, în luna lui ghenarie 14, leat 7138 (1630)»⁷.

Din acest document constatăm, că slujitorii bisericii erau aceiași cu cei indicați în hrisovul lui *Alexandru Iliși* din 1629.

4. La 11 decembrie 7141 (1632) *Matei Basarab* scutește de dări pe slujitorii bisericii *Curții-Vechi* și anume: «popa *Borcea* clisierul și popa *Ivan* și *Dragul* și diaconul *Stanciul* și diaconul *Dumitru*... iar cari se va ispiți a-i *învălu* *veridece* acela om *mare urgie* va avea de către domnia mea. Că așa este porunca domniei mele»⁸.

Din acest document constatăm, că și la anul 1632 slujitorii bisericii domnești erau tot cei din hrisovul lui *Leon Vodă* din 1630, doar diaconul *Dumitru* e în plus.

5. La 7 ghenarie 1642 *Matei Basarab* dă o carte popii *Dragului* clisierul «împreună cu altor preoți și diaconi și grămătic, care sînt în clirosul domniei mele de la București ca să fie în pace și slobozi ei și toate bucatele lor de către toți ispravnicii scaunului de la București... iar cine se va ispiți pestă cartea domniei mele, mare certare va avea de la domnia mea cum că așa este porunca domniei mele»⁹.

6. La 5 septembrie 1650, *Paisie* Patriarhul Ierusalimului întărește *cu mare blestem* milele ce s-au acordat bisericii domnești din București și preoților: popa *Fotie* clisierul, i popa *Ursul* i *Bratu* grămăticul, i *Dumitru* diaconul, ipac *Dumitru* diaconul, i *Leca*, i *Stoica*, i *Radu*, i *Enache*, i *Iorga* grămătica i *Dumitru* logofătul¹⁰.

Din documentul de mai sus constatăm nume noi de slujitori: popa *Fotie* eclesiarhul, popa *Ursul* și *Dumitru* diaconul. Poate va fi același *Dumitru* diaconul din hrisovul de la 11 decembrie 1632 al lui *Matei Basarab*. De asemenea observăm strășnicia cu care se întăreau scutirile (blestemul patriarhului *Paisie* al Ierusalimului), ceea ce însemnează că hotărârile domnești se nesocoteau foarte des de urmașii la domnie. Mai constatăm apoi deasă prezentă în țara românească a patriarhilor din Orient.

7. La 18 august 1657, *Constantin Șerban Basarab-Cîrnul* dă o carte (hrisov) către eclesiarhul bisericii *Curții-Vechi* «popa *Gheorghe clisierul*», căruia *Constantin Șerban Basarab* îi dăruiește personal un loc de vie pe lângă via domnească și a lui *Stoica Logofăt* «pentru că slujește domniei mele și curții cu direaptă slujbă și cu multă strădanie la sfînta biserică ziua și noaptea niprestan (necontentit n. n.) și roagă (pe) dumnezeu pentru domnia mea la sfintele liturghii»¹¹.

În aceeași chestiune cartea lui *Macarie, Patriarhul Antiohiei*, dată din *Tîrgoviște* în aprilie 1658¹² *popei Gheorghe* «clisiarhul de la biserică domnească din București» stăpînirea pe acest loc, despre care scrie că «acest loc de vie fusese loc

7. *Ibidem*, f. 28–29.

8. *Ibidem*, f. 27.

9. *Ibidem*, f. 34–34 v.

10. *Ibidem*, f. 33.

11. Arh. St. Buc., Mitrop. Țării Rôm., pach. 265/2, original

12. *Ibidem*, pach. 265/1, original.

domnesc sterp din zilele lui *Mihai Voievod* (Viteazul) și Șerban Voievod, iar Constantin Șerban Voievod a dăruit cu acest loc pe popa *Gheorghe* clisierul, pentru că slujește măriei sale cu direaptă slujbă... și roagă pe milostivul dumnezeu pentru sănătatea prea luminatului domn și pentru toată țara făcându-i și cartea măriei sale pe această vie».

La 3 iulie 1658, *Mihai Radu Voievod* (Mihnea al III-lea 1658—1659) printr-un hrisov dat în București¹³ dă întărire acestei danii, iar în 1674 Ivașcu Peavăț (cintăreț n. n.) și popa *Nica* «feciorii popii Gheorghe clisiarhul» vind lui Constantin mare căpitan acest loc de vie «în dealul Bucureștiului pe lângă via acestuia și a lui Răzvan Căpitanul, pe care o aveau și ei moștenire de la părinți lor, danie de la Constantin Voievod». Semnează ca martori: popa *Stoica* clisiarhul, fiul popei *Stanciul* cel bătrîn, popa *Grozea*¹⁴.

Din acest document constatăm că la biserica domnească în intervalul de la 1657 și pînă la 1674, au păstorit la biserica domnească a Curții-Vechi următorii slujitori: popa *Gheorghe* și popa *Stoica* în calitate de ecleziarh, iar popa *Nica*, *Stanciul* și *Grozea*, ca preoți slujitori.

Dintr-un document dat de *Nicolae Alexandru Voievod Mavrocordat* (1719—1730) la 21 oct. 1721¹⁵ mai aflăm, că acest loc a ajuns în stăpînirea unui oarecare *Mihai Bărbătescu*, care «a avut pricină cu *Mitropolitul Daniil* (Daniil de Aninoasa 1720—1730 n. n.), care-l pretinde a fi al Mitropoliei de la Radu Voievod».

8. La 4 februarie 1665, *Radu Voievod* (Radu Leon 1664—1669), dă un hrisov de scutiri tuturor slujitorilor bisericii domnești de la Curtea-Vechi și anume: popa *Barbu* ecleziarhul, i popa *Stoica* i popa *Sărbani*, i *Grozea* diaconul. Așijderea și grămăticilor anume: *Mihul* grămăticul, *Vlădilă* grămăticul, *Grama* grămăticul, *Nica* grămăticul, *Ivașco* grămăticul, *Bunea* grămăticul, urmează enumerarea scutirilor, recomandarea către viitorii domni de a nu-i călca această orînduială, blestem pentru cine le va nesocoti, martorii obișnuiți la hrisoave printre care se numără *Gheorghe Băleanu*, *Stroe*, vel vornic (Leordeanul) *Radu Năsturel* ș. a., cu încheierea: Și am scris eu *Dumitrașcu* ot București, februarie 4, 1713 (1665)-¹⁶.

Din cuprinsul acestui document vedem că în anul 1665 erau slujitori ai bisericii domnești: *Barbu* ecleziarhul, popa *Stoica*, popa *Sărbani* și *Grozea* diaconul. De asemenea întîlnim vechi nume românești printre grămăticii precum: *Mihul*, *Vlădilă*, *Grama*, *Bunea*, *Ivașco* și *Nica*.

9. La 31 ianuarie 1689. *Constantin Basarab Voievod* (Constantin Brîncoveanu 1688—1714) dă o carte de scutire tuturor preoților și diaconilor bisericii Curții-Vechi și anume: popa *Baldovin* clisierul, i popa *Nica*, i popa *Fote*, i popa *Dumitrașco*, i *Bunea* diaconul, i *Fota* diaconul, i *Milea* diaconul, i *Coman* dascălu, i *Stoica* dascălu, i *Vasile* dascălu, i *Mihul* grămăticul, i *Bunea* grămăticul, i *Radu* grămăticul, i *Bogdan* grămăticul, i *Sărbani* pevețul, i *Matei* grămăticul de la sfînta biserică din clirosul domniei mele de aici din curtea domniei mele din București, unde este hramul *Buna Vestire* de dumnezeu născătoarea». Urmează apoi enumerarea scutirilor și obișnuitele legăminte și blesteme, precum și martorii hrisovului printre care *Constantin Știrbei*, vel *Sluger*, și *Bunea Grădișteanu*l Vtorii logofăt.

13. *Ibidem*, pach. 265/3, original.

14. *Ibidem*, pach. 265/4, original.

15. *Ibidem*, pach. 265/6, original.

16. Acad. Republicii Socialiste România, Ms. Rom., 907, I. 29—29 v.

Și încheerea: «Și am scris eu *Tudosie* sin *Tudor Olănescu* în orașul București. Ghenari 31, leat 7197 (1689)¹⁷.

Hrisovul lui Constantin Brîncoveanu să deosebește de cele de pînă acuma, fiindcă întîlnim, pentru prima dată, scutiri date cîntăreților (dascăli, peveți), bisericii și menționați cu numele lor. Negreșit, cîntăreții (psalți, peveți) au existat și pînă acum la biserica domnească a Curții-Vechi: muzica psaltică intrase în biserica română încă de prin secolul XVI. *Dorotei* episcopul Monemvasiei, care a fost prin țara românească cu *Ieremia* Patriarhul Constantinopolului, în timpul domniei lui *Petru cel tînăr* (1558—1568) între anii 1559 și 1567, ne spune că la Curtea Domnească se afla un *iscusit dascăl* de cîntări și cîntăreți foarte buni. Cîntările de strană se făceau alternat, grecește și românește. *Dimitrie Cantemir*, ne spune că la bisericile domnești existau coruri. Și biserica de la Curtea-Vechi era biserică domnească. Bine înțeles, corurile vor fi fost psaltice, nu polifonice.

Pe timpul lui *Constantin Brîncoveanu* erau la București vestiți dascăli de cîntări, ca *Stavrinos* grecul și *Filotei* ieromonahul (român), care a scris cea dintîi carte cu note de cîntări bisericești în românește. Cartea e închinată lui *Constantin Brîncoveanu*¹⁸.

Se vede, însă, că nementionarea lor în celelalte hrisoave domnești se datora faptului, că nu li se da o prea mare însemnătate, ori, poate, erau mai puțini stabili. În orice caz nu erau cuprinși în scutiri. Din hrisov se mai constată, apoi, că a crescut numărul preoților și al diaconilor slujitorii, față de numărul celor de mai înainte. Ecleziarh este popa *Baldovin*, preot slujitor popa *Nica*, popa *Fotea* și popa *Dumitrașcu*, iar diaconi: *Bunea* și *Fota*. Cîntăreți: *Coman*, *Stoica* și *Sărban* pevețul. De asemenea numărul mare de grămăticici indică multele socoteli ce aceștia aveau de făcut la imensa avere a *Brîncoveanului*.

10. La 23 aprilie 1698, Brîncoveanu dă o nouă carte de scutiri, unde se menționează nominal numai *Fote* clisierul, probabil același popa *Fote* care la 1689 era numai preot.

Printre martorii acestui hrisov se află *Stroe Leurdeanu*, (mare vistier și autorul moral al asasinării Marelui postelnic Constantin Cantacuzino n. n.). *Mihai Cantacuzino* (ctitorul spitalului *Colțea* și al mînăstirii *Sinaia*, n. n.), și *Ștefan Cantacuzino* (vărul lui Constantin Brîncoveanu, cel care a uneltit împotriva lui Constantin Brîncoveanu, cauzîndu-i moartea și luîndu-i domnia n.n.).

Cartea o scrioă «de Isar logofăt din Ducurești» la 23 aprilie 1706 (1698).

11). La 24 iulie 1714, *Ștefan Cantacuzino* (1714—1716), dă o carte de scutiri, slujitorilor bisericii domnești de la Curtea-Vechi și anume: popa *Dumitrașco* clisierul, i popa *Bogdan*, i popa *Iane*, i popa *Radu*, i popa *Matei*, i *Gheorghe* diaconu, i *Pană* grămăticul, i *Iordache* grămăticul, i *Pirvu* Canonarhul i *Constantin* canonarh i *Nica* grămăticul sin popii *Bunii* i *Constantin* grămătic, sin popa *Bogdan*, i *Constantin* pevățul, i *Ion* pevețul, i *Bunea* pevețul, i *Negoiaș ot Oltariu* de la biserica domniei mele din Curtea Domnească unde este hramul Bunei Vestiri».

Se pare, însă, că cei scutiți abuzau uneori de bunavoință domnească și introduceau printre scutelnici și persoane străine, fiindcă vedem că în hrisov se menționează, că: «numai pă cite bucate să vor adevăra că sunt ale lor drepte să se scutească, să nu

17. *Ibidem*, f. 36—37.

18. Ionescu Gion, *Istoria Bucureștiului*, p. 538—539.

ia și bucate străine ale altora să le scutească cu ale lor că apoi nu li se va mai ține cartea în samă».

Cartea mai enumeră felul scutirilor, legământul pentru ținerea lor, blestem pentru cei ce le vor călca și martorii obișnuiți, cu încheerea: «Și s-a scris cartea aceasta în scaunul domniei mele, în București, în anul *dintii al domniei mele*, de Negoită sin Negoită logofăt ot *Tîrgoviște*. Iulie 24 leat 7222 (1714)¹⁹.

În acest hrisov întilnim nume noi de slujitori, un număr mărit de preoți, de diaconi și de cîntăreți. Mai găsim, apoi, introducerea *canonarhilor* și vedem că printre grămătici figurează fii de preoți de la biserica domnească, precum: *Nica* grămăticul *sin popii Bunii*, Constantin grămătic *sin popa Bogdan*.

12. La 30 mai 1716, Ioan Voevod (Ioan Mavrocordat 1716—1719), dă o carte de scutire pentru slujitorii bisericii Curții Vechi, nu indică, însă decît numele ecleziarhului: «popa *Dumitrașco*, clisierul, dimpreună și cu alți preoți și grămătici cari se află slujitorii sfintei biserici».

Acest hrisov este intesasant, însă, prin faptul că vorbește despre «un vad de moară cu moară făcută cu două roate aici pe apa *Dimboviței*, din sus de Curtea Domnească, împotriva băii vechi, dată și miluită de alți pravoslavnici domni ctitori ai sfintei biserici cari au început de au zidit și o au înălțat din temelie, ca să fie preoților și grămăticilor slujitori sfintei biserici de hrană și ajutor».

Se arată apoi mai departe cum «*noroindu-se apa Dimboviței...* a făcut mare stricăciune *grădinii domnești*, precum și *surpare malului unde este sfînta mitropolie*» și că din această pricină *Duca Vodă*, luînd în înțelegere cu *Varlaam* mitropolitul Țării (Varlaam de Glavacioc 1672—1698 n.n.), «*au pus de au tăiat morile de tot din temei*».

Pentru compensarea acestei pierderi, *Duca Vodă* a rînduit însă să se dea slujitorilor bisericii domnești cîte 200 *Ughi*²⁰, anual din vînzarea *vinăriciului* din dealul Bucureștiului «*pentru ca preoții sfintei biserici să nu fie lipsiți și pomana domneștilor ctitori să nu rămîna jos*».

Dar *Șerban Vodă Cantacuzino* (1678—1688), zidind *minăstirea de la Cotroceni*, a dat minăstirii cea mai mare parte din viile de pe dealul Bucureștilor, micșorînd, astfel, veniturile slujitorilor bisericii domnești de la Curtea-Veche. De aceea, pentru a li se veni în ajutor, *Constantin Brîncoveanu* împreună «cu răposatul părinte *Chir Teodosie* ce au fost *mitropolit al Țării*» (Teodosie de Veștem 1668—1672 n.n.), a redat întregul venit al *vinăriciului* din dealul Bucureștiului slujitorilor bisericii Curții Vechi. *Ioan Vodă Mavrocordat* prin hrisovul de față, întărește această danie «*ca să aibă a luaere preoții și grămăticii vinărici domnesc de la tot omul cîți vor avea vii într-acest deal*, afară din *velții* boieri i boierii *Mazilii*, *vinăriciul* domnesc, din zece vedre o vadră cu *părpărul* și *poclonul* după obicei».

Printre martorii hrisovului găsim pe *lordache Crepulescu*, vel logofăt *Pan Matei Fălcoianu*, vel vistier și *Constantin Văcărescu*.

Hrisovul e scris la 30 mai 1717 de *Lester* sin *Isar* logofăt, adică de fiul lui *Isar* cel ce a scris hrisovul lui *Constantin Brîncoveanu* din 1698²¹.

13. La 29 decembrie 1720, *Nicolae Alexandru* voievod (Nicolae Mavrocordat în a doua domnie 1719—1730), dă o carte de scutiri slujitorilor bisericii domnești

19. Acad. Republicii Socialiste România. Ms. 907, f. 30—39 v.

20. Ughi (aur) monedă de origină ungurească. 1 ughi = 200 bani vechi (galben unguresc). 1 ughi valora 1 leu și 80 bani.

21. Acad. Republicii Socialiste România. Ms. 907, f. 390 v. — 41.

pe care îi enumeră: «Bogdan clisierul, i popa *Iane*, i popa *Radu* i popa *Gheorghe* i popa *Vintilă*, i *Radu* dascălul, i *Radu* diaconul, i *Iordache* grămăticul, i *Sârban* grămăticul, i *Pirvul* grămăticul, i *Constantin* grămăticul, *sin popii Bogdan*, i *Ion* pevețul *sin popii Iane*, i *Gheorghe* grămăticul, i *Ștefan* pevețul, și *Radu* dascălul, i *Gheorghe* pevețul feciorul lui *Pană Dascălul*, i *Constantin* feciorul *popii* lui *Dumitrașco*, i *Zotea*, pevețul *sin popii Vintilă* și *Oltăreșului*, cari sunt la sfînta *biserică domnească din București*, cu hramul *Buna Vestire*».

În acest document, în afară de numărul mare al slujitorilor, găsim lucruri interesante și anume: mulți dintre grămăticii domnești sînt fiii preoților slujitori la biserica domnească sau ai cîntăreților respectivi. Astfel, *Constantin* grămăticul este fiul eclesiarhului *Bogdan*, *Ion* pevețul, (cîntărețul). este fiul *popii Iane*, *Zotea* pevețul este fiul *popii Vintilă*.

Un nume care apare în acest document și se găsește și mai tîrziu în legătură cu biserica Curții-Vechi este acela al «*Oltăreșului*», Pe un *pentecostar* grec tipărit în 1747 și făcînd parte din cărțile de ritual ale bisericii domnești, găsim, la pag. 252, următoarea însemnare: «1814 aprilie 12. Acest *pentecostar* iaste al bisericii domnești al Curții-Vechi», și semnează *Ican Oltăreșul*.

Pe un Triod, tipărit în 1686, la pag. 227, găsim: «Și am scris eu *Petre Oltăreșul* în zilele mării sale *Vodă* io *Alexandru Ipsilanti Vodă* la leat 1780».

Din faptul, că preoții și dascălii de la biserica domnească a Curții-Vechi își făceau feciorii grămălici sau cîntăreți la aceeași biserică, deducem că erau unele avantajii cari îi determinau la aceasta.

În primul rînd erau *scutirile*. Și ca să ne încredințăm ce însemnau aceste scutiri, vom spicui, din prezentul document, numărul și felul acestor scutiri: «*ca să le fie casele și bucatele ce vor avea în pace și slobode de bir mărunt de țară și de talesi și de miere și de ceară, de găleată cu fin, de dijmă de stupi și de rîmători, de oerit, de vînărici, de haraci de vel seamă, de seama a doua, și a treia, de zaharele de cară de oaste de birul oștii, de birul cailor, de birul lefilos, de rumetoriile (sic) și sataralile ce se pun pre siliști, de rînduiala vacilor și a oilor, de schimbul banilor, de galbeni, de fum, de pivniță, de vin domnesc, și de cămătărie din bucatele lor, de vama domnească, de împrumut, de podvoade, de mertice, de conace, de cai de olac, și de toate de alte dajdiile și mîncăturile, cît vor ieși peste an de la visteria domniei mele în tară*».

Ășadar, 32 dări, în afară de «*mîncăturile, cît vor ieși preste an de la visteria domniei mele*».

Negreșit, că aceste dări însemnau o adevărată robie și era foarte firesc ca poporul să fugă în locuri ascunse, prin păduri și văi, spre a nu li se mai vedea fumul, stupii, livezile, boii, finețele, oile, rîmătorii și caii, ca să plătească atîtea *podvezi, satarale și mîncături*, cum zice documentul de față.

Într-adevăr, pînă aproape de începutul secolului nostru, în regiunile de munte și deal, oamenii își aveau bordeiele sau casele lor departe de locuri deschise sau de drumuri, ascunse prin viroage, prin păduri și coclauri, ca să nu poată fi găsiți ușor pentru atîtea «*satarale și podvezi*».

Bieții oameni fugeau mai înainte de urgia Turcilor, iar acum fugeau de urgia birurilor domnilor fanarioți sau pămînteni, la care se adăugaseră în timp și «*sataralele*» atîtor boieri, mari și mici, stăpînitori ai pămîntului țării.-

În regiunile de munte și deal, nu cu prea multă vreme în urmă, bordeiele, colibe, casele de birne sau de vâlătuci, aveau, ca ferestre niște mici deschizături prin care abia putea ieși capul, astupată cu bășici de porc, chip și seamă, să pătrundă lumina prin ele, pentru că au fost vremi când se plăteau «podvezi» și pentru ferestrele cu geam, mai ales dacă erau mai multe și mai mari.

In raionul Horezu, din regiunea Pitești, este un sat numit «*la popi*» și care în prezent ține de comuna *Izvorul Rece*.

Despre acest sat, spune tradiția, că, în urmă cu 70—80 ani, avea numai vreo 20 de case, dar erau acolo 7 *preoți*. De bună seamă vor fi fost «*grămăticii*» ce se vor fi ocupat, în principal, cu munca cîmpului ca și credincioșii lor, așa cum o făceau toți preoții la sate, dar rămîneau preoți fiindcă beneficiau de unele scutiri ca: bir, prestație, zile de clacă, dispensă de serviciul militar, lucruri care contau foarte mult în necăjita lor viață.

Tot așa în comuna Oteșani — același raion și regiune — un cătun poartă numele de «*Diaconești*», pentru că, la un moment dat, erau acolo 9 diaconi pentru aceleași motive arătate mai sus.

Era, deci firesc ca slujitorii bisericii domnești de la Curtea-Veche să simtă o *adevărată descătușare prin scutirea de aceste dări*, atît de multe, de variate și de apăsătoare. Dar pe lingă aceste scutiri, Domnii mai dădeau slujitorilor bisericii locuință, îmbrăcăminte, încălțăminte, tainuri, venitul unor prăvăli, locuri de prăvălii, vaduri de moară, vii, etc.

Hrisovul de față se încheie astfel: «Și s-a scris hrisovul acesta în anul al II-lea într-o a doua domnie a domniei mele, aici în București de *Gheorghe logcfetel* za *divan* vnuc *Gheorghe Sufarul* ot *Tirgoviste* în anul de la zidirea lumii leat 7229, iar de la Nașterea Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos 1720, dechembrie 29»²².

14. *La 25 noembrie 1749, Grigore Ghica Vodă* (Grigore al II-lea Ghica 1749—1752) dă un hrisov de scutiri, în care menționează ca slujitori la biserica de la Curtea-Veche pe: «*Popa Radu* ecleziarh cu ceilalți preoți și diaconi și pe *Șarban* dascălul cu ceilalți cîntăreți și grămăticii»²³.

15. *În decembrie 1752, Matei Ghica Voievod* (1752—1753), scutește pe aceeași slujitori.

Tot așa *Constantin Cheban Mihai Racoviță*, (1753—1756), prin Hrisovul din 12 august 1753 și cel din 1754²⁴.

16. *La 20 octombrie 1758, Scarlat Grigore Ghica* voievod (în prima domnie 1758—1761) dă un hrisov de scutire slujitorilor de la biserica domnească în care menționează ca nume numai pe «*popa Andrei* ecleziarhul și pe *Șarban* Dascălul și ceilalți»²⁵. Deci în locul ecleziarhului *Radu* de la 1749 era acum *Andrei*.

17. *La 21 august 1760, Scarlat Ghica Voievod* dă un nou hrisov de scutiri, fiind acum ecleziarh al bisericii Curții-Vechi «*popa Teodosie* ecleziarhul», în locul ecleziarhului *Andrei*²⁶.

Dintr-un proces al bisericii cu *Grigore paharnicul* aflăm, că, la 7 august 1763, era ecleziarh la biserica domnească de la Curtea-Veche «*popa Filacto* ecleziarhul!»²⁷.

22. *Ibidem*, f. 38 v — 39. 23. *Ibidem*, f. 42 v. 24. *Ibidem*, f. 48.

25. *Ibidem*, f. 54. 26. *Ibidem*, f. 56. 27. *Ibidem*, f. 59.

Dintr-un act de închiriere, pe care biserica de la Curtea-Veche le-a făcut cu *Chiriac* lipscanul, la 20 august 1767, aflăm că și la acea dată (1767) ecleziarh al bisericii era tot *Filacto*.

De la această dată și pînă la începutul secolului al XIX-lea nu mai posedăm date certe asupra numelui slujitorilor de la biserica domnească a Curții-Vechi. Apar doar nume sporadice, prin acte și diverse documente, fără o înlănțuire logică a situațiilor. De aceea, urmărind ideea ce ne-a călăuzit la întocmirea prezentului studiu, vom încerca să stabilim succesiunea relativă a slujitorilor bisericii domnești de la Curtea-Veche, începînd cu anul 1594 de cînd avem primul document și sfîrșind cu ultimul document din 1789, omițînd pe *grămățici*, care nu făceau parte din personalul slujitor al bisericii domnești Curtea-Veche. Zicem succesiune relativă, fiindcă nu putem să stabilim documentar, timpul cît a servit fiecare preot, decesul și data înlocuirii lui cu altul. Luăm, însă, ca timp mediu de slujire pentru preoți, 20—30 ani, așa încît se poate presupune, că nu sîntem prea departe de o succesiune reală.

Așadar, vom încerca să stabilim acea succesiune probabilă pentru ecleziarhi, preoți, diaconi și cîntăreți, însemnînd, în dreptul fiecăruia, anul cînd a fost găsit în documente:

a) ECLESIARHII

1. Popa <i>Neagul</i> ecleziarhul	-- 1594
2. popa <i>Borcea</i> ecleziarhul	-- 1629
3. popa <i>Dragul</i> clisierul	-- 1642

(desigur e același popa *Dragul*, care în documentele anterioare era numai preot slujitor și care, se pare, că a fost imediatul succesori al popii *Borcea* ecleziarhul n.n.).

4. popa <i>Fotie</i> clisierul	— 1650
5. popa <i>Gheorghe</i> clisierul	— 1657
6. popa <i>Barbu</i> clisierul	— 1665
7. popa <i>Baldovin</i> clisierul	— 1689
8. popa <i>Dumitrașco</i> clisierul	— 1714

(desigur, e vorba de același popa *Dumitrașco*, care în hrisovul Brîncovenesc din (probabil același *Bogdan* care la 1714 era simplu preot slujitor n.n.).

9. <i>Bogdan</i> clisierul	— 1720

(probabil același *Bogdan*, care la 1714 era simplu preot slujitor n.n.).

10. popa <i>Radu</i> ecleziarh	— 1749
11. popa <i>Andrei</i> ecleziarh	— 1758
12. popa <i>Teodosie</i> ecleziarh	— 1760
14. popa <i>Hriso</i> ecleziarh	— 1789

(acesta din urmă aflat în catagrafia din 1810, cap. 8, Curtea-Veche; n.n.).

b) PREOȚI

1. popa <i>Ivan</i>	1629	8. popa <i>Dumitrașco</i>	1689
2. popa <i>Dragul</i>	1629	9. popa <i>Bogdan</i>	1714
3. popa <i>Ursul</i>	1650	10. popa <i>Iane</i>	1714
4. popa <i>Stoica</i>	1665	11. popa <i>Radu</i>	1714
5. popa <i>Șarban</i>	1665	12. popa <i>Matei</i>	1714
6. popa <i>Nica</i>	1689	13. popa <i>Gheorghe</i>	1720
7. popa <i>Fote</i>	1689	14. popa <i>Vintilă</i>	1720

(probabil același *Vintilă*, care în hrisovul de la 1714 era numai *diacon* n.n.).

c) DIACONI

1. <i>Stanciu</i> diaconul	1629	6. <i>Fota</i> diaconul	1689
2. <i>Dumitru</i> diaconul	1632	7. <i>Milea</i> diaconul	1689
3. <i>Dumitru</i> diaconul	1650	8. <i>Gheorghe</i> diaconul	1714
4. <i>Grozea</i> diaconul	1665	9. <i>Vintilă</i> diaconul	1714
5. <i>Bunea</i> diaconul	1689	10. <i>Radu</i> diaconul	1720

d) DASCALI, CINTAREȚI, PEVEȚI, CANONARHI

1. <i>Coman</i> dascălul	1689	10. <i>Ion</i> pevețul	1714
2. <i>Stoica</i> dascălul	1689	11. <i>Bunea</i> pevețul	1714
3. <i>Vasile</i> dascălul	1689	12. <i>Radu</i> dascălul	1720
4. <i>Șarban</i> pevețul	1689	13. <i>Ion</i> pevețul <i>sin popii lane</i>	1720
5. <i>Radu</i> dascălul	1714	14. <i>Ștefan</i> pevețul	1720
6. <i>Nica</i> dascălul	1714	15. <i>Gheorghe</i> pevețul	1720
7. <i>Pirvu</i> canonarhul	1714	16. <i>Zotea</i> pevețul	1720
8. <i>Constantin</i> canonarhul	1714	17. <i>Șarban</i> dascălul	— 1749
9. <i>Constantin</i> pevețul	1714		

Din cele arătate mai sus, se poate constata, pe bază de documente, că în cei 195 ani cit au trecut de la 1594 (primul document) și pînă la 1789 (ultimul document), au slujit la biserica domnească a Curții-Vechi: 14 ecleziași, 14 preoți, 10 diaconi și 17 cîntăreți diverși.

Deși aceasta nu este o situație riguros exactă, ea poate fi totuși verosimilă, dat fiind, că unii slujitori puteau servi biserica 20—30 ani în șir, cum am văzut că se spune în hrisevul lui *Mihai Voievod*, din 8 mai 1594, unde se arată, că popa *Neagul* cel bătrîn ecleziașul «*au fost slujit și de mai înainte la mulți trecuți domni bătrîn*».

B. *Documente de la începutul secolului al XIX-lea pînă la anul 1833*, cînd s-au introdus *actele de stare civilă*, prevăzute în *Regulamentul Organic*, și s-a încredințat întocmirea lor bisericii.

Secolul al XIX-lea e mai bogat în informații cu privire la succesiunea slujitorilor bisericii domnești de la Curtea-Vechi deși, la această dată, domnii își mutaseră reședința din palatul domnesc aflat în curtea bisericii, iar hrisevele sunt mai puține.

Cea dintîi informație documentară din acest timp o găsim în *catagrafia din 1810*²⁸ unde la capitolul 28, Curtea cea Veche, se arată situația parohiei și a slujitorilor bisericii Curții-Vechi. Din această catagrafie se constată că, la acea dată, parohia cuprindea: «120 case, 250 bărbați, 300 muieri — 550 suma totală. Biserica de zid, hramul Buna Vestire, cu toate deplin».

Cu privire la slujitorii bisericii, catagrafia menționează: «are doi preoți (1) *Hriso* ecleziașul (e slujitor al bisericii de la sfîrșitul veacului XVIII n.n.), 55 ani, bun, neglobit, însurat, *Ana* presbitera, fiii săi *Dimitrie*, *Grigore*, *Mihai*, *Victor*, fiicele sale *Ecatarina*, *Anastasia*, *Maria*, *Zoița*. Fecior de mirean, hirotonit de arhierul *Vrața*, *Chir Sofronie* cu blagoslovenia, Mitropolitului *Cosma* (9 octombrie 1787—12 sept. 1789 n.n.) la leat 1789.

Pe un *Minei*, al lunii noiembrie (inventar biserica Curtea-Vechi nr. 355) la pag. 60, găsim următoarea însemnare: «Această carte s-au cumpărat de popa *Hriso* ecle-

28. Alexandru Lepădatu, *Catagrafia bisericilor bucureștene la 1810*. Tipografia cărților bisericesti. 1908, p. 18.

ziarhul Curții-Vechi și este a sfintei biserici Curtea-Veche 1806 iulie 3» semnează popa *Hriso* ecleziarh.

Așadar popa *Hriso* era un ecleziarh al bisericii Curtea-Veche în anul 1806 și probabil, că a fost succesorul lui popa *Filacto* ecleziarhul, după 1789.

«*Stoica sin Petre*, 28 ani, bun neglobit, însurat, fecior de mirean, hirotonit de părintele *Vrața Chir Sofronie*, cu blagoslovenia Mitropolitului *Dositei* (*Dositei* Filitis 11 octombrie 1793 scot 1810 n.n.). La leat 1808 septembrie 22».

«*Dascăli*: Mihai sin Ioan, 34 ani, însurat, cîntă bine, cetește.

Paracliser: Ioan sin Ioan, 28 ani, cîntă bine, cetește, holtei».

Dintr-o plîngere făcută către Mitropolie de către ecleziarhul Luca, în anul 1833, aflăm că popa *Hriso* ecleziarhul a murit în anul 1832²⁹.

Din anul 1810 și pînă la 1833, nu avem date sigure asupra slujitorilor bisericii Curții-Vechi, poate erau aceeași slujitori de la 1810. Știm, doar, că la 1 septembrie 1828, a fost hirotonit preot pentru biserica Curții-Vechi, popa *Pandele* sin popa Ion, de către Mitropolitul Grigore dascălu în biserica metocol Episcopiei de Rîmnic³⁰.

În «*proiectul pentru întocmirea leșilor bisericășilor ot Curtea-Veche ce se află slujind în orînduielele slujbelor bisericăști de la 1832 Ghenarie 1*» găsim unele date cu privire la numărul slujitorilor și al salariilor ce primeau ei, fără să li se indice însă numele.

Astfel, la accea dată, biserica avea un ecleziarh plătit cu 3600 taleri³¹ simbrie anual: 3 *preoți* slujitori, cîte taleri 300 de fiecare adică 900 anual, 1 *diacon* plătit tot cu 300 taleri anual.

1 *protopsalt* idem

1 *defteriu* cu 600 taleri

1 *paracliser* 300 taleri

1 *canonarh* cu 100, adică salariile totale ale slujitorilor bisericii domnești în anul 1832 erau de 7000 taleri anual.

Proiectul e semnat din partea Mitropoliei de către «ocîrmuitorul Mitropoliei» *Neofit Rîmniceanu* și de *Alexandru Filipescu* marele logofăt al pricinilor bisericăști³².

Acest proiect a fost aprobat apoi de *Adunarea obștească* la 3 aprilie 1832, în conformitate cu art. 76 «din organicescul Regulament»³³.

Aflăm, prin urmare, că la 1832 la biserica domnească a Curții-Vechi erau următorii slujitori: un ecleziarh, 3 preoți, 1 diacon, 1 protopsalt, 1 defteriu, 1 paracliser,

29. Arh. St. Buc., *Dos. Biserica Curtea-Veche*, 1/45, original.

30. Pr. Gh. I. Negrescu, *Hirotoniile săvîrșite în eparhia Ungrovlahiei în vremea Mitropolitului Grigore Dascălu 1823—1834*, Tipografia cărților bisericăști, 1934, p. 27.

31. *Talerul* era o monedă de argint de *origină austriacă*. Valoarea talerului a variat după epoci; în 1750 un taler valora 133 parale, mai tîrziu a scăzut la 52 bani, iar pe la începutul secolului al XIX-lea un taler era egal cu 1 leu.

32. Arh. St. Buc., *Dos., Biserica Curtea-Veche*, pach. 1/43 b.

33. Ioan C. Filiti, *Principatele Române de la 1828—1834 și Regulamentul Organic*, Institutul de Arte Grafice, București (III 1934, p. 65). Regulamentul Organic limita numărul preoților, diaconilor și dascărilor, stabilind că preoții nu vor mai putea li numiți decît dintre «cei cu știință de carte, și cu prealabila autorizare a Domnului cerută prin mijlocirea Logofătului credinței. Fiecare biserică va avea un *singur* *fîrcovnic*».

În *Moldova* Regulamentul Organic stabilea numărul preoților, diaconilor și dascărilor după *numărui locuitorilor comunei*. Textele Regulamentului Organic s-au pus în aplicare la 1 iulie 1831, în Valahia și la 1 ianuarie 1832 în *Moldova*.

și 1 canonarh. Nu ni se indică, însă, numele lor, așa cum am arătat. Le vom afla mai târziu.

Este, totuși, interesant de știut, cum s-a ajuns la *salarizarea* personalului bisericesc dela biserica domnească a Curții-Vechi, care înainte se întreținea din *dotății* domnești, din diverse *scutiri* și, în primul rând, din veniturile *vinăriciului*. Iar pentru a ilustra mai bine însemnătatea acestor *dotății*, *scutiri* și venituri, le vom enumera pe cele mai de seamă, așa cum sînt ele trecute în hrisovul lui *Ioan Gheorghe Caragea Voevod*. (1812—1818), din anul 1813 luna februarie³⁴.

«Lucrurile cele de suflet folositoare se pot arăta și cunoaște de toată obștea *prin faptele săvîrșite de către blagocestivii domni asupra sfintelor și dumnezeieștilor locașuri de aici din orașul domniei mele București*. Însă cea din curtea domnească veche, *biserica de jos* unde se cinstește și să prăznuiește hramul *Bunei Vestiri* și biserica din curtea domnească *cea nouă*³⁵, unde să cinstește și prăznuiește hramul sfintei *mare mucenice Ecaterina*»³⁶.

În continuare, *Ioan Gheorghe Caragea*, arată în hrisovul său c-a cercetat toate *cărțile* de danii făcute bisericii Curții-Vechi de către vechii domni, pe care el le întărește și le întregeste cu noi danii.

Pentru biserica domnească de la *Curtea-Veche*, *Caragea* rînduiește cîte 100 *taleri anual* din banii vămilor pentru «*mirul sfintei biserici*», 20 de *taleri* pentru hrană, 61 *taleri rădicătură de la visterie de oierit*, 150 de *taleri*, din slujba vorniciei ot sud Ilfov», 171 *taleri* de la *Trei Scaune* (măcelării) *ce sunt de mai înainte date cu scrisoarea la clirosul bisericii domnești*, 20 *taleri* pe lună cheltuiala bisericii și *încă să aibă a scuti preoții i dascălii i grămăticii*, una sută trei zeci vite cînd să va întimpla văcării». Mai departe continuă: 150 *taleri* anual din vama Ploestilor, *pentru locul* ce l-au avut *împrejurul pușcării* și s-au luat de s-au băgat în curtea pușcării cînd s-au făcut înnoire pușcăriilor».

Trecînd la veniturile realizate din *vinărici*, hrisovul lui *Caragea* vorbește de *vinăriciul* din Dealul Bucureștilor «i *grădinile din București*, împreună cu celelalte dealuri ce se vinăricesc în sud Ilfov, i *Vlașca* i *Copăcenii* i *Prundul* i *Curmătura* și *Căpșuna*».

Stabilește apoi prețul pe *vadra de vinărici* cîte 4 bani, la care se adaugă *poclonul* «să-l dea de toată *vadra* cîte un *ban* împreună și cu *părpărul*».

Hrisovul stabilește apoi hotarul dintre viile cu *vinărici domnesc* și cele cu *vinărici* pentru «*besericași*», precum și acelea cu *vinărici* «ce are a lua *Sfînta Mitropolite*». Mai departe se arată, că după vechiul obicei, de sfintele Paști, preoții, diaconii și grămăticii bisericii domnești «să aibă a lua *postavuri* de 3 *maici* (sic) *săiu felendris i bricles* cît și *cizme* i *papuci* de 4 ori într-un an». Apoi se mai ho-

34. Arh. St. Buc., Ms. 77, f. 18 v. — 20.

35. De la anul 1774 Curtea-Veche nu mai era de locuit. De aceea *Alexandru Ipsilanti*, în luna martie 1775, pune să se zidească Curtea domnească *cea nouă* de la Mihai Vodă. De atunci Curtea domnească din mijlocul orașului s-a numit *Curtea cea veche*, spre deosebire de cea de la Mihai Vodă, care s-a numit *Curtea cea nouă*.

36. Din lucrarea d-lui G. D. Florescu, *Vechiul București*, 1935, p. 34, aflăm, că biserica aceasta care se numea *Sfînta Ecaterina* era în incinta fostei curți domnești din Dealul Spirei numită *curtea nouă*, iar după incendiul din 1812, care a mistuit-o, *curtea arsă*. Biserica a fost paraclisul fostului palat, zidit de *Alexandru Ipsilanti* în 1775.

Borroczyn, în planul său dintre 1849—1852, ne mai amintește de ea, probabil, în completă ruină la acea dată. În *stampele*, editate de către cunoscutul evocator al vechiului București, locotenent colonel Dimitrie Papazoglu, se află una reprezentînd: *Lupta pompierilor în Dealul Spirei la 1840*. Acolo se pot vedea zidurile în ruină ale dispărutei biserici *Sfînta Ecaterina*.

tărăște 700 taleri anual *chiriile* locurilor domnești afierosite bisericii, iar valoarea *vinăriciului* «cînd îl vinde» 6000 taleri.

Sumele acestea de bani, continuă hrisovul, se vor împărți la toți slujitorii bisericii «după deosebita foaie *pecetluită de domnia mea*, dîndu-se fiecăruia *după slujbă și îndeletnicire*».

Hrisovul cuprinde apoi obișnuții martori, printre care găsim pe: *Grigorie Brîncoveanu* vel vistier, *Constantin Filipescu* vel ban, *Grigore Ghica* vel logofăt de țara de sus, *Mihalache Suțu* vel spătar și alte însemnate pentru istoria Țării Românești în secolul al XIX-lea.

Hrisovul se încheie astfel: «Și s-au scris hrisovul acesta la anul de la Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos 1813 februarie 15 de *Chiriță logofăt de divan*».

După cum se vede aceste dotații depășeau cu mult salariile fixate în «*proiectul pentru întocmirea lefilor bisericășilor ot Curtea-Veche*», despre care am vorbit.

Dar să continuăm cu cercetarea cauzelor, care au dus la desființarea daniilor și în special a venitului *din vinărici*.

Dintr-un raport adresat Mitropoliei de la 1 noembrie 1833, de către ecleziazarul *Luca* de la biserica domnească a Curții-Vechi³⁷, constatăm, că problema *vinăriciului* și a veniturilor realizate din această dotație a dat naștere la multe abuzuri și la multe plîngerii adresate de către credincioși atît Mitropoliei cît și «*Departamentulul pricinilor bisericesti*».

Probabil că toate aceste lucruri, ca și noua orînduială a Regulamentului Organic, au grăbit *desființarea vinăriciului*, fiindcă în raportul de mai sus ecleziazarul *Luca* arată Mitropoliei că «mila *vinăriciului* din leat 1830 este știut de toată boierimea, că pentru neapăratele cheltueli ale Țării s-au luat *de către cinstita vistierie* și nouă nu ni s-a dat *nicio para* pe acel an».

«În leat 831 *desființîndu-se vinăriciul, prin necurmatele jâlbi către stăpînire înalt Excelența Sa* deplin împuternicit prezedent cunoscînd prin hrisoave dreptățile noastre ne-au miluat cu *taleri 5000*, care-i bani eu iarăși *hrisoavelor domnești urmînd i-am împărțit clirosului bisericii*».

Se arată mai departe, în raport, că prin neconținutele sale jâlbi (ale lui *Luca n. n.*), *Excelența Sa* (este vorba, desigur, de generalul Paul Kiseleff, care pe vremea protectoratului rusesc, 1821—1834, a dat dovadă de multă înțelepciune și grijă față de nevoile obștești ale țării n.n.). «*Cunoscînd dreptățile bisericii domnești*, mai virtos prin proiectul cinstitei *obștești adunări*, milostivîndu-să întărește ca de la cinstita vistierie pe tot anul *pentru desființarea vinăriciului* să-mi sloboază lei 12.000 din care bani prin *chibzuirea stăpînirii bisericesti* și prin foaie numită *să despărtă taleri 7.000 în lefile bisericășilor*, rămîniînd taleri 5.000 pe seama bisericii».

Așadar, *din cauza abuzurilor*, s-a desființat *vinăriciul* și s-a compensat printr-o subvenție dată de stat de 12.000 taleri anual, din care să se întreție slujitorii bisericii și să se preîntîmpine nevoile ei.

În *proiectul* supus Adunării Obștești la 3 aprilie 1832 «*pentru ajutorul ce să cuvîne a să da bisericii Curții Vechi*»³⁸, găsim următoarea expunere de motive:

«*Art. I.* — Biserica Curții Vechi fiind biserică domnească unde și de acum înainte se orînduiește *ungerea domnilor* va fi despăgubită *pentru desființarea ve-*

37. Arh. St. Buc., Dos. *Curtea-Veche, pach. I, Doc. 45*, original.

38. *Ibidem, Doc. 43 c.*

nitului ce avea din milele *vinăriciului* și ajutată *de către stat*, spre a se putea ținea după cuviința *unei catedrale*»³⁹.

«Art. II. — «Suma de lei 12.000 să va răspunde pă tot anul din *vistierie* prin știrea departamentului pricinilor bisericesti în *primirea ecleziarhului* după vremi și ecleziarhul este dator să-i întrebuițeze cu bună cumpănire în plata slujbașilor, i celelalte trebuințe ale bisericii, urmînd în trebile epistășiei sale după povățuirile atît a preosfinției sale părintelui *Mitropolitul Țării* cît și a *logofătului pricinilor bisericesti*, care de îndatorirea a trebuințelor sale va avea cea mai de aproape privighere asupra socotelilor venitului bisericii, spre a se putea ținea totdeauna *această catedrală* în cea mai bună și mai cuviincioasă orînduială.

Prezidentul obșteștii adunări

Ocîrmuitorul Mitropoliei

Neofit RîmnicEANU.

Prin *această hotărîre a obșteștii adunări* se pune capăt deci, în chip oficial, *vinăriciului* și celorlalte *privilegii* și dotații speciale de salarizare ale clerului de la biserica domnească a Curții-Vechi, stabilindu-se și pentru acești slujitori salarii fixe bugetare din vistieria statului. Cu acest prilej s-a fixat și numărul slujitorilor acestei biserici.

Urmărind acum mai departe succesiunea preoților bisericii Curții-Vechi lucrul este mult ușurat de unele dispoziții cuprinse în Regulamentul Organic și anume:

a. Introducerea condicilor de venituri și cheltuieli la biserici, cu indicarea personalului slujitor și salarizarea lui.

b. Introducerea *registrelor de stare civilă* și darea lor în grija bisericii⁴⁰.

PREOȚII SLUJITORI AI BISERICII DOMNEȘTI A CURȚII-VECHI DIN BUCUREȘTI 1833-1900

Cercetînd condicile de stare civilă (botezați, cununați, înmormîțați) ale bisericii Curții-Vechi, pe anul 1833, constatăm că, la acea dată, erau slujitorii ai bisericii următorii preoți: popa *Gheorghe*, popa *Tudosie*, popa *Pandele* și popa *Costea*, (acesta din urmă cu o singură semnătură). Începînd cu luna octombrie, a aceluiaș an, semnează preoții: *Gheorghe*, *Pandele*, *Dumitru* și *Avram*.

Deci nu mai apar preoții *Tudosie* și *Costea*. Poate muriseră sau se transferaseră între timp.

În anul 1834 rămîn numai *trei* preoți: popa *Pandele*, popa *Dumitru* și popa *Avram*. Popa *Gheorghe* nu mai apare.

39. Biserica Curtea-Vechi a fost socotită *catedrala* pînă spre sfîrșitul secolului al XIX-lea.

40. Ioan C. Filitti, *op. cit.*, Cartea II-a, Titlu II, Cap. IV, p. 276 și 278, stabilește că «*coincide cu acturile civile sa se fie cît va sta cu puțință întru cea mai bună orînduială, înfelegindu-se în acest scop logofatul bisericesc cu episcopii eparhioși*».

Chestiunea introducerii actelor de stare civilă, lasată de Regulamentul Organic pe seama preoților, a întîmpinat multe greutăți. *Neștiința de carte a preoților* era marea cauză a piedicilor.

Kiseleff invitase pe *Mitropolitul Neofit* la 23 iulie 1831 să ia măsuri ca în noiembrie următor registrelor de stare civilă să poată fi distribuite și să se dea instrucțiuni protopopilor și preoților. La 10 sept. 1832 *Kiseleff* se vede din nou nevoit să cheme pe *Mitropolit*, cerîndu-i să deschidă *cît mai grabnic seminarul*, spre a se ridica *nivelul cultural* al clerului.

Alcătuirea condicilor de stare civilă pentru 4000 de biserici din Țara Românească a costat 8800 lei vechi.

Numărul preoților se va reduce la *unul de sat*, afară de satele cu mai mult de 200 familii, unde vor fi doi.

Pe un *Minei grecesc* al luni *Octombrie* (inv. bis. Curții-Vechi nr. 420), găsim scris pe copertă următoarea însemnare: să se știe cum s-a cutremurat pământul întru care zic oamenii cei mari, că a fost al doilea după cel mare între care s-au despicat munții și dealurile și să se știe că am scris eu *Ioniță Logofăt 1829 noembrie 22*. *Ioniță Logofăt* feciorul popii *Gheorghe* ot *Curtea Veche*. Așadar, popa *Gheorghe* era la biserica domnească a Curții-Vechi încă din anul 1829 și, probabil, cu mult înainte.

Iar pe de altă parte, *Minei* pe septembrie — inventar Biserica Curtea-Veche nr. 410, p. 196 — găsim însemnarea ce urmează: «să se știe de cînd a ieșit preotul *Gheorghe* de la Curtea-Veche, 1833—sept. 30».

Așadar, spre sfîrșitul anului 1833, popa *Gheorghe* pleacă de la biserica domnească a Curții-Vechi. Și, într-adevăr, el nu mai apare ca semnatar pe condicile de stare civilă ale anului 1834.

Se poate presupune, că cel de al patrulea preot de la Biserica Curtea-Veche, a fost transferat, pentru a se pune în aplicare hotărîrea Obșteștei Adunări din 1832, care stabilea, pentru biserica domnească a Curții-Vechi, *trei preoți*.

Începînd cu anul 1835 se introduc la biserici condicile de *venituri* și *cheltuieli*, cu indicarea personalului slujitor și salarizarea lui. Astfel:

În anul 1835 aflăm ca slujitori ai bisericii⁴¹ următorul personal bisericesc: popa *Dumitru*, popa *Pandele* și popa *Avram*, *Teodosie*-Defteriu, *Ioan* psaltul și paracliserul *Pavel*.

Spre sfîrșitul anului 1835, apare un nume nou printre slujitorii bisericii domnești și anume superiorul bisericii, *Luca*, ecleziarhul⁴². Dintr-un *raport* al acestui ecleziarh, adresat către Mitropolie⁴³, constatăm, că în anul 1833 era ecleziarh al bisericii domnești de la Curtea-Veche tot *Luca*. (Probabil, că în anul 1835 el a apărut numai scriptic în condica de cheltuieli a bisericii, n. n.). În acest raport ecleziarhul *Luca* vorbește și de antecesorul său, care a fost bătrînul proim ecleziarh popa *Hriso*, despre care știm din altă parte, că a fost hirotonit de Mitropolitul *Cosma* la leat 1789. Mai deducem tot din acest raport, că popa *Hriso* a decedat la sfîrșitul anului 1832 sau la începutul anului 1833.

Se pare, însă, că după anul 1828, popa *Hriso* rămăsese numai *proim* ecleziarh, cum îl și numește de altfel *Luca* în raportul său, iar postul de ecleziarh efectiv l-a îndeplinit tot ecleziarhul *Luca*. La aceasta ne îndreptățește următorul fapt: în *catastivele* bisericești de scutiri și de cei care au plătit «sfertul sfîntului *Dumitru* cite *trei taleri*» din plasa de sus București, precum și de cei ce au dat «*plata ploconului Sfinților împărați, cite taleri 10, și două costande și jumătate*» găsim că, după enumerarea preoților scutiți sau plătiti, semnează aceste *catastive*, începînd cu 23 aprilie 1828, ca ecleziarh al bisericii domnești a Curții-Vechi, *Luca* ecleziarhul⁴⁴.

În anii 1836—1837 același personal. Spre sfîrșitul anului 1837 moare ecleziarhul *Luca*. La închiderea socotelilor pe anul 1837⁴⁵ găsim următoarea însemnare: «*lei 656* ce au rămas asupra *răposatului* ecleziarh *Luca* și pentru care s-au înaintat raportul logofeției către Măria Sa cu nr. 1618 spre a i se ierta pentru *slujbele ce au jertfit răposatul*». În dreptul semnăturii sînt adăugate aceste cuvinte: «*Rămin*

41. *Condica de cheltuieli a Bisericii Curtea-Veche, pe anul 1935*, f. 1.

42. *Ibidem*, f. 3.

43. Arh. St. Buc., *Dos. Biserica Curtea-Veche, pach. 1, Doc. 45*, original.

44. Arh. St. Buc., *Mitropoia Țării Românești, D VI 9*, 10, 12, 19, 20.

45. *Condica de cheltuieli a Bisericii Curtea-Veche*, (1837), f. 10.

deschiși pină la deslegarea Măriei Sale». Pe verso: «S-a aprobat scutirea pentru toată suma».

Din cele arătate mai sus, se constată, deci, că ecleziarhul *Luca* a fost conducătorul bisericii domnești *nouă ani* (1828—1837). Luind conducerea bisericii de la Curtea Veche, el poartă, în 1833, un lung proces cu *Moise Ovreiu*⁴⁶ pentru locul *paraclisului* din palatul domnesc al Curții-Vechi, cotropit de *Moise Ovreiu*. Cu acest prilej aflăm, că acest *paraclis* era cuprins în aripa de apus și miazănoapte a palatului domnesc, unde este astăzi str. *Soarelui* și avea hramul *Sfintului Ion Botezătorul*. Acest loc a fost cîștigat de ecleziarhul *Luca*, care și-a luat obligația de a reface *paraclisul*. Se vede, însă, că ecleziarhul *Luca* nu și-a ținut cuvîntul, fiindcă la 15 ianuarie 1834, el a fost reclamat de către mahalagii la Mitropolie și Departamentul pricinilor bisericești⁴⁷ «*că părintele Luca ecleziarhul, zidește chilii pentru biserică și a vîndut acest loc al paraclisului, drept taleri 4.000, înstrăinîndu-l fără nici un cuvînt pravilnic și neunit cu altă pildă în acest prințipat*». Mahalagii se simt ultragiați în pietatea lor și cer ca «*niște efori ce sîntem celor bisericești, să se trimită cercetare la fața locului, spre a se constata «noile zidiri, vînzarea sfintului locaș al paraclisului și starea bisericii cei mari*».

În ceea ce privește «*starea bisericii cei mari*» o deducem dintr-o altă reclamație făcută de mahalagii către Mitropolie, în care aceștia îl acuză pe ecleziarhul *Luca* de mai multe abateri⁴⁸, în cele bisericești și gospodărești.

Ecleziarhul *Luca*, apărîndu-se de aceste învinuiri, acuză, la rîndul său, pe reclamanți, că sînt *sîrbi și greci*, că se amestecă în cele bisericești, fără să aibe căderea s-o facă. Că «*buiurdisesc divanul cu jâlbi mincinoase*», că el (ecleziarhul n. n.), «*și-a paradosit socoteala la sfînta Mitropolie și la marea logofeție bisericească*». «*Că printre jăluitori este și Enache*» fiul *răposatului* bătrîn proin ecleziarh *popa Hriso* și pricinuitorul aceștii turburări, pentru că, adaugă *Luca*, lui *Enache* i s-a luat din mînă *Pangarul* bisericii, pe care, în trecut, îl administrase tatăl său proin ecleziarhul *popa Hriso*. După o lungă dezvinovățire, ecleziarhul *Luca*, trece la acuzații împotriva mahalagiilor reclamanți, spunînd că *dacă aceștia ar fi evlavioși, cum pretînd «trebuia această evlavie să fi avut-o atunci cînd au cuprins locul sfîntei biserici cel hărăzit de domn și și-au făcut nămeștii pă dînsul. Și ar trebui să cunoască păcatul ce-l fac cînd toate spurcăciunile și murdălicurile le aruncă în curtea sfîntei biserici de merge putoarea și înlăuntru (bisericii), de lăturile ovreilor care prin spargerea zidului turnîndu-le curg pe lîngă scara sfîntei biserici. Asemenea și cînd ca într-un obor bagă cete de care de buți și le țin pină le vînd la musterii, ca într-o piață și vitele fac murdălic pină (la) scara bisericii. Asemenea și tot felul de poveri avînd porțițe răsuflete prin curtea bisericii de cară, călcînd mormintele creștinilor, preste care morminte fac și varnițe de-și fac mermeturile caselor lor. Și acestea le urmează, ca să-și ție curțile lor curate. Mărturisească singuri ei de sint acestea toate adevărate și să sloboază de sub zapful lor și toate odoările i argintăria sfîntei biserici domnești*»⁴⁹.

Din acest raport de apărare al ecleziarhului *Luca*, deducem că după mutarea reședinței domnești din curtea bisericii, starea de curățenie a sfintului locaș și a curții lui sufereau, că în curtea bisericii erau morminte, adică era cimitir.

46. *Dosar*, diverse, *Doc. 109*.

47. *Dosar A*, (1844) diverse *Doc. 14*.

48. *Arh. Stat. Buc. Biserica Curtea-Veche, pach. I, doc. 45*, original.

49. *Ibidem*.

De la 1829—1846, — pe timpul protectoratului rusesc biserica domnească a Curții-Vechi a fost dată deservirii rusești pentru cult pe timpul lui Kiseleff. În curtea bisericii s-au îngropat, sporadic, ofițeri și demnitari ruși, care apoi la 1856 au fost scoși și depuși într-o groapă în curtea bisericii.

Cu prilejul săpăturilor arheologice, făcute în curtea bisericii, între anii 1953—1954, s-au scos osemintele și s-au pus — prin grija actualilor preoți ai bisericii — într-o groapă comună cu celelalte oseminte, găsite în fostul cimitir al Curții-Vechi, unde se mai îngropaseră, între timp, preoții decedați ai bisericii și enoriașii respectivi.

La reînhumarea osemintelor s-a făcut o slujbă religioasă și s-a pus o cruce de marmoră, cu o inscripție, ca mărturie pentru această înfrățire a osemintelor.

De la anul 1866 nu s-au mai făcut îngropări în curtea bisericii domnești⁵⁰.

În curtea bisericii s-au găsit două pietre de mormint cu inscripții. Una este piatra de mormint a unui domnitor al consulatului rusesc *Nicolae Ostrovici Durighin*, avînd pe piatra funerară următoarea inscripție: «Aici repauzează dreptul *Nicolae Ostrovici Durighin*, care a slujit în cinul secretariatului consulatului rusesc din Valahia și Moldova, în București, săvîrșitu-s-a din viață în anii tinereții la 3 martie 1845».

A doua piatră funerară a fost pe mormîntul unei tinere *Elena Anghelovici*, despre care se spune în inscripția funerară, că s-a căsătorit la vîrsta de 13 ani și a murit din naștere, la vîrsta de 19 ani. Placa funerară poartă data de 1858.

Urmărind acum mai departe succesiunea slujitorilor bisericii Curții-Vechi, găsim, în 1838, același personal bisericesc, care era în 1837, cu singura deosebire, că ierodiaconul *Damaschin* a devenit acum ieromonah, iar în postul de diacon — ocupat în 1837 de *Damaschin* — apare diaconul *Teodor*, iar ca paracliser *Niculae*, în locul paracliserului *Pavel*.

În anul 1839, aceiași preoți, iar în locul diaconului *Teodor*, apare diaconul *Anton*. Dintr-un ordin (nr. 744/1841), al Departamentului Credinței, aflăm că la intervenția ecleziarhului bisericii, s-a aprobat de către Departamentul mărirea salariului acestui diacon de la 800 lei anual la 1000 «văzînd rîvna și îndeplinirea ce păzește diaconul *Anton*»⁵¹.

În anul 1839 spre sfîrșit, în locul protopsaltului *Tudcrache* — care, poate, decedase — e menționat protopsaltul *Filip Mosc*.

În anul 1840, aceiași preoți și diaconi, dar un dețieriu nou, *Costache Casian*. Spre sfîrșitul anului 1840 apare un nou ecleziarh (probabil, că după moartea ecleziarhului *Luca* în 1837, nu se mai numise un ecleziarh titular n. n.) și anume *Ioan* ecleziarhul. În condica de cheltuieli a bisericii⁵² găsim următoarea însemnare: «Părintelui ecleziarh *Ioan*, leafa pe 4 luni septembrie—decembrie de cînd s-au întărit în postul ecleziarhiei prin ofișul Măriei Sale lui *Vodă*, nr. 543, lei 1200».

50. Profesor *Negulescu*, *Regulamentul Organic al Moldovei*, Vol. I, p. 243: «Prin *Regulamentul Organic* — anexa lit. F, partea II-a Secția II-a art. XL — se stabilea, că: «Îngroparea morților alături de căpîndărea orașului fiind înăpărată la ținerea curajeniei aerului, nici o îngropăciune nu se va mai face lingă bisericile orașului. Drept accia în 3 sau 4 părți a orașului și la depărtare de 200 stînjei (aproximativ 450 m. n.n.), cel puțin de marginea sa, vor fi locuri hotărîte pentru îngropare».

51. Arh. St. Buc., *Biserica Curtea-Vechi, pach. I, doc. 49*.

52. *Condica de cheltuieli a Bisericii Curtea-Vechi 1835—1-55*, p. 22 v.

În anul 1841 aceiași slujitori, dar un nou *protopsalt*, protopsaltul *Anton Pann*, venit prin transferare de la biserica Albă după moartea protopsaltului *Filip Mosc*⁵³.

În anii 1842—1843, aceiași slujitori, cu excepția defterului Costache Casian, în locul căruia vine acum defterul Ștefan.

În anul 1844 se face o schimbare mai însemnată. În locul ecleziarhului Ioan — demisionat sau decedat — vine, în luna aprilie 1844, *Arhimandritul Visarion*, iar în locul protopsaltului Anton Pann, pitarul *Ioan Mihulescu*⁵⁴.

În anul 1845, același personal bisericesc, cu un psalt nou, probabil pentru grecește, *Ioan Codridis*. La 20 octombrie 1845, apare ca slujitor preotul *Ioan Porumb* de la *Craiova*, așezat la biserica Curții Vechi prin *pitahul* părintelui mitropolit cu 128 lei leață în locul preotului *Avram*, despre care Mitropolia zice ca să fie mutat «la altă biserică mai ales că nici hirotonia nu iaste pă această biserică»⁵⁵.

În același an, 1845, Mitropolia orînduise ca și ieromonahul *Damaschin*, să fie luat de la biserica Curții-Vechi, dar în urma unei plîngeri făcute către Mitropolie⁵⁶ de către *Damaschin*, Mitropolia revine asupra deciziei sale, iar ieromonahul *Damaschin* rămîne pe loc.

În anul 1846, slujitorii sînt aceiași, afară de protopsaltul *Mihulescu* (decedat sau transferat), în locul căruia apare ca *protopsalt* fostul psalt *Codridis*.

În anul 1847, (anul arderii bisericii Curții-Vechi) preoții sînt aceiași.

În locul vechiului diacon *Anton*, apare însă acum *diaconul Nicolae*, iar în locul protopsaltului *Codridis*, protopsaltul *Daniil*. Începînd din luna octombrie, același an, găsim un preot nou, preotul *Andronie* (probabil, ieromonahul *Damaschin* murise sau îi fusese dată «mica egumenic», (pe care o ceruse)⁵⁷.

Din anul 1847, ne-a rămas o plîngere adresată de către *Arhimandritul Visarion*, ecleziarhul bisericii Curții-Vechi, (către domnul *Gheorghe Bibescu* n. n.), în care arată starea bisericii și a curții ei în acea vreme⁵⁸.

Pentru documentare, alegem cîteva pasagi din acel raport: «*Catedrala Curții-Vechi*, din dumnezeiasca pronie, și în a treia oară s-a mîntuit prin o deosebită minune de grozava ardere. Acest sfînt locaș de atîtea focuri arzînd *deasupra și afumîndu-se înlăuntru*, n-a suferit atîta vătămare cît (a suferit) în toată cealaltă vreme de nelegiute și fără frica lui Dumnezeu vecinătate, care produce atîta necurățenie în curtea bisericii din circiumile și spițăriile (din jur), și atîta putoare vătămătoare lăcuiitorilor poliției (orașului, mahalalei n.n.), încît ori cine poate să mărturisească că nicăierea nu s-a văzut atîta spurcăciune cît împrejurul acestui sfînt locaș, care a slujit ca singur jărtfelnic alîtor inimi domnițoare». Arată mai departe, «că pîrjolul focului (1847) a mistuit aceste focare de infecție. Cere domnitorului să se lărgească curtea bisericii, pe care *Hangherliu* (Constantin Hangherliu Vodă n.n.) «cel fără de inimă, a strîmtoară-o într-atîta încît nici morții nu mai au unde să se îngroape». *Visarion* arată, apoi, că în felul acesta, biserica va fi cruțată de murdăria circiumilor, care erau pe aceste locuri înainte de focul din 23 martie 1847 și care constituia o impietate pentru biserică.

Domnitorul aprobă cererea ecleziarhului și ordonă *logofătului bisericesc* să le aducă la îndeplinire.

53. Cf. Pr. I. Dărvărescu, *Arhimandritul Visarion*, în *Glasul Bisericii*, nr. 10—11/1957, p. 702.

54. *Ibidem*. 55. *Dos. I (1844 Dic.)*, *Doc. 6 v.* 56. *Dos. I (1845)*, f. 1.

57. Cf. Pr. I. Dărvărescu, *op. cit.*, p. 703.

58. Arh. St. Buc., *Biserica Curtea-Vechi*, I:66.

Cu 14 ani în urmă ecleziarhul Luca se plînsese de aceeași murdărie, care domnea în jurul bisericii.

Nu trebuie să ne închipuim însă, că aceasta era ceva calculat. Într-adevăr, pe vremea cînd Domnii locuiau în palatul domnesc din curtea bisericii, zidurile curții palatului se întindeau pînă în apa Dimboviței, adică la o distanță destul de mare de biserică. După mutarea reședinței domnești, însă, *Constantin Hangherli Vodă*, a parcelat terenul fostei curți domnești, și, din lăcomia ciștigului, nu a lăsat în jurul bisericii decît un teren foarte îngust. «*În dosul bisericii în destul este trei stînjeni*» (6 metri), zice hrisovul lui Hangherli⁵⁹. Întrucît, însă, centrul comercial și simburile orașului au fost de la început lingă curtea domnească, era firesc ca «*spî-făriile*» și «*cîrciumile*», cum zice Visarion, să se fi aflat în imediata apropiere a bisericii. La acestea se mai adaugă și faptul că, vis-a-vis de biserică, era vestitul han al lui «*Manuc Bey*».

Despre acest han, spun cronicarii vremii, că avea o curte cu un specific și un «pitoresc» de murdărie, cum numai în Orient se putea găsi. Printre nenumăratele *chervane* venite cu mărfuri din peninsula balcanică și din Ardeal, și poposite în curtea hanului, se mai întreceau, într-un neînterupt «dute-vino» cai, boi, oi, porci și mai ales orătănii: gîște și rațe, care, împreună cu porcii se bălăceau în gropile mocirloase din curtea hanului sau în apa Dimboviței care curgea pe lingă han.

Hanul acesta fusese construit în anul 1808 și a durat pînă la 1860. Așadar, pe vremea ecleziarhului Luca, în 1833, și a ecleziarhului Visarion în 1847, «eflorescența» murdării, din curtea hanului Manuk, putea împrăștia, pînă în curtea și înlăuntrul bisericii «*odorile*» și specificile sale miasme. Se mai pare, apoi, că înșiși slujitorii bisericii domnești înlesneau unor negustori vînzări de mărfuri în curtea bisericii, ceea ce a determinat, în anul 1862, intervenția Departamentului Credinței⁶⁰ prin care se cere *Arhimandritului Visarion*, ecleziarhul bisericii «*să desființeze din curtea bisericii magazinele celor ce fac speculă* cu rogojini, funii, ălbii, lopeți etc. și țin curtea în *necurătenie*». Departamentul Credinței intervine în aceiași chestiune și în anul 1863⁶¹. Din acestea reese, prin urmare, și oarecare complicitate a conducerii bisericii din vremea aceea.

În anii 1848 și 1849 personalul slujitor al bisericii domnești este același din anul 1847.

Anul 1850. moare preotul Pandele. Preoteasa văduvă *Luzandra*, face plîngere Mitropolitului Neofit⁶² implorîndu-l să-i facă o pensie pentru ea și *pentru cei opt orfanî*, rămași pe urma răposatului. Cererea este aprobată de Mitropolie și se acordă preotesei văduve o pensie lunară de 50 lei⁶³.

Tot în acest an fostul protopsalt *Daniil*, este făcut ierodiacon.

Anul 1851. Preoți slujitori sînt numai doi: ecleziarhul Visarion și preotul *Androne*, paraclisier și protopsalt, tot cei din anii precedenți. Se schimbă însă diaconul. În locul ierodiaconului Daniil (făcut ieromonah n. n.), apare diaconul *Spiridon*.

Diaconul Spiridon, viitorul superior (ecleziarh), al bisericii domnești de la Curtea-Veche, s-a născut în București, în anul 1828 și era fecior de preot. După ce a terminat seminarul Mitropoliei, a fost trimis, împreună cu alți tineri în anul 1845 la școala teologică din Rusia, urmînd doi ani cursurile seminarului din Chi-

59. Dos. A (1841). Doc. 12. (6). Ord. nr. 23 232, din 28 nov., 1862.

61. Ord. nr. 10.277, 1853. 62. Dos. I (1845). Doc. 4.

63. *Condica de cheltuieli a Bisericii Curtea-Veche, 1850*, p. 40 v.

șinău, iar de aci în 1847, a trecut la seminarul din Moscova. Din cauza climei s-a îmbolnăvit și în 1850 s-a întors în țară. În legătură cu aceasta, arhiepiscopul *Irinarh* al *Chișinăului*, scria Mitropolitului *Nifon*: «Că prea sfântul sinod, cu decretul 2/21 dechembrie 1849 au poruncit, ca pă însemnatul școlar Spiridon Bădescu, cel ce s-a arătat, după slăbiciunea sănătății, fără bună nădejde de a urma învățătura, să-l slobode din seminarul *Moscovei* și conform dorinței sale să-l trimită în locul nașterii sale»⁶⁴.

Mai târziu, în 1852 și 1871, Spiridon Bădescu traduce din rusește: «predicile duminicilor și sărbătorile de peste tot anul», «descrierea despre crucea Domnului» și «povătuiri despre lepădarea de sine în duminica a treia a marelui post»⁶⁵.

Cu privire la hirotonia lui *Spiridon Bădescu*, mai găsim următoarele date: «Dintr-o corespondență a Departamentului Credinței, cu ecleziarhul bisericii Curții-Vechi Visarion»⁶⁶ constatăm, că hirotonia seminaristului Spiridon Bădescu se făcuse în chip abuziv și contrar rezoluției domnești: «îi este de mirare Departamentului, că în condica cheltuielilor acelei biserici pe anul trecut (1851 n. n.), îl găsește trecut între slujbașii bisericești (pe Spiridon Bădescu), fiindcă Departamentul cunoaște, că *Măria Sa Prea înălțatul nostru Domn n-a aprobat recomandăția seminaristului Spiridon* pe seama acelei biserici pentru motivul arătat în următoarea luminată rezoluție: «Biserica Curții-Vechi nefiind săvârșită (e vorba de restaurarea ei după focul din 1847 n.n.), nu are trebuință de noi slujbași, se va hirotoni dar acel seminarist pe seama *altei biserici*». Departamentul arată mai departe, că nu se aprobă salarizarea ecleziarhului făcută *diaconului Spiridon Bădescu*, și cere lămuriri ecleziarhului pentru «această procedură absurdă».

Se pare, însă, că ulterior s-a revenit, fiindcă, în anul 1854, același Departament (ord. nr. 666 din 10 febr. 1854) aprobă mărirea salariului diaconului *Spiridon Bădescu*, cu 100 lei lunar, peste salariul ce primea.

În anii 1852 și 1853 sînt aceiași slujitori, adică Arhimandritul *Visarion*, preotul *Andronie* și diaconul *Spiridon*, dar în luna martie 1853, apare, ca al treilea preot, preotul *Dimitrie*, cîntăreț de strană *Ioan Ionescu* și paracliser *Tită Ștefănescu*.

Despre preotul *Dimitrie* aflăm următoarele date:

Preotul *Dimitrie* fusese, inițial, preot slujitor la biserica *Sfîntul Constantin* și a cerut să fie transferat la biserica domnească a Curții Vechi: «fiindcă biserica unde mă aflu slujind nu are mijloace de a hrăni cu îndestulare pe preoți, pentru care și astăzi sunt oarecare lipsă. Cît despre purtare și urmare în viitor, vă asigur azî eu cît și cei mai însemnați mahalagii, că nu am nici o patîmă rea»⁶⁷.

Pe baza acestei cereri Mitropolia cu ord. nr. 3250 din 5 mai⁶⁸, semnat de vicarul *Ioanichie Evanțias*, dă ordin protopopului *Manolache* al plășii de sus, arătîndu-i că «acel preot *Dimitrie* de la biserica *Sfîntului Constantin* ot podul de pămînt este slobod a se strămuta în slujba bisericii *Curții-Vechi*. Dă ordin pentru instalare.

Preotul *Dimitrie* n-a slujit însă la biserica Curții-Vechi decît un an, fiindcă în mai 1854⁶⁹, protopopia plășii de Sus (ordinul nr. 292 din 11 mai 1854), cere Arhimandritului *Visarion*, ecleziarhul bisericii *Curtea-Vechi*, să recomande în locul

64. Diacon *Gheorghe I. Moiescu*, *Bursierii români la școlile teologice din Rusia 1845—1856*, București, 1947, p. 73.

65. *Ibidem*.

66. *Dos. I* (1852), *Doc. V*, Ordinul nr. 604, din 1 febr. 1852.

67. *Dos. I* (1853), f. 9.

68. *Ibidem*, f. 21.

69. *Dos. II* (1851), f. 1.

răposatului preot *Dimitrie* un alt preot «*fiindcă la această biserică se săvîrșesc mai multe slujbe solemne ca la o biserică domnească și e de neapărată trebuință a se înființa trebuinciosul număr de preoți, care să întîmpine după cuviință aceste sfinte slujbe*» semnează protopopul *Mareș Voiculescu*.

La 17 mai 1855, cu ordinul nr. 2663⁷⁰, Departamentul Credinței comunică ecleziaului bisericii Curții-Vechi că «*Măria sa principele domnitor a aprobat să se dea 50 lei pe lună văduvei preotese Paraschiva a răposatului Dimitrie ce a fost slujbaş bisericii Curtea-Veche din fondurile sfintei biserici*».

În anul 1854, tot slujitorii din 1853, dar prin luna mai 1854, moare preotul *Dimitrie* și «*pentru îngropăciunea lui s-a dat preotului Andronie 325 lei*»⁷¹.

Arhimandritul Visarion, ecleziaul bisericii, intervine la Mitropolie și la Departamentul Credinței să se acorde o pensie *Paraschivei*, preoteasa văduvă a «*răposatului Dimitrie ce au fost slujbaş al acestei biserici din fondurile acestui locaș*»⁷².

Această cerere a fost acordată și s-a acordat preotesei *Paraschiva* o pensie de 300 lei (nu se specifică pe cît timp anume n. n.)⁷³.

Pentru intervalul de timp dintre anii 1854—1865, nu avem date precise asupra mișcării personalului bisericesc de la Curtea-Veche. Se pare, însă, că a fost același personal slujitor, cu scurte întreruperi ale ecleziaului Visarion cum a fost interimatul preotului I. Steleanu — și cu plecarea lui definitivă de la biserică domnească a Curții-Vechi în iulie 1864.

În anul 1865, este numit ecleziaul preotul *Spiridon Bădescu*, fostul diacon, iar ca preoți sînt: «*preotul Andronie cel din 1853 și un preot nou, preot Nicolae Teodorescu*».

Într-un *Liturghier*, (inv. bis. Curtea-Veche nr. 339) pe ultima pagină se găsește următoarea însemnare: «*Mai jos iscălitul m-am făcut preot la anul 1864 mai 30*», semnează preot Nicolae Teodorescu.

Așadar preotul N. Teodorescu a fost hirotonit preot al bisericii Curții-Vechi în anul 1864, dar în state apare numai în anul 1865. Ca diacon apare *Ștefan Voiculescu*, iar *cîntăreț*: Ioan Ilarianu și Atanasie Marinescu, un *canonarh*, Costache Georgescu și un *paracliser* Manole Georgescu⁷⁴.

Dintr-un concept de corespondență (inserat pe foaia următoare statului de salarii) adresat către minister, se constată că, preotul *Spiridon Bădescu*, mai era profesor la *școala de fete nr. 3*, de unde primea un salariu de 400 lei, tot așa preotul N. Teodorescu mai era profesor la *școala de fete nr. 6*, de unde primea un salariu lunar de 400 lei. Ambii — spune raportul parohiei — declară, că vor renunța la jumătate din salariul servit de biserică (desigur, spre a nu intra în legea cumului n. n.).

Din alt concept de raport, aflat în același loc și adresat către minister, aflăm că preotul N. Teodorescu și diaconul Ștefan Voiculescu, *cereau să li se dea locuință în casele bisericii*, iar superiorul catedralei (ecleziaul), răspunde că *nu are încăperi*, dar Ministerul să le plătească *chiria* spre a putea găsi case în preajma bisericii. În anul 1869⁷⁵, superiorul catedralei (*Spiridon Bădescu*), cere înlăturarea

70. Dos. 1. (1885), f. 1. 71. *Codica de cheltuieli a Bisericii Curtea-Veche, 1854*, p. 64.

72. Dosar 1/1855, f. 1 și 3. 73. *Codica de cheltuieli pe 1854*, p. 65.

74. *Registrul de primirea leilor funcționarilor și cheltuiala bisericii catedrale Curtea-Veche, pe anul 1865*. 75. Dos. 1 (1869), raportul 10.

cîntărețului H. G. Ionescu «care se *îmbată*, *zbiară*, nu știe *cînta* și *însultă pe preot*». Ministerul l-a destituit și l-a înlocuit cu I. Cristescu, dar pentru puțină vreme, fiindcă superiorul catedralei, exarhul Bădescu, cu raportul nr. 12/1869 cere înlocuirea și a acestuia cu Costache Bărcănescu, elev în conservator, un foarte bun tenor «care ar fi în interesul progresării corului acestei sfinte biserici catedrale, cea mai renumită după poziția și numele ce poartă în istoria și serviciul divin».

În anul 1870, nu mai apare ca preot slujitor preotul Andronie. Dintr-o corespondență a Ministerului de Culte către Biserica Curții-Vechi, aflăm că preotul Andronie murise, între timp, fiindcă ministerul cere superiorului bisericii să se plătească soției răduve a preotului Andronie repauzat la 15 martie 1870, dreptul de salarizare și o sfită, care era proprietatea personală a preotului decedat- .

În locul preotului Andronie apare preotul Ioan Brosceanu, iar în locul diaconului Ștefan Voiculescu, un diacon nou, Constantin Stănescu. De asemenea, în locul vechilor cîntăreți, apar nume noi: Nae Dumitrescu, cîntăreț I. și Mihail Popescu cîntăreț II.

Cu privire la unele evenimente familiale ale preoților slujitori din acest timp, menționăm, că în condica de botezați a anului 1871, găsim înscrisă pe Anastasia, fiica preotului Spiridon Bădescu, născută la 6 decembrie 1871, iar în condica de căsătorii pe anul 1873, la 24 iunie, Spiridon Bădescu își căsătorește pe fiica sa Paulina cu Nicolae Grigorescu.

Între anii 1871—1878, personalul slujitor al bisericii e același din 1870, cu adaosul, că în locul preotului I. Brosceanu, apare, în 1872, un preot nou, preotul Ștefan Voiculescu (desigur fostul diacon în 1865 n. n.). Poate, între timp, preotul I. Brosceanu fusese transferat, dar a revenit apoi, fiindcă în 1879 îl vedem semnînd la Biserica Curții-Vechi registre de botezați și cununați. Nu mai apare însă preotul Ștefan Voiculescu. Poate va fi fost transferat.

În condica de botezați, a anului 1874, găsim înscrisă la 17 decembrie 1874, pe Ecaterina, o altă fiică a preotului Spiridon Bădescu. Mai menționăm, ca lucru vrednic de reținut: că în condica de cununii, a anului 1874 găsim două căsătorii oficiate de episcopul Ghenadie de Argeș și Ieronim Sevasti (Arhiereu vicar al Sfintei Mitropolii).

Între anii 1878—1888, nu s-a făcut nici o schimbare în vechiul personal bisericesc. Aflăm, însă, unele evenimente și detalii ale vieții de familie a unor slujitori ai bisericii și ai unor demnitari ai vremii. Astfel: în februarie 1880, a fost botezat Vasile, fiul preotului I. Brosceanu și al Smarandei preoteasa, iar în anul 1883 botezul pruncului Mihail, fiul maiorului rus Mihail Ocikin și Zenovia Ocikin.

La 27 august 1884, Ministerul de Culte (cu ordinul nr. 9169), semnat pentru ministru de profesorul Grigore Tocilescu cere superiorului bisericii domnești, să trimită corul bisericii la capela Azilul Elena Doamna, unde va avea lac slujba înmormîntării generalului Carol Davila.

La 11 iunie 1885, profesorul Grigore Tocilescu scrie Arhiereului Inocențiu Ploeșteanu, (Arhiereu vicar al Sfintei Mitropolii), ca să încuviințeze primirea în biserică Curții-Vechi, a corpului răposatei sale soacre, Stamatiada, solicitînd pe Arhiereu să săvîrșească și slujba înmormîntării.

La 27 martie 1885. D. M. Bragadiru, cere ca soția sa *Matilda* (catolică), să fie înmormintată după ritul ortodox. Arată, în cerere, că a fost cununată tot ortodox în biserica *Curtea-Veche*.

La 29 august 1885, profesorul *Grigore Tocilescu* cere superiorului bisericii domnești învoirea, să depună în biserică corpul «răposatului meu părinte *Iordache Tocilescu*», despre care aflăm că locuia în str. Șelari 11.

Mai găsim, în anii 1885—1886, cununii săvârșite la biserica *Curții-Vechi* de episcopul *Iosif* și Arhiepiscopul *Inocențiu Ploeșteanu*.

Între anii 1889—1900⁷⁷ se petrec unele schimbări: Între timp moare preotul *Spiridon Bădescu*, superiorul catedralei (n-avem date exacte asupra morții sale n. n.), și în locul său este numit «ca îngrijitor» preotul *N. Teodorescu*, care era, după cum am văzut, preot deservent al bisericii domnești încă din anul 1865.

Deși pe coperta condicii de salarizare sînt trecuți anii 1889—1900, în registru s-a operat însă salariile numai pînă la anul 1894 inclusiv.

Începînd cu luna *ianuarie 1889*, pe statele de salarii ale personalului bisericesc de la *Curtea-Veche* sînt trecuți următorii slujitori:

1. Preotul *N. Teodorescu*, — îngrijitor (superiorul catedralei, vechiul ecleziarh n. n.), cu un salariu de 90 lei lunar.
2. Preotul *Iancu Petrescu*, cu un salariu de 90 lei lunar.
3. Diacon *C. Stănescu*, cu un salariu de 81 lei lunar.
4. *Nicolae Popescu* — cîntăreț, cu un salariu de 31,50 lei lunar.

Așadar, începînd cu anul 1889, la biserica *Curții Domnești* sînt numai doi preoți (în loc de trei preoți, cum stabilise obșteașca adunare din 3 aprilie 1832 n. n.), un diacon și un cîntăreț.

Dintr-o însemnare găsită pe un *Aghiasmatar*, aflăm că preotul *Iancu Petrescu* a fost hirotonit preot al bisericii de la *Curtea-Veche* la 1888 în ziua de 5 mai⁷⁸. Nu știm precis cît a rămas preot la biserica *Curții-Vechi*, dar părintele *Mihail Dimoftache* de la biserica *Visarion*, ne informează, că începînd cu 10 iunie anul 1898, preotul *Iancu Petrescu*, a fost numit ca preot paroh — cu diploma nr. 2356/1898 — la biserica *Sfîntul Gheorghe Nou*, avînd ca filiale biserica *Curții-Vechi* și biserica *Răzvan*.

Spre sfîrșitul anului 1889 în postul de cîntăreț, este trecut *Petre Georgescu* în locul lui *N. Popescu*.

În anii 1889—1891, pînă în luna septembrie 1891, este același personal bisericesc, dar începînd cu luna *octombrie 1891*, în postul de diacon, figurează diaconul *Grigore Georgescu*, iar fostul diacon *Constantin Stănescu*, este hirotonit preot.

77. Din condica de primirea lefelor personalului bisericii *Curtea-Veche* pe anii 1889—1900: «primirea lefelor personalului bisericii *Curtea-Veche* pe anul 1889 — și cei mai mulți înainte de sub icalitul îngrijitor» preotul *N. Teodorescu* — econom.

78. *Aghiasmatar*, Ed. 1886, Inv. his. nr. 357, p. 1: «Această carte ce se numește aghiasmatar s-a dat prezenta nepotului *Iancu Petrescu* de ziua cînd s-a hirotonit preot, pe seama bisericii *Curtea-Veche*, spre a o avea de suvenir de din partea mea și a mă pomeni în rugăciunile ce va face ca preot mai cu seama în Sfînta Liturghie cînd va săvîrși.

Și tot o dată cu această carte i-am dat și un epirahil, o cruce de lemn și un pumătuș (pentru stropil cu aghiazmă n.n.).

«Pentru care am scris aci».

Semnează preotul *R. Cristescu*, 1888, mai 5.

«Biserica Alex».

Între timp, se pare, că a *decedat* sau a fost pensionat preotul «îngrijitor» N. *Teodorescu* (nu posedăm date precise n.n.) fiindcă, începînd cu luna *noembrie 1891*, la biserica *Curții-Vechi* sînt următorii slujitori:

1. Iconom preot *I. Petrescu* (probabil ca «îngrijitor n. n.», cu 126 lei lunar salariu.

2. Preotul *Constantin Stănescu*, cu un salariu de 117 lei lunar.

3. Diacon Grigore Georgescu, cu un salariu de 108 lei lunar.

4. *Petre Georgescu*, cîntăreț, cu un salariu de 31,50 lei lunar.

Constatăm că, față de anul 1889, salariile preoților și diaconului au fost mărite.

În anii 1891—1894, apar în statele de salarizare ale bisericii aceiași slujitori, adică doi preoți, un diacon și un cîntăreț.

După promulgarea legii clerului din 1893 și pînă la 1900, se pare, că a rămas la biserica *Curtea-Veche* un singur preot, preotul *Costache Stănescu* și poate un diacon, diaconul Grigore Georgescu și un cîntăreț, *Petre Georgescu*.

Între timp s-au făcut, însă, schimbări însemnate la biserica *Curții-Vechi*. Biserica a devenit filiala bisericii Sfîntul Gheorghe Nou, unde a fost numit preot paroh preotul *Iancu Petrescu* (fost slujitor la biserica *Curții-Vechi*), care avea sub administrația sa parohială, pe lîngă biserica Sfîntul Gheorghe Nou, și biserica Domnească a *Curții-Vechi*, precum și biserica *Răzvan*.

Așadar, strălucirea bisericii domnești, fostă catedrală, și numită în unele documente «Mînăstirea *Curtea-Veche*» se stinge în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, spre a se ridica iarăși în primele decenii ale secolului al XX-lea, de data aceasta ca cel mai de seamă vestigiu, pe tărîm istoric și arhitectonic, între toate locașurile din Capitala țării noastre.

Restaurată, prin strădania preoților vremii și prin concursul tehnic al Comisiei Monumentelor Istorice, fosta biserică domnească a *Curții-Vechi* — actuala Sfîntul Anton *Curtea-Veche* — servește ca prototip de arhitectură bisericească și este vizitată de localnici și străini pentru trecutul ei istoric și arhitectonic.

Facem acum o recapitulare, sintetică, a slujitorilor (ecleziarhi, preoți, diaconi, cîntăreți) bisericii *Curții-Vechi* dintre anii 1800—1900, cu indicarea, în dreptul fiecărui, a anului cînd au fost găsiți în scriptele cercetate, menționate detaliat în cele ce au precedat.

I. ECLEZIARHI (îngrijitori, superiori)

1. popa <i>Hriso</i> — ecleziarhul	— 1789	4. <i>Visarion</i> — ecleziarhul	— 1844
2. popa <i>Luca</i> — ecleziarhul	— 1828	5. <i>Spiridon</i> — ecleziarhul	— 1865
3. <i>Ioan</i> — ecleziarhul	— 1840	6. <i>Nicolae</i> — îngrijitorul	— 1889

II. P R E O T I

1. popa <i>Stoica</i> sin <i>Petre</i>	— 1810	9. popa <i>Andronie</i>	— 1851
2. popa <i>Pandele</i> sin popa <i>Ion</i>	— 1828	10. popa <i>Dimitrie</i>	— 1853
3. popa <i>Gheorghe</i>	— 1833	11. popa <i>Nicolae Teodorescu</i>	— 1865
4. popa <i>Tudose</i>	— 1833	12. popa <i>Ioan Brosceanu</i>	— 1870
5. popa <i>Costea</i>	— 1833	13. popa <i>Ștefan Voiculescu</i>	— 1872
6. popa <i>Avram</i>	— 1834	14. popa <i>Iancu Petrescu</i>	— 1889
7. popa <i>Dumitru</i>	— 1834	15. popa <i>Constantin Stănescu</i>	— 1891
8. popa <i>Ioan Porumb</i>	— 1845		

III. D I A C O N I

1. <i>Damaschin</i> ierodiaconul	— 1835	6. <i>Spiridon</i> diaconul	— 1851
2. <i>Teodor</i> Diaconu	— 1838	7. <i>Ștefan</i> diaconul	— 1865
3. <i>Anton</i> diaconul	— 1839	8. <i>Constantin</i> diaconul	— 1870
4. <i>Nicolae</i> diaconu	— 1847	9. <i>Grigore</i> diaconul	— 1891
5. <i>Daniil</i> ierodiaconul	— 1850		

IV. CINTAREȚI (Protopsalți, dascăli, psalți, paracliseri)

1. <i>Mihai</i> sin Ioan, dascăl	— 1810	13. <i>Daniil</i> protopsaltul	— 1847
2. <i>Tudorache</i> protopsaltul	— 1835	14. <i>Ioan</i> Ionescu psaltul	— 1853
3. <i>Teodosie</i> defteriu	— 1835	15. <i>Țiță</i> Ștefănescu paracliser	— 1853
4. <i>Ioan</i> psaltul	— 1835	16. <i>Ioan</i> Ilarianu cîntăreț	— 1865
5. <i>Pavel</i> paracliserul	— 1835	17. <i>Atanasie</i> Marinescu cîntăreț	— 1865
6. <i>Nicolae</i> paracliserul	— 1838	18. <i>Costache</i> Georgescu canonarh	— 1865
7. <i>Filip</i> protopsaltul	— 1839	19. <i>Manole</i> paracliser	— 1865
8. <i>Costache</i> Casian defteriu	— 1840	20. <i>Costache</i> Bărcănescu cîntăreț	— 1870
9. <i>Anton Pann</i> protopsaltul	— 1841	21. <i>Nae</i> Dumitrescu cîntăreț I.	— 1870
10. <i>Ștefan</i> defteriu	— 1843	22. <i>Mihai</i> Popescu cîntăreț II.	— 1870
11. <i>Pitaru</i>		23. <i>Nicolae</i> Popescu cîntăreț	— 1889
<i>Ioan Mihulescu</i> , protopsalt	— 1844	24. <i>Petre</i> Georgescu cîntăreț	— 1889
12. <i>Ioan</i> Codridis psaltul	— 1845		

*

Din cele arătate mai sus și consemnate în documentele, ce am putut găsi și cerceta pînă în prezent, rezultă, că la biserica domnească a Curții-Vechi, au slujit, între anii 1800—1900, adică în secolul al XIX-lea: 6 ecleziarhi, 15 preoți, 9 diaconi și 24 cîntăreți, protopsalți, canonarhi, psalți și paracliseri.

Biserica domnească a Curții-Vechi din București. — Activitatea pastorală, acte cultice deosebite și dotații. (cor, covoare, etc). Anii 1833—1884.

I. *Condiciile de botezați.* *Condica de botezați pe anul 1833:* anul 1833 poate fi socotit prin excelență, ca un an de activitate misionară deosebită pentru slujitorii bisericii Curtea-Vechi prin treceri de la eterodocși, dar mai ales de la mozaism și islamism la credința creștină ortodoxă. De aceea vom reproduce, aproape în întregime, botezurile oficiate la biserica domnească a Curții-Vechi în anul 1833.

1. La 4 ianuarie (1833) găsim înregistrat la nr. 1 din condică, ca trecut, «la legea pravoslavnică» *uniatul* Ioan sin Vasile, naș fiind D. Dumitru Velciu sin Ivan din Mahalaua Dobreteasa.

2. La nr. 3 găsim, că a fost botezat în legea pravoslavnică la 8 ghenarie 1833, *Ioan ovreiu* sin Huna *ovreiu*, naș fiind *căminarul Pavel*, din mahalaua biserica Amzei.

3. La nr. 5 și 6 din 13 ghenarie au fost botezați Gheorghe sin Smii *ovreiu* și Ioan *ovreiu* sin Herș *ovreiu*, naș fiind *Gheorghe Crețean*.

4. La nr. 7 Maria *Papistășoia* (catolică) botezată la 15 ghenarie în legea pravoslavnică.

5. La nr. 8 din 15 ghenarie 1833 a fost botezat Gheorghe *ovreiu* sin Moise *ovreiu*, fiind naș *stolnicul* Costache Niculescu.

6. La nr. 11 din aceeași condică de botezați, pe 1833, e trecut botezul *ovreiu* Ioan sin Ițic *ovreiu*.

7. La nr. 20 botezul Mariei sin Anton *papistașul*.

8. La nr. 23 botezul lui *Evangelism* sin Din calvin la legea pravoslavnică.

9. La nr. 24. Elena sin Iacob-*calvină*.

10. La nr. 25 Nicolae sin Ion-*uniat*.

11. La nr. 26 Elena sin Andrei — *papistașă*
12. La nr. 27 și 28 «*miruirea*» surorilor Maria și Atanasia *turcite*.
13. La nr. 30 Constantin sin Marcu *ovreiu*.
14. La nr. 31, «*miruirea*» lui Anghel *ce au fost turcîi*.
15. La nr. 35, botezul lui Nicolae sin *Ali Turcu*, avînd ca naș pe *polcoveanul Nicolae sin Ion din mahalaua Oțetarului*.
16. La nr. 36, botezul lui Ioan sin *Asan Turcu*.
17. La nr. 37, botezul Mariei soția lui Constantin *ovreiu*.
18. La nr. 42, botezul Ruxandrei *uniata*, avînd ca naș pe Ioan Cîmpineanu din mahalaua Colței.
19. La nr. 46, botezul Elenei sin Ilie *papistașul*.
20. La nr. 47, botezul lui *Ahmet Turcu*, naș fiind părintele *Gavril ecleziarhul Sfintei Mitropolii*.
21. La nr. 49, botezul Ecaterinei *turcoica* sin Iacov.
22. La nr. 50, trecut botezul lui Gheorghe *papistașul* sin Iosif *papistașul*.
23. La nr. 51, botezul lui Hrizic sin Ismail *turcu*, naș fiind *polcoveanul Matei sin Medelnicer Hrizea* ot mahalaua Livedea Gospod (domnească).
24. La nr. 53, botezul lui Nicolae sin Osman *turcul*, nașe cocoana Anica Șetrăreasa din mahalaua Biserica Manea Brutaru.
25. La nr. 57 botezul lui Constantin sin Laiher *ovreiu* naș fiind *Constantin Cantacuzino*, din mahalaua Crețulescului.
26. La nr. 60, botezul lui Dimitrie sin Burăh *ovreiu*.
27. La nr. 62 botezat Grigore sin Nicolae *uniat* naș fiind părintele *Gavril Arhimandritul Bistriceanu*.
28. La nr. 64, botezul lui Constantin *papistașul*, naș fiind *Alexandru Ghica*, mahalaua Sf. Ioan Nou.
29. La nr. 65 botezul lui Ion Maler, *papistaș*, naș fiind Parascheva Clucer(u) *sin Popa Vasile*, mahalaua *Bisericii Enii*.
30. La nr. 66 Gheorghe sin Iacov *papistașul*, naș fiind Constantin Cantacuzino, *vătaful curții domnești*.
31. La nr. 69 botezul lui Ștefan *papistașul*.
32. La nr. 70, botezul lui Petre *luteranul* sin Andrei, nașe cocoana Maria *păhărniceasa* din mahalaua Sf. Nicolae de *figănie*.

Așadar din cele 70 de botezuri, oficiate, în anul 1833, la biserica domnească a Curții Vechi, 35 au fost încreștinări sau treceri la ortodoxie de la eterodocși, și anume: 9 papistași (catolici), 4 uniți, 2 calvini, 1 luteran, 10 evrei, 9 turci sau turciți. Un adevărat record misionar. Sint interesante trecerile la mahomedanism, turcirile (probabil forțate), precum și trecerile la creștinism a unor turci. Acest lucru dovedește, că la începutul secolului al XIX-lea influența turcească și restricțiile turcești erau simțitor slăbite. De asemenea, e de remarcat, că la aceste treceri primesc să fie nași (ori poate erau chiar ei stăruitorii trecerilor n. n.), oameni cu o deosebită suprafață socială, precum Constantin Cantacuzino, *vătaful curții domnești*, Alexandru Ghica, Căminarul Pavel, Maria Paharniceasa, ș. a. Se pare, că biserica domnească a Curții-Vechi avea o deosebită activitate misionară, fiindcă întîlnim și mai tîrziu o asemenea activitate. Astfel, prima grijă a Arhimandritului Visarion, în 1844, a fost să facă «o puțină pentru botezul străinilor cu cercuri și urechile de fier, vopsit verde»⁷⁹.

Trecînd acum, rezumativ, la condicile de căsătorii și *inmormintări* pe același an 1833, remarcăm, că: la 16 noiembrie 1833 s-a săvîrșit în biserica domnească a Curții-Vechi căsătoria lui Petre Danilovici cu Eufrosina Grigoriu, asistînd ca nași *marele logofăt* al treburilor bisericești, *Alexandru Scarlat Ghica* și soția sa, *Sma-*

79. Cf. Pr. I. Dărvărescu, *op. cit.*, p. 702 ș. u.

randa. Mai sînt apoi multe cununii, pe care le oficiază diverși arhieri. Se observă, însă, că după 14 noembrie lăsatul secului de postul Crăciunului, nu se mai fac cununii, ținîndu-se, deci, strict rînduelile canonice.

În ceea ce privește *înmormîntările*, găsim următoarele indicații, socotite a fi fost drept cauze ale morții: slăbiciune, dambla- fâlcariță, urdinare, lingoare, vărsat negru, pedepsie (epilepsie), încuietură, etc.

Este foarte interesant, însă, că la 1833 erau socotiți a fi murit din cauza «*bă-trîneței*» oameni în vîrstă de numai 50 ani. Într-adevăr, se pare, că în urmă cu 100—150 ani, oamenii din țara noastră trăiau mult mai puțin decît astăzi și aceasta, desigur, fiindcă, pe vremea aceea, atît medicina cît și chirurgia, erau la noi, aproape în faza empirică. Variola, febra tifoidă, scarlatina, fâlcarița (tetanosul), tuberculoza, boalele de stomac, iar mai înainte ciuma și holera decimau îngrozitor populația țării. În zilele noastre, însă, descoperirea serurilor, vaccinurilor preventive, măsurile profilactice, au distrus tot atîtea baricade din dosul cărora moartea seceră atîtea vieți, care mai puteau fi prelungite. Acelorași cauze se datora, desigur, și mortalitatea la vîrste, relativ tinere, în lumea popoarelor vechi. Astfel, istoricul grec, *Appian*, în lucrarea sa «*Istoria Romei*», «*Războaie Civile*», ne spune că, în epoca aceea, vîrsta medie a deceselor la poporul roman era între 35—40 ani. O longevitate, deci, foarte relativă, cu toate că s-ar putea presupune că viața *patriarholă* de altădată, cu mai puține frămîntări, era mai prielnică longevității.

În anul 1834, găsim în condica de *cununii*, la nr. 13, cununia lui Ioan sin Ișic *ovreul* din mahalaua Sf. Dumitru cu Elena fata lui Mihai *papistașul* (desigur și unul și altul fuseseră botezați, în prealabil, în legea pravoslavnică n. n.).

În condica de *morți*, pe 1834, la nr. 10, găsim decesul pruncului Dimitrie a lui Popa *Pandele*, (slușitor la biserica Curții-Vechi).

Urmărind acum, mai departe, unele acte cultice și evenimente mai de seamă, petrecute în cursul vremii la biserica Curții-Vechi, mai aflăm și alte lucruri, care, după părerea noastră, merită a fi menționate.

Astfel: în anul 1876, găsim două cununii oficiate la biserica Curții-Vechi de arhieriei *Ghenadie* și *Calist*, iar la 7 octombrie 1877 a fost oficiată cununia *principelui* Mihail *Rotislavov*, fiul principelui *Dolgorucov*, cu văduva lui *Petru Volodcvici Benidor*, *Livia Alexevna* născută *Pisareva*. A avut 5 nași: *Wladimir Iusevici*, *Vladimir Condoidi*, *Mihail Amferache*, *Alexandru Combari* și *Rafael Pisarezu*.

În anul 1878, aflăm iarăși două cununii oficiate de arhieriei *Ghenadie* și *Calist*, iar în 1879 de *Pagonianul Canares*.

Mai găsim apoi însemnări variate, dar tot atît de interesante pentru trecutul bisericii Curții-Vechi. Astfel:

1. La 19 august 1863, cu ordinul nr. 26263, semnat de Ministerul de Culte al cărui titular era *Alexandru Odobescu*, se cere ecleziarhului bisericii Curții-Vechi să ia parte la loteria ce se va ține pentru vînzarea unui «*Prea frumos Epitaf*, cusut cu aur pe *catifea* de către domnul *Chiriță Teodor* cu cea mai perfectă măiestrie și care a fost făcut pentru expoziția ce s-a ținut la *Londra* în anul trecut (1862). *Prin aceasta se va încuraja și industria națională română*».

2. Același minister cu ord. nr. 26511/1863, recomandă ecleziarhului bisericii Curții Domnești *jurnalul* intitulat «*Biserica*» a preotului *Grigore Muscelanu* «*pentru a se veni întru încurajarea literaturii bisericesti, care este abia născîndă în Țara noastră*». Se alătură ordinului de mai sus și un prospect, semnat de preotul *Grigore*

Musceleanu (proprietar și director) și care arată că abonamentul «*p'un an*», va fi 12 *sfați*, că foaia va apare *săptăminal, duminica* și că: «*pentru fiecare duminică și sârbătoare se va da câte un «discurs» după Evanghelia zilei*».

3. *In anul 1864*⁸⁰ Ministerul Cultelor cere ecleziarhului bisericii de la Curtea-Vechi «nu numai ca Ministru (ordinul e semnat de A. Zanne) ce și *ca bun român*» să păstreze cu grijă *odoarele și inscripțiile* bisericii «*înăuntru sau înafară*» pentru a se remedia «*nepăsarea cu care pînă acum foștii egumeni greci de la minăstirile ce se ziceau închinat au tratat inscripțiile, veștmantele, clopotele ctitoricești, pietrele mormintale istorice și portretele fondatorilor*».

4. Într-o conceptă de raport nedată (pare a fi însă din anul 1865 sau 1866 n. n.) superiorul catedralei, *Spiridon Bădescu*, arată că din ordinul Ministerului a cumpărat de la negustorul Iordache Dobrovici 50 *coți postav* (cover) și 7 *ocale* și 225 dramuri lumînări pentru împodobirea bisericii «*pentru ungerea principelui domnitor*».

În aceeași chestiune Ministerul de Culte și Instrucțiune Publică, cu ordinul nr. 9598 din 21 sept. 1866, cere lămuriri ecleziarhului bisericii Curții-Vechi asupra reclamației făcută de *Tudorache Dobrovici*, prin care pretinde plata sumei de lei 1396 și 30 parale costul a 50 *coți postav stacojiu* de calitatea II-a și 7 ocale 225 dramuri lumînări, date bisericii «*la venirea Măriei Sale Principelui Domnitor*». Credem, prin urmare, că nu era vorba de «*ungerea principelui domnitor*», așa cum arată în raportul său superiorul bisericii, preot *Spiridon Bădescu* fiindcă se știe, că *ultima ungere de domn* a fost cea a Domnitorului Gheorghe Bibescu în 1843 — ci, probabil, e vorba de o vizită făcută bisericii domnești de către principele domnitor, Carol I în 1866, la venirea sa în țară.

5. *In bugetul bisericii pe 1865*, slujitorii bisericii domnești aveau următoarele salarii:

- a. *Ecleziarhul* 4800 lei anual.
- b. doi preoți câte 3.600 lei anual, fiecare.
- c. *un diacon* 3600 lei.
- d. *un cîntăreț cl. I* (probabil cîntărețul, care îndeplinea oficiul fostului protopsalt n. n.) 3.600 lei.
- e. *un cîntăreț cl. II* (desigur, fostul defteriu n. n.), 2400 lei.
- f. *un canonarh* 2400 lei și
- g. *un paracliser*, 1200 lei.

6. *In acelaș an 1865*⁸¹, Ministerul de Culte cere «*îngrijitorului*» bisericii Curții-Vechi să dea lămuriri asupra pensiei preotesei văduve *Parascheva*. La acest ordin se anexează copie după plîngerea preotesei *Parascheva*, în care se spune: «*Consortele meu preotul Dimătrie cit a fost în viață a slujit la Curtea-Vechi: după înțetarea din viață mi s-a destinat mie din fondul acelei biserici o pensie din leafa ce avea consortele mele, câte 50 lei pe lună... căci am rămas *desăvirșit săracă* și cu o față. M-am bucurat de această leafă mai mult timp pînă cînd s-a orînduit *ecleziarh* acolo preotul *Ionîță Steleanu* (probabil fost deservent la biserica «*Stelea*», arsă la 1874 n. n.) și atunci fără nădejde m-a exclus și m-a lăsat *în cea mai sfișietoare suferință*».*

80. *Dos. I (1864)*, Ord. nr. 8349, din 18 martie 1864.

81. *Dos. I (1865)*, Ord. nr. 18.527 din 29 mai 1865.

7. *În aprilie 1866, biroul electoral culoarea roșie comunică «că la alegerea de la 12 aprilie 1866, preotul Spiridon Bădescu, exarhul de la Curtea-Vechi a fost delegat ca să voteze direct, cu prilejul alegerii deputaților în zilele de 5, 6 și 7 iunie 1866».* Dată fiind importanța acelor alegeri, și prevederile legii electorale din acel timp, se poate presupune că s-a făcut o favoare exarhului bisericii Curții-Vechi, acordându-i dreptul ca să voteze direct.

8. *Dintr-un ordin al Ministerului de Culte din 1866⁸² aflăm, că, la acea dată s-a desființat posturile de cateheți în școli, ministerul comunicând părintelui catehet Spiridon Bădescu, că: «Se pune în disponibilitate, fiindcă s-au desființat posturile de cateheți, iar predarea învățămîntului religios se va face de către învățător».*

9. *În septembrie 1867, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice⁸³ aprobă îmbrăcarea în argint a icoanei Buna Vestire «cu sfărămăturile de argint ce se găsesc în biserică și cu prețul lucrului plătit de Domnul Tudorache Dobrovici».*

10. *În iunie 1868, Ministerul de Culte și Instrucțiune Publică⁸⁴ comunică bisericii, că domnul Petre Ionescu, cîntăreț la Curtea-Vechi, se mută la biserica Zlătari, iar Gheorghe Ican de la biserica Zlătari, se mută la Curtea-Vechi.*

11. *În anul 1869, Ministerul Cultelor, cu ordinul nr. 9778 din 29 iulie, aprobă reparațiile necesare bisericii și casei parohiale «în care locuiește îngrijitorul bisericii, care vor fi executate de domnul Leib Goldenberg, pe seama căruia s-a adjudecat».*

12. *La 27 august 1870, Ministerul de Culte⁸⁵, comunică, că la 30 august 1870 (Sfîntul Alexandru n. n.), se va face un serviciu divin la biserica Curtea-Vechi de ziua împăratului tuturor rușilor.*

13. *În aprilie 1877, «Comisia de recensămint a tinerilor clasei anului 1877, pentru recrutate, în culoarea «roșu», cu adresa nr. 9 din 9 aprilie 1877, cere «preotului îngrijitor» al bisericii Curții-Vechi să așeze la ușa bisericii, și să citească în biserică tabloul de tinerii înscriși din suburbia Curtea-Vechi». Tabloul, anexat adresei, cuprinde 18 tineri în marea lor majoritate mici meseriași, chelneri...*

II. *Corul bisericii Curții-Vechi.* — Cum era și firesc, biserica domnească a Curții-Vechi se deosebea de celelalte biserici bucureștene prin fastul cultului, prin predicatori deosebiți și cîntăreți vestiți, așa cum am mai arătat și în altă parte a prezentului studiu. Astfel, pe timpul lui Leon Vodă, (1632), era predicator la biserica Curții Domnești părintele Benedict de neam cretan.

Ieromonahul Macarie, în prefața Irmologionului său ca și în Teoreticonul tipărit la Viena în 1823, vorbește despre protopsalții renumiți de la biserica Curții Domnești și anume Arsenie Coziau și Șerban⁸⁶.

Muzica psaltică a intrat în biserica română încă de prin secolul al XVI-lea. Dorotei, episcopul Monemvasiei, care a fost prin Țara Românească împreună cu Eremia, Patriarhul Constantinopolului, în timpul domniei lui Petru cel tînăr (1559-1567) ne spune că la biserica Curții Domnești se afla un *iscusit dascăl de cîntări și cîntăreți foarte buni*. Cîntările de strană se faceau alternat grecește și românește, (la biserica Curtea-Vechi se găsesc cărți de slujbă grecești și românești foarte vechi n.n.). Se știe, apoi, că în secolul al XVII-lea existau *coruri la bisericile*

82. *Dos. I (1866)*, Ord. nr. 22014 din iulie 1866.

83. *Dos. I (1867)*, Ord. nr. 9428 din 9 septembrie 1967.

84. *Dos. I (1868)*, Ord. nr. 5678 din 4 iunie 1868

86. Ionescu Gion, *op. cit.*, p. 541.

85. *Dos. I (1870)*, Ord. nr. 8057/870.

domnești. Dirijori de coruri însemnați în timpul lui Brincoveanu au fost *Stavrinos* grecul și Filotei ieromonahul, despre care am arătat, în alt loc că a scris cea dintâi carte cu note de cîntări bisericești în românește. Negreșit, aceste coruri, nu vor fi coruri polifonice, propriu-zise, armonizate, ca cele din secolul al XIX-lea, ci, probabil, armonia acestor coruri va fi avut la bază obișnuitele «isoane» psaltice.

Într-un studiu anterior⁸⁷, am arătat că muzica *polifonică corală* a fost adusă în Țara Românească, pentru prima dată, în 1834 de către *Arhimandritul Visarion*. Că cele *dintii formații corale polifonice* au cîntat la: biserica domnească de la Curtea-Veche, biserica Sfîntul Ioan-Moldoveni și la biserica Mihai Vodă.

Singura biserică despre care se poate spune, însă, că a avut o formație corală polifonică *permanentă* a fost biserica domnească a Curții-Vechi. Într-adevăr, chiar după desființarea «*așezămîntului horal*» și plecarea Arhimandritului Visarion de la biserica Curții-Vechi (1864), corul acestei biserici a dăinuit pe mai departe și a fost introdus apoi în bugetul Ministerului de Culte, drept cor oficial, fiind cerut de minister la diferitele festivități și ceremonii cultice oficializate, așa cum, pe vremea Arhimandritului Visarion, corul bisericii Curții-Vechi era cerut la toate festivitățile și ceremoniile cultice oficiale în prezența domnitorului.

În cele ce vor urma, vom încerca să dăm cîteva date în legătură cu aceasta și să le urmărim, pe cît cu puțință în mod cronologic, indicînd în primul rînd, măsurile generale de organizare corală și apoi activitatea propriu zisă a corului bisericii Curții-Vechi de la înființarea lui.

A) *Măsuri generale de organizare*. — 1. La 22 ian. 1865⁸⁸, Ministerul de Culte înștiințează pe ecleziarhul Bisericii Curtea-Veche, că s-a orînduit de *conservatorul* din București, ca să se țină *cursuri de trei ori pe săptămîină*, luna miercurea și vinerea între orele 6—9 seara «pentru a se introduce muzica vocală armonică religioasă în toate bisericile Românești, prin instruirea cîntăreților, canonarhilor și paraclisierilor» și se cere trimiterea acestora pentru frecventarea cursurilor «*căci la din contra numiții vor fi destituiți din posturi și înlocuiți cu alți concurenți*».

2. În anul 1866 Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, trimite avertizare cîntăreților, canonarhului și paraclisierului bisericii domnești, că *neglijează urmarea cursurilor de muzică vocală*, ținute de dl. profesor *Ioan Cartu* de la conservator și le pune în vedere, că dacă nu vor urma cu *toată exactitatea vor fi îndepărtați din posturile lor*.

3. La 11 mai 1866, Ministerul de Culte (semnează ca ministru V. A. Ureche n. n.), trimite Bisericii Curtea-Veche două exemplare din liturghia Sfîntului Ioan Hrisostomul «*editată și tipărită de dl. Ioan Cortu, Professorele de muzică vocală bisericească, pentru a servi la cîntările bisericești*»⁸⁹.

4. Începînd cu 1 august 1866, se desființează postul de *canonarh* de la biserica Curtea-Veche și în locul său e trecut, în bugetul parohiei, *corul bisericii* cu alocația anuală de 1200 lei (echivalentul salariului ce primea canonarhul, al cărui post a fost desființat n. n.). Acum pentru *prima dată* se trece corul în *bugetul oficial al bisericii*, cu alocație plătită de Minister.

5. La 12 iunie 1868, Ministerul comunică bisericii, că s-a aprobat un plus de salariu de *lei noi 148 lunar* «pentru buna organizare a corului». În acelaș an se tri-

87. Cf. Pr. I. Dărvărescu, *op. cit.*

88. Dos. I (1865), Ord. nr. 3014.

89. Dos. I (1866), Ord. nr. 1595 din 22 martie 1866.

90. Dos. I (1866), Ord. nr. 3588 din 11 mai 1866.

mite bisericii un exemplar din lucrarea d-lui prof. *Ioan Cartu*, «*liturghia Sf. Ioan Hrisostomul*», aranjată pentru voci bărbătești⁹¹.

6. În anul 1869, demisionează dirijorul corului bisericii Curtea-Veche, *C. Bărcănescu* (cântăreț și tenor solist la cor). Ministerul îi primește demisia și comunică bisericii că: «*în locul demisionatului C. Bărcănescu se numește dl. Sterea Popescu, care a reușit la examenul depus*»⁹².

7. La 1 martie 1873, Ministerul numește cântăreț și dirijor al corului la Biserica Curtea-Veche pe *Gheorghe Racotă* în locul lui *Radu Teodorescu*, decedat.

La 5 aprilie același an (1873) ministerul trimite avertisment «*ingrijitorului*» bisericii (preotul *Spiridon Bădescu*) arătându-i, că nu-i poate lua în seamă reclamația de destituire ce face împotriva noului dirijor al corului, fiindcă se constată că «*tînguirile*» preotului împotriva dirijorului provin din nemulțumirea «*că i se pare preotului, că ginerele și fiul său, care fac parte din cor, n-ar fi destul de atenționați din partea dirijorului, care aranjează corul așa cum crede că corespunde mai bine menirii sale*». Ministerul ia în seamă numai reclamația preotului, că dirijorul nu vine la timp cu corul și în această privință a dat dispoziție necesară dirijorului-⁹³.

8. În martie 1874, Ministerul aprobă transferarea reciprocă a d-lui *Alexandru Luca*, de la biserica *Radu Vodă*, ca dirijor de cor la Curtea-Veche, pe data de 1 martie 1874, și transferarea, pe aceeași dată, a fostului dirijor *I. G. Racotă* la *Radu Vodă*.

La 18 mai, același an, ministerul cere corul bisericii să cînte la hramul bisericii *Sfîntul Ilie* calea *Craiovei* (*Rahovei*), pentru că, zice solicitatorul, colonel *Constantin Ieronim*, episcopul acelei bisericii «*că auzind corul și ceilalți epitropi și enoriași ar putea fi și ei înduplecați să înființeze un asemenea cor*»⁹⁴.

9. Începînd cu anul 1876, se dă o nouă organizare corurilor bisericesti.

Astfel mitropolitul *Calinic* (*Calinic Miclescu* 1875—1887) comunică «*ingrijitorului*» de la Curtea-Veche noile dispoziții cu privire la corurile de la bisericile întreținute de stat și anume:

a) Ministerul de Culte a pus corurile bisericilor sub supravegherea *Mitropoliei*.

b) Dirijorul corului va fi retribuit cu 150 lei lunar, 5 coriști mari cu suma globală de 230 lei, iar cu suma de 220 lei (probabil, că în buget era alocată pentru cor o sumă anuală de 600 lei n.n.), se vor angaja 18 copii (3 soliști, 12 coriști și încă 3 coriști în rezervă), adică în total corul va fi compus din 23 coriști.

c) Corurile vor fi inspectate de părintele ecleziarh al *Mitropoliei*, de dirijorul bisericii catedralei și de ingrijitorul bisericii respective.

d) Dirijorii să nu fie obligați a fi și cântăreți.

e) Cîntăreții de la bisericile cu coruri sînt obligați a cunoaște muzica vocală, spre a putea lua parte la cor.

f) Nici o numire sau schimbare nu se va putea face în cor fără aprobarea *Mitropoliei*.

g) Statele de plată ale corurilor vor fi contra semnate de ecleziarhul *Mitropoliei*.

h) Coriștii nu vor putea demisiona din cor decît după ce vor anunța pe dirijorul corului cu cel puțin 15 zile înainte.

91. Dos. I (1867), Ord. nr. 6120 și 7622/66.

92. Dos. I (1868), Ord. nr. 12234 și 13449/869.

93. Dos. I (1873), Ord. nr. 2107 și 3643/873.

94. Dos. I (1874), Ord. nr. 2511 și 4551/874.

i) Dirijorii vor înștiința pe *institutorii respectivi despre elevii ce cîntă în cor*, pentru ca să-i poată supraveghea. Ordinul e semnat pentru mitropolit de Calist Stratonic⁹⁵.

B. *Activitatea corului bisericii Curtea-Veche de la înființarea lui oficială (1844) și pînă la 1885.* — Am arătat în alt loc din prezentul studiu, că muzica corală polifonică a fost adusă pentru prima dată în Țara Românească în 1834, de Arhimandritul Visarion și că prima formație corală a cîntat în biserica domnească a Curții-Vechi. În chip oficial, însă, corul acesta a devenit *permanent* la biserica domnească a Curții-Vechi numai după ce Arhimandritul Visarion a devenit ecleziazarhul acestei biserici, adică în anul 1844.

Vom spicui, deci, unele date cu privire la activitatea acestui cor, din documentele oficiale ale vremii:

1. La 24 decembrie 1844⁹⁶ Departamentul Credinței pofteste pe Arhimandritul Visarion să vină la biserica Sărindarul *cu tot corul*, vineri 25 decembrie la ora 9^{1/2} cu prilejul serbării Nașterii Domnului, iar la 23 aprilie 1852 (Sf. Gheorghe) însuși domnitorul (Barbu Știrbei n.n.), participă la slujba de la catedrala Curtea-Veche lucru despre care Departamentul Credinței comunică Arhimandritului Visarion următoarele:

«Miine miercuri la 9 ceasuri de dimineață, Măria Sa prea înălțatul domn vine la biserică spre a asista la slujba de sărbătoarea Sf. Gheorghe. Să vă îngrijiți de împodobirea bisericii, poruncind să se aștearnă postavurile cuviincioase în biserică cu aranjarea corului»⁹⁷.

2. La 25 mai 1852, Departamentul Credinței pofteste pe Arhimandritul Visarion ca în ziua de 25 mai la orele 9 dimineața «să vină împreună *cu corul*, avînd cele trebuincioase pentru sfințirea apei la cazarma Sf. Gheorghe unde se va săvîrși sfințirea steagului Dorobanților de Ilfov, în aflarea de față a înălțimii sale».

3. La 25 iulie 1853, Departamentul Credinței pune în vedere Arhimandritului Visarion că Duminică 26 iulie, la 9 ceasuri dimineața, Excelența Sa prințul *Gorciacov*, va merge să asculte sfînta slujbă la biserica Curții-Vechi de aceea să vă aflați mai devreme la biserică *cu tot corul*»⁹⁸.

4. La 5 Ghenarie 1854, Departamentul Credinței înștiințează pe Visarion că: «Miine miercuri la 6 ale curgătoarei, în ziua serbării sfîntului botez al Mîntuitorului Hristos la 9^{1/2} ceasuri de dimineață, este a se săvîrși slujba Sfintei Liturghii la Mînăstirea Sărindarul, iar sfințirea apei se va oficia la bazinul dinaintea mașinelor cișmelelor pe marginea gîrlei. Departamentul face cunoscut Prea Cuvioșiei Voastre, ca să poftiți în arătat vreme la pomenita mînăstire *cu tot corul*».

5. La 22 aprilie 1854, Departamentul Credinței anunță pe Arhimandritul Visarion, că: «Miine la 23 ale curgătoarei, este a se face paradă bisericească la sfînta Mînăstire Sărindarul la 9^{1/2} ceasuri dimineața cu ocazia aniversării Măriei Sale, *Impărăteasa a toată Rusia*; vi se face poftire să veniți *cu tot corul* la numita mînăstire mai înainte de arătatul ceas»⁹⁹.

6. La 3 decembrie 1854, Departamentul Credinței comunică Arhimandritului Visarion, că: «Cu ocazia zilei onomastice a Măriei Sale prea înălțatul nostru domn (era domn Barbu Știrbei în a doua domnie, 5 oct. 1854 — 25 iunie 1856, și-și serba

95. Dos. I (1876), Ord. nr. 1580 din 6 iulie. 96. Dos. I (1844), f. 23.

97. Dos. I (1852), f. 2. 98. Dos. I (1853), f. 17.

99. Dos. (1849—1854), f. 19.

numele în ziua de 4 decembrie Sfânta Varvara n.n.) urmînd a se face  eremonie bise-
riceasc  miine în 4 ale curgătoarei la minăstirea Sărindarul. Departamentul vă invită
pe Prea Cuvio ia Voastră ca să pofti i *cu tot corul* la 8½ ceasuri la pomenita
minăstire».

7. *La 5 ianuarie 1855*, Departamentul Credi nei chiamă pe Arhimandritul Visarion,
«*cu tot corul*» la Minăstirea Zlătari pentru slujba Bobotezei ¹⁰⁰.

Negre it, nu va mai fi fost aceasta cea din urmă poftire să vie «*cu tot corul*» la
diferitele «* eremonii*» ce se făceau în prezența Domnului, dar nu mai găsim nici o
însemnare oficială despre aceasta, până la 1877. Aceasta nu însemnează, însă, că
forma ia corală de la biserica Curtea-Veche, a fost desfiin at  între timp, ci numai
că nu ni s-a mai păstrat, în scris, *poftirile oficiale* ce vor fi fost făcute acestui cor.

La 21 ianuarie 1877, cu ord. nr. 121/77, mitropolitul Calinic face *certare* «ingrijii-
torului» bisericii, ordon ndu-i să redea *postul ce avea la cor* dl. M. Lupescu, retribu-
indu-l cu 40 lei lunar, pe care-i va lua de la *cint re ul N. Dumitrescu*, căruia i se
prevăzuse 80 lei lunar.

9. *În anul 1879*, Ministerul de Culte atrage atenția bisericii domnești Curtea-
Veche că dl. *director al conservatorului de muzică* din București, raportează că
personalul corului bisericii se prezintă «*din ce în ce mai slab* la imnele executate cu
prilejul *solemnit ţii de distribuirea premiilor* din ziua de 29 iunie» ¹⁰¹.

10. Dintr-un ordin al Mitropoliei (nr. 2259, din 9 iulie 1880), aflăm, că se acordă
«*vacan a corurilor* pe timpul verii în timpul *vacan ei şcolarilor*».

11. *La 18 nov. 1883* Ministerul Cultelor  i Instruc iunii Publice (semnează pentru
ministru, Grigore Tocilescu) invită pe «*ingrijitorul*» de la Curtea-Veche să trimită
corul vocal în ziua de 21 nov. 1883, la biserica «*Cu sfinți*», din București ca să c nte
Sf nta Liturghie iar la 1 decembrie 1883, la aceeași biserică pentru înmorm ntarea lui
Vasile Boerescu ¹⁰².

12. *În anul 1884*, Ministerul Cultelor cere a se trimită *corul bisericii* de la Curtea
Veche la *Teatrul Național*, în seara de 9 mai, spre a *c nta imne* ¹⁰³.

Negre it, era vorba de imne în legătură cu serbarea de la 10 mai.

Însemnările cu privire *la cor*, în anii următori, nu mai prezintă însemnătate.
Din cele ce au precedat, însă, se poate constata *importan a ce se da corului de la*
biserica Curtea-Veche  i neîntrerupta lui func ionare, încep nd, cu prima jumătate a
sec. XIX-lea adică la data aducerii muzicii corale polifonice în  ara Românească.

III. *Postavurile* (covoarele) *bisericii domnești de la Curtea-Veche*. Am arătat,
cu alt prilej, că biserica domnească a Curții-Vechi a fost împodobită, în chip deosebit,
cu odoare de pre   i a fost, poate, singura biserică din București dintre bisericile de
mir, în secolul al XIX-lea, care să aibe covoare «*postavuri*», cum se spunea, de
aşternut pe jos. Poate, că la aceasta a contribuit, în primul r nd, faptul că în Biserica
Curtea-Veche se făcea *ungerea Domnilor*  i se s v r seau acte cultice în prezența
domnilor  i a diver ilor chirarhi (patriarhi, mitropoli i, episcopi) străini sau locali.

Se pare chiar, că nici *Mitropolia* nu avea asemenea *covoare* (postavuri), fiindcă
nu putem interpreta altfel ordinul Ministerului de Culte ¹⁰⁴ prin care cere ingrijii-
torului Bisericii Curtea-Veche «*să împrumute sfin ei Mitropolii*, de ziua Sf. Dimitrie,

100. Dos. I (1855), f. 1. 101. Dos. I (1879), Ord. nr. 7868 din 12 iulie 1879.

102. Dos. I (1883), Ord. nr. 18240  i 18981/883.

103. Dos. I (1884), Ord. nr. 4398 din 7 mai 1884.

104. Dos. (1869) Ord. nr. 15946/69.

patronul Țării, covoarele bisericii, fiindcă va asista la slujba de la Sfânta Mitropolie domnitorul și Ministru Țării».

La 24 martie 1857, Departamentul Credinței anunță pe ecleziarhul bisericii Curtea-Veche, că va veni la biserică prințul *Caimacan Alexandru Ghica* și să «aștearnă postavurile trebuincioase».

La 31 decembrie 1869, Ministerul de Culte cere bisericii Curtea-Veche «*postavurile roșii*» tot pentru sfânta Mitropolie, întrucît la 1 ianuarie 1870 vor lua parte la slujbă domnul și doamna Țării¹⁰⁵.

În cele ce vor urma vom căuta, pe cit cu puțință, să înfățișăm în chip cronologic date cu privire la solicitările oficiale, ce se făceau bisericii de către Ministerul Cultelor pentru împrumutarea «*postavurilor*» covoarelor bisericii Curtea-Veche la diferite solemnități și acte cultice ce aveau loc în prezența domnitorului și miniștrilor țării.

1. La 4 ianuarie 1872, ministerul cere de la Biserica Curtea-Veche «*postavurile de așternut pe jos*, spre a se da bisericii *Zlătari pentru slujba bobotezei*»¹⁰⁶.

2. În acelaș an (1872) la 23 decembrie, ministerul cere bisericii domnești Curtea-Veche, «*postavurile de așternut pe jos*» spre a se da bisericii *Sfîntul Gheorghe Nou*, pentru 25 decembrie «*cînd va veni la slujbă Măria Sa domnitorul*»¹⁰⁷.

3. La 4 ianuarie 1874 și la 3 ianuarie 1875 și 3 ianuarie 1877 ministerul cere iarăși «*postavurile de pus pe jos*» spre a fi împrumutate bisericii *Zlătari*, cu prilejul Bobotezei.

Am arătat, în altă parte, că procesiunea Bobotezei se făcea la *chioscul crucilor* de la apa Dîmboviței, în partea de miază zi a bisericii *Zlătari*. Covoarele bisericii au fost cerute apoi, neîntrerupt și în anii următori, atît pentru slujba Bobotezei de la *Zlătari* cît și la alte biserici unde Domnitorul lua parte la slujba divină.

Uneori, însă, aceste «*postavuri de așternut pe jos*» erau cerute bisericii și pentru *instituții laice*. Astfel, la 26 iunie 1880 Ministerul de Culte cere bisericii *postavurile roșii* spre a se da d-lui *Paganini* intendentul universității din București, pentru *distribuirea premiilor*, în zilele de 29 și 30 iunie¹⁰⁸.

ANEXE

Danii domnești

Obiecte de cult dăruite de Voievodul Constantin Brîncoveanu pe vremea cînd era ecleziarh al bisericii Curtea-Veche, popa Baldovin:

— *O tavă rotundă de argint* (32×32 cm.) avînd pe margini în basso-relief, proocrii: *Isaia, Ieremia, David, Moise, Aron, Solomon, Ghedeon, Iezechil*, iar în fundul tăvii chipul *Maicii Domnului*.

Pe verso, de jur împrejurul bombeului icoanei *Maica Domnului*, inscripția:

«*Acest zvînt vas anafornită iaste făcută de Io Constantin Basarab Voievod și închinat zvîntelor beșareci den București den Tîrgoviște la leat 7203(1695)*» (fig. 1).

105. Dos. I (1872), Ord. 46/72.

106. Dos. I (1872), Ord. nr. 13001/72.

107. Dos. I (1874), Ord. nr. 40/874, Dos. I (1875), Ord. 41/75.

108. Dos. I (1880), Ord. nr. 6915/880.

Obiecte de cult aflate la biserica Curtea-Veche, și dăruite de Voievodul Alexandru Moruzi, fiind eclesiarh al bisericii popa Hriso:

1. *Un hartofor de argint*, formă de biserică, avînd imprimat pe capacul din față al primei cutii (hartoforul are două cutii) Stema țării (capul de bou și vulturul cu crucea în cioc) și gravate literele: *Alks. Mrz. BB* (Alexandru Moruzi Voievod) 1800 (fig. 2).

2. *Două ripide de argint*, avînd imprimate în partea de jos, lingă mîner, literele: *Al. Ks. Mrz. B B*, Stema țării și anul 1800.

3. *Șase candelă de argint* la Catapeteasmă, frumos cizelate, avînd imprimat (pe fiecare candelă) Stema țării (cap de bou și vultur cu crucea în cioc) și gravate literele: *Al. Ks. Mrz. B. B.* (fără dată) (fig. 3).

Obiecte de cult de la *Voievodul Constantin Ipsilanti* dăruite în anul 1806, fiind eclesiarh al bisericii Curtea-Veche același popă *Hriso*: *O tavă rotundă de argint* pentru anaforă (39×39 cm) cm, frumos cizelată, pe margine cu ornamente de flori, avînd, în basso-relief, pe cei patru evangheliști. Pe fundul interior al tăvii este imprimată Stema țării (cap de bou și vultur cu cruce în cioc), iar în stemă literele: *Io Ks. Ips. BB* (Constantin Ipsilanti Voievod) 1806 (fig. 4).

Odoare sacre mai noi, datînd din prima jumătate a secolului XIX, procurate prin stăruința eclesiarhului Visarion (1844—1864).

a. Un hartofor de argint aurit în formă de turn, foarte frumos cizelat, avînd pe cutia din față «*Cîna cea de Taină*», lucrată în email. Deasupra turnului o stea cu raze aurite, în mijlocul căreia este Icoana Învierii, lucrată în email. Are pe laturile din dreapta și stînga doi îngeri auriți, în basso-relief, care țin între ei un sicriș în care se păstrează Sf. Împărtășanie.

N-are nici o incripție și nici dată. A fost cumpărat în anul 1847 — lucrat la Moscova — și a costat 1650 lei (fig. 5).

b. *O tiplotă* de argint aurit cu o inscripție slavonă în jur. Nu are dată.

c. *O Evanghelie* cu coperte masive de argint aurit, avînd în față, lucrate în email, chipurile sfinților evangheliști, iar la mijloc Icoana Învierii. Pe verso copertei, în basso-relief, e o *minunată compoziție a Icoanei Bunevestiri*.

N-are dată nici incripție. A fost lucrată la Moscova în anul 1847 și a costat 1290 lei (fig. 6).

Pr. IOAN N. DĂRVĂRESCU

Fig. 1. — Anafornița, Constantin Brîncoveanu, anul 1695

Fig. 2. — Hartofor, Alexandru Moruzzi 1800

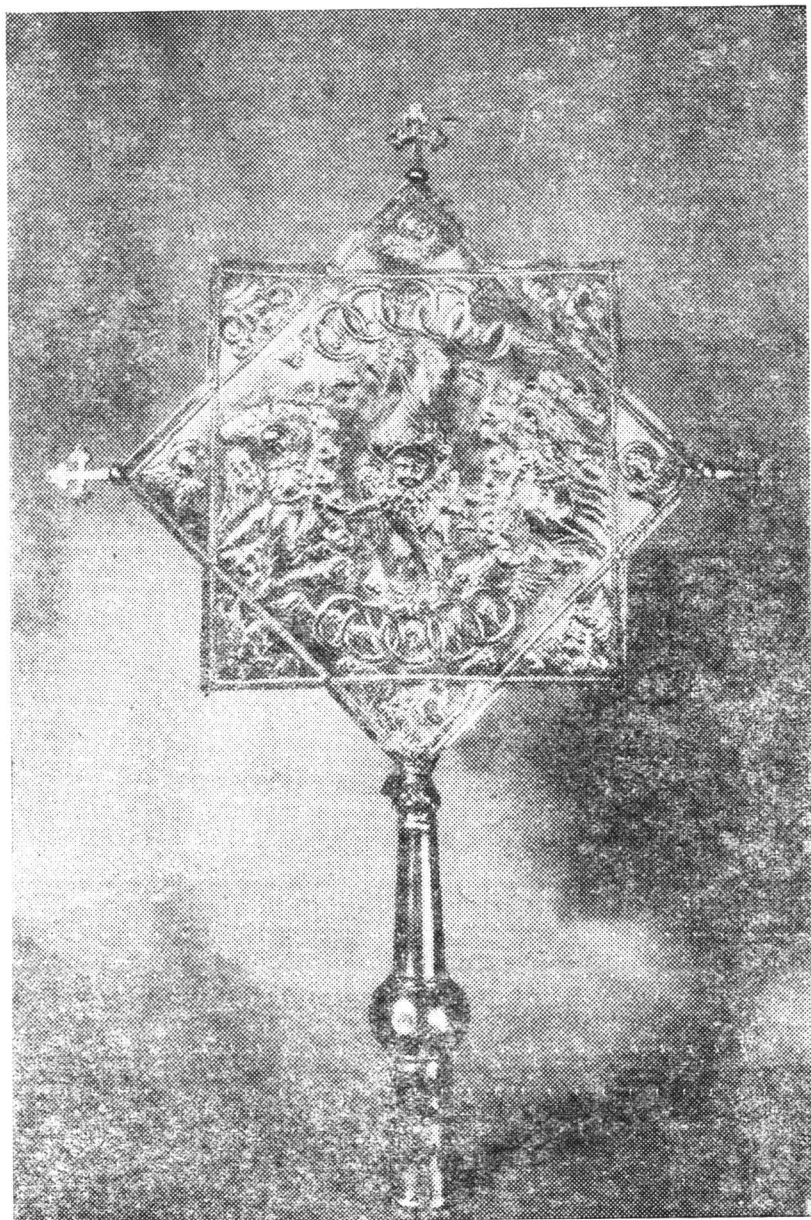

Fig. 3. — Ripidă, Alexandru Moruzzi 1800

Fig. 4. — Anafornița, Constantin Ipsilanti 1806

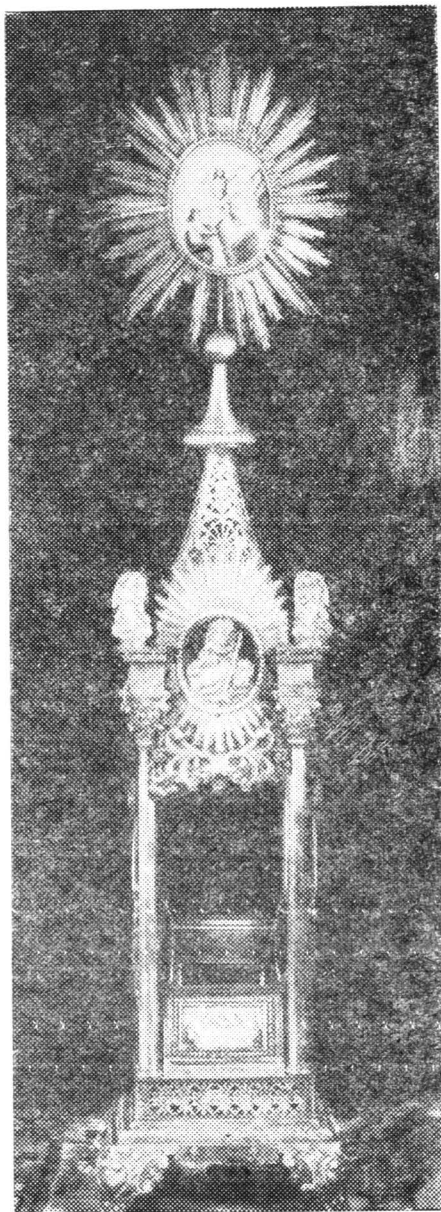

Fig. 5. — *Chivot*, cumpărat de la Moscova în anul 1847 și a costat suma de lei 1650 (condica de cheltuieli pe anul 1847, fila 41)

Fig. 6. — *Evanghelie* cumpărată în anul 1874 de la Moscova de arhimandritul Visarion, eclesiarhul bisericii, cu prețul de lei 1294 (Condica de cheltuieli pe anul 1874, fila 41)

CITEVA ȘTIRI DESPRE MINĂSTIREA RĂTEȘTI

Așezată la circa 27 km de orașul Buzău, Mânăstirea Rătești dăinuie de câteva secole, astăzi cu un sobor destul de numeros, fără însă să i se cunoască începutul temeluirii și numele celor care au ctitorit-o.

Din puținul care s-a scris despre ea, primul care i-a acordat câteva rînduri a fost Ștefan Bilciurescu, care afirma în 1890 că respectiva mânăstire este o ctitorie din secolul al XVII-lea a Grecenilor «descendenți din Mihai Viteazul»¹. Doi ani mai târziu, Basil Iorgulescu preia această aserțiune și o popularizează în Dicționarul geografic al județului Buzău², de unde trece și în Marele dicționar geografic al României³. În valoroasa — și de altfel singura monografie a acestei mânăstiri — alcătuită în anul 1939 de preotul Gh. Beșchea se reține această părere, cu mențiunea însă că data întemeierii trebuie căutată în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.⁴

Afirmația aceasta însă, nefiind sprijinită pe documente, nu e decît o ipoteză. Și atunci se naște întrebarea: cum se face că Schitul Rătești, ctitorie atribuită unei familii însemnate în istoria țării — cum au fost Grecenii — nu posedă nici un document care să-i legitimeze paternitatea? Răspunsul nu poate fi decît că aceștia n-au o ctitorie în părțile Buzăului. Dar nici Grecenii din Buzău, n-au nimic comun cu această mânăstire. Cînd, în 1842, stareța Evghenia, fiica Elisabetei și Nicolae Greceanu din Verneștii Buzăului solicita Domnitorului ajutor material pentru reconstrucția bisericii, ea nu amintește nimic despre ctitorii întemeietori⁵. Oare, dacă schitul ar fi fost ctitoria unor strămoși ai săi, n-ar fi menționat acest fapt? Ea n-a făcut-o însă, pentru că Grecenii, oricare ar fi ei — din Grecia Ilfovului, ai Românașilor, ai Oltului sau ai Buzăului — n-au nici o legătură cu această mânăstire.

Dar, dacă această afirmație, în lipsă de documente, nu se poate susține nici cu argumente logice, denumirea mânăstirii ne-ar sugera ipoteza că ea ar putea fi

1. Ștefan Bilciurescu, *Mânăstirile și bisericile din România, cu mici note istorice și gravuri*, București, 1890, p. 70.

2. B. Iorgulescu, *Dicționar geografic (...) al județului Buzău*, București, 1892, p. 420.

3. *Volumul V*, p. 215.

4. Pr. G. I. Beșchea, *Mânăstirea Rătești*, Buzău, 1939. (Extras din revista «Ingerul»), p. 30 și 58.

5. Arh. St. Buc., *Logofeția pricinilor bisericești*, dos. 1159/842, f. 1.

ctitoria Răteștilor, familie de asemeni cu vază în trecutul nostru istoric. Dar, din știrile cunoscute pînă acum, Răteștii, înrudiți cu Bălăcenii, din care un descendent a fost și episcopul Buzăului, Gherasim Rătescu, n-au nici ei vreo legătură cu acest schit din jurul Buzăului. Cu atît mai puțin boiernașii Rătești din Olt, ctitorii Schitului Șopot.

Biserica Mînăstirii Rătești, zidită în anul 1044

Toponimicul Rătești, pe lângă cel din Buzău, e întîlnit în regiunea Pitești și un altul tocmai în nordul țării, în regiunea Baia Mare, fapt ce pledează că denumirea nu e legată de cunoscuta familie. Pe lângă toponimicul Răteasca din comuna Sfințești — Roșiorii de Vede, exista în 1639 o moșie Răteasca și în comuna Gura Nișcovului din raionul Buzău⁶. Locuia aici o familie cu acest apelativ, de vreme ce jupîneasa Voica Răteasca făcea (prin 1740—1750) danie fiului său, Mihail, un loc de casă în Cîrlomănești, iar cu mult înainte, în 1697, într-un act de donație, pe lângă apelativele «Nișcoveanu» sau «ot Nișcoveni», întîlnim și un Neculai Rătescu⁷.

6. Arh. St. Buc., *Episcopia Buzăului*, XIII/5.

7. *Ibidem*, ms. 171, f. 263, citat după indicele cronologic.

În satul Rătești, unde se află minăstirea, în jurul anului 1670, trăia Dragomir căpitan de roșii. Soția acestuia, care se intitula Bunaica Răteasca, avea un fiu care și el își zicea Rătescu. Urmașii acestuia, Constantin și Dumitrașcu, închină schitul lor Cucuiata din hotarul Grăjdanei de pe apa Nișcovului la schitul maicii Grăjdana⁸, fapt care conduce la ipoteza că boiernașii Rătești din Nișcov erau înrudiți cu cei din Rătești de pe valea Buzăului. Și dacă aceștia aveau un schit în Grăjdana, pe Nișcov, s-ar presupune că ar fi putut face și unul în Rătești. Documentele însă infirmă această supoziție.

În anul 1837, un Ștratonie Rătescu dona Schitului Nifon «clădit la mătura de sus», în apropiere de Rătești, dar pe partea dreaptă a riului Buzău, moșia sa de la Cîlnău, numită Gîrbovi.

Schitul beneficiar intra însă în posesia donației numai după moartea testatorului, cu obligația de a da din veniturile realizate din această moșie câte 200 lei anual Schitului Rătești⁹. Ori, dacă Schitul Rătești ar fi fost ctitorie a familiei sale, el n-ar fi făcut donația aceasta la Schitul Nifon ci la Rătești sau, în cel mai greu caz, ar fi menționat că numitul schit e al familiei sale, ceea ce nu s-a făcut, pentru că nu corespundea adevărului.

Dar, dacă Grecenii și Răteștii n-au nimic comun cu acest schit, se pare că dezlegarea incertitudinii față de adevărații ctitori o dă un document, emis de cancelaria lui Grigore Ghiva Voievod, datat 26 iunie 1734, care afirmă că schitul acesta este «întocmit prin harul și milostenia luminaților boieri, logofătul Nicolae Picleanu l d-lui biv vornicul Bălăceanu, în zilele lumînatului domn Ștefan Vodă»¹⁰.

Categorica afirmație a acestui act domnesc că Schitul Rătești a fost «întocmit în anii de domnie ai lui Ștefan Cantacuzino, ne-ar scuti de alte cercetări, dacă un document inedit nu ar atesta existența schitului cu mult înainte, la anul 1634.

La 6 mai 1634 (1634), monahul Sofronie de Gomoești dădea «pentru pomeană și pentru sufletul» său 210 stînjeni «de ocină de la Gomoești și două pogoane de vie de la Mușcel ca să fie pomeană la hramul Sf. Troiță de la Rătești»¹¹. Așa dar, «întocmirea» despre care e vorba în documentul din 1734 nu se referă la înființarea schitului ca instituție ci la construcția unei biserițe sau reparația celei vechi, Răteștii fiind acum metoc al noului înființat schit Poiana Mărului.

O altă afirmație, care vorbește tot despre ctitorii acestui schit, o întîlnim în condica de pomelnice a minăstirii, unde se află și «Pomelnicul celor din începutul schitului ctitori boierilor Scărlătești, ce a(u) dat trei sute șazeci stînjeni pămînt cu pădure, pe care iaste și schitul alcătuit». Cu aceasta, în sfîrșit, s-ar crede că am aflat ceea ce căutam. Vom vedea însă, din cele ce urmează, că respectiva afirmație, care atribuie Scărlăteștilor sau Hrisoscoleilor — cum s-au numit mai tîrziu — ctitoria Rătești este o grosolană eroare, care poate deruta pe cercetătorul neavizat, donația despre care se amintește fiind făcută abia în anul 1787.

8. I. Ionașcu, *Un fost metoh al Pantelimonului: Schitul Grăjdana — Buzău*, în «Muguri», (Buzău), anul XIII, 1936, nr. 7—10, p. 37, doc. 71, p. 45, doc. 80 d.

9. Pr. G. I. Beschea, *Minăstirea Rătești*, p. 100.

10. *Ibidem*, p. 29. Hrisovul respectiv afirmă că «egumenul minăstirii Poiana Mărului ot sud Buzău, ne face cunoscut că melohu Schitu Rătescu ot sud Buzău e surpat din cauza măzanului de ploii și cinstiții călugări n-au cu ce să facă un alt locaș».

11. Arh. St. Buc., *Schitul Rătești*, II/4.

Dar, atunci cine sînt ctitorii acestui schituleț? Un alt document inedit¹² vine să ne dea cheia dezlegării dorite. Moșia Rătești, pe care ființa acest schitișor, era a lui Anton Căpitan Băncescu, obținînd, în urma unei judecăți, la 19 mai 1679, în-tărîre de stăpînire asupra ei. Și dacă moșia pe care era așezat Schitul Rătești a aparținut lui Anton căpitan de roșii, s-ar putea susține că el sau părinții lui ar fi ctitorii acestui schit. Și, într-adevăr, un document, destul de tîrziu, ne confirmă aceasta.

E vorba de actul de danie pe care o fac schitului, la 25 aprilie 1814¹³, Șerban polcovnic și Ioan Antonescu, unde ei afirmă că «sfîntul schit Rătești dintr-acest plaiu Pîrscovul fiind din vechime făcut pe pămîntul nostru Antonești și în urmă s-au vîndut moșia Rătești de către părinții noștri la boieri(i) Scărlătești, rămîind numai ocolul schitului împietrit». Și cum afirmația aceasta putea totuși conduce la ideea că schitul n-a fost ctitorit de strămoșii lor, ei țin să sublinieze și să justifice totodată această danie, întrucît acest schit este «un sfînt lăcaș ce întîiu s-au început de neamul nostru», dovada palpabilă fiind aceea că «și părinții i alte rude ale noastre (sînt) îngropate la această sfîntă biserică»¹⁴.

Afirmațiile categorice că schitul e făcut «din vechime» pe pămîntul ce a aparținut familiei lor și că lăcașul s-a început «întîiu» de către neamul lor, avînd drept mărturie mormintele părinților și a altor rude aflate aici, fac dovada că schitul Rătești este o modestă ctitorie a Antoneștilor. Dar genealogia celor doi «antonești», care fac această afirmație, va lămuri și mai bine problema ctitorilor.

Știri, deosebit de prețioase în această privință, aflăm în anaforaua isprăv-nicească a Sud Buzău, din 10 mai 1786¹⁵, prilejuită de reclamația amintirilor Șarban Antonescu și Ianache logofătul «cumnată-său», care ridicau pretenții de moștenire asupra moșiei Rătești, întrucît la zălogirea ei de către Sanda Căpităneasa, fata lui Anton Căpitan, lui Scarlat stolnicul (Hrisoscoleu) ei erau «nevîrstnici». Revendi-carea dreptului de moștenire se face destul de tîrziu de la consumarea faptului, dar ei o motivează că au descoperit aceasta «tocmai acum». Dar, spre surprinderea lor, ei, de data aceasta, vor afla că respectiva proprietate a fost nu numai amana-tată, ci chiar vîndută. Și cum pe noi ne interesează descendența acestor urmași, trebuie să urmărim firul transmiterii moșiei Rătești.

Anton căpitan de roșii zis Băncescu, după proprietatea Bănceasca, situată în partea de nord-vest a orașului Buzău azi în comuna Simileasca, e atestat documen-tar ca stăpîn al moșiei Rătești la 19 mai 1679¹⁶. El o dă de zestre fiicei sale, Sanda, căsătorită cu Andrei căpitan, care o zălogește lui Scarlat stolnicul Hrisoscoleu. De la Sanda, această proprietate trece, prin diata din 6 martie 1752¹⁷, în posesia fiicei sale Maria Lupoianca, care, în același an, 21 iunie, o vinde celui căruia era zălogită¹⁸. Printre martorii care semnav acest act de vînzare figura și Mihalcea

12. Arh. St. Buc., *Episcopia Buzăului*, XIII/11.

13. Pr. G. I. Beșchea, *op. cit.*, p. 82-83.

14. Astăzi, nu mai există nici un mormînt, deoarece biserica, după alunecarea de teren amintită în hrisovul din anul 1734 a fîsi refăcută în alt loc. În anul 1783-1784, s-a făcut din nou o altă biserică de lemn, iar în anul 1844 s-a zidit actuala în locul celei vechi.

15. Pr. G. I. Beșchea, *op. cit.*, p. 73-74.

16. Arh. St. Buc., *Episcopia Buzăului*, XIII/11.

17. *Ibidem*, LXXXIX/4.

18. Pr. G. I. Beșchea, *op. cit.*, p. 68-69.

sin Anton Căpitan, care era unchiul ei și totodată «tatăl numiților jăluitori», confirmă anaforaua amintită.

În rezumat, Anton Căpitan Băncescu are o fată, Sanda Andrei căpitan și un fiu Mihalcea, căpitan de roșii și el. Sanda Andrei căpitan are o fată, Maria Lupoianca, care a vîndut moșia Rătești, iar căpitanul Mihalcea a avut pe Șarban ce-și zice Antonescu și o fată, căsătorită cu Ianache logofătul, de vreme ce e «cumnată-său». Aceștia sînt cei care dau mărturie despre începutul schitului, apelativul Antonescu luîndu-l de la moșul lor, Anton căpitan Băncescu.

Dar dacă moșia Rătești este atestată documentar ca proprietate a lui Anton căpitan Băncescu în 1679, Schitul Rătești existînd deja la anul 1634, se pare că el este o ctitorie mai veche a neamului său. Deci, în concluzie, Mînăstirea Rătești, atestată documentar în anul 1634, este o modestă ctitorie a Bănceștilor, de la începutul secolului al XVII-lea.

La afirmația aceasta, se impune însă o întrebare. Dacă Schitul Rătești este ctitoria Bănceștilor, de ce aceștia n-au mai avut grijă de el, încît în anii 1714—1715 bisericuța de lemn «s-a întocmit» cu ajutorul logofătului Nicolae Picleanul și biv vornicul Bălăceanu?

În lipsa unor dovezi certe, faptul acesta s-ar putea explica fie printr-o diminuare a piozității urmașilor ctitorilor inițiali, fie printr-un accentuat simț al proprietății, unii descendenți din secolul al XIX-lea încălcînd chiar și bruma de proprietate a schitului¹⁹, cît mai ales datorită unei ruînări materiale progresive, care atinge apogeul în anul 1742, cînd 12 moșii ale lui Anton căpitan erau scoase în vînzare de către Mihai vodă Racoviță pentru o datorie²⁰. La aceste supoziții, se adaugă și motivul real anume acela că la un moment dat, în 1734, schitul acesta era metoc la Schitul Poiana Mărului, el ieșînd astfel de sub îngrijirea ctitorilor.

În ceea ce privește lăcașul, o știre din 1720²¹ arată că bisericuța din 1714—1715 era construită din lemn, dar, din cauza unor alunecări de teren, în anul 1734 se preconiza facerea alteia tot din lemn, de către conducerea schitului Poiana Mărului, al cărui metoc se afla²². Dar, dacă s-a făcut sau nu altă biserică acum, nu știm. Încîlnăm să credem că nu, deoarece într-un hrisov al domnitorului Mihai Șuțu din 4 iunie 1784 se arată că monahiile de aici «prin ajutor și milă după la boeri și după la alți creștini s-au trudit de au făcut un sfînt lăcaș de lemn acum în zilele Domniei Mele».

19. *Ibidem*, p. 86, doc. XVIII.

20. I. Ionașcu, *Un fost metoc al Pantelimonului, Schitul Grăjdana — Buzău, «Muguri»* (Buzău) anul XIII (1936), nr. 7—10, p. 22, n. 22. Andrei căpitan, soțul Sandei, fiica lui Anton Căpitan era dator la episcopul Misail al Buzăului 470 taleri. Urmașul acestuia în scaun «l-au ținut închis 12 zile» pentru această datorie, apoi l-a dat moșia Rușățul. Moșia Rătești fusese pusă zălog la Scarlat șetrarul pentru 40 taleri. Maria, fata răposatului Iordache căpitan, fratele lui Anton căpitan ot Băncești, zălogeste episcopului Misail, pentru 280 taleri noi, moșia Galbenul de 560 st. (I. Ionașcu, *Episcopul Misail (1732—1740) și averea episcopiei Buzăului*, în «Ingerul», an. XI (1939), nr. 6—7, p. 523).

21. Și nu 1691, pentru că documentul e datat 5 noiembrie 7229 — la Virgil Andronescu, *Contribuțiuni documentare*, Constanța, vol. I; citat după Pr. G. I. Beșchea, *op. cit.*, p. 31.

22. Pr. G. I. Beșchea, *op. cit.*, p. 29.

adică în anii 1783—1784, — «domnia dintii a fratelui Mihai vodă Șuțu», potrivit precizării dintr-un hrisov din 1793 al lui Alexandru Constantin Moruzi²³.

Această biserică devenind neîncăpătoare pentru soborul care, între timp, crescuse, stareța din anul 1842, solicitând ajutorul material al domnitorului, arăta că «Biserica schitului nostru Rătești după ce este prea mică pe seama soborului dar este și tare crăpată din urmatele cutremure, pentru care urmează neapărată trebuință a se înoui».

Cererea, deși era făcută «cu umilință și inimă obidită», n-a găsit ecou în inima «oblăduitorului norodului» și al «părintelui obștesc», care se rezuma doar la o rezoluție neutră: «Departamentul Credinței înțelegându-se cu sfânta Mitropolie va face cuvenita Chibzuire». Dar aceasta nu s-a mai făcut, deoarece n-a mai urmat nici o corespondență cu Departamentul Credinței, umilincioasa cerere rămânând închisă, pentru posteritate, în cartoanele dosarului respectiv²⁴.

Datorită însă energiei stareții Evghenia Greceanu, s-a ridicat, în anul 1844, o biserică de cărămidă destul de spațioasă (30×15×10 m.), a cărei pisanie amintește că: «Întru slava și cinstea Prea Sfintei cei de o ființă și nedespărțită Sf. Treime s-a ridicat din temelie această sfântă biserică în locul celei vechi și împodobită cu zugrăveală și cu multe alte podoabe prin osîrdia și cheltuiala Prea Sfințitului și mult iubitorului de cele dumnezeiești D. D. Chesarie Episcopul Buzăului întru al 19-lea an al păstoriei sale, la care l-au ajutat și alți pravoslavnici creștini ale căror nume scrie-vă-le Domnul în cartea vieții, în ceruri; așezîndu-se iar hramul Sf. Troițe, precum a fost din vechime²⁵, domnind în această vreme Măria Sa Gheorge Dimitrie Bibescu Vv., iar cîrmele pravoslaviei fiind Prea Sfințitul Mitropolit D. D. Neofit, precum și starița acestui sfînt schit fiind cuvioasa Evghenia Schimonachia Greceanca. Léat 1844».

Cunoscînd cererea de ajutor a stareții către Cîrmuirea statului, cercetînd pomelnicul cel mare al minăstirii și avînd în față și textul pisaniei acestei biserici, în care se spune că la zidirea ei, în afară de episcopul Chesarie «au ajutat și alți pravoslavnici creștini», nu se mai poate susține că «episcopul Chesarie a clădit frumoasa biserică de azi»²⁶, deoarece ea este o ctitorie colectivă, respectiv episcop fiind doar, din mulțimea ctitorilor, cel care a oferit cel mai substanțial ajutor. Cîteva nume, spicuite din pomelnicul cel mare al minăstirii, sînt destul de elocvente în acest sens. Marele clucer Grigore Taut, printre alte donații, se arată că «ne-au dat și zece mii de lei la facerea bisericii cei nouă și alte odoare bisericii (f. 8). Iconomul episcopiei, Filotei, urmașul în Scaun al lui Chesarie, «a dat 320 lei. A mai dat 840 lei la facerea bisericii. (f. 11). Marghioala Ciocîrdia a donat un vad de moară pe «care l-am vîndut la facerea bisericii cei mari și ne-au dat și trei mii de lei». Arhimandritul Eufrosin

23. *Ibidem*, p. 72 și 79. Schitul s-a transformat în chinovie de călugărițe în anii 1783—1784, potrivit hrisovului lui Mihail Șuțu care afirmă: «Fiindcă în sud Buzău la Rătești viind o seamă de călugărițe ce cu starița lor prin ajutor și milă după la boeri și după la alți creștini s-au trudit de au făcut un sfînt lăcaș de lemn acum în zilele Domniei mele» (Pr. G. I. Beșchea, *op. cit.*, p. 72). Schitul fusese părăsit deci de puținii călugări ce depindeau de schitul Poiana Mărului, prin 1734—1735, cînd așezarea fiind «surpată» de alunecarea de teren, n-au mai putut să facă alta.

24. Arh. St. Buc., *Logofeția pricinilor bisericăști*, dos. 1159/842, f. 1.

25. Pînă la această dată hramul se schimbase — nu știm de cînd, în înălțarea Domnului și Sfîntul Dumitru, potrivit unui act de schimb din 1836, la G. I. Beșchea, *op. cit.*, p. 98, doc. XXVI.

26. Pr. G. I. Beșchea, *op. cit.*, p. 12, 27 și 52.

Poteca dă și el ajutor «la biserica cea nouă mare», 30 de galbeni, (f. 45), iar Safta Brîncoveanu donează 140 galbeni (f. 51). Alți donatori au făcut cimitirul, unii au ajutat substanțial la facerea trapezii și a unor chilii, iar alții au donat odoare de valoare: sfeșnice mari de alamă, clopot de 300 kg., etc. În rîndul acestor ctitori nescrise figurează și faimosul stareț Hrisant Hurezeanul²⁷. În concluzie, renovarea Mînăstirii Rătești după anul 1840 este opera stareței Evghenia.

Cîteva sumare date biografice și aprecieri asupra vredniciei acestei starețe le aflăm în cuvîntarea inedită, pe care arhimandritul Dionisie Romano, locțiitor de episcop, a ținut-o la înmormîntarea ei, în ziua de 22 decembrie 1859²⁸.

Fiică a Elisabetei și Nicolae Greceanu din Vernești²⁹, raionul Buzău, s-a născut în anul 1805 și a venit la mînăstire «din cea mai fragedă vîrstă (...) făcîndu-se călugăriță la vîrsta de 14 ani, deci în anul 1819. Cît timp a stărețit aici, 27 martie 1840 — 20 decembrie 1859³⁰, «am văzut-o ostenind, lucrînd și învățînd, plină de sublim», afirma cuvîntătorul, care o cunoștea din prima perioadă a locuirii sale în Buzău, între anii 1832—1843.

«Cînd s-a făcut stariță — sublinia el în continuare — acest schit nu avea decît o bisericuță de lemn și niște chilii ce semăna(u) a colibe. Tot ce vedem astăzi în acest sfînt lăcaș sînt rod al ostenelilor sale. Biserica, clopotnița, chiliile stareției, trapeza, casa pentru streini și alte încăperi sînt făcute prin ostenelile sale. Zelul său religios au îndemnat atît pe răposatul Episcop Chesarie, acel bărbat virtuos care sacrifică tot pentru binele comun, cît și pe alți patrioți religioși a o ajuta în lucrările și ostenelile sale»³¹.

În concluzie, știrile pe care le comunicăm acum aduc următoarele precizări: Mînăstirea Rătești este atestată documentar, pentru prima oară, la 6 mai 1634; este o ctitorie a familiei Băncescu³², de la începutul secolului al XVII-lea, Bănceștii fiind

27. Gabriël Cocora, *Alte știri despre arhimandritul Hrisant Hurezeanul*, în «Mitropolia Olteniei», anul XV (1963), nr. 9—10, p. 797.

28. Tipărită în broșură, cu titlul: *Cuvînt zisu de Archimandritul Dionisie locotenentul episcopiei de Buzău. La înmormîntarea răposatei starițe a Sf. Schit Rătești, Eugenia Greceanca. Anulu 1859, Decembrie 22. Monastirea Rătești, — București, Tipografia Națională a lui Romanov et Comp. 1860, 8 p.*

29. Nicolae Greceanu vel sluger, fiul serdarului Mihai Greceanu, născut în București la 1768, s-a căsătorit în anul 1799 cu Elena lui Costea Leașcu «din neamul cîrloveștilor» din Vernești. În 1832, nu mai trăia, iar cocoana Elenca s-a călugărit la Rătești, luînd numele de Elisabeta. În afară de Evghenia stareța, ei au mai avut un fiu, Nicolae, care s-a căsătorit cu Smaranda din neamul Gîgîrîilor din Olt. Ei au renovat biserica veche din Vernești la 1961. (Ioan C. Filitti, *Catagrafia oficială de toți boerii Țării Românești la 1829*, București, 1929, p. 24 și 26; C. Săndulescu-Verna, *Din trecutul Verneștilor*, Buzău, 1941, p. 38—39).

30. Arhimandritul Dionisie Romano afirmă în cuvîntul său că Evghenia a stărețit 26 de ani, deci din anul 1834. În realitate, ea a fost numită stareță la 27 martie 1840, potrivit ordinului reprodus de Pr. G. I. Beșchea, *op. cit.*, p. 62. În schimb, trebuie corectată data ultimă a stăreției, care după acest autor e anul 1861, la 20 decembrie 1859.

31. În condica de înmormîntați de la mînăstirea Ciolanu, stareța Evghenia figurează ca înmormîntată acolo, cu data exactă, 22 dec. 1859. Cum multe date ale altor persoane înmormîntate aici le-am verificat autenticitatea, nu se poate pune la îndoială nici această știre. Cum s-a înțîmplat aceasta, nu știm însă. Poate, pentru că a fost schimonahie?

32. Dragomir Băncescu apare în documente din anul 1693 pînă la 22 noiembrie 1712, cînd își face testamentul. Căsătorit cu Stana, a avut o fiică, Maria, căsătorită, probabil, cu Diicu Gre-

și ctitorii bisericii Ciobănoaia din Valea Teancului³³, raionul Buzău; se subliniază, în mod deosebit, rolul stareței Evghenia Greceanca în reconstrucția schitului în perioada stăreției sale, 1840—1859, și se cunosc numele a câtorva ctitori ai bisericii actuale, ea fiind o ctitorie colectivă.

Pr. GABRIEL COCORA

ANEXE

I. 6 mai 7142 (1634). *Monahul Sofronie de Gomoești dăruiește la hramul Sfintei Troițe de la Rătești, 210 stinjeni ocină în Gomoești și două pogoane vie în deal la Mușceal**.

Adică eu monah Sofronie de Gomoești scris-am acest al meu zapis ca să fie de mare credință la hramul sfintei Troiță de la Rătești cum să știe că am dat pentru pomeană și pentru sufletul meu 210 de stinjeni de ocină de la Gomoești și două pogoane de vie de la Mușceal ca să fie pomeană la hramul Sf. Troiță de la Rătești iară cine va întoarce pre acest cuvîntul meu iar cine va rămînea pre urma mea să fie triclet și proclat și afurisit de 318 oțeti snă Nicheia și mărturii au fost mulți oameni buni și bătrîni, prioți și boiari Nainiea ot Vernești, popa Jîpa și Dragomir Sorescul și Dragomir al diaconului și Avram și din Buzău Diaconul Pătru și din Brăila (rupt) Ivan cumnatul (rupt) Ștamăi cupețul. Mșta Mai 6 dni văleat 7142.

Pis Radu ot Tohani

II. *Februarie 1842. Cererea de ajutor a stareții Evghenia către domnitorul țării***

Prea Înălțate Doamne,

Cereasca pronie între ale sale nepătrunse și mult milostive taine privind cu îndurare asupra acestui blagocestiv norod au ales pre înălțimea voastră și v-a așezat oblăduitor a-l cîrmui cu aceleași îndurări. Biserica schitului nostru Rătești după ce este prea mică pe seama soborului dar este și tare crăpată din urmatele cutremure, pentru care urmează neapărată trebuință a să înoi. Schitul nostru neavînd nici o

ceanu. și doi fii — Iordache și Anton, amîndoi căpitani —. Iordache «biv vel căpitan za cazacni ot Tirgoviște» a fost înmormîntat la 1723 în biserica Radu Vodă din București (C. Săndulescu-Verna, *Biserica Radu Vodă din București*, București, 1930, p. 18, nr. 12).

Anton căpitanul s-a căsătorit în toamna anului 1705 cu Stanca, fata Ilincăi și Giurgea Liicoiul de pe Nișcov. Era cumnat cu Nicolae căpitan Bagdat. La 29 nov. i se scoteau la mezat, pentru niște datorii următoarele moșii — Băncești, Smedești, Gurguiați (R. Sărat), Jirlău (R. Sărat), Rușetu, Mărcineni, Aldeni, Podul Munților, Colnice, Ungureu, Schel și Valea Urșilor (Buzău). (I. Ionașcu, *Un fost metoh al Pantelimonului, Schitul Grăjdana-Buzău*, în «Auguri» (Buzău), anul XIII (1936), nr. 7—10, p. 21, n. 22).

33. Dragomir căpitanul Băncescu cu soția sa, Stana, au fost înmormîntați în biserica Ciobănoaia. Mormîntul are următoarea inscripție — «Supu această piatră odihnescu oasele robului lui Dumnezeu Dra(go)m(i)ru căpitanului Băncescu și ale jupnesei dumnealui Stana. Și s-au pristăvit(jupăneasa dumne(ă)lui) la S(e)pt(cmvr(i)e) 20, 1(ză)tu 7213 = 1714; iară dumnealui s-au pristăvit la M(aiu) 20, leat 7220 (= 1712)». C. Săndulescu-Verna, *Biserica Ciobănoaiei*, în «Ingerul», anul IV, 1932, no. 8, p. 21). Cum o parte din numele lunii era ilizibil, avînd în vedere că el își face diata la 22 nov. 1712, data morții, dacă 20 a fost citit corect, nu poate fi decît 20 decembrie 1712.

* Arh. St. Buc., *Schitul Rătești*, II/A.

** Ibidem, *Logofeția pricinilor bisericesti*, dos. 1159/842, f. 1.

putere la aceasta și privind pe înălțimea voastră și ca părinte obștesc și ca sprijinitor al sfintei noastre credințe îndrăznim la a măriei voastre mult înaltă milostivire cu umilință și cu inimă obidită rugându-vă să binevoiți a revărșa și asupra-ne o rază a părințeștii îndurări și să ajutați cu ceea ce Duhul Sfânt vă va lumina spre a putea preînnoi sfânta Biserică. Strălucitul măriei voastre nume să va așeza ca a-l celui dintii ctitor și smeritul sobor în toate slujbele Sfintei Biserici va avea neapărată datorie a vă pomeni neconținut cu adincă recunoștință spre slava măriei voastre pre cel strămoșesc Scaun și sufletească veșnică pomenire.

A măriei voastre

Prea plecată

1842

Evghenia Starița Schitului Rătești

februarie

Denpreună cu tot soborul i

Rezoluția: «Departamentul Credinței înțelegându-se cu Sfânta Mitropolie va face cuvenita chibzuire».

III. Ctitoricescul/pomeanic al Schitului Rătești, /cu mila lui D(u)mnezeu, S-a prescris acest Pomeanic/ctitoricesc întocmai după originalul vechiu, /In zilele prea sfințitului Episcop al Buzeului D. D./Filoteiu. Prin sîrghița prea cuvioșiei/sale Shimonahia Evghenie de Greceanu, / stareța soborului din acest/schit.

S-au scris acest ctitoricesc Pomeanic, de cătră/sub iscălitul Artemie de Cămenteni, Iero/diacon din soborul S. M(inăstiri) Neamțul/La anul 1857 / Septembri 30. Artemie ierodiacon.

[F. 1] Pomeanicul prea sfinției sale părintelui Episcop Buzeu D. D. Chesarie, ce ne-au îmbunătățit schitul în toate chipurile după cum să vor cunoaște în veci.

[F. 2] Pomenecul prea sfinției sale părintelui Gherasim, ce ne-au dat un rind de mineie și alte cărți multe.

[F. 2 v] Pomelnicul părintelui Policarp arhierul au dat schitului 50 galbeni pentru facerea clop(o)tniți(i) ca să fie pentru pomenire 1864 August 1.

[F. 7] Pomeniecul celor din începutul schitului ctitori boierilor Scărlătești, ce a dat trei sute șazeci stinjeni pământ cu pădure, pe care iaste și schitul alcătuit.

[F. 8] Pomenecul dumniului marele clucer Grigore Tăut și a soției sale Elena, ce ni-au dat o moară cu două roate și douăzeci și cinci galbeni la cumpăratoarea moșiei Rătești și ne-a dat și zece mii de lei la facerea Bisericii cei nouă, și alte odoare bisericii.

[F. 8 v] Pomeaniecul D. Marele logofăt Mihail Filipescu, ce împreună cu cuconița dumnealui a dat schitului trei sute stinjeni de moșie care au dat tot pentru moșia Rătești. Au făcut D. și chimitiriu ne-a mai lăsat și după răposaria dumniilor de am mai primit după zisa cuconului Mihăiță zecii mii de lei și după zisa cuconiții dumniului, o mie la leat 1852.

[F. 9] Pomenecul D. Doimnului Ghiță Zisul, pentru că ne-au dat soacra dumnealui c(o)c(oana) Safta, patru sute stinjeni de moșie, ce am vindut de am luat atîția stinjeni în Rătești, spre dumniilor pomenire.

[F. 9 v] Pomenecul Dumneei medelniceresei Lucsandra Verguliasa, ce a dat o mie de lei de ctitorie la schit. De altă mină, «au dat Ecaterina fica Dumneei 30 galbeni, au dat pentru clopotniță. 1864 iulie 26».

[F. 10] Pomenecul Dumneei c(o)c(oanei) Mariușei Mehtuțioaie, ce ne-au dat o vie a dumneei, ce să numiește Zoreasca, cu pământul ei.

[F. 10 v] D. Marele paharnic Dimitrie Drugănescu, cucoana dumisale Smaranda, au dat lei 500. De a priimit schitul nostru la neapărata trebuință ce au avut 1840 August 13.

[F. 11] Dumneei c(o)c(oana) Zinca Văcăreasca a dat trei sute lei în douăzeci și doi icosari.

[F. 11] Sfinția sa *prototiereul Ioniță Hartofilax* a dat una sută op(t)zeci și noă lei.

[F. 11] Sfinția Sa p. *Filotei Iconomul S. Episcopii Buzeu* a dat 320 lei.
A mai dat 840 lei la faceria bisericii.

[F. 14] Pomeanecul răposatei *Mărghioalei Ciocirdia* ce ne-au lăsat un vad de moară, care l-am vîndut la facerea bisericii cei mari și ne-au dat și trei mii de lei.

[F. 14 v] Pomeanecul logofiteșii *Icanii Ursoae*, ce ne-a dat opt zeci stînjeni de moșie în Tîrcov.

[F. 14v] Pomeanecul dumnealui *vornicul Racoviță* ce au dat o familie de țigani cu doi copii.

[F. 16] Pomeanecul cucoanei *Anica Bebiasca (Bibescu)* și a D-lui c.c. *Costache Neculescu* cei zic și *Cîță* ce în multe rînduri ne-au miluit cu mulți bani și au dat un rînd de minee de la m(inăști)rea Neamțului.

[F. 17] Pomeanecul D. Marelui cluceriu *Ioan Mitescu* și a c.c. dumisale *Ecaterrina* ce întru o unire ne-au făcut la beserica cea mare doă sfeșnice mari de alamă și două la iconostas tot de alamă, iar mai pre urmă, cucoana singură ne-au făcut un clopot de trei sute și șapte zeci oca materie bune de clopot.

[F. 18] Pomeanecul d. cucoanei *Elenchi păhărniceștii Hrisoscolei*, ce ne-au ajutat la cumpărătoare(a) moșiei Rătești cu 5000 lei.

[F. 18 v] Pomeanecul d. cc. *Costache Mușceleanu* și a surorii d(um)nealui c(u)-c(oa)na *Anica Samorcaș*, ce ne-au ajutat la cumpărătoarea moșiei cu o mie de lei și ne-au mai dat doă mii de lei ca să facem heleșteu și alte îmbunătățiri.

[F. 20] Pomeanecul D. c.c. *Grigorie Săulescu* ce ne-au dat o mie de lei la facerea chiliilor maicii *Haritini* și alte ajutoare și milostenii ne-au mai dat, spre veșnica dumnealor pomenire.

[F. 22 v] Pomeanecul D. *Atanasie Dimitriu* ce a dat două mii de lei la chiliile ce s-a(u) făcut ale maicii *Pamfiliei* cîntăreții.

[F. 24] Pomeanecul marelui vornic și baș boeriu *Gheorghie Filipescu* ce ne-au dat doă mii de lei în trei ani.

[F. 27] Pomeanecul cucoanei *Catinca Panca Călniasca* au dat 100 galbeni la mormîntare și la facerea trapezului și argintul ce s-au făcut chivotul din biserică și alte ajutoare 1861 iunie 12.

[F. 27 v] Pomeanecul dumnealui domnul *Dimîtrie Papazolu* 1867 octombrie 26 Rătești. Au zugrăvit cimitiru și au făcut pă sfînta Filoteia cu toc și doă candelă de argint mari și alte milostenii neîncetate.

[F. 42] Pomeanecul sfinției sale p. *Protosinghelul Chiprian Măxinean* ce a dat una mie lei la facerea trapezii.

[F. 45 v] Pomeanecul p(ă)r(in)tele *Efrosin profesorul* ce ne-au dat ajutoriu la beserica cea noă mare cu trei zeci galbeni împărătești. Vii Elena prez(vitera), Faria, Samfira, Stanca. Adormiți *Efrosin arhimandrit, Dimitrie, Irina monahia* cu tot neamul.

[F. 51] Pomeanecul Excelenței sale Safta Brîncoveanca ce a dat ajutoriu schitului cu o sută patru zeci galbeni împărătești.

[F. 52] Pomeanecul maicii *Evgheii Stariții* și a maicii sale *Elisabeta Greceanca*, ce au dat doă mii de lei la cumpărătoarea moșiei Rătești și alte odoară bisericii. Spre a lor pomenire.

[F. 54] Pomeanecul maicii *Haritiei* ce ne-au adus multe milostenii de pe la rudele sale, precum și un clopot care îl avem de nouăzeci și cinci oca.

[F. 3] 1919 Maiu 26 Prea Sf. sa D. D. *Dionisie Climescu Episcop de Buzău* a dăruit la biserică cea mare o icoană cu Maica Domnului, lucrată după icoana făcătoare de minuni de la M-rea Dălhăuți din jud. Rîmnicu Sărat spre a sa pomenire.

*IV. Cuvînt zisu de arhimandritul Dionisie locotenenul episcopiei de Buzău la înmormîntarea răposatei starițe a Sf. Schitu Rătești, Eugenia Greceanca. Anul 1859. Decembrie 22. Monastirea Rătești ***.*

*** București, Tipografia Națională a lui Iosif Romanov et Comp., 1860.

«Cu lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvârșit, credința am păzit; pentru aceia mi s-a gătit cununa răsplătirii, care-mi va da mie judecătorul cel drept». Timotei 2, Cap. 4, stih. 5.

Viața aceasta trecătoare și vremelnică nu este decît o luptă. Tot omul viind în lume, intră într-un cîmp de luptă, de suferințe și de ispite.

Avem a ne lupta în viață cu patimile, boalele și suferințele, care sînt nedespărțite de slăbiciunea firii omenești. Avem a ne lupta cu trebuințele și nevoile de toate zilele ale vieții. Ambiția, iubirea de avuții, dorința plăcerilor, sînt pentru muritor atîtea pricini de lupte și de osteneți. Viața muritorului nu e decît o luptă.

Răposata, ce ne stă înainte, este unul din exemplele pe care veacul de acum ni le înfățișează foarte rar. Să-i cercetăm viața și ne vom încredința de acest adevăr.

Această fiică a bisericii ortodoxe s-a născut la anul 1805 din părinți nobili, nu numai cu neamul ci și cu virtuțile și prin urmare a pomului celui bun, bune a trebuit să fie și fructele.

Tatăl său a fost răposatul boier Nicolae Greceanu și maica sa Elisabeta. Crescută de părinții săi cu principie morale și religioase, din cea mai fragedă vîrstă părăsind lumea, a venit la mănăstire, chiar în contra voei părinților săi. A părăsit lumea și pe părinții săi ascultînd cuvîntul Domnului carele zice: «cine va iubi pe tatăl său și pe mama sa mai mult decît pe mine, nu este vrednic de mine».

A părăsit lumea, părinții, frații și surorile și ca Maria și-a ales partea cea bună, a ales pe Iisus Hristos, s-a făcut următoare lui, a luat asupra-i jugul lui cel ușor, făcîndu-se călugăriță la vîrsta de 14 ani. Deși a apucat calea crucii într-o vîrstă atît de tînără, nu și-a mințit răposata făgăduințele depuse la picioarele Altarului, ci statornică în răbdare și în suferințe, avînd nădejde în Domnul, care pe cele slabe le întărește și pe cele neputincioase le vindecă, s-a luptat cu lupta cea bună. Toată viața sa a petrecut-o servind bisericii Domnului și surorilor sale, mîngiind pe cele întristate, învățînd pe cele neștiutoare și încurajînd pe fiecare la lucrarea faptei bune.

Dar cine ar putea să descrie ostenețile, suferințele, luptele și lacrămile ce a vărsat pe aceste parchete sfînte în curs mai mult de 30 de ani? Numai ochiul a toate văzător le cunoaște cu desăvîrșire, iar cei ce sînt pe calea pe care a urmat răposata, pot numai să și le închipuiesc. Mult a ostenit, mult a suferit, dar ostenețile sale au fost prețuite nu numai de Dumnezeu cunoscătorul inimilor, ci și de oameni. Lumina nu se putea ascunde sub obroc, ci trebuia pusă în sfeșnic ca să lumineze tuturor, precum a zis Domnul: «Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzînd faptele voastre cele bune să mărească pe tatăl vostru cel din ceruri».

.La anul 1834 răposata a fost aleasă stărița acestei chinovii. Virtuțile sale au chemat-o la locul ce i se cuvenea. Alegerea a fost bine nemerită, căci, în curs de mai bine de 26 de ani, am văzut-o ostenind pentru acest sfînt locaș, îngrijind atît de surorile încredințate povățuirii ei, de trebuințele lor zilnice, povățuirea lor în calea virtuții și a mîntuirii, cît și de înfrumusețarea casei Domnului, încît se putea aplica la dînsa cuvintele psalmistului: «zelul casei tale m-a mîncat pe mine». Am văzut-o ostenind, lucrînd și învățînd plină de acel zel sublim pe care numai religia poate să le insufle.

Cînd s-a făcut stăriță, acest schit nu avea decît o bisericuță de lemn și niște chilii ce semănau a colibe. Tot ce vedem astăzi în acest sfînt locaș sînt rod al osteneților sale. Biserica, clopotnița, chiliile stăreției, casa pentru streini și alte încăperi sînt făcute prin ostenețile sale. Zelul său religios a îndemnat atît pe răposatul Episcop Chesarie, acel bărbat virtuos care sacrifica tot pentru binele comun, cît și pe alți patrioți religioși a o ajuta în lucrările și ostenețile sale. Maria îndată ce a luat asupra-și îngrijirea acestei chinovii a știut să unească în sine și calitățile Martei. Ca Maria nu părăsea citirea, rugăciunea și învățătura, iar ca Marta îngrijea de trebuințele surorilor sale și de înfrumusețarea casei Domnului.

S-a ostenit mult! A suferit mult! s-a nevoit mult și părăsind acum pămîntul poate zice: cu îndrăzneală, că lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvârșit, credința am păzit.

Fiecare om în calea vieții sale ostenește și se luptă, dar nu toți se luptă lupta cea bună.

Omul este alcătuit din corp și din suflet, dacă el va îngriji numai de partea sa materială, neglijând de partea morală; dacă pe când își îmbracă, își nutrește și își încălzește corpul, va lăsa mintea goală de toată știința și luminarea și inima seacă de toată bunătatea și virtutea; un asemenea om poate să ostenească, să lucreze, să se lupte și să dobindească avuții, măriri și putere, dar dacă acestea nu le-a întrebuințat în folosul aproapelui, în facerea de bine, în fapte patriotice, ci numai în singurul folosul său particular, atunci nu va putea zice: cu lupta cea bună m-am luptat. Fericit și de trei ori fericit este omul care la sfârșitul vieții sale, plin de încredere în îndurarea Dumnezeiească și în pace cu conștiința sa și cu societatea, poate pronunța aceste cuvinte pe care noi le zicem acum pentru răposata ce astăzi se desparte de noi.

Dar să terminăm aceste triste momente și folosindu-ne de învățăturile ce oricare om întins pe patul său de moarte, deși tăcînd dă celor ce-l înconjoară să împlinim la răposata datoriile ce religia și umanitatea pune asupra-ne.

Să dăm țărîna țărinei și să ne rugăm lui Dumnezeu pentru sufletul ei o! surori și împreună petrecătoare cu răposata. Voi cunoașteți mai bine ostenele și luptele ei, vă aduceți aminte de învățăturile ei, urmațile dar, trăiți în unire, liniște, pace și ascultare. Răposata nu v-a părăsit, duhul ei, învățăturile ei și ostenele ei au rămas între voi. Faceți-vă printr-o purtare înțeleaptă și liniștită următoarea virtuților ei. Ea nu v-a părăsit, trăiește în aducerea aminte a voastră. Ea nu v-a părăsit cu totul, ci s-a dus înaintea părintelui ceresc să-și primească plata ostenelelor și să se roage pentru voi

Veniți dar s-o însoțim pînă la mormînt, veniți iubiți frați și surori ai răposatei; veniți maici și surori pe care atîte a iubit și a îngrijit, dați Maicii și povățuitoarei voastre sărutarea cea mai de pe urmă. Iertați-o și ziceți Dumnezeu s-o ierte! și să-i facă veșnică pomenire.

DIN CĂRȚILE VECHII MITROPOLII DIN BUCUREȘTI

CITEVA DATE PRIVITOARE LA VIAȚA ȘI OPERA FOSTULUI MARE SPĂȚAR — IOAN CANTACUZINO *

Ioan Cantacuzino s-a născut la 20 ianuarie 1757¹, la Constantinopol, ca fiu al clucerului Răducanu Cantacuzino și al domniței Ecaterina, fiica lui Ioan Mavrocordat, domnul Moldovei. Doi ani mai târziu părinții lui se reîntorceau în patria pe care o părăsiseră vremelnic și, în București, capitala țării, își petrecu viitorul spătar întreaga copilărie a sa.

Despre această parte a vieții eroului nostru nu avem știri. «Memoriile» spătarului tac, probabil, în această privință și Nicolae Bălcescu, singurul de altfel care a avut posibilitatea de a le răsfoi cândva, prin 1845, datorită bunăvoinței rudelor lui

* Lucrarea de față a fost redactată în anul 1946, păstrându-se mai departe în manuscris, pentru a fi întregită prin noi căutări ulterioare.

Dar bucuria unei descoperiri, nu fără însemnătate ca aceasta, nu putea rămâne tănuită. Iată cum se explică faptul că numele lui *Ioan Cantacuzino*, smuls din anonim și materialele în legătură cu el, scoase de noi la iveală, au început să circule independent mai înainte ca semnatarul acestor rânduri să fi publicat ceva despre ele (Vezi *Studii și cercetări științifice (istorie)* Iași. Anul VII, fascicula I (1956), p. 135, nota 16).

Între timp, tipăritura «*Poezii Noo*» își schimbase proprietarul și în «*Iașul nou*», decembrie 1953, nr. 3-4 apăruseră primele relații asupra scriitorului muntean, rămas necunoscut altfel decât în inițiale.

O comunicare cu privire chiar la identitatea și tălmăcirile lui I. C., care încetaseră de mult să mai fie un secret pentru unii, s-a publicat apoi în *Studii și cercetări științifice Istorie, Filologie, Anul X, fasc. 1-2/1959*, pentru ca, puțin timp după aceea, noua figură de literat român, descoperit de noi, să fie primită în paginile cursurilor universitare și apoi în primul conspect de literatură veche românească, tipărit de *Al. Piru, Literatura română veche, Editura pentru literatură, București — 1961, p. 562-567*. Abia la 21 septembrie 1962 în ședința *Societății de științe filologice și istorice*, prin intervenția profesorului *Dan Simonescu*, care cunoștea încă din 1946 rezultatele cercetărilor noastre, ni-a fost redată «ad integrum» paternitatea acestei identificări și înțietatea descoperirii lucrărilor lui I. C.

Aproape simultan eram citat ca atare și în lucrarea lui *G. Bezviconi, «Contribuții la istoria relațiilor româno-ruse*, București, 1962, p. 180, nota 6.

Iată, pe scurt, avatarele studiului de față.

1. Acestea sînt datele pe care ni le oferă biograful dintîiu al spătarului, Nicolae Bălcescu, în monografia «Spătarul Ioan Cantacuzino», publicată în *Magazinul Istoric pentru Dacia*, I, 1845, și povestea vieții lui, așa cum a întocmit-o marele nostru istoric, după înseși memoriile cărturarului muntean, o vom urmări pe tot parcursul lucrării de față, adăogînd numai acolo unde vom putea aduce vreo contribuție.

Ioan Cantacuzino², nu poate decît să presupuiem că educația pe care o va fi primit, va fi fost la înălțimea rangului și numelui acestei familii.

Mai bogate în detalii par să fie însă amintirile de mai tîrziu și cele de adolescență ale cneazului, amintiri care se întretaiesc cu tot atîtea memorabile fapte istorice.

Sîntem în anul 1769, vreme în care se pregătea din nou lupta împotriva turcilor.

În Țările Române, se împărțeau manifeste tipărite, chemînd populația sub steagurile armatei ruse.

Sînt glasuri românești, îmbietoare, răspindite în cuprinsul capitalelor mai ales, pe care le vor fi ascultat mulți dintre locuitorii de pe malurile Dîmboviței ca și din mahalalele Iașilor sau din Transilvania, în sincerul entuziasm al momentului, nădăduind că seculara robie se va sfîrși.

Acestor glasuri le vor răspunde și Cantacuzinii, din ambele Țări Românești și înfiul dintre ei va fi tocmai tatăl eroului nostru: clucerul Răducanu, care, în fruntea unui regiment adunat, în grabă, pe propria sa cheltuială și alcătuit din munteni, moldoveni și transilvăneni, se va repezi să dea ajutor rușilor, bine-meritînd, prin această răsunătoare vitejie, a fi citat, împreună cu bravul său regiment, pe ordin de zi și în jurnalul de război al mareșalului Rumianțev³.

Elanul stîrnit în rîndurile fruntașilor noștri trebuie să fi fost destul de mare, dacă socotim că, așa nevîrstnic cum era, în etate de 15 ani, Ioan Cantacuzino se înrolă și el în rîndurile ostașilor, pentru a lupta alături de viteazul său tată, pentru biruință⁴.

Anul 1773 îl afla pe Ioan Cantacuzino pe cîmpurile de bătaie. Este anul în care, fieceor și părinte (și la acești viteji se mai adaugă și un frate al clucerului, Pîrvu Cantacuzino spătarul, căzut în luptă în pădurile din jurul Comanei), Cantacuzinii își petreceau viața luptînd, an în care clucerul Răducanu salva, printr-o intervenție promptă una din aripile armatei, la asediul Silistrei.

Vitejia aceasta, Radu Cantacuzino clucerul avea s-o plătească însă, foarte curînd, cu viața. În 1774, tocmai cînd luptele trebuiau să ia sfîrșit, el moare lăsînd pe Ioan și pe fratele acestuia, Nicolae, sub tutela unchiului lor Mihail Cantacuzino,

2. Manuscrisul acestor «memorii» n-a fost regăsit, deși, încă din 1911 se atrăgea atenția asupra importanței lui, cerîndu-se Academiei Române să intervină pentru a-l căpăta de la urmași (N. Iorga, *Ceva despre ocupațiunea austriacă în anii 1789—1791*. București, 1911. *Analele Mem. Sect. Ist.*, tom XXXIII, nr. 6, p. 15 (255)).

În ceea ce privește persoana în posesia căreia se aflau, acum mai bine de un secol, aceste «memoariuri», dacă ar fi să luăm drept bune informațiile lui Ion Ghica, s-ar părea că Generalul Rudolf Cantacuzino, (cunoscut și sub numele de Rodlon) stabilit în Rusia, procurase lui N. Bălcescu nu numai vechiul plan al Turnului Colții dar și materialul documentar de familie, pe baza cărui istoricul nostru își înlocui monografia sa. (vezi Ion Ghica, «N. Bălcescu», *Scrisori către V. Alecsandri* și Paul Cernovodeanu «Istoria Turnului Colței în documentele vremii», *Revista Muzeelor*, anul III, nr. 5, p. 394 și urm).

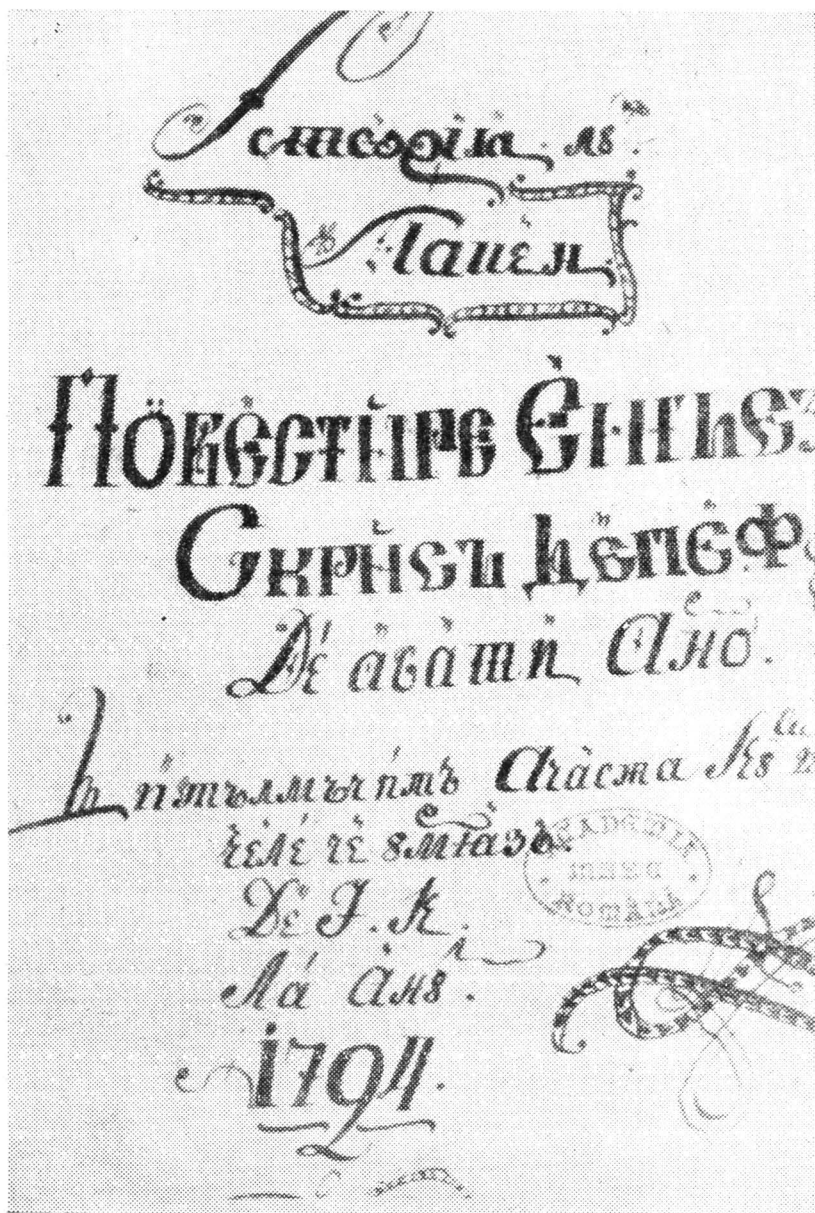
3. Se relatează pe larg faptele de mai sus atît în *Genealogia Cantacuzinilor* scrisă de Mihail Cantacuzino și publicată de N. Iorga în București, la 1902, cit și în biografia alcătuită de Nicolae Bălcescu, care citează și el acest izvor.

4. Cam din această epocă trebuie să datăm naivul poem în versuri românești, operă a unui moldovean anonim, în care se pomenește între altele și de întîlnirea de la Iași dintre boierimea moldovenească și cea din Muntenia (parilda filo-rusă) venită să felicite pe Rumianțev:

«Era și alți boieri atunci veniți.

A Valahiei, zic, cel mai vestiți».

(N.A.U., «Un poem românesc din sec. XVIII», în «Iașul Nou», Almanah literar București, an. V. (1953), nr. 3—4, p. 211—218.

Foaia de titlu (Ms. 3099 B. A. Republicii Socialiste România) a tălmăcirii făcută de Ioan Cantacuzino (I. C.) din Abatele Arno (Baculard d'Arnaud) «Istoria lui Machen — Povestire englezească» an. 1794 (prescrisă în 1803)

viitorul general⁵, om deosebit de inteligent și cărturar care, odată pierdută pentru moment nădejdea de a scăpa de turci, trecu în Rusia împreună cu nepoții săi.

Urmează iarăși o epocă întunecată din viața lui Ioan, viitorul mare spătar, pe care nici biografia lui Bălcescu, nici altfel de știri nu o pot limpezi⁶.

Această petrecere a lor, dincolo de hotarele țării de origine nu va dura decât vreo opt ani. Ea se întrerupe în 1783, când cei doi tineri, mînați de dorul patriei și poate de «neastîmpărul cantacuzinesc», hotărăsc să se întoarcă în Valahia.

Aici domnea Nicolae Mavrogheni, care îi primește totuși cu simpatie pe cei doi feciori ai clucerului, acordîndu-le onorurile cuvenite obîrșiei lor și dăruindu-le și titlurile: de agă, lui Ioan, și de armaș, lui Nicolae.

Pe Ioan Cantacuzino, însă, generozitatea unui domn care-și căftănea și calul cu aceeași ușurință cu care boierea pe supuși, nu-l satisfăcea. El dorea de sigur altceva și, cu toată buna primire de care se bucurase în Muntenia, el trece curînd după aceea în Moldova, unde stăpînea unchiul său, după mamă, Alexandru Mavrocordat, care avea să fugă în Rusia, pentru a continua să scrie versuri și să conspire, de acolo, împotriva turcilor.

La vremea intrării sale în Moldova, Ioan Cantacuzino era un bărbat în toată firea. El împlinise 28 de ani și apropierea de unchiul lui, om de cultură, care pe deasupra mai era și poet⁷ îi va folosi mult, desigur.

Nu cunoaștem prea bine raporturile care au existat între unchi și nepot și nimic din viața pe care a putut s-o ducă acolo eroul nostru. Știm numai, din aceeași reconstituire pe care a întreprins-o Bălcescu, că Mavrocordat se grăbi să-i dea rudei sale titlul de spătar, amestecîndu-l poate și în treburile interne ale țării, fapte care aduseră de la sine arestarea lui, îndată după fuga în Rusia a unchiului poet.

În domnia care urmă, venind la cirna Moldovei domnul Alexandru Ipsilanti, acesta dăruie libertatea lui Ioan Cantacuzino, recunoscîndu-i prin aceasta valoarea, dar poate și în scopul de a-l cointeresa la dobîndirea domniei Valahiei, așa precum se susține⁸.

Fapt este că în 1787, odată reîntors în Muntenia, spătarul Ioan Cantacuzino nu mai fu primit cu aceeași bunăvoință de Nicolae Mavrogheni, la urechile căruia ajunseseră, desigur, uneltirile vecinului Ipsilanti, din care cauză eroul nostru a fost silit să se refugieze la moșiile sale, ducînd de aici înainte «o viață foarte retrasă», după cum se exprimă biograful său.

Nu știm iarăși nimic despre această perioadă a existenței lui singuratece, pe care avem însă toate motivele s-o credem bogată în producții literare. Ea însă nu dură prea îndelungat timp. Căci, în acelaș an, la începutul lunii august, izbucnind războiul ruso-turc, fu smuls din sihăstria sa și obligat să ia poziție, ca atîția alți fruntași munteni de o seamă cu el, printre care și Scarlat Cîmpineanu, dîndu-li-se cu de-a sila comenzi militare, în oștirea pe care o improvizase Mavrogheni, pentru a fi pe placul turcilor.

5. G. M. Ionescu, *Generalul maior al Rusiei Mihail Cantacuzino, fost mare vistier al Valahiei 1763—1774*, București, 1905, p. 36.

6. Datorită exodului de fruntași români, mai ales Cantacuzini, care urmă de atunci înainte spre Rusia, mulți dintre înstrăinați, statornicindu-se acolo, căpătără moșii și slujbe, fiind socotiți ca făcînd parte din clasa privilegiată a țării de adopțiune.

7. Odată refugiat în Rusia, Alexandru Mavrocordat Firaris va compune un volum de versuri grecești pe care îl va tipări la Moscova sub titlul nostalgic și sugestiv de *Bosforul în Boristene*, amintind prin aceasta de obîrșia lui bizantină și de statornicirea sa, fără voie, pe malurile Niprului.

8. Nicolae Bălcescu, *Spătarul Ioan Cantacuzino, op. cit.*

Dar în vreme ce trupele lor se îndreptau spre Ploiești, pentru a înfrunta armatele austriece, Ioan Cantacuzino, însoțit fiind de Cîmpineanu «fugiră pe ascuns» și abătîndu-se în treacăt pe la moșia din Măgureni, trecură în Transilvania, luînd drumul Sibiului. Iar acest ocol, prin Măgureni, despre care nu pomenește nimic altceva Bălcescu, este lesne de înțeles dacă ne gîndim că acolo Cantacuzino își avea din moși strămoși ocinile și acolo îl așteptau rudele sale.

Este adevărat că, la acest timp, Ioan și Nicolae nu mai posedau «casele de piatră din Măgureni» pe care unchiul și tutorele lor, Mihai Cantacuzino Măgureanul, le vînduse, încă din 1775, nepoatei Marica și care trecuseră apoi în proprietatea altor doi frați Măgureni, Constandin și Iordache⁹.

La fel de înverșunați turcofobi ca și verii lor, așteptînd numai momentul să treacă munții, Constandin și Iordache plecară probabil împreună cu Ioan Cantacuzino și cu Cîmpinenii, tîrînd după dînșii și alți boiermași și clerici, care băjeniră în Transilvania, cum povestește și cronica rimată a domniei lui Mavrogheni:

Căci că după ce veniră
Unii din boieri fugiră
Iancu Cantacuzino,
Neculae brat ego,
Și amîndoi Cîmpinenii,

Cum și frații Măgurenii
Luînd pă mulți împreună
Spre tovărășie bună
Cum: vâtafu Andronache
Edecliu Antonache,

Kir Constandin Misleanu,
Și părintele Brebeanu,
Cuviosul Sinaitul,
Cu Poenarul slăvitul
Osăbit și alții mulți
Dar n-au ticlu de știuți¹⁰.

Ca urmare a acestor fapte, în 1788, spătarul Ioan Cantacuzino fu condamnat la moarte, în lipsă, iar fratele lui, Nicolae, căzînd în mîinile lui Mavrogheni, fu îndată întemnițat și văzîndu-se amenințat cu executarea, trebui să se încorporeze în armata ienicerilor¹¹. Numeroși alți boieri fură deportați împreună cu familiile lor, care la minăstirile Atosului, care în insula Cipru¹².

9. Virgil Drăghiceanu, *Casa Cantacuzinilor din Măgureni*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, anul XVII (1929), fasc. 39.

Despre acest «Dinu Cantacuzino care a fugit în Nemția» pomenește o scrisoare în limba greacă a lui Iordachi Armașul, adresată, la 29 iunie 1788, voievodului Nicolae Mavrogheni (*Documentele Hurmuzaki*, vol. XIV, partea III-a, București, 1936, p. 381, doc. CCLXX).

10. N. Docan, *O povestire în versuri încă necunoscută despre domnia lui Mavrogheni*, *Analele Academiei Române*, Mem. Secț. Literare, tom. XXXIII, București, 1911, p. 502. Lista celor fugiți este destul de lungă, așa cum mărturisesc și versurile de mai sus. Se mai citează Hagi Stan Jianu, din București și alții. Din Focșani băjenesc de asemeni, în Transilvania, tirgoveții pe care un document mavroghenesc îi pomenește, hotărînd confiscarea averii acestor «boieri» hăiniți (V. A. Ureche, *Istoria Românilor*, Vol. III, p. 204—205, 211—212).

11. Despre aceste întîmplări relatează și călătorul francez prin București, Charles de Salaberry, «*Voyage à Constantinople, en Italie et aux îles de l'Archipel par l'Allemagne et la Hongrie*», Paris. În 1790, cînd Salaberry ne vizita capitala, nemții «cu coadă» erau de mult în București și fratele spătarului, Nicolae Cantacuzino, scăpase ca prin minune din mîinile turcilor.

12. Prin acel firman fură exilați în insula Cipru (ne-o spune și N. Bălcescu) frații Nicolae și Manuil Brîncoveanu, frații Constantin și Scarlat Ghica, Ioan (Enăchiță) Văcărescu poetul și fiul său Alecu, Dimitrie Racoviță și Ioan Moruzi. În privința confiscării averii fraților Măgureni, Constantin și Iordache, vezi actul publicat de V. A. Ureche, *Istoria României*, Tomul III al scrierii 1786—1800 (al V-lea al seriei 1771—1800), București, 1893, p. 208—209.

«Trădarea» de care fusese învinuit Ioan Cantacuzino era pe deplin dovedită și memoriile lui o mărturisesc, cu o justificată mândrie.

O dată ajuns în Transilvania, Ioan Cantacuzino, bine primit de austrieci, prezintă lui Iosif al II-lea un plan strategic prin care trupele austriace ar fi putut birui cu ușurință armatele de strînsură ale lui Mavrogheni.

Apoi, mergînd în Hotin, la prințul de Coburg, se întâlnește acolo, cu alt fugar, vizitierul moldovean Matei Cantacuzino¹³ și împreună cu această rudă a sa, îl vizitează pe mareșalul Ruminatșev pe pămînturile Cameniței.

Între acești doi conducători de armate, Rumianțev și Coburg, se împărțiră acum și eforturile spătarului diplomat Ioan Cantacuzino. Intuiția nu-l înșelase. Rumianțev ocupă curînd Iași și, în primăvara anului 1789, după o trecătoare înfrîngere suferită de nemți, prințul de Coburg își făcea intrarea în capitala Țării Românești, la 10 noiembrie același an.

Pentru bunele servicii aduse, Iosif al II-lea acordase lui Ioan Cantacuzino rangul de spătar, iar lui Scarlat Cîmpineanu pe cel de agă, demnități pe care aceștia aveau să le păstreze și în viitorul divan cirmuitoar al țării. Acest divan era prezidat de prințul de Coburg, vicepreședinte fiind generalul baron Enzenberg¹⁴.

Se cunosc prea bine întâmplările care au urmat. Țara Românească trecu prin momente grele, divanul trebuind să dea un jurămînt de credință armatelor austriace de ocupație. Dar, binemeritînd prin atitudinea sa mîndră și prin capacitatea sa, atît dragostea și încrederea boierilor divaniți cît și stima nemților (care îl respectau deși îi cunoșteau bine sentimentele) Ioan Cantacuzino recurse la o stratagemă ingenioasă, preschimbînd textul¹⁵ oficial al jurămîntului, pe nedrept impus în termenii lui umilitori. La tiranie se răspundea cu viclenie. Și nemții se lăsară înșelați.

Acum, pentru prima oară, Ioan Cantacuzino se arată gata să joace un rol deplin, punîndu-și calitățile în slujba poporului său. Prin funcția importantă pe care o deținea prin influența de care se bucura la acea vreme față de nemți, dar mai ales prin relațiile sale personale cu puternicii timpului ca: de Coburg, Repnin, Suvorov, Golițin și alții, el reuși să se facă de folos principatului, servindu-i interesele în momente atît de grele și dureroase, «priveghind pentru liniștea țării», căutînd să convingă pe reprezentanții celor două mari împărății de necesitatea ca românii să-și poată alege singuri domni pămînteni.

Îl vedem, parcă, zăbovind în lungi conversații pe podul Mogoșoaei cu generalul Enzenberg și cu trimișii lui Potemkin și Suvorov, frecventînd saloanele timpului, privit fiind peste tot, de către pămînteni, cu simpatia plină de încredere și cu respectul pe care îl inspiră totdeauna oamenii capabili, în vremuri de grea cumpănă. Căci Ioan Cantacuzino, cu ținuta lui mîndră, deși de o talie mijlocie, cu figura lui spirituală și plăcută, deși cam ciupită de vărsat, boală de care suferise în tinerețe, cum ne încredințează biograful său, era o personalitate însemnată a timpului.

13. Cantacuzin din ramura Delenilor, care la 1792 va lua și el drumul fără întoarcere al pribegiei în Rusia.

14. Veche cunoștință a românilor transilvăneni, după cît se pare, acest general austriac (n. 1726 †1819), fusese colonel comandant al regimentului II grăniceresc de români. Era cunoscut ca un apărător al drepturilor românești, ca un om cult, bun cunoscător al țării. Dintr-o recunoaștere secretă făcută în 1773, din ordinul împăratului, în Moldova, se inițiasă și asupra acestei părți din țară...

15. A se vedea în această privință și N. Iorga, în «Revista istorică», 1931, p. 96.

Și de asemenea Al. Lepedatu, *Un mănunchi de știri istorice*, București, 1915, și N. Iorga, *Revista istorică*, II, Nr. 7—9, iul.—sept., 1916, p. 168.

Наркис
 ca
 Наркис дес зео
 Кешкези
 Ера пан Кесе
 не бравозе
 сбисме мн
 Момм...

Foia de titlu a traducerii comediei lui Jan Jac Ruso Narcis sau îndrăgitul însuși de sine (ms. 3099 fila 173—244)

Așa îl va fi înflinit și cunoscutul călător francez emigrat, Salaberry, pe la 1790—1791, pe ulițele strimte ale Bucureștilor de atunci, pe tânărul spătar, dușman de moarte al turcilor. Și figura lui și a fratelui său, Nicolae, vor fi rămas adânc încrustate în amintirea francezului, dacă se învrednicesc de pomenire în memorialul de călătorie al acestuia:

«Am petrecut aci (în București) opt zile (scrie contele Salaberry) și am făcut cunoștința prințului Cantacuzino, care trece pretutindeni drept un om instruit. El detestă pe turcii care au pus premiu pe capul lui, dar ura lui e mai potolită decât a fratelui său. Acesta le-a scăpat turcilor ca prin minune și le nutrește o așa de mare dușmănie încît, după ce a servit împotriva lor, în armata prințului de Coburg, el s-a înrolat, după încheierea păcii, în rîndurile armatei ruse, pentru a mai lupta încă...»¹⁶.

Din nefericire prea puțini sînt contemporanii, călători, străini ori pămînteni, care, trăind în preajma spătarului, să ne fi lăsat în hîrțile lor, amintiri despre eroul nostru¹⁷. Așa cum prea de tot puține și vagi sînt și relațiile ce ni s-au păstrat despre activitatea lui din acel timp privitoare la o mare răscoală ce se pregătea în ascuns, de o răzvrătire a tuturor popoarelor gemînd sub jugul turcilor, care trebuia să izbucnească mai tîrziu sub chipul Eteriei sau al Zaveriei grecești¹⁸. Ne-ar fi interesat să știm mai mult despre felul în care s-au împletit acțiunea politică a lui Ioan Cantacuzino cu a unchiului său Alexandru Mavrocordat Firaris, în activitatea acestei societăți revoluționare grecești, pe pămînt rusesc.

Ne-au rămas în schimb știri despre felul în care Ioan Cantacuzino, ispitit fiind de nemți a abandona politica sa filorusă, pentru a trece de partea regelui Frederic al II-lea, refuză cu hotărîre propunerile care i se făceau, dînd și o înaltă lecție de morală marchizului Luchizini, care căutase să atragă în sfera celorlalte puteri pe

16. A se vedea cartea citată a lui Salaberry, p. 122—123. Extrase au fost date de N. Iorga, (Ceva despre ocupațiunea austriacă în anii 1789—1791, București, 1911, Analele Academiei Române, Mem. Secț. Istorice, tom. XXXIII, nr. 8, p. 15 (225)).

17. Datorită unui ofițer transilvan din armata austriacă de ocupație, știm astăzi unde locuia în 1791 acest «Spătar Kantaküseny». Casa lui se ridica pe atunci la nord de casa mitropolitului Cosma sau Metocului Mitropoliei, ce se afla pe stînga Dimboviței, peste drum de fosta biserică a Măgureanului... A se vedea în această privință G. D. Florescu, *Din Vechiul București*, 1953, p. 13 și nota 506, unde se publică acest plan al Bucureștilor executat de baronul locotenent Franz Purcel, înainte de plecarea «nemților cu coadă». Asupra acestei case G. D. Florescu mai făgăduia amănunte într-o nouă lucrare pe care o anunța încă din 1925 cu titlul: «Schife de plan ale centrului Bucureștilor la începutul veacului XIX». Pentru casele acestea, clădite de Șerban Cantacuzino, intrate mai tîrziu în stăpînirea lui Pirvu Cantacuzino și dăruite apoi, după moartea vitejească a spătarului, Mitropoliei din București (1776). A se vedea și C. Stoicescu, *Repertoriu bibliografic al monumentelor feudale din București*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1961, p. 132—133.

18. Singur N. Bălcescu ne oferă oarecare date interesante în această privință. El scrie, urmînd propriile «memoaruri» ale spătarului, că acesta se și pusese la acea vreme în relație cu căpitanii greci și cu toți cei ce doreau să scuture Jugul «barbariei turcești». Și astfel se luminează începuturile mișcării de eliberare grecești. Dacă ne gîndim: la buna primire pe care Alexandru Ipsilanti volvea, bunicul viitorului comandant al Zaveriei, o făcuse pribeagului Ioan Cantacuzino în Muntenia, că între anii 1817—1818 (în care, mai mult decât oricînd se pregătea la Odesa mișcarea grecească ce avea să izbucnească în curînd) I. Cantacuzino se aia acolo, că în sfîrșit una din căpeteniile acestei mișcări va fi generalul Gheorghe Cantacuzino Deleanu, feciorul aceluia Matei Cantacuzino Deleanu refugiat și el din Moldova în Rusia în 1792, cu care Ioan, ruda sa, va fi întreținut strînse legături, se luminează parcă de la sine și rolul pe care, din umbră, trebuie să-l fi jucat în această Eterie, spătarul nostru, nu ca un luptător militant sub steagurile lui Ipsilanti, ci poate ca un inspirator al ei. Cert este însă că numele lui nu figurează nici printre inițiatorii nici printre inițiații declarați ai Eteriei (în această privință a se vedea Nestor Camariano, *Organizarea și activitatea Eteriei în Rusia înainte de răscoala din 1821*, în «Studii și materiale de istorie modernă», vol. II, 1960, p. 73—100.

fruntașul muntean. Însuflețit mereu de un cald patriotism, chiar și în greșelile pe care le face, Ioan Cantacuzino spătarul urmează, în toate acțiunile lui politice, drumul intereselor țării pe care o slujea.

Războiul se apropia de sfârșit. Mavrogheni fusese executat și turcii se pregăteau să ceară pace. În acest moment, urmînd aceeași linie, Ioan Cantacuzino se opune curajos încercărilor pe care le făceau la acea vreme de a încasa birurile pe un an întreg, simțînd că, odată cu încheierea tratatului, nu vor mai putea să silească pe rămași la plata unei sume de bani atît de importantă. Și comisia de revizie impusă de austrieci fu respinsă de boierii divaniți din București, la îndemnul și după exemplul fruntașului lor, salvîndu-se astfel tezaurul țării.

Dar turcii își purtau încă vasele pe apele Dunării. Trebuia să se demonstreze neîntîrziat, cu vechi hrisoave strămoșești, în fața celorlalte puteri din Europa, că nu ambele maluri ale fluviului aparțineau imperiului turcesc. Și Ioan Cantacuzino spătarul, fără a șovăi nici o clipă, utilizînd documentele unchiului său și folosînd iarăși o stratagemă diplomatică, pentru a-și ajuta țara și prietenii, arată, ca din partea boierilor munteni, la Congresul de la Șiștov, că dreptatea era a taberei celor oprimați și nu a turcilor. Actele prezentate congresului, prin Mitrovski, convinseseră, salvînd încă o dată dintr-o situație critică hotarele Valahiei și paralizînd totodată mișcările turcilor la Brăila¹⁹.

Serviciile pe care Ioan Cantacuzino le adusese, îndelungat timp, cauzei aliaților, prețuiau desigur înalta considerație a prințului de Coburg și termenii elogioși în care acesta, socotindu-l pe bună dreptate pe spătar: «de toute façon bien au dessus de la plus part de ses compatriotes» (din toate punctele de vedere mai presus de majoritatea compatrioților săi) îl recomanda la 12 iulie 1790 protecției vestitului Potemkin.

Din nefericire, demersul, pe care spătarul nostru dorea să-l facă pe lîngă Potemkin, nu fu încununat de succesul pe care îl așteptase și pe care îl meritau eforturile sale.

Pacea de la Șiștov, încheiată între turci și nemți, la 4 august 1791, dezamăgi pe Ioan Cantacuzino, care nădăjduise că, în urma acestui război îndelungat și după atîtea suferințe îndurate de biete țări românești, o soartă mai bună avea să le aștepte în viitor.

Cortina se lăsă peste o dramă sîngerosă, acum uitată. Țara Românească și Moldova recădeau sub puterea turcilor și sub domnia fanariotă.

Ce ar mai fi putut întreprinde spătarul spre a le salva?

Descurajat, el hotărăște să-și părăsească pentru totdeauna țara și, în ziua în care noul domn numit în Muntenia, Mihail Suțu, își făcea intrarea în București, Ioan Cantacuzino lua drumul Iașilor, pentru a trece mai apoi în străinătate.

Vizitînd pentru ultima oară pe prințul Potemkin la reședința sa, o jumătate de oră depărtare de capitala Moldovei, spătarul nostru îl află agonizînd. Puternicul zilei zăcea bolnav de moarte, trăindu-și ultimele clipe..

19. Lui i se atribuie, și nu fără temei, redactarea memoriului pe care, în 1791, boierii munteni îl adresează guvernelor ruse și austriac privitor la: cetațile turcești, tributul și alegerea domnilor țării, o oștire proprie a principatului ș.a. (vezi N. Iorga, *Viața unui mitropolit de altă dată: Filaret II*, în «Convorbiri Literare», 1901, p. 1130-1131).

Și Ioan Cantacuzino²⁰, care a avut prilejul să-l vadă murind, își consemnează, emoționat, impresiile în memoriile pe care le scrie, relatând, cu părere de rău, cuvintele pe care le mai putuse schimba cu prințul.

Din acel moment el pare a oscila în hotărârea sa, neștiind dacă ar fi mai bine să rămâie în Moldova, să meargă în Rusia sau în Austria, ori chiar la Constantinopol, riscându-și capul, pentru a încerca să dobândească domnia Țării Româneșii. Dar șovăiala durează puțin. Cancelarul Alexandru Bezborodko, trimisul împărătesei la Congresul de pace de la Iași, îi determină decizia, convingându-l să meargă în Rusia, locul de refugiu și al altor români²¹.

În același an 1791, spătarul Ioan Cantacuzino ajunge la Petersburg²².

De acum începând, datele vieții lui sînt tot mai fugare, trăsăturile mai vagi. Existența spătarului se estompează treptat, voit poate, chiar și în memoriile lui.

20. Ioan Cantacuzino n-a fost singurul care a dorit să eternizeze acest eveniment. Socolindul-demn a face obiectul unei mici cronici rimate, un necunoscut român, martor ocular al înhumării prințului Potemkin, a pus în versuri naive tristul spectacol al morții unuia din puternicii zilei, după cum urmează: *Plingerca în stihuri pentru moartea Cneazului Potemkin*.

«O tu deșartă lume
Neputînd a-ți da alt nume
Ce face într-aceste stări
Văz în tine nenorocire
Covârșită cu mîrire

Cu așa așezămînt
Ca cum n-ar avea sîrșit
Iată și moartea sosește
Tîlharul cel fără de veste
Și cu mare îndrăzneală... etc

Versurile ni se păstrează în ms. 151 din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România și sînt atribuite, cu probabilitate, boiernașului Gh. Nacu. Alți martori oculari ai acestui sîrșit, care povestesc cu amănunte împrejurările morții lui Potemkin, sînt mitropolitul de Tiflis Iona, călător prin Moldova la acea vreme. (Vezi Ștefan Berechet, *Picături marunte* în Revista Istorică, 1924, XI, p. 338—9; N. Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, vol. II, ediția a II-a București, 1928, p. 250) și călătorul polon Malachowski (vezi P. P. Panaitescu, *Calători poloni în Țările Române*, București, 1933, p. 244—225).

În muzeul din Odesa, pe care îl vizitase prin 1893, Emil M. Teodorescu nota, printre obiectele privilegiate la Istoria României, un tablou în ulei reprezentînd moartea prințului Potemkin. Doi boieri, îl stau la căpătîiu în ultimele clipe ale vieții (vezi Revista pentru istorie arheologie și filologie, vol. VII, București, 1894, p. 239).

E un moment din anul 1790 în care și Ioan Cantacuzino s-a găsit în preajma lui Potemkin. Nu putem preciza acest timp. Intuim însă că e aproximativ vremea în care generalul de Langeron vizita ei însuși pe influentul personaj rus, cu care avea dese convorbiri, puînd scri mai tîrziu un memoriu sale despre oameni: întîlniți acolo:

«Într-o zi eram la masa la prințul Potemkin, între prințul Gagarin și un boier român, pe care, judecîndu-l după barba deasă și lungă și după costumul lui oriental, nu l-am fi bănuit un om instruit și cunoșcător al morăvurilor și obiceiurilor franceze. Discutam cu prințul Gagarin despre Paris. Boierul interveni în conversație și își dădu cu parerea despre acest oraș, în care totuși nu fusese niciodată, cu tot atîta sașacitate cît și gust. Am întîlnit mulți oameni asemenea printre acești boieri români. (Hurmuzaki, *Documente*, Supliment I, vol. III, (1769—1821), București, 1889, p. 75, n. 3).

21. Ioan Cantacuzino nu era singurul care se pregătea să emigreze în Rusia în 1791. În raportul pe care, în 28 decembrie din acel an, îl făcea cancelarul Alexandru Bezborodko, se dă o înfrîngă listă de moldoveni și munteni care își exprimaseră dorința de a se refugia în Rusia, de răul turcilor. Figuran, între alții, vistiernul Matei Cantacuzino, vornicul Scarlat Sturdza, vornicul Gh. Ghica, hatmanul Ilie Catargi, vornicul de aprozi Neculai Balș, maiorul Marcu Gaios și alții (G. Bevizion, «Din trecutul nostru», nr. 31—34, 1963, p. 164—165).

22. Despre o «unitate de voluntari de sub comanda locot. colonelului Ioan Cantacuzino», care laolaltă cu corpuri de ostași voluntari români, urmau să fie incluse în cadrele armatei din Gubernia Ecaterinoslov. Vezi A. Vianu, *Cîteva date privitoare la emigrarea românilor în sudul Rusiei în secolul al XVIII-lea*. Studii privind relațiile româno-ruse, Vol. III, București, 1963, p. 63—64 și notele 23, 24—287.

Foia de titlu a tălmăcirii Arsachie și Isarenia de Monteschiu (Montesquieu) (Ms. 3099 fila 97—173) Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, an. 1794

Între anii 1805—1813, după cum afirmă Nicolae Bălcescu, Cantacuzino putea fi găsit trăind în Petersburg, de unde se va muta apoi la Odesa, pentru a vieții acolo, pînă la 1818, bucurîndu-se de prietenia general-gubernatorului Richelieu²³.

Cei din urmă ani, spătarul nostru îi va petrece retras la moșia sa, trăind din amintiri și cărți, o viață de adevărat filozof, departe de zgomotul și deșertăciunile orașelor, într-o pașnică izolare, cetind și scriind laborios²⁴ în bogata bibliotecă pe care o avea și păstrînd pînă în ultima clipă a vieții o singură mare dragoste, cărțile și o unică nostalgie: a pămîntului țării.

Spătarul Ioan Cantacuzino, moare la 3 iulie 1828.

Cu aceasta se încheie o viață de om, care a însemnat ceva în timpul cît a trăit și care, murind, a lăsat în urma lui amintirea unui mare patriot. Pe făgașurile mult bătătorite de acest ciudat personaj al istoriei noastre, pierdut pentru țara sa, printr-o înstrăinare silită și dureroasă, pășim astăzi să reconstituim, măcar într-o mică măsură, vechea lui înfățișare statuară, cu regretul de a nu putea da la iveală altceva decît niște bițe cioburi de oglindă în care imaginea lui s-a vășfrînt cîndva.

Am urmărit pînă aici, aproape rînd cu rînd, biografia pe care i-a întocmit-o neuitatul istoric Nicolae Bălcescu²⁵, această lucrare, de un secol și mai bine fiind, pînă astăzi, unicul izvor de cunoaștere cu privire la viața bogată în întimplări și la faptele cu răsunet în vreme ale lui Ioan Cantacuzino²⁶. Fiind singurul cetitor al «Memoarurilor», astăzi pierdute, pe care spătarul le scrisese pe undeva prin Rusia, Nicolae Bălcescu i-a putut reconstitui întru cîtva viața.

Despre scriitorul acelor «Memoaruri», despre omul în intimitate cu înclinările și gusturile lui, despre ocupațiile lui predilecte, despre lecturile lui, într-un cuvînt despre *cărturarul* și, am îndrăzni s-o spunem, chiar despre *literatul Ioan Cantacuzino*, vom încerca să dăm acum cîte ceva în vileag, în rîndurile care urmează.

O întimplare fericită ne-a scos în cale, mai de mult, urma pașilor lui, o urmă rătăcită prin țară, nu se știe cum și care ne poartă sigur pe drumurile băjeniei sale în Rusia de acum un veac și jumătate, țară în care a viețuit, ca un singuratec, iubitorul de cultură spătar, vreme de 37 de ani. Adică epoca dintre 1791, data refugiului său definitiv dincolo de Nistru, și 1828, anul în care cneazul Ioan Cantacuzino moare, în vîrstă de 71 de ani.

Este vorba despre șase *lucrări*, al caror autor este desigur cneazul, fără puțință de îndoială, lucrări cuprinse în paginile a două manuscrise aflătoare astăzi la

23. Viața spătarului, așa cum ne-o ofera studiul lui N. Bălcescu, este tratată în linia marș și cronologia trebuie primită ca atare, cu oarecare aproximație. Astfel noi știm că, de fapt, în anul 1807, Ioan Cantacuzino se afla la Odesa, cel puțin pentru scurt răsîmp, îngăduindu-și răgazul de a tîlmăci din limba franceză «Cercarea asupra omului» de Alexander Pope, așa cum dovedește mînșnerisul care, în 1942, se găsea în posesia lui Artur Gorovei și despre care vom pomeni mai departe. Vezi P.F.R. (Revista Fundațiilor Regale) 1 oct. 1943, p. 209).

24. N. Bălcescu îi atribuie mai multe memorareri interesante pentru Țara Românească, nedescoperite pînă în prezent.

25. N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 187.

26. A se vedea în această privință «Genealogia Cantacuzinilor» a lui Mihail Cantacuzino, pe care, de altfel, în manuscris, o cercetase la vremea lui și Bălcescu; citînd-o la sfîrșitul studiului său, alături de istoria germană a lui Engel (*Geschichte des Moldau und Walachey*, tom. II, p. 60—62), de «Istoria Daciei» a lui D. Fotino (tom. II, fila 380—376), de «Memoarurile» autografe ale spătarului păstrate în originalul lor rusec și cunoscute de istoricul nostru prin bunăvoința urmașilor Cantacuzinului înstrăinat. (Vezi și N. Iorğa, *Despre Cantacuzini*, în Studii Istorice, București, 1902).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România (ms. 1550 și 3099), într-un *alt manuscris*, odinioară în posesia lui Artur Gorovei, precum și într-o *carte de poezii*, după cîte știm, prima carte de acest fel tipărită în limba țării noastre, aflată iarăși într-o colecție particulară și înregistrată doar sub inițialele autorului ei în «Bibliografia românească veche» (tomul IV, București, 1945, p. 111). Fără a respecta ordinea cronologică a scrierilor lui Ioan Cantacuzino, să începem cu primul dintre manuscrisele citate, pentru ca să ne ocupăm apoi, mai pe larg, de tipăritură.

Manuscrisul 1550 al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România, provenind de la *Semțnarul Central din București*, dăruit Academiei de Ministerul Cultelor, este un caiet numărînd 176 pagini scrise. El datează din anul 1796, este legat în scoarțe tari, fiind bine păstrat, cu aparența de prospețime a cărților care nu au fost prea des răsfoite și cuprinde o tălmăcire din limba franceză. Avem de a face aici cu un manuscris *autograf*²⁷ al lui Cantacuzino, purtînd pe cea dintîi filă titlul operei traduse: «*Numa Pompiliu al doilea craiu al Romei*», iar pe verso aceleiași file, următoarea însemnare de aceeași mîină, a scriitorului:

«Cartea aceasta, tălmăcită și scrisă însuși de mîna tălmăcitorului să dăruiește *Liblioteki Sfintei Mitropolii dîn București*».

Pe fila a 2-a pe față și pe verso se poate citi o «precuvîntare» dedicată adresată, în chip de scrisoare, *arhiepiscopului Gavriil*, pe care-l numește într-alt loc, spre sfîrșitul epistolei: «*Prea Sfînțitul Mitropolit Novoroski și Neprovski*», lăsînd să se înțeleagă că e vorba de acel *Gavriil Bănulescu-Bodoni*, ajuns mitropolit al Ucraino-slavului și al Novorosiei, demnitate în care îl găsim din anul 1793 și pînă în anul 1799, cînd e numit arhiepiscop al Kievului, ajungînd mai tîrziu exarh al Ucraino-slavului din Principat (pînă la 1812)²⁸. Dedicția se încheie cu următoarele cuvinte: «Eu și rămîn pentru totdeauna, Prea Sfînte Părinte, al Prea Sfînției Tale fiu suflătesc și plecată slugă

Cneazul Ioan Cantacuzino».

Pe fila 3, în sfîrșit, tot cu litere mari ca și pe cea dintîi filă, titlul cărții se repetă însoțit și de alte amănunte: «*Numa Pompiliu al doilea Craiu al Romei pã franțozește de Mosiu Florian*²⁹ și tălmăcit de I. C. la an 1796. Tomul dîntîiu».

Manuscrisul are în total 347 pagini numerotate de tălmăcitor. Scrierea e ci-teață și foarte bine conservată. Hîrtia, de culoare bleu, e de proveniență rusească, purtînd, în filigram, diferite inițiale chirilice și emblemele fabricilor din care ieșise, între altele: un scut în cadrul căruia se află un urs în picioare, un cerb în cîmpul unui scut și în sfîrșit un scut înflorat, precum și anul fabricației 1793.

Ea se deosebește foarte puțin de hîrtia celor cîteva cărți tipărite la acea vreme la *Movilău, Dubăsari* ori *Iași*³⁰.

27. O semnătură autografă a aceluiași, în actul cu privire la moșia Filipeștii de Pădure, vin-dută «la ridicarea Exc. S. Gheneral M. Cantacuzino, unchiul meu, de aici din țară» (2 sept. 1785) (I. C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Gr. Cantacuzino*, București, 1919, p. 103).

28. T. V. Stefanelli, *Originea Cîmpulungeană a lui Gavriil mitropolitul Kievului* (Memoriile sect. istorice, seria II-a, tom. XXIII, București, 1901). Sub ocrotirea și prin grija lui Gavriile se tipăriră numeroase cărți în limba țării, atât la Iași cît și pe malul stîng al Nistrului, la *Movilău* și *Dubăsari*.

29. Este vorba deci de lucrarea lui Jean Pierre Claris de Florian: *Numa Pompiliu, roman* (1786).

30. A se vedea «*Ceaslovul Mare*», editat la *Dubăsari* în 1794, «*Istoria lui Alexandru cel Mare*» apărută la *Movilău* în 1796, «*Critil și Andronius*», tipărit la *Iași* (1794).

Nu ne vom ocupa aici de valoarea literară a traducerii, care în treacăt fie spus, este destul de fidelă, în acest restrâns studiu stilistica și abilitatea tâlmăcitorului interesându-ne mai puțin decît actul cultural în sine și semnificația lui.

Vom trece așa dar mai departe, relevînd doar faptul că scriitorul francez Florian, foarte «en vogue» la acea vreme, și al său «Numa Pompiliu» au ispitit mai tîrziu și pe alții, precum de pildă pe cîntărețul «jalnicei tragedii». Alecu Bel-diman marele vornic, care a tâlmăcit și el «Istoria lui Numa Pompiliu» lucrare ce, mai norocoasă decît a spătarului nostru³¹, și-a găsit editor și a fost tipărită pentru prima oară în două volume la Iași, la anul 1820³², cam în același timp fiind tradusă și în limba greacă de beizadeaua Dumitru Suțu, unul din feciorii lui Alexandru vodă Suțu (1821).

Să trecem acum la cel de al doilea manuscris din depozitul Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România:

Manuscrisul 3099, provenind de la Muzeul de Antichități din București. El cuprinde în paginile lui 3 tâlmăciri din limba franceză, datorite aceluiași boier muntean datînd din 1794 și conservate, de data aceasta, nu într-o carte autografă, ci într-o copie din anul 1803, copie ce a deformat pînă într-atît textul original al traducerii, încît a determinat pe unii din cercetătorii ei să creadă, ignorînd persoana adevăratului tâlmăcitor ce se ascundea tot sub inițiale, că aparține unui moldovean³³.

Manuscrisul copie cuprinde trei scrieri și anume:

a) *Istoria lui Machen. Povestire englezească scrisă pe limba franțuzească de Abati Arno*³⁴, tâlmăcită această cum și cele ce urmează de I. C. la anul 1794 (f. 1-96).

b) *Arsache și Ismenia. Istorie din partea Răsăritului di pe franțuzește de Monteschiu*³⁵, este tâlmăcită la leat 1794 iar de mine s-a prescris la leat 1803 (f. 97—173).

c) *Narcis sau îndrăgitul însuș de sine. Comedie de Jan Jac Ruso pe franțuzește făcută și tâlmăcită la an 1794 (f. 173—244).*

Nu știm prin ce întorsătură norocoasă a soartei și acest manuscris a ajuns pînă la sfîrșit în proprietatea Academiei Republicii Socialiste România. Dacă însă nu cunoaștem în amănunțime povestea peregrinării lui, cu toate peripețiile ei, ne-o putem închipui cel puțin, în linii mari, dar fiind oprirea manuscrisului în Moldova, poate la rudele rămase în țară ale spătarului³⁶. Oricum prezența lor astăzi, în București dovedește că relațiile culturale de acest fel dintre băjenarii români din Rusia,

31. Închinînd-o prietenului sau, Mitropolitul Gavriil, spătarul Ioan Cantacuzino intenționase, credem, s-o dea la tipar probabil tot în zăburile Movilăului, care în acel timp, prîu grija și osîrdia lui Strelbițki, editau «Istoria lui Alexandru cel Mare». Nu se știe însă de ce, nici această tâlmăcire în proză, ca nici o alta de acest fel, din traduceriile spătarului, n-a văzut lumina tiparului, cu toată amicitia ce exista între Gavriil țerarhul și Ioan Cantacuzino. Aceasta de sigur nu din pricina caracterului laic al cărții, deoarece mireană era și «Istoria lui Alexandru Macedon».

32. Ion Blanu și Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche*, tomul III, București, 1936, p. 328.

33. Al. Ciopănescu, O veche traducere, din J. J. Rousseau («Revista Fundațiilor Regale», nov. p. 659—665).

34. Francois Baculard d'Arnaud (1718—1805) «Makin». E de presupus că vechiul nostru traducător român îl confunda pe acest scriitor romantic în «genul sumbru», cu omonimul lui, contemporan și el, Abatele François Arnaud (1721—1784).

35. Charles de Secondat Baron de Montesquieu (1689—1755), autorul cărții «Arsace et Ismenie», apărută în 1783. O traducere în l. greacă dădea la 1817 și Iordache Golescu.

36. Este știut de altminteri că la plecarea, din 1792, a vistierului Matei Cantacuzino Deleanu (despre care paharnicul C. Sion ne spune că ar fi mers pînă la granița tot peste moștile întinse ale Cantacuzinilor Defeni), rămîne în țară bătrînul tată al vistierului Matei, logofatul Ioan Cantacuzino Deleanu.

În acel sfârșit de veac, al XVIII-lea, și pămîntenii rămași în țară, continuau tot atît de strînse și în timpul pribegiei.

În sfârșit un ultim manuscris, și acesta pe obișnuita hîrtie albăstruie, groasă, format 28—17 mm., care, așa precum am spus mai sus, se găsea acum cîțva timp, în posesia cunoscutului cărturar și cercetător moldovean, care referă primul despre manuscris, Artur Gorovei, provenind din biblioteca arhimandritului Arhipescu, se intitulează: *Cercare asupra omului de Alexandru Popu, scrisă și talmăcită după franțuzește de C. Ioan C. la anul 1807, la Odessa*³⁷.

El arată îndubitabil ca autor al traducerii pe același cneaz Ioan Cantacuzino ce se vroia cu îndărătnicie anonim³⁸ pentru contemporani, dacă nu și pentru posteritate. Traducerea este făcută în proză și cuprinde doar 82 pagini, restul fiind pierdute. Ea începe astfel: «*Ochire asupra omului sintetizată de Alexandru Popu, în stihuri, pe limba englezească. Talmăcită după franțuzește.*

«*Scrisoare dintîiu*

«*Asupra naturii și stării omului cît pentru lume*»... etc.

Am vrea să relevăm aici faptul că Ioan Cantacuzino, cneazul, nu merge la versiunea rusească «Eseului despre om» al lui Nicolae Popovschi, care se tipărise la Iași cu cîțiva ani mai înainte (1790)³⁹, ci talmăcește din limba franceză. Apoi că Pope, un autor foarte gustat la vremea sa, s-a bucurat și la noi de oarecare faimă, el fiind cunoscut și lui G. Asacki, încă din perioada studiilor acestuia la Roma și fiind tradus și de C. Conache, în versuri destul de bune, tot după model franțuzesc. În sfârșit, că scriitorul Pope era cunoscut lui Ioan Cantacuzino încă înainte de 1800, așa cum vor dovedi mai departe propriile versuri ale cărturarului nostru, compuse și tipărise apoi sub titlul «Satira Omul»

Să trecem acum pentru a-l descrie mai amănunțit, la cel mai de seamă document literar ce l-am putut afla din creația lui Ioan Cantacuzino: Este vorba despre acea carte, tipărită cu litere cirilice în limba românească a vremii, fără mențiune de an și fără localitate, intitulată: *Poezii noo*, purtînd numele autorului ei tot numai cu inițialele: I. C.

Cartea aparține, în 1946, preotului D. Furtună din Dorohoi, care, mai de mult, dăduse personai relații asupra ei, arătînd că hîrtia pe care este tipărită, poartă în filigrană anul 1795⁴⁰. În acest an, 1946, subsemnatul a obținut de la Pr. D. Furtună această carte pentru a o prezenta Academiei Republicii Socialiste România, spre cumpărare, fiind astfel primul cercetător, care, în felul acesta, a cunoscut-o⁴¹.

«*Poezii Noo*» este o carte fără legături tari, copertile fiind dispărute.

37. De existența acestei comunicări, făcute de Artur Gorovei într-o revistă, în iunie 1943, am aflat dintr-o recenzie în R. F. R. 1 oct. 1943, p. 208. Mai tîrziu G. Bezviconi va aminti de ea în *Manuscrite rusești ale Academiei R. S. România* (1949).

38. În ceea ce privește identitatea autorului acestui manuscris, Artur Gorovei scria: «Cine să fie acest K. Ioan K.? Nu știu... presupun însă că poate să fie Ioan Kazimir, căsătorit cu Catinca fiica străbunicului meu Kiriac Borș».

39. Manuscrise rusești ale Academiei, p. 38.

40. Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche*, tom. IV, p. III, și notița lămuritoare care însoțește mențiunea acestei cărți.

41. În 1946, la îndemnul nostru, D. Furtună o oferise Academiei care însă nu a achiziționat-o. Ulterior cartea a intrat în proprietatea lui Gh. Ivănescu, care a publicat în 1953 o dare de seamă despre ea sub titlul: «*Un poet român necunoscut din a doua jumătate a sec. XVIII*» («Iașul Nou», almanah literar, filiala Iași, decembrie 1953, nr. 3-4. În ce privește data tipăririi acestei cărți, așa cum observă Gh. Ivănescu, tartajele cărții precum și anumite însemnări manuscrise de pe filele ei ne îndreptălesc a crede că anul imprimării ar putea să fie între 1792—1793 și nu 1795.

Pe fila întâia, pe față și pe verso, într-o scurtă «predoslovie», autorul versurilor ne informează asupra originii acestor poezii de tinerețe și asupra motivelor care l-au îndemnat să le înmănușeze într-un volum: «Unele dintr-aceste stihuri sînt tîlmăcite după limbi străine (spune el). Iar altele alcătuite din nou pî limbă rumînească... Toate acestea s-au făcut mai mult pentru petrecerea dă vreme și nu cu gînd a fi lucruri pe placul multora, sau cu gînd de a vesti o osteneală cu toată săvîrșirea meșteșugului poeticescu... scriitorul petrecînd ceasurile sale cele netrebnice în oareșcare răsfățare a chibzuirii».

«Ele mai sînt, — scrie autorul mai departe, — rodul ceasurilor sale «petrecute prin taină» fără a ne da vreo explicație asupra ceea ce înțelege el prin aceste cuvinte»⁴³

După aceste sumare confesiuni, urmează tot pe aceeași filă prima dintre poemele sale intitulate «Satira Omul». Poema este alcătuită pe aceeași coardă a vechilor compuneri românești cu această temă, foarte obișnuită atît în vremea lui cit și după el și din care manuscrisele timpului ne păstrează numeroase modele.

Așa cum arătăm, Ioan Cantacuzino a cunoscut și pe A. Pope («Essay on Man»), care încă de la 1733 apăruse, în traducerea în proză a francezului Delaporte și din care Conache, vornicul, va tîlmăci și el mai tîrziu în versuri: «șapitru 1» și «șapitru 2» sub titlul de: «Pop filosof englez. Prensipurile moralului sau Voroava pentru om», traducere ce ni se păstrează în ms. 877 la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România.

La fila 6, urmează un «Cîntec păstoresc», una din acele candido pastorale pe gustul epocii, atît în țările noastre cit și în apus. Viața cîmpenească intrase în literatura europeană cerîndu-și dreptul de a fi cîntată în toată meritata ei frumusețe și cu toate simplele ei bucurii

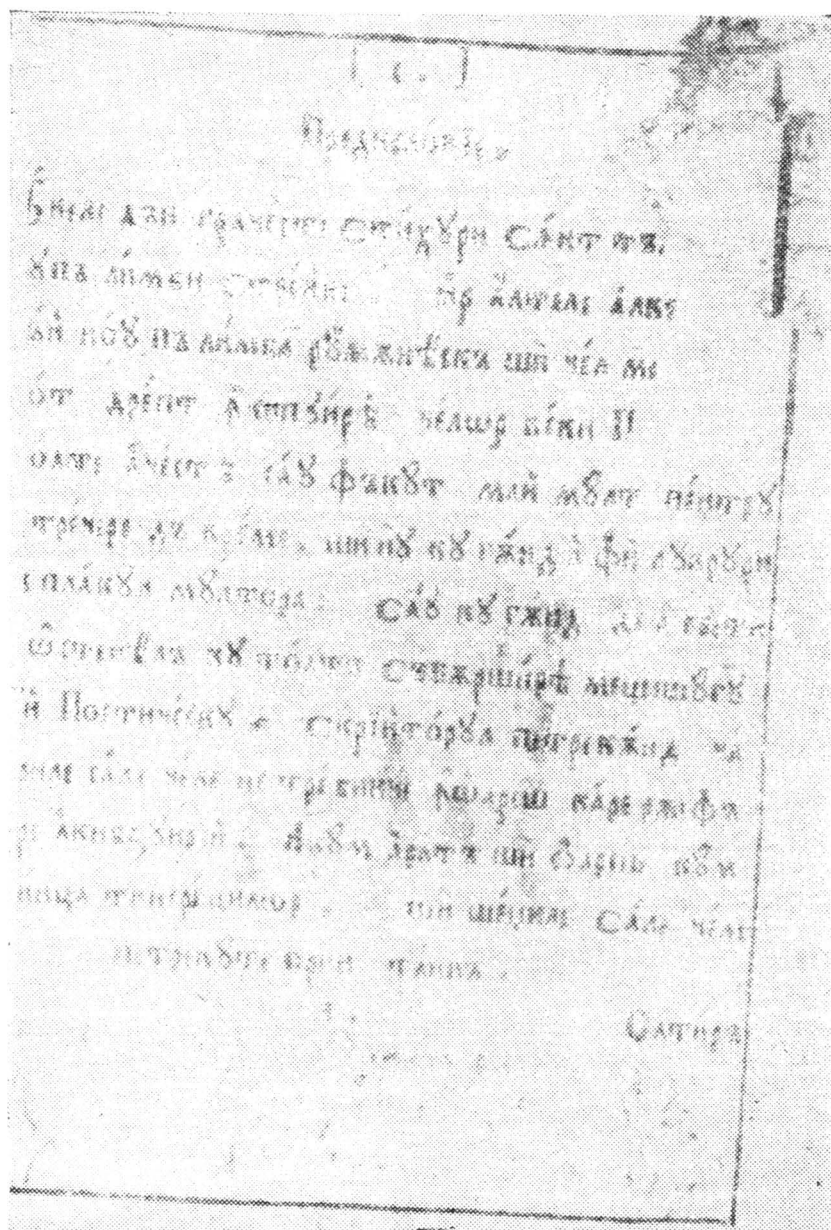
Om al veacului, poetul nostru și el, însușindu-și chipul unui cioban îndrăgostit, mărturisește mioarelor, prin vîersul unui fluer, iubirea sa.

Cîntecul năzuiește chiar să împrumute pe tot parcursul lui ceva din sprînteneala ritmicii populare:

La fila 8 întîlnim, parcă prin contrast cu duiosia poeziei precedente, o poemă trîfială, însă nu lipsită de pitoresc pe care ar fi iscălit-o cu cinste, 30 de ani mai tîrziu, un Anton Pann, de pildă, sau oricare alt scriitor de «anecdote», dar care astăzi ar putea să surprindă pe unii, știindu-se că este opera unui... cneaz.

Ea explică însă un pasagiu din «biografia» pe care i-o făcuse cîndva Nicolae Bălcescu, care pînă aci nu ne spunea nimic și anume aceia în care, vrînd să-l «portretizeze» după date necunoscute nouă, istoricul biograf îl califica drept «cam original». Versurile sînt intitulate «Pocitanie». E un model de «anecdotă», al cărei

42. Am putea înțelege prin aceasta, dacă ne gîndim pușin la zănciumul oamenilor din acea vreme, poate clipele în care autorul va fi stat ascuns de frica vrăjmașilor și care de sigur nu vor fi fost rare, în aventuroasa lui tinerețe. Aproximativ la același epocă, un alt stihutor cunoscut, clucerul Alecu Văcărescu, compunea, în împrejurări tot alți de neplăcute, versuri pentru o «Ruxandră». Iubita lui, versuri pe care fratele său Nicolae, transcriindu-le mai tîrziu (Biblioteca Academiei ms. 287, fila 26) le însoțea de următoarea notă lămuritoare: «Aceste stihuri s-au făcut de înfocatul poetic, aflîndu-se ascuns de frica vrăjmașilor într-o căsuță și plin de frică, de bătaie de inimă și desnădăjduite hotărîri (*Catalogul manuscrisurilor românești*, tom. I, București, 1907, p. 634).

Pagina 1 cu Predoslovie, din tipăritura Poezii Noo alcătuită de I. C.

precursor îl putem socoti de azi, înainte pe misionarul I. C., gen pe care-l va moșteni și-l va duce pînă aproape de desăvîrșire, cîteva decenii după dînsul, Anton Pann.

Nu știm după ce criterii își va fi orînduit «originalul» cneaz poeziile în prezentul volum. Credem mai curînd că le-a transcris la întîmplare și le-a tipărit tot așa. Deși aparent anodine, avem totuși impresia că fiecare dintre versurile lui satirice conține o aluzie străvezie la contemporani, tinzînd să lovească într-unii boieri din Țara Românească, care încă de pe atunci nu-i împărțeau idealurile politice, avînd alte vederi decît el, sau în oameni cu care avusese dispute de altă natură. Astfel, în ceea ce privește satira «*Pocitanie*», fără să vrem, ne gîndim la Barbu Știrbei, călătorul la Karlsbad, boier din partida filo-franceză pe care, în 1791, chiar Salaberry îl descria ca pe un mare mîncău: «un gros vivant qui aurait représenté à merveille Bombance dans «Le Roi de Cogne»». E firește numai o apropiere, fără pretenția unei identificări. Pocitaniei îi succede la p. 9, o «*Tînguire*» una din acele elegiace stihuri ale vremii, în care autorul pare însă destul de sincer îndurerat.

Urmează apoi «*Sfat unui sătrar amoretat ce avea în tot ceasul «Psihimu» în gură* (f. 10) apoi la pagina imediat următoare, un «*Cîntec bețivesc*» cu efecte onomatopice în «refren» închipuind clinchetul de pahare ciocnite.

El ne poartă gîndul la versurile lui Parny («*Oeuvres complètes*, editate «*l'an sept de la République*», p. 3).

Rions; chantons mes amis
Occupons nous à ne rien faire
Laissons murmurer le vulgaire
Le plaisir est toujours permis...

versuri care (așa cum arată G. Bogdan-Duică în *Istoria Literaturii Române* — iniții poeți munteni, Cluj, 1923 p. 20—21) au fecundat poezia românească de mai tîrziu, fiind traduse și de Iancu Văcărescu, în «*Bachic*» (ms. 1651 Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) și generînd mai apoi în:

Veniți frați să trăim bine
Veselindu-ne între noi
Căci prea curînd vremea vine
Cea încărcată de nevoi, etc. (publicate de Anton Pann în

«*Spitalul Amorului*»).

«*Pas depărtat fiind de Tica*» este titlul celei de a treia poezii, de dragoste, poezie ce trădează și un nume.

Trecînd cu indulgență peste aceea ce se poate numi naivitate și stingăcie de debutant, sînt totuși accente emoționante în această mică piesă de mărturisiri sentimentale...

Și, citindu-i stihurile de iubire, ne amintim fără voie de fizionomia cneazului, care nu va fi avut, poate, prea mare trecere în viață, cu obrazul lui stricat în junețe de vărsat, cum scrie Bălcescu, în ciuda celorlalte multe virtuți cu care fusese împodobit de natură.

De altfel, din versurile lui respiră chiar o oarecare tristeță, un pronunțat iz de amărăciune, care smulge din cînd în cînd vîlul disimulării și îl arată pe Can-

tacuzino așa cum era, în toată goliiciunea sufletului și a vieții sale stinghere, măcinat de singurătate...

Poate de aceea va fi rămas și neinsurat toată viața lui, solitar neînțeles și zeflemist. Cu nota aceea de ascunsă tristețe ce o au unii oameni care vor să pară mereu veseli, dînd cu tifla vieții, ce le refuzase o mai mare fericire...

Pe aceeași linie a firii lui se profilează și poema mucalită, de contraste și cam ieftină, intitulată «*Măgulire soției cei pocite*» (p. 14).

Mai departe se întilnesc cîteva versuri purtînd titlul caracteristic de «*Pofidă și Imputare*». O piesă de ranchiună, asemănătoare aceleia pe care Dimitrie Cantemir o adresase Anei Racoviță, trei pătrare de secol în urmă, fără ca această «*Pofidă și Imputare*...» să aibă și aceeași causticitate.

Urmează un «*Cîntec grădînaresc*» în care autorul adresîndu-se trandafirului din grădină îi servește sfaturi și îl desmiardă metaforic («*Bucură-te craiu de flori...*») pentru a-l face să uite că va fi smuls din pămînt spre a fi trimis în dar.

Și «*poezia*» s-ar apropia cu totul de procedeul popular al cîntecelor dacă abundența diminutivelor și a dulcегăriilor n-ar strica efectul purității motivului. În sfîrșit, la p. 19, ne întîmpină traducerea în versuri a unei fabule, astăzi prea bine cunoscută, «*Poveste*» (p. 19), în care apare pentru prima oară în versuri românești, atît «*fabula*», ca speță literară, cit și narațiunea moralizatoare a nefericitului Greere și a zgîrcitei Furnici. «*Povestea*» începe astfel:

Un greere cîntînd vara
Noaptea, la zori, la prînz, seara
El se găsi totodoată
În iarnă făr'dă bucată
Și ne-avînd nici-o fărmiță
Dă mîzgă sau erbuliță
Merse la vecina furnică
Și-i spuse cît foamea îl strică... etc.

Tălmăcirea de mai sus, deși greoaie pe alocuri ca expresie, deși uzînd de numeroase licențe și în ciuda nerespectării ritmului, probează totuși posibilitățile de traducător ale spătarului. O întrebare care s-ar pune ar fi dacă gîndul de a tălmăci această fabulă în versuri românești o fi venit spătarului nostru, din cer senin sau în urma lecturii unei traduceri românești mai vechi, din Esop, făcută încă din 1763 de mitropolitul Vartolomei Măzăreanu. Deoarece, așa cum se poate afla dintr-un izvod de scrierile mitropolitului, unul din cele două exemplare ale versiunii românești fusese împrumutat de către autor spătarului Ioan Cantacuzino, care cunoscuse încă de pe atunci manuscrisul, păstrat astăzi numai într-o copie tîrzile, ieșeană, din 1798. (v. D. Dan *Arhim. Vartolomei Măzăreanu*, Anal. Academiei Române, seria II-a tom. XXXIII — 1910—1911, p. 28).

Îi urmează, la aceeași filă 19, un «*Cîntec Păstoresc*», în care este vorba de o ciobăniță înamorată, o «*păstora*» ce-i dragită (cum spunea poetul) și care, din această pricină «poartă turma tot mîhnită».

Să trecem la o poemă satirică, ce poartă ciudatul titlu de «*Ris multu*» (p. 21).

S-ar părea, desigur, la prima înfățișare, că avem de-a face cu profesiunea de credință a unui filozof stoic, rătăcit pe malurile Dîmboviței, filozof care, într-un

acces de altruism, ne oferă cu generozitate rețeta unei vieți înțelepte purtând ca deviză: cumpătarea, traiul modest.

S-ar părea că, în sfârșit, Ioan Cantacuzino va fi fost într-adevăr așa cum ni-l înfățișează versurile sale: un temperament optimist și robust, care sfidează avuțiile și desfătările meselor îmbelșugate, care-și râde cu adevărat de ranguri și măriri deșarte... Ne-am înșela însă dacă l-am judeca pe cneaz după mărturisiri. Ar trebui să uităm prea degrabă că autorul acestor stihuri rîvnise în tinerea lui la ceva mai mult decît toate acestea, năzuind să dobindească domnia țării. Și ar însemna să nu observăm ceea ce e mai de preț în poema de mai sus: anume caracterul ei de pamflet, pamflet îndreptat împotriva unei boierimi cu alte idei și aspirații decît ale lui, cu care, desigur, va fi avut răfuieli tainuite, în vremea șederilor sale în țară și pe care o va zugrăvi în batjocură, cu ticurile ei și o va acoperi de ridicol, ori de cîte ori i se va ivi prilejul.

Îată dar că poezia de mai sus trebuie altfel înțeleasă. Și aici este locul să facem o scurtă digresiune. Trecînd peste faptul că autorul pozează ca de obicei în om vesel, fericit de traiul modest pe care i l-a hărăzit soarta, observație pe care am mai făcut-o aici, versurile de mai sus ni se par îndeaproape înrudite (prin atitudinea pe care o afectează autorul lor) cu încă o și mai veche poemă satirică anonimă intitulată: «Istorie ce au scos Domnilor și boierilor», reprodusă la sfîrșitul cronicei sale de Enachi Kogălniceanu și datînd de prin anul 1744. În ceea ce ne privește, credem că acest versificator, ce s-a voit anonim, nu poate fi altul decît spătarul Matei Millo, despre viața și activitatea căruia a scris mai de mult o monografie I. Tanoviceanu («Un poet moldovean din veacul al XVIII-lea — Matei Millo, București, 1898 extras din Analele Academiei Române).

Și aici ca și în «Ris multu» poetul împrumută, de circumstanță, chipul unui om simplu, sărac, dar mulțumit de soarta lui și care, nu numai că nu aspiră la o stare mai bună, dar încă își bate joc de condiția boierească, fiind vorba desigur de boierii din acei ani, 1769—1774, supuși prin răsturnările pe care le adusesese atunci războiul, la vexațiuni și riscuri de tot felul.

Așa cum am scris, sîntem departe de a crede că aceste versuri se datoresc unei «slugi obrasnice», cum încearcă să insinueze E. Kogălniceanu. Ceea ce am vrea să subliniem aici este cît de comun se înfățișează felul de a gîndi și chiar, pe alocuri, de a exprima, al acestor cînturari contemporani. Era de altfel în gustul timpului, în moda literară a vremii, deghizarea aceasta, în «om simplu», bîcuros de sărăcia lui, din arta de bucolici a unei monarhii în descompunere, ai cărei artiști se distrau alcătuiind pastorale siropoase sau zugrăvind pe evantaie ciobani și păstorițe cu peruci pudrate. În Moldova, în Țara Românească și în Ardeal circulau acum, ca un reflex nu prea îndepărtat, monologuri ritmate în care slugi, țărani sau păstori, deopotrivă, erau puși să-și clameze mulțumirea sufletească pentru ...con-diția umilă în care trăiau. Și credem că n-ar fi de prisos să amintim aici cunoscuta cîntare a ciobanului din «Occisio Gregorii în Modavia Vodae Tragedice Expressa» prima piesă de teatru românească, compusă în Transilvania, prin anul 1777, de un cînturar rămas anonim:

«Dacă trăiește cineva fericit
Acela sînt eu, desigur, Pitirus!
Trăiesc ia țară, sînt în păduri.

Arătînd drumul oişelor
 În prăpăstiile munţilor
 Printre apele izvoarelor.
 Dacă cineva trăieşte fericit
 Eu trăiesc, proaspăt (vioi)
 Sint păstor de cîmp
 Şi îmi păşunez oile în păduri
 În munţii acoperiţi de zăpadă

(Limbă şi literatură 1963, nr. 7, p. 396).

Urmează «*Veacul cel fericit sau al scump*» o evocare romantică, o viziune utopică a unui tărîm de Arcadie fericită, așa cum desigur își închipuiau contemporanii lui Rousseau cea dintîi vîrstă a omenirii:

O, pă ce veac frumos părinții noștri era
 Laptele din pămînt atuncea izvora
 Marea și cu mana curgea printre flori
 Cîmpul udat nu mai era dă lacrimi dă zori
 Că ochiu oamenilor nu-ncepuse a vărsa
 Firea, darurilor ei peste tot le lăsa...

După această traducere, la p. 29, putem citi o altă poezie în stilul vremii: «*Lăcașul Morții*» cu indicația suplimentară «după franțuzește tălmăcită» și din care iarăși vom spicui, pentru ca cititorul să-și poată face o cît de vagă idee de straniul ei conținut precum și de preferințele aceluia sfîrșit de veac, în care poeții frecventau cu asiduitate «cimitirele și ruinele», în căutarea inspirației lor:

Într-un loc depărtat unde craiu stelelor
 Cu greu își trimite lumina zărilor
 Într-un ostrov pustiu este pripăști rea
 Care milă din cer nicum nu va avea
 Acolo pă brazi dă stare hulită
 Cuibează fitiș-ce pasere pocită...
 Locu tot, drept iarbă, otravă plodește
 Și iarna stă pe loc, nici scade nici crește...
 Pămîntu dă-mprejur e mormînt dă-ngropat
 Și mii dă riuri curg dă sînge-închegat
 Ce ducă oase vechi și trupuri moarte
 Și drept să biziiască le auzi gemînd foarte...

Fără îndoială că din rarele fragmente mai puțin confuze, ce-am putut smulge textului, este greu să-ți dai cumva seama de calitatea originalului.

Este clar însă un singur lucru: avem deaface aici cu unul din acele pasagii damnate, cu viziunea unor nopți de Sabbath și Valpurgii, atît de des întîlnite în producția poetică a timpului. Și Ioan Cantacuzino, cneazul, se dovedește încă odată inovator, deschizînd în poezia românească veche, drumul formelor sepulcrale și genului sumbru, drum ce va fi bătătorit, nu mult după aceea, de un Gh. Asachi (în «Elegia scrisă pe țintirimul unui sat» imitată după Gray, tradus de poetul rus Ju-

kovschi și de Asachi), cit și de un Barbu Momuleanu, în «Mormintul», publicat postum, la 1837 sau de paharnicul Vasile Fabian Bob în a sa «Geografie a țintirimului», scrisă la 1834 și rămasă neisprăvită prin moartea poetului, avînd ca decore un colț de lume tot atît de dezolant ca și «Lăcașul morții»:

Este'n zona subsolară, o pacinică mică țară
Aproap' de țărmul mării, plecătoare către sară
Unde apoi se hotărăște cu o mare împărăție
Pînă acum necunoscută la cărți de geografie...

Mai înainte tuturor acestora, cneazul va avea un demn urmaș, cu sau fără știrea sa, în persoana cărturarului ardelean Ion Budai Deleanu, care, în «Cîntul III» al «Țiganiadei» alcătuită în primă versiune pe la 1800, se va dovedi cel dintîi atins de gustul «peisajelor turmentate» și al colțurilor de lume lovite de blestem, scriînd:

Colo spre miază noapte cam departe
Sus în văzduhul întunecos
Este un loc, precum serie la carte
Unde neîncetat bătălie
Face asupra stihiei stihie
O zină rea țara stăpînește
Care nu suferă nici un bine
Toate spulberă și desunește
Alungă, sfărîmă, strică ce îi vine
Înainte... «Urgia» zina se chiamă
Rea prăsilă din tată și mamă
Vînturi pe lingă dînsa turbate
Vîscolind în volbure se întoarnă
Balauri și alte înveninate
Bale suieră; noapte și iarna
Este acolo; iar zi înseninată
Nu s-au pomenit niciodată...
Pămîntul împresure făr' de roadă
Aduce numai brumă și ghiață
Fierț salbatice una pe alta prada
Una pe alta sfarmă și desmață
Căci nepoftind una alteia bine
Vecinică luptă fac între sine

Este epoca în care, în apus, poeți romantici ca italianul Fascolo («Il Sepolcri», englezii Thoma Gray («Elegie scrisă într-un cimitir de țară»), Harvey («Meditații printre morminte») și Young (cu «Noaptea» sale tălmăcite în 1769, de Letourneur în limba franceză) poet de mare faimă, pe care Beldiman îl pomeneste în versurile sale și pe care îl vor traduce în limba românească mai tîrziu și Lazăr Asachi și pămînteanul cărturar Marcovici, în sfîrșit poeți contemporani, ca francezii Dorat și Colardeau, Francois Baculard d'Arnaud (din care traduce în 1794 însuși Ioan Cantacuzino), apoi L. Mercier sau Legouvé (*Les Souverins*, *La Sépulture*) cultivau cu feroare același gen sumbru, din care se vor împărtași și scriitorii noștri.

Manuscris autograf al autorului —
 Ioan Cantacuzino cneazul —
 dăruit Bibliotecii mitropoliei
 din București an 1796

Ms. 1550, f. III Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România (Numa
 Pompiliu al doilea Crai al Romei). Manuscris autograf al autorului —
 Ioan Cantacuzino cneazul — dăruit Bibliotecii mitropoliei
 din București an 1796

La pagina 37 seria tălmăcirilor continuă printr-o «*Poveste*» în stihuri naive, traduse din limba franceză.

Avem aici o mică poemă al cărei subiect este luat din mitologia greco-romană care va câștiga tot mai mult teren în gustul oamenilor vremii lui Ioan Cantacuzino, în Țara Românească și în Moldova, boierii începînd de acum să-și comande din străinătate (Lemberg, Viena...) mici «manuale» pentru a putea înțelege poeziile veacului al XVIII-lea, pline de numele zeilor și ale eroilor.

O tălmăcire de mai mare întindere, dar cu un subiect asemănător, este «*Dimineața poetică*» în fruntea căreia ne întîmpină explicația de rigoare a traducătorului «Stihuri tălmăcite după franțuzește, făcute de Cardinalul Bernis».

E o tălmăcire pe care o aflăm mai degajată, mai personală, și, poate de aceea, mai reușită. Seria traducerilor, parcurse de noi în chip cu totul fugar, este însă și ea pe sfîrșite. Urmează la p. 42, versuri din Metastasio cu mențiunea:

«*Stihuri tălmăcite după italienește din Metastasio*». Apoi la p. 43 încă o «*Elegie tălmăcită din Metastasio*». De notat că, în această epocă, poezia și teatrul lui Metastasio erau populare în principatele noastre, poetul răsfațat al curții vieneze fiind prețuit și la curtea lui Alexandru vodă Ipsilanti (cu care întreținuse un timp chiar o scurtă corespondență) și de asemenea printre literații pămînteni ale căror numeroase traduceri din Pietro Metastasio ni s-au păstrat, din nefericire, cele mai multe în manuscrise. (A se vedea de pildă și ms. 3454 de la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România), anonim, intitulat «Dintru ale lui Metastasio» cuprinzînd «Milostivirea lui Tit» și «Cato» la filele 1—30, 31—50, 59—86; primele două lucrări aflîndu-și traducător și în persoana vornicului Alecu Beldîman, în ms. 181, Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România din anul 1784). În sfîrșit alte «*Stihuri după italienește*» la fila 47. Ultima tălmăcire, cea mai vastă și cea mai dificilă, dacă nu și cea mai izbită încercare a «poetului» Ioan Cantacuzino este «*Cîntarea cîntărilor*» faimosul epitalam din vechime, a cărui traducere în versuri se îndrăznea acum pentru prima oară în poezia românească. Acum autorul, după obiceiul vremii răsufliînd ușurat că își terminase cartea, va face cîteva considerații generale despre poezie și despre rolul ei în lume, precum și despre menirea și destinul ei în țara noastră, plîngîndu-se, tot după datină, de limba lui maternă, nu prea deprinsă a versifica, pe care însă o scuză cu destulă înțelegere:

Orice neam ce-n lume vie
Are îndemn la stihurgie...

Iar noroade pricepute
Au fătat cu multe cute
Chibzuința lor cei naltă
Dînd gîndirii drum să saltă
Piste munți, pîntre flori,
Piste ape, pîntre nori
Au întrupat ne-ntrupiri
Au iconit nevediri

Firea-si cu mestesugire
Ei au făcut-o clătire...

Limba noastră prea puțină
Nu-i a nimui proastă vină
Căci însoață rău cuvîntul
În pîrlejul ce dă gîndul

Mai cu vremea-și, cine știe,
Prisosire poat'să vie
Că scriitorii-împodobesc
Lumea, patria-și slăvesc

și poetul, optimist, încheie sfîhurile sale cu o profeție și o urare:

Fie aceasta acuș cercare
Muștră altor, spre îndemnare

Aceste «Poezii Noo» și anume versurile originale ale lui Ioan Cantacuzino în majoritatea lor, credem că sînt scrise în țară, în tinerețea cneazului⁴³, adică oricum înainte de 1791—1792, an cînd părăsește pămîntul natal, pentru a se așeza definitiv în Rusia alături de epitropul său. Și ne gîndim mai ales la ultimii ani petrecuți în Muntenia (1784—1788), interval în care, așa cum arată și N. Bălcescu, după propriile «memoaruri» ale lui Ioan Cantacuzino⁴⁴, el revenea în țară, în vîrstă de 27 ani (1787) sub domnia lui Nicolae Mavrogheni Vv, ducînd cîtăva vreme, o viață foarte «retirată» poate la moșiile sale din Filipeștii de Pădure sau la Bucșani⁴⁵, ori chiar la Măgureni unde Cantacuzinii aveau moșie⁴⁶. Însăși cartea pledează prin conținutul ei pentru presupunerea de a fi fost scrisă la țară, în Muntenia și Moldova, cuprinzînd amintirea «pitorescului» ei și urmele contactului permanent cu oamenii și locurile țării. Așa sînt mai ales «*Sfat unui șărtar amoretat*»⁴⁷. «*Pas depărtat fiind de Tica*» și în genere poemele care poartă caracteristicile mediului bucureștean, sau ale celui moldovenesc de acum mai bine de un secol și jumătate.

Cit privește opera de tălmăcire în versuri și redactarea definitivă a cărții ea trebuie să se fi făcut, cu probabilitate, între 1792—1793.

În dauna înriuririi grecești, traduceri din autori străini (mai ales francezi) răspîndite în manuscris, ba chiar și tipărite unele din ele, inundaseră țările noastre, care fremătau, la acea epocă, de o rodnică muncă literară.

În Muntenia, din care plecase de cîțiva ani abia, cneazul Ioan Cantacuzino, un versificator, de talia lui Ienăchiță Văcărescu, își tipărise «Gramatica» la Viena,

43. În sensul acesta de altfel glăsuiește și prefața cărții, autorul scriind în ea că poeziile date la iveală acum, «arată și oareșicum ființa tinereților...».

44. N. Bălcescu, op. cit., p. 13.

45. Genealogia Cantacuzinilor, op. cit., p. 198.

46. Este moșia pe la care se abate cneazul în 1788, înainte de a fugi în Transilvania împreună cu Ion Cîmpineanu, și despre care se poate afla mai mult în studiul lui Virgol Drăghiceanu, *Casa Cantacuzinilor din Măgureni*. La Mărginenii avusese mai înainte stolnicul Cantacuzino o frumoasă bibliotecă. (N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, vol. II, ediția II, București, 1928, p. 193 și nota 3).

47. Desigur că, după o trecere de aproape două veacuri, identificarea nominală a unor persoane, la care se face aluzie în cutațe sau cutare veche poezie, nu și-ar mai avea interesul ori însemnătatea, decît poate pentru reconstruirea ambianței și a climatului spiritual în care acele versuri au luat naștere.

Pasiunea de istoric literar ne îndeamnă totuși să riscăm o recunoaștere în epocă, în persoana eroului poeziei «*Sfat unui șărtar amoretat ce avea în tot ceasul «Psihi-mu tu gură»*. Cine era, de fapt, acest șărtar îndrăgostit? Credem că nu greșim dacă îl identificăm azi cu răzeșul moldovean Criță, trăitor ca persoană fizică prin 1730—1790, așadar pe «vremea lui Ipsilant» despre care ni se spune că văzuse țara «îmbrăcată în sîlc și giubea» și care, ajuns mai tîrziu un biet moșneag înțelept, pe la jumătatea secolului al XIX-lea se va învrednici și de atenția unui alt dollea scriilor din familia Cantacuzino, figurînd de data aceasta ca erou în încercarea de roman a lui Alexandru Cantacuzino († 1884) nepotul lui Matei Deleanu, roman păstrat în manuscris sub titlul «*Serile de Ioannă la țară*». Portretul care i se face, cronologia, ticul, cinul de bolernaș corespund întru totul...

«Acest vechi șărtar era de casa noastră» ni se spune: «Un bărbat care au strîns din umeri cînd moldoveanul, lepădîndu-și cel de pe urmă anterior, au ridicat cu gulerul unul surtuc de modă și ale sale pretenții de a face parte din Europa civilizată. Și cînd au descoperit că «psihi mu» se tălmăcește moldovește» «ma belle» atunci, sărmanul, a oftat din greu...».

La dragostea de tinerețe a acestui șărtar, dragoste rămasă de pomină, face aluzie prin 1780—1790, Spătarul Ioan Cantacuzino contemporanul lui în poezia «*Sfat*» și tot despre ea vrea să povestească 70 de ani mai tîrziu în romanul «*Serile de Ioannă la țară*» și celălalt Cantacuzin, Alexandru, (pentru citate vezi, *Pionierii romanului românesc — Antologie*, text, note și prefață de Șt. Cazimir, București, 1962, p. 108—109.

plină de exemple de stihuire, însoțită chiar și de un mic capitol închinat «artei de a compune versuri»⁴⁸.

Clucerul mare Alecu Văcărescu, era și el în 1796, poet recunoscut și poemele sale circulau în manuscrise prin țară. Iordache Slătineanu mai arunca o ultimă privire asupra stihurilor sale românești, din traducerea operii lui Metastasio «Achillefs la Schiros» pe care intenționa s-o tipărească neîntârziat (1797).

La Iași apăruseră în românește, cu doi ani mai înainte «Critil și Andronius» în traducerea unei fețe bisericești, mitropolitul Iacob Stamati, care se pare că, în ceasurile sale libere, compunea și el versuri⁴⁹.

E anul în care, sub domnia lui Alexandru Moruzi, pitarul Perticari se trudea la tălmăcirea «celor viitoare» și doctorul Dimitrie Caracaș, protomedicul⁵⁰, scria și tipărea versuri medicale asemenea contemporanului său englez John Armstrong⁵¹ inspectând spișeriile din București și pecetluind doctoriile alterate⁵². De cinci ani ciurma bîntuia cu furie în amîndouă țările, spectrul foamei se ridica tot mai amenințător dar «metromania» făcea ravagii în ciuda tuturor acestor calamități.

Pînă și rugăciunile către Maica Domnului, împotriva molimei, se scriau tot în versuri⁵³. Pamflete, satire, poezii erotice, cronici rimate⁵⁴ apăreau la tot pasul.

Manuscrisele păstrate o dovedesc în destul.

De la boieri pînă la mărunții cărturari, mireni sau clerici, mai toți scriau versuri.

«Stihurile vieții și morții cneazului Potemkin» (pe care Ioan Cantacuzino spătarul îl vizitase în ultimele clipe) și la înmormîntarea căruia poate asistase și el, ca și autorul acestor versuri — Gh. Nacu (?)⁵⁵, stăruiau în copii de mină și mai fluturau încă pe buzele unora, în anul 1796.

Episcopul Veniamin Costachi, și el iubitor al muzelor, își începuse păstoria la Roman și, ispravnic peste întreg ținutul, funcționa o rubedenie a lui, un Cantacuzino «cam scurt la minte», căruia spătarul Matei Millo îi închina una din răutăcioasele lui satire⁵⁶. Cît privește detronarea lui Alexandru Moruzi, nici acest eveniment nu rămînea necîntat în versuri de cronicarii ocazionali ai timpului⁵⁷. Și exemplele s-ar putea înmulți, după voie. Se poate dovedi așadar că «Poezii Noo»,

48. N. Iorga, *Versuri nouă ale lui Ienăchița Văcărescu*. Analele Academiei Române. Secția Istorică, seria II, tom. XXXV, 1912—1913, p. 65.

49. O. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VIII, București, 1938, p. 108.

50. Acest faimos doctor Dimitrie Caracaș (născut în Macedonia în 1735 și mort în 1804) rînduit medic șef la spitalul Pantelimon de către Mihai Suțu în 1784, a publicat în 1795, în Viena, o poemă medicală în dialectul doric vechiu, însoțind-o de o tălmăcire în proză latinească. A fost bunicul Ecaterinei Odobescu (mama scriitorului Alex. Odobescu), și, ca și feciorul său Constantin Caracaș, și acesta tot medic cu diplomă din străinătate, mare amator de poezie și posesor al unei bogate biblioteci (a se vedea Nicolae N. Condeescu, Al. I. Odobescu, *Scene istorice din cronicile românești*, Craiova, 1924, p. 9).

51. John Armstrong, poet și medic englez (1709 —1779), autorul «Artei de a ne păstra sănătatea», în versuri.

52. V. A. Ureche, *Istoria românilor*, vol. V, seria 1786—1700, tom. III, București, 1893, p. 421.

53. Moliftele pe care le scrie Ienăchiță Văcărescu aflîndu-se în primejdie de a-și pierde viața din cauza epidemiei care-i lua cu asalt curțile (N. Iorga, *Versuri, nouă ale lui Ienăchiță Văcărescu*).

54. Em. Turdeanu, *Contribuții la studiul cronicilor rimate*. În «Cercetări literare», 1936, p. 39.

55. N. Iorga, *Istoria literaturii române*, vol. III, p. 90—92.

56. I. Tanoviceanu, *Un poet moldovean din veacul al XVIII-lea: Matei Millo*, București, 1923.

57. Ms. 1437, Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. (Em. Turdeanu, *Contribuții la studiul cronicilor rimate...*, «Cercetări literare», 1936, p. 39).

departe de a fi o manifestare izolată, prelungea o mai veche tradiție poetică românească⁵⁸.

Pe de altă parte, în Rusia, în care se afla așezat cneazul Ioan Cantacuzino, el putea veni și acolo în contact cu versificatori⁵⁹, de talia lui Mihail Strelbițchi, protoiereul, bine cunoscut și colaborator al mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, căruia îi tipărise și «diorthosise» nu de mult un «Ceaslov», în zafurile Dubăsarilor și care Strelbițchi ca un tipograf și artist gravor: ce era va lucra un timp în imprimeria de el înființată a Movilăului, regiune în care se aflau moșiile banului Mihail Cantacuzino, unde în ianuarie 1796, editase o «Istorie a lui Alexandru cel Mare», însoțind-o de naive stihuri, bune pe atit cit puteau să iasă din pana lui umilă de cleric-corector:

Această Istorie
Ce-i numită «Alixândrie»
Pentru Alexandru Împărat
Cel mare, minunat
Cu frumusețe luminat... etc.⁶⁰.

Este neîndoișor că *Ioan Cantacuzino* se întâlnea acolo cu *mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni*, căruia îi închină, în 1796, traducerea lui «*Numa Pompiliu*», și că, împreună cu acesta, se interesa de tipăriturile lui Strelbițchi.

Și, cînd va veni vorba de locul de tipărire al volumului «*Poezii Noo*», se va înțelege ușor de ce bănuim că editarea acestor versuri s-a făcut, de către Strelbițchi, la Movilău sau Dubăsari și nu altundeva.

Ca să nu mai pomenim de numeroasele rude pe care și le-a întâlnit, fără doar și poate, în Rusia: pribeagul nostru spătar, începînd cu unchiul său, poetul de limbă greacă Alexandru Mavrocordat fost voievod al Moldovei⁶¹, și cu celălalt unchi, generalul fost vistier Mihail Cantacuzino, genealogistul familiei, statornicit însă de multă vreme în guvernămîntul Movilăului, și sfîrșind cu vărul său, moldoveanul Matei Cantacuzino⁶², din ramura Delenilor, refugiat și el în Rusia, împreună cu feciorii lui. Nostalgia pămîntului natal, însă, ca și tristețea izolării lui, le va purta toată viața spătarul nostru, ca o dureroasă povară și uritul pustului, ca și dorul de țară va încerca necurmat să le alunge în felurite indevletniciri literare⁶³.

Fără a li se putea fixa cu precizie anul tipăririi, judecînd numai după relația dată de actualul posesor al cărții după însemnările manuscrise ale filelor ei, din-

58. A se vedea pentru atmosfera din principate a acelei epoci: N. Cartoian, *Contribuții la originile liricei românești în principale*, extras din «*Rev. de filologie*», anul I (1927), p. 189—206).

59. Asupra activității culturale a lui Mihail Strelbițchi a se vedea studiul lui E. Picot, *Notice bibliographique sur le protopop M. Strelbițchi*, Paris, 1905. Dimitrie Dan, *Protopopul Mihail Strelbițchi*, Cernăuți, 1912. Despre legăturile sale cu rușii scrie V. A. Ureche (*op. cit.*).

60. Ioan Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, tomul II, p. 387.

61. Este vorba de acel voievod fugar în 1786 care în 1810 își va publica la Moscova versurile grecești sub titlul «*Bosforul în Boristene*».

62. Pe acesta din urmă înseși «*Memoarurile*» spăt. Ioan Cantacuzino ni-l arată a fi fost în legături politice cu cneazul nostru încă de multă vreme (1788). N. Bălcescu (*op. cit.*, p. 15 și nota 1), menționează chiar în biografia sa întâlnirea celor doi Cantacuzini, la Hotîn, la prînzul de Coburg și drumul lor împreună în guvernămîntul Căminței la «*mareșalul Rumianțev* de care ei fură bine primiți».

63. G. Bezviconi, *op. cit.*, «*Din trecutul nostru*», nr. 31—35, 1936, p. 164—165.

tre care unele pomenesc anii «1795» și «1797», dar mai ales după conținutul tartajelor⁶⁴, credem că volumul trebuie să fi văzut lumina, cu probabilitate în jurul anilor 1792—1793⁶⁵. În ceea ce privește zațurile din care a apărut, știute fiind relațiile dintre mitropolitul Gavriil, prietenul cneazului Ioan Cantacuzino, și Mihail Strelbițchi, dat fiind, apoi, că atît hîrtia cît și caracterele tipografice ale volumului de «Poezii Noo» se apropie de cele ale cărților tipărite la Movilău și Dubăsari la acea vreme (moldovenisme strecurate în cuprinsul cărților ne întăresc și ele în convingerea că tipografiile au fost din părțile moldovenești ale țării) înclinăm a crede că «Poezii Noo» a ieșit dintr-una din tipografiile de pe malul stîng al Nistrului, în care lucra Strelbițchi, și anume în aceea de la Movilău și poate sub personala supraveghere a acestuia⁶⁶.

De altfel, atît Dubăsarii cît și Movilăul ajungeau pe acea vreme mici centre culturale și tipografice destul de cunoscute. Astfel Dubăsarii, vechiu tîrg, purtînd numele acesta poate în amintirea celor care odinioară treceau pe apă cu dubasele⁶⁷, devine după 1803 locul de retragere al mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni.

Cît privește Movilăul, veche așezare ce evocă amintirea Movileștilor, acest tîrg, aflat la 1796 în chiar raza moșiilor dăruite lui Mihail Cantacuzino, unchiul cneazului nostru, era încă de pe atunci un mic focar de cultură, în care se editau cărți și unde, la 1812, este trimis să învețe carte, cu un profesor grec, și tînărul cărturar Teodor Virnav, autorul de mai tîrziu a *Istoriei vieții mele*⁶⁸.

De ce apărea o asemenea carte fără nume de autor (inițialele ascunzîndu-l tot pe atît cît și anonimatul), fără an și fără localitate, e lesne de priceput. Era anume în obiceiul timpului ca surghiuniții și fugarii politici să ascundă, în cărțile pe care le alcătuiau, toate aceste date, numele lor neavînd ce căuta în fruntea unei tipărituri și denunțarea tipografiilor atrăgînd asupra-le urgia cenzurii, dealtfel foarte vigilentă, din acea vreme.

Pentru aceleași binecuvîntate motive, multe din manuscrisele în versuri ale timpului se răspîndeau și ele, fie sub pseudonime, iscălite numai cu inițialele autorului sau, pur și simplu, sub anonimat. Se practică acest anonimat, cum am mai

64. Gh. Ivănescu, *art. cit.*

65. D. Furtună mai posedă (poate din aceeași sursă?) o carte rară, tipărită la Iași, în 1789, tot de Mihail Strelbițchi (D. Furtună, *O carte rară*, în «Cuget clar», an. III, 1919, p. 629).

66. De altfel activitatea de tipograf a lui Strelbițchi se întinde nu numai pe un interval mare de timp, dar chiar și pe o arie considerabilă a țării, pînă dincolo de hotare. Astfel (după cum ne informează E. Picot în notița lui bio-bibliografică și de asemenea N. Iorga, (în *Istoria bisericii*, vol. II, p. 184—185), Strelbițchi editase la Iași în 1748 *Psaltirea*, apoi în 1785, cu probabilitate, un *Antologhion* și un *Molitvenic*, în orice caz un *Calendariu* la 1785, un *Octoih* în 1786. În Iași, cu ajutorul lui Gherasim, el face să apară în fațna lui 1788 un *Catavasier*, iar în 1789 un *Molitvenic*, în 1790—1791 o nouă *Psaltire*, un nou *Catavasier* și un alt *Ceaslov*, în 1792. Afară de cărțile ruso-românești sau chiar rusești pe care le tipărește tot el în capitala Moldovei, o dată pacea de la Iași încheiată, el trece Nistrul, stabilindu-se la Dubăsari, unde imprimă în 1794 un «Ceaslov» românesc. În 1796 îl aflăm pe Strelbițchi mutat cu slovele la Movilău, unde tipărește o «Alixândrie» și unde probabil moare, mai apoi.

67. N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VIII, București, 1928, p. 107 (dubasele = niște bășici umflute).

68. *Istoria vieții mele*, de Teodor Virnav, prețioasă pentru numeroasele amintiri și evocări din trecutul Movilăului și pentru datele ce furnizează asupra familiilor românești ale aceluși timp, publicată de Artur Gorovei (Biblioteca Minerva nr. 8 p. 32—33, 95). De altfel după relatările Pr. D. Furtună, cartea de «Poezii noo» alcătuită de I. C., provine din biblioteca unui urmaș al acestui Teodor Virnav: Vasile Virnav. (G. Ivănescu, *Un poet român necunoscut...* Fașul Nou. Almanah literar al Uniunii scriitorilor din R.P.R., Filiala Iași, Anul V, nr. 3—4, dec. 1953).

spus-o, pe o scară destul de întinsă spre sfârșitul aceluși veac și aceasta nu numai în țările românești sub dominație turcească, ci pe aria întregului continent⁶⁹.

Cît privește autorul nostru, refugiat politic în Rusia încă din 1791, condamnat la moarte, în lipsă, de către turci, desigur că nu tocmai el putea năzui să-și vadă numele pe coperta unei tipărituri ce avea să circule mai cu seamă în țara pe care o părăsise spre a-și scăpa viața, țară ce recăzuse sub puterea turcilor.

Cartea de altfel, în ciuda multelor stîngăcii de expresie, obscurității supărătoare și licențe neîngăduite, relevează pe alocuri, din punct de vedere strict literar, frumuseți și armonii surprinzătoare și, poate, un real talent al autorului ei.

Ea aduce în plus noi lumini asupra persoanei lui și asupra preocupărilor lui predilecte de cărturar al nostru, «scriitorul petrecînd ceasurile sale cele netrebnice în oareșcare răsfățare a chibzuirii» (*Predoslavie — Poezii Noo*, p. 1), așa cum însuși mărturisește: date prețioase asupra vremii în care s-au compus versurile de față, ele fiind scrise în epoca tinereților lui, ba unele chiar în clipele «petrecute prin taină...».

În sfârșit, ne dezvăluie concepțiile lui despre poezie și despre limba pe care o mînuie, preferințele sale romantice, etc. Autorul volumului de «Poezii Noo» ni se descoperă astfel ca unul care a cetit multe cărți străine⁷⁰, familiarizîndu-se prin numeroasele sale lecturi cu subtilitățile acelor graiuri și cu acele «cute» cum numește el mlădierile altor limbi străine. Ni-l arată apoi ca pe un cunoscător al limbii italiene, din care se încumetă să traducă.

Mai dă apoi această carte relații foarte discrete, acrostihul la modă nefiînd genul cneazului, după cît se pare, asupra legăturilor sale de tinerețe: «*Pas depărtat fiind de Tica*», «*Pofidă și imputare uneia dintre surori ce lăsase pă cel ce zice*»... etc., poezii în care este vorba de una sau două din dragostele lui.

Trădează de asemenea anumite particularități de limbă și anumite cuvinte preferate din «arsenalul» propriu al poetului, cu care acesta își construiește cele mai adeseori fraza precum «poci» (în loc de pot), «piei» (în loc de «pier»), «vei» (în loc de «vrei») «cu lesnire» (cu înlesnire) «imputare» «fără cale», «văz» (vād). În sfârșit alți termeni a căror noutate, mai mult sau mai puțin fericită, vădește oricum în Ioan Cantacuzino un înnoitor al lexicului poetic. Astfel, în poema finală «Răsuflare», termeni ca: «vie» (pentru viază, viețuiește) «stihurgie» în loc de stihuire, verbul «a făța» (pentru a înfăța) «întrupiri» «ne-întrupiri» și «vediri», «nevediri», (pentru întrupări, întruchipări, neîntruchipări, și «văzute» «nevăzute») precum și verbul «a iconi» (a zugrăvi). Expresii ca: «ei au făcut-o să se clatine»), licențe poetice de felul aceluși ciudat «nimui» (pentru nimănu).

Fără a se ridica în cele cîteva poezii originale mult deasupra nivelului epocii ei, cartea aceasta se remarcă totuși prin cîteva versuri destul de izbutite.

Ea rămîne însă pentru cercetător (și aceasta e încă și mai de preț) un valoros document al vremii, fiind, așa cum am spus, cea dintîi tipăritură de poezii în limba

69. N. Iorga, *Istoria românilor*, Vol. VIII, București, 1936, p. 92—93.

70. N. Bălcescu pomeneste în biografia lui despre o vastă bibliotecă pe care cneazul o avea la moșile sale din Rusia și de ziarele străine care-i seoseau, în ultimii ani ai vieții.

țării, aducând în plus prima încercare de *fabulă în versuri*⁷¹, cele dintii *poeme umoristice* și prima poezie cu caracter de *anecdotală*⁷² *vulgară* (v. «Pocitanie»), o *satiră originală* cu «refren» făcută parcă anume pentru a fi pusă pe muzică (Rîs multu) în sfîrșit primele «*cîntece bețivești*»⁷³ din literatura noastră, toate acestea nefiind altceva decît elemente precursoare, de atingerea căror nu vor rămîne străine producțiile de mai tîrziu ale lui Anton Pann și ale altora, după el.

Să menționăm în plus o puternică *înriurire populară* în ritmica și temele unora dintre poeziile originale ale cneazului, cum este acel *cîntec de dragoste, gen pastorală*, în cadență legănată mioritic.

Să adăugăm, spre cinstea autorului lor, că puținele sale «*stihuri de dragoste*», deși datînd dintr-o epocă receptivă, a tinereței, nu lasă să se întrevadă decît prea vag înriurirea unui Ienăchiță Văcărescu, poetul la modă pe vremea cneazului, lirica erotică a lui Ioan Cantacuzino, de o melancolie mai discretă, fiind mai puțin atinsă de dulcegăriile sentimentale și de monotonia poezilor contemporani lui.

È străvezie în schimb la Ioan Cantacuzino similitudinea cu scrisul lui Matei Millo, acel versificator căruia nu i-au lipsit nici talentul, nici ironia mușcătoare în satirele pe care le-a scris⁷⁴, influența putînd fi tot atît de bine și reciprocă: dacă ne gîndim că acești doi literați contemporani par să fie cam de aceeași vîrstă.

Poezia lui Ioan Cantacuzino mai lasă să se întrevadă în sfîrșit și înriurirea *preromanticilor*, a celui «*mal du siècle*» manifestat precoce în apus, apoi și în răsărit, nu numai în pastorele pe care le scrie, dar și în preferința lui pentru «straniu» și pentru autorii reprezentativi ai acestui «gen», ca faimosul *Baculard d'Arnaud*, autorul «*istoriei lui Makin*», pe care autorul nostru o va traduce în întregime (ms. 3099) pentru italianul la modă, *Metastasio*, din care va tălmăci o elegie și alte stihuri asemănătoare, pentru J. J. Rousseau... etc.

Și vocația pentru «preromantism» a cneazului nu se va desminți nici în poezia originală «Rîs multu», în care, pozînd în «suflet simplu», fără drcinți și aspirații mari (deși, iarăși, în treacăt fie spus, el visase odinioară domnia Țării Românești) va deplînge viața complicată a boierilor, mărturisind cetitorilor lui că este fericit așa cum e.

Asemuindu-l pe Ioan Cantacuzino contemporanilor lui din Țara Românească și

71. Această primă *fabulă în versuri* precede cu mult încercările lui I. Văcărescu, Gh. Asachi, Moise Botta, Tichindea, Eliade, Domici, Hrisoverghi, Momuleanu, Seulescu ș.a. Cit privește «versul umoristic», poezia noastră scrisă pînă la 1800 aproape că nu cunoaște altele asemănătoare excepțînd «Petiția Veselă» din 1714 a lui Chiș, portretele cu «poantă» și «întîmplarea hazlie» a lui Matei Millo, localizările în același mediu și aproximativ în aceeași epocă.

72. Pe urmele lui Anton Pan atacă aceiași gen mucalici cu și mai multă amploare, ajungînd să-l desăvîrșească prin istorioarele în versuri din «Povestea Vorbii» și prin «Năzdrăvăniile lui Nastratu».

73. A se vedea producerile Anton Pan: «Îndreptătorul bețivilor», «Cîntătorul beției», «Triumful beției» sau «Diata ce o lasă un bețiv pocăit fiului său» și de asemenea B. P. Momuleanu, «Cîntec de beție» (revista «Floarea Darurilor» 1907 iulie, p. 278) și Momuleanu, «Stihuri bahicești asupra beției» (ms. 877, Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, f. 65), în sfîrșit o operă ce pare a fi o tălmăcire din limba germană sau italiană: Vasile Aaron, «Vorbire în versuri de glume între Leonat bețivul și Dorofaia muiera sa» (Sibiu, 1815) și admirabilul «elogiu al vinului» pe care îl face Ion Budai Deleanu în cuprinsul «Țiganiadel» (v. Lauda vinului, cîntată de Par-panghel la ospăț (Țiganiada», ediția Byk, București, 1964, ESPLA, p. 134 și următ.).

74. I. Tanoviceanu, *op. cit.*

din Moldova (și termenii de comparație nu lipsesc, epoca aceasta fiind bintuită de «demonul» poeziei) autorul nostru se situează oarecum deosebit. Deși nededesăvârșit ca expresie, cu conștiința limpede a scăderilor lui, el îndrăznește totuși să primenească temele învechite ale epocii, schimbînd pe alocuri motivele inspirației și înnoind astfel repertoriul «anacreontic» obișnuit, al vremii. Poet novator, deci, Ioan Cantacuzino este nu numai cel dintîi traducător de fabule în versuri, nu numai *cel dintîi poet laic edîtat*, din Moldova și Muntenia, apărînd pentru prima oară cu o *carte întregă de versuri în limba țării*, dar și cel dintîi pămîntean care încearcă să lanseze *stihuri umoristice* ca și *anecdota populară* precum și primul traducător în versuri românești al unei «*poeme sumbre*» și al «*Cîntării cîntărilor*».

Sînt, credem, în de ajuns de multe motive pentru care Ioan Cantacuzino, *literatul*, merită și el alături sau măcar în umbra *spătarului*, un loc de cinste în inima noastră și atenția iubitorilor de literatură veche românească.

AL. ALEXIANU

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

NOUĂSPREZECE ANI

La 6 iunie s-au împlinit nouăsprezece ani de cînd Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în mîinile sale cîrja de arhipăstor al Bisericii Ortodoxe Române, devenind în același timp mitropolit al Ungrovlahiei și arhiepiscop al Bucureștilor.

Pentru sărbătorirea acestei aniversări, s-au aflat la București I.P.S. Mitropolit Justin Moiescu al Moldovei și Sucevei, I.P.S. Mitropolit Firmilian Marin al Olteniei, I.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului, P.S. Episcop Iosif Gafton al Rîmnicului și Argeșului, P.S. Episcop Antim Angelescu al Buzăului, P.S. Episcop Partenie Ciopron al Romanului și Hușilor, P. S. Episcop Teofil Herineanu al Clujului, P. S. Episcop Teoctist Arăpaș al Aradului, P.S. Episcop Valerian Zaharia al Oradiei, PP. SS. Episcopi Antim Tirgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali.

Serviciul religios festiv a fost oficiat în Paraclisul palatului Patriarhal de către I. P. S. Mitropolit Firmilian Marin al Olteniei, înconjurat de soborul slujitorilor catedralei, — în prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian, a înalților chiriarhi arătați mai sus, a corpului de consilieri patriarhali în frunte cu P.C. Pr. Ioan Găgiu, directorul administrației Patriarhale, a corpului de consilieri mitropolitani, în frunte cu P.C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Mitropoliei Ungrovlahiei, a corpului profesoral de la instituțiile de învățămînt teologic din București și a funcționarilor superiori din cancelariile bisericesti bucureștene. A fost de față și P. Cuv. Arhim. Prof. Nicolae Mladin de la Institutul teologic din Sibiu, noul mitropolit al Ardealului.

După săvîrșirea slujbei religioase, s-a trecut în Cabinetul patriarhal, unde I.P.S. Mitropolit Justin Moiescu al Moldovei și Sucevei, în numele Sfîntului Sinod, a rostit un scurt cuvînt de omagiere pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian, care — cu înțelepciune și clarviziune — conduce de aproape două decenii destinele Bisericii Ortodoxe Române, valorificîndu-i pe plan intern tezaurul unor sfînte tradiții de trăire religioasă și de împliniri culturale, iar pe plan extern, interortodox și intercreștin,

deschizându-i minunate căi de afirmare, de natură, s-o facă mai bine cunoscută și să-i sporească prestigiul.

A răspuns Prea Fericitul Patriarh Justinian, mulțumind Sfintului Sinod și tuturor colaboratorilor săi pentru înalta bucurie spirituală de care îi fac parte cu prilejul împlinirii a nouăsprezece ani de la înscăunarea sa în fruntea Bisericii Ortodoxe Române. Reținând din cuvântarea I. P. S. Mitropolit Justin că în răstimpul arhipăstoririi sale s-au înfăptuit în Biserica Ortodoxă Română o seamă de realizări importante pe plan intern și extern, Prea Fericirea Sa a spus că toate acestea se datoresc sprijinului nelimitat de care s-a bucurat din partea tuturor membrilor Sfintului Sinod, ca și din partea consilierilor patriarhali și mitropolitani și a corpului profesoral al celor două Institute teologice de la București și Sibiu, — astfel că meritele pentru toate cite ne-am învrednicit să se realizeze în Biserica noastră în acești ultimi nouăsprezece ani revin deopotrivă tuturor. Prea Fericirea Sa și-a încheiat cuvântul de răspuns exprimându-și prețuirea și cele mai bune urări pentru Cîrmuitoarii statului nostru, pentru înflorirea țării — Republica Socialistă România — și pentru triumful păcii în lume.

REDACTIA

CONFERINȚELE DE ORIENTARE A CLERULUI DIN LUNA MAI 1967

În conformitate cu hotărîrea din 16 decembrie 1966 a Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în legătură cu subiectele și datele Conferințelor de orientare ale preoților pe anul 1967, la toate protopopiatele din cuprinsul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor s-a ținut în zilele de 16, 17, 18, 23, 25 și 30 mai a. c., cea de a doua conferință de orientare intitulată: «Sfinții Apostoli Petru și Pavel în lumina apostolicității și sobornicității Bisericii» (cu prilejul comemorării a 1900 de ani de la moartea lor martirică).

Cu Înalta binecuvîntare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, inițiatorul, îndrumătorul și purtătorul de grijă, — conferințele au fost prezidate de delegați ai Prea Fericirii Sale, de la Centrul Eparhial precum urmează:

Prea Sfinția Sa Episcop Dr. Antim Tîrgovișteanul, — vicar patriarhal —, la protopopiatul Circ. IV Capitală; Prea Sfințitul Episcop Dr. Visarion Ploieșteanul, — vicar patriarhal —, la protopopiatele Giurgiu și Ploiești-oraș; P.C. Pr. Alexandru Ionescu, — vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor —, la protopopiatele: Urziceni și Teleajen; P. C. Pr. Ioan Găgiu, — director al Administrației Patriarhale —, la protopopiatele: Alexandria și Ploiești-raion; P.C. Pr. Stan C. Dimancea, — consi-

lier administrativ la Sfânta Arhiepiscopie a Bucureștilor —, la protopopiatele: Cîmpina și Fetești; P.C. Pr. Cons. Petre F. Alexandru, la protopopiatele: Tîrgoviște și Titu; P. C. Pr. Cons. Leonida Mateescu, la protopopiatul Lehliu; P.C. Cons. Ioan Popa, la protopopiatul Slobozia P.C. Pr. Cons. Mihail Marinescu, la protopopiatul Muscel; P. C. Pr. Nicolae Diaconu, la protopopiatul Răcari; P. C. Pr. Cons. Vasile Ștefan, la protopopiatele: Videle și Roșiori de Vede; P.C. Pr. Cons. Dumitru Fe-cioru, la protopopiatele: Oltenița și Circ. I Capitală; P.C. Pr. Prof. Ioan G. Coman, la protopopiatul Circ. II Capitală și P.C. Pr. Prof. Alexandru I. Ciurea, la protopopiatele: Găești, Călărași și Circ. III Capitală.

Pretutindenii pp. cc. părinți consilieri și profesori președinți, precum și ceilalți însoțitori au fost întâmpinați cu căldură de pp. cc. protoierei și de preoții prezenți la conferințe.

Potrivit obiceiului, părinții protoierei, au adresat acestora scurte cuvinte de «bun venit» și și-a exprimat totodată bucuria reîntîlnirii la cea de a doua conferință de orientare din acest an.

Răspunzînd cuvintelor de bun sosit, ce le-au fost adresate, delegații Centrului Eparhial au transmis celor prezenți binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh. Totodată delegații patriarhali și-au exprimat convingerea că și la aceasă conferință pp. cc. preoți vor dovedi același viu interes pentru tema propusă și vor participa ca și la conferința anterioară, în număr tot așa de impresionant. la discuții, urînd apoi succes deplin conferințelor.

*

Potrivit tradiției, la toate protopopiatele, conferințele de orientare au fost deschise printr-un Te-Deum oficiat în sobor, răspunsurile slujbei fiind cîntate omofon de preoții prezenți. După oficierea slujbei Te-Deum-ului pp. cc. protoierei luînd cuvîntul au făcut prezentarea temei în studiu, arătînd că prin tema dată de Sfîntul Sinod în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, preoțimea Bisericii Ortodoxe Române, prin tratarea ei, aduce prinosul ei de recunoștință și adîncă venerație celor doi sfinți Apostoli ai Domnului de la a căror moarte martirică se împlinesc anul acesta 1900 de ani.

În cuvîntul introductiv și de răspuns P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, cu ocazia prezidării Conferinței de orientare a preoților de la protopopiatul Circ. IV Capitală, a spus printre altele: «...Cu sentimente de emoție și reculegere, întîmpinăm aniversarea de față, acum la împlinirea a 1900 de ani de la moartea martirică a Sfinților Apostoli Petru și Pavel. Împlinirea acestor ani de la moartea lor, este pentru noi un prilej de pioasă evocare a personalității rolului acestor două mari figuri de afirmare a începuturilor creștine. Este în același timp, prilej de a arunca o privire asupra exagerărilor și greșelilor care s-au produs pe parcursul veacurilor, în legătură cu interpretarea rolului și poziției acestor doi Apostoli. Dacă în sinul protestantismului au apărut în veacul trecut, tendința de a atribui Sfîntului Apostol Pavel rolul cel mai mare dintre Apostoli

și de a face din acesta adevăratul întemeietor al creștinismului, în Biserica Romano-Catolică s-au manifestat în cursul veacurilor, exagerări asupra poziției Sfintului Apostol Pavel».

*

Cu aceste preliminarii, s-a trecut la desfășurarea propriu-zisă a lucrărilor conferinței.

La fiecare protopopiat s-a format câte un birou de lucru, alcătuit de delegatul Centrului Eparhial, ca președinte, din protoiereul locului și unul sau doi preoți ca membrii, preoții îndeplinind și rolul de secretar.

Făcîndu-se apelul nominal s-a constatat la toate protopopiatele — prezența aproape sută la sută a preoților —. cele cîteva lipsuri înregistrate au fost bine justificate (cazuri de boală, înmormîntări în parohie etc.).

*

După citirea procesului verbal al Comitetului de lectură prin care se designa referentul s-a trecut în continuare la susținerea referatelor cu tratarea temei. După cum reiese din relatările președinților conferințelor consemnate în referatele întocmite cu acest prilej și din procesele-verbale încheiate, toate referatele au fost elaborate ținîndu-se seama de indicațiile bibliografice și schițele de plan din normativul trimis de Sectorul Cultural al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, tuturor protoiereilor.

De o însemnătate deosebită, tema conferinței a fost primită și tratată cu interes de preoțime, încît, în condițiile noi ale climatului ecumenist actual, sărbătorirea celor 1900 de ani de la moartea martirică a celor doi mari apostoli ai creștinătății, Sfintul Petru și Pavel, a constituit prilej de meditare asupra personalității și locului pe care aceștia îl ocupă în mijlocul celorlalți apostoli. Teoriile eronate ce s-au dezvoltat în jurul lor creînd, în timp, principalele cauze ce au dus la divizarea creștinismului au fost prezentate în adevărata lor lumină și combătute. Cu prilejul acestei importante aniversări, Biserica Ortodoxă Română laudă și prețuiește în chip deosebit contribuția acestor doi mari apostoli ai creștinătății la organizarea Bisericii creștine din primele veacuri confirmată de istorie, de învățătura și cultul Bisericii din primele veacuri. Adevărate modele de slujire a Bisericii lui Hristos, ei rămîn pilde vii ale ecumenismului creștin, principalul punct de plecare în viitoarele relații dintre Biserici.

Atît referenții cît și coreferenții — după cum rezultă din aprecierile și concluziile consemnate în procesele verbale, au reușit să întocmească referate meritorii. Dintre acestea subliniem următorii referenți: P.C. Pr. Săvulescu Gheorghe, de la parohia Sfînta Treime-Cîmpina; P. C. Pr. Boboșilă, de la parohia Horia, protoieria raionului Lehliu; P.C. Pr. Aristide Popescu de la parohia Grindași, protoieria raionului Urziceni; P.C. Pp. Sima Mitulescu de la parohia Ștefan cel Mare, protoieria raionului Fețești; P.C. Pr. Zecheia Matei de la parohia Doicești, protoieria raionului Tîrgoviște P. C. Pr. Ioan Niculescu de la parohia Livezile, protoieria ra-

ionului Găești; P.C. Pr. Rădan M. Gheorghe de la parohia Sfinta Treime-Slănic, protoieria raionului Teleajen; P.C. Pr. Ioan Pislaru de la parohia Iancu-Nou-Bălăneanu, protoieria Circ. II Capitală, P.C. Pr. Popescu Oreste de la parohia Tincăbești, protoieria raionului Răcari; P.C. Pr. Bejenaru Pavel, de la parohia Ciocani, protoieria raionului Ploiești și P.C. Pr. Dr. Haralambie I. Cojocaru de la parohia «Miron Patriarhul», protoieria Circ. III Capitală, etc.

După susținerea referatelor și după discuțiile purtate pe marginea lor, au luat cuvântul delegații președinți, care au făcut aprecieri și au tras concluziile necesare.

Iată de pildă citeva din aprecierile, concluziile și îndemnurile făcute de delegații Centrului Eparhial:

P.C. Pr. Alexandru Ionescu, cu prilejul prezidării conferinței de orientare a clerului din protopopiatul Urziceni, a spus printre altele: «Sfinții Apostoli n-au fost episcopi stabili într-o localitate oarecare. Întietatea este politică și ea a apărut în cetățile de scaun care și-au disputat această întietate în care Roma a depășit orice limită. Biserica Ortodoxă a cinstit și cinstește pe ambii apostoli în mod egal. Desbinarea între confesiuni a făcut mult rău creștinismului. Ea a făcut să dispară multe comunități creștine. Vina pentru acest lucru o poartă papa de la Roma. Totuși, trebuie să nădăjduim că spiritul comunitar de azi va contribui și la apropierea bisericilor creștine.

Să sărbătorim aniversarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel prin rugăciuni și să-i rugăm ca prin rugăciunile lor să se instaureze în lume pacea, unirea și tot binele». La protopopiatul Teleajen, P.C. Pr. Alexandru Ionescu, vorbind despre actuala poziție a bisericii romano-catolice, a spus: «Biserica Ortodoxă Română care a trăit în mijlocul poporului român legată de năzuințele, de suferințele, de viața acestuia, nu poate admite amestecul papalității în viața poporului nostru. Noi sintem pentru frățietate, pentru înțelegere dar, cu sinceritate. Respingem chemarea: «Veniți la staul», fiindcă ea nu este făcută în spiritul dragostei și al frățietății... Noi cinstim în mod deosebit pe cei doi apostoli, Petru și Pavel, însă nu-i uităm nici pe ceilalți, păstrînd cu pietate cultul lor».

P.C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale, luînd cuvîntul la protopopiatul raionului Ploiești, în concluziile pe care le-a pus a subliniat sensul noțiunii de apostolicitate și sobornicitate, după învățătura Bisericii Ortodoxe, actualizînd și aplicînd aceste noțiuni la situația din Biserica Romano-Catolică și în special la Conciliul II Vatican și pozițiile mai noi ale actualului papă Paul VI. Prin apostolicitate — a spus P.C. Sa — înțelegem că învățătura adusă în lume de Mîntuitorul, a fost răspîndită în toate părțile lumii de către toți Sfinții Apostoli. «...Istoria nu atestă o întietate jurisdicțională a episcopilor romani, căci astfel nu ar mai fi avut rost ținerea sinoadelor ecumenice cărora de fapt s-au spus și episcopii Romei».

În legătură cu sobornicitatea, părintele președinte a arătat că Biserica creștină cuprinde pe toți creștinii de pretutindeni, că învățăturile date și hotărîrile sînt luate în sobor, principiu foarte actual astăzi. În privința

poziției Bisericii Ortodoxe Române, față de sobornicitate și apostolicitate, Prea Fericitul Părinte Patriarh a ținut o predică în Capela dela Geneva ale cărui principii sint considerate directorii, dar opuse pretențiilor papale.

P. C. Pr. Cons. Stan C. Dimancea luind cuvîntul la protopopiatul Cimpina printre altele a precizat următoarele: «...Trebuie să cunoaștem devierile catolicismului care printr-o falsă interpretare a Sfintei Scripturi, a Sfinților Părinți și a întregii istorii creștine a creat teoria primatului papal. Sfîntul Apostol Petru nu poate fi socotit conducătorul celorlalți apostoli pentru că el a fost mereu *un prim între egali*. Textul din Efeseni II, 20 definește cel mai cuprinzător apostolicitatea și sobornicitatea Bisericii. În învățătura bisericii ortodoxe nu se poate concepe ierarhie bisericească fără fundamentul succesiunii apostolice. În continuare, P. C. Pr. Cons. Stan C. Dimancea a prezentat un Nou Testament tipărit la Padova în 1959 cu precizarea că romano-catolicii la textele din Matei XVI, 18 și Ioan XXI, au adăugat în subsol o serie de trimiteri, care, sint contrare spiritului Sfintei Scripturi și puse direct în serviciul primatului papal.

*

În partea a doua a lucrărilor Conferinței, delegații Centrului Eparhial au adus la cunoștința celor prezenți o serie de comunicări privind unele evenimente după cum urmează:

1. Aniversarea împlinirii a 90 de ani de la proclamarea independenței de Stat a României. Oglindirea acestui eveniment istoric în diferitele publicații și manifestări organizate pentru sărbătorirea lui.

2. 9 Mai, ziua Victoriei: 22 de ani de la capitularea necondiționată a Germaniei hitleriste. Contribuția României la lupta împotriva fascismului german.

3. Ierarhi și preoți, ortodocși din Franța și Republica Federală Germană au vizitat Biserica Ortodoxă Română.

4. Consfătuirea conducătorilor cultelor religioase din România în legătură cu agresiunea americană în Vietnam. Apelul lansat de această consfătuire și îndatoririle ce decurg pentru preoțimea Bisericii Ortodoxe Române.

5. Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit clerul Capitalei în prima zi de Paști. Cuvîntarea rostită — îndrumările date.

6. Conducătorii de Partid și de Stat au vizitat regiunea Ploiești. În ziua de 11 mai au fost întîmpinați la Minăstirea Dealu de Prea Fericitul Justinian care le-a prezentat biserica minăstirii și complexul de clădiri realizat acolo între anii 1953—1958.

.

După aceste comunicări un mare număr de preoți din fiecare protopopiat au prezentat rapoarte de activitate. Din conținutul lor se constată participarea preoților la ședințele Comitetelor locale de luptă pentru pace cît și la acțiunile de înfrumusețare a satelor ce se desfășoară cu precădere în acest an — anul tûristic internațional.

Epuizându-se problemele ce au fost înscrise pe ordinea de zi a conferințelor președinții — delegați patriarhali au exprimat mulțumiri tuturor participanților pentru buna desfășurare a lucrărilor conferințelor.

Felicitând în chip deosebit pe p. c. părinți protoierei și pe referenți pentru reușita conferinței, delegații Centrului Eparhial au asigurat pe cei prezenți că vor transmite Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian bune impresii culese cu acest prilej asigurând pe Prea Fericirea Sa că prețutindenii preoțimea îndeplinește cu cinste obligațiile pastoral-sociale și patriotice ca fii devotați ai-bisericii noastre strămoșești și ai scumpei noastre patrii Republica Socialistă România.

REDACTIA

DELEGAȚII STRĂINE ÎN VIZITĂ LA PREA FERICITUL PATRIARH

În intervalul dintre 1—15 aprilie a.c., Biserica Ortodoxă Română a fost vizitată de două delegații ortodoxe străine: o delegație franceză, în frunte cu P. S. Episcop Jean de Saint-Denis din Paris, șeful Bisericii ortodoxe franceze de rit galican, asistat de doi preoți însoțitori, și o delegație ortodoxă din R.F.G., compusă din P. C. Protoiereu Sergius Heitz, parohul Bisericii ortodoxe din Düsseldorf, însoțit de doi tineri studenți în teologie.

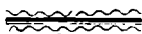
Venite în scop de informații și cunoaștere reciprocă, cele două delegații au fost primite cu toată căldura și atenția tradiționalei noastre ospitalități de Prea Fericitul Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. În afară de problemele bisericești discutate cu Prea Fericirea Sa, în timpul vizitei lor în țara noastră, cele două delegații, sub conducerea P.S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, au putut să-și facă o imagine fidelă despre Capitala țării noastre, au asistat la Sfânta Liturghie în Catedrala Sfintei Patriarhii, au vizitat așezămintele bisericești din București (Tipografia, Atelierele din str. Schitul Maicilor, Biblioteca, minăstirea și muzeul de la Minăstirea Antim, Atelierul Plumbuita), precum și câteva orașe (R. Vilcii, Curtea de Argeș, Pitești, Țirgoviște), case bisericești de odihnă (Argeș, Viforita și Dealu) și minăstiri, (Cozia, Ghighiu, Cernica, Pasărea și Ciorogirla) din raza Bucureștilor.

În seara zilei de 9 aprilie, Institutul și Seminarul teologic din București au oferit un festival muzical în cinstea distinșilor oaspeți din cele două delegații, — festival la care, pe lângă profesori, studenți și elevi, a participat o numeroasă asistență din lumea Bisericii. După alesul salut de bun venit adresat oaspeților de P. C. Rector Dr. N. I. Nicolaescu, din partea celor două Instituții de cultură bisericească din Capitală, entuziasmați de înaltul nivel artistic al programului executat, membrii celor două delegații au făcut mărturisiri în legătură cu lucrarea Ortodoxiei, au mulțumit Prea Fericitului

Patriarh și celor două instituții pentru înalta cinstitoare ce li s-a făcut și și-au exprimat urări de cât mai apropiată colaborare, — declarații subliniate cu vii aplauze.

În zilele de 12 și 14 aprilie, cu cele mai bune impresii despre țara noastră și despre Biserica Ortodoxă Română sub conducerea Prea Fericitului Patriarh Justinian, cele două delegații au părăsit teritoriul Republicii Socialiste România.

ASISTENT

SERBAREA DE SFÎRȘIT DE AN ȘCOLAR LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

Duminică 25 iunie a.c., Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din București, de sub Înalta și directa oblăduire a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, au sărbătorit, potrivit datinei, încheierea anului școlar 1966—1967.

Dimineața, în biserica Sfînta Ecaterina, paraclisul Institutului și Seminarului teologic, un sobor de preoți în frunte cu P. C. Pr. Nicolae Buzescu a oficiat slujba Sfîntei Liturghii, prezenți fiind profesorii, elevii și studenții celor două școli, părinții și rude ale elevilor și studenților, și alți credincioși.

Răspunsurile stranei au fost cîntate omofon de elevii seminariști.

După oficierea serviciului divin, profesorii, studenții, elevii, părinții și rude ale acestora s-au îndreptat spre sala de festivități a Institutului teologic, unde, într-o atmosferă de caldă însuflețire tinerească, s-a desfășurat serbarea de sfîrșit de an, în prezența delegatului Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, — P. C. Diac. Prof. Dr. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București.

A fost de față și reprezentantul Departamentului Cultelor.

Partea întâia a programului a fost susținută de corul elevilor seminariști sub conducerea d-lui Victor Frangulea profesor suplinitor la catedra de muzică psaltică și liniară. S-au interpretat cîntări religioase, coruri populare și clasice românești, — recitări.

Dintre bucățile muzicale executate menționăm: *Rugăciune*, de Saint Nicolas Mehul; *Lumininda Sfînților Trei Ierarhi*, glas III, armonizată de Victor Frangulea; *Troparul Sfînților Trei Ierarhi*, glas I, de Pr. Asist. Constantin Drăgușin; *Corul muncii*, de Nelu Ionescu; *Cor din opera Nabuco*, de Giuseppe Verdi; *În crîng*, de Karl Maria Weber; *Hora cu strigături*, de Prof. Nicolae Lungu, solist Neagu Vasile și *Pe-al nostru steag*, de Ciprian Porumbescu, iar dintre recitări: *Poetul*, de George Coșbuc; *Meșterul*, de Nicolae Labiș; *Umbra lui Mircea la Cozia*, de Grigore Alexandrescu și *Fintînile*, de Lucian Blaga.

Cuvîntarea festivă. — o succintă dare de seamă asupra activității desfășurate în anul școlar 1966—1967 —, a fost rostită de Dl. Prof. Nicolae Grosu, directorul școlii, care a spus printre altele: O fericită coincidență face ca să încheiem cursurile acestui an școlar sub semnul și razele luminoase a două mari aniversări:

— La 29 iunie 1967 se vor împlini 1900 de ani de la moartea martirică a corifeilor apostolilor, Sfinții Apostoli Petru și Pavel, eveniment de seamă pentru întreaga creștinătate, de dragoste în slujba oamenilor și a binelui social. Sfîntul Apostol Pavel spune categoric că «dacă aş vorbi în limbi omenеști și îngerеști și dragoste nu am, nimic nu sînt». Cu alte cuvinte, teologia chiar îngerească de ar fi, dacă e lipsită de dragostea de oameni și de slujirea binelui, ca mobil al vieții, este — după Sfîntul Apostol Pavel — inutilă.

Tot așa, — a spus în continuare vorbitorul —, ne învață și Prea Fericitul Părinte Patriarh, alît prin scrierile sale, cît și prin strălucita și pilduitoarea activitate a Prea Fericirii Sale în slujba Bisericii și Patriei.

— A doua coincidență fericită a făcut ca la începutul acestei luni să se sărbătorească cea de a XIX-a aniversare a întronizării Prea Fericirii Sale la cîrma Bisericii strămoșești.

Și pe această cale primim o dată mai mult imboldul de a ne îmbunătăți metodele ca să dobîndim și să predăm elevilor, din Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție un tezaur de idei și concepții creștine, care să fie cele mai potrivite cu viața și nevoile societății și lumii de astăzi.

Am apreciat, am sprijinit și am încurajat, — a spus D-sa —, tot ceea ce este pozitiv și creator în manifestările elevilor noștri, tot ceea ce poate fi valorificat cu succes în slujba misiunii preoțești și nu s-a pierdut niciodată prilejul de a se sădi paralel în sufletele elevilor noștri sentimentul datoriei, al muncii și al disciplinei.

Prin întreaga activitate didactică s-a căutat să se trezească în sufletele elevilor sentimentul demnității naționale, mîndrie de trecutul glorios al neamului nostru, care a știut în tot cursul istoriei sale zbuciumate să-și apere glia și independența cu prețul singelui său, mîndria de perspectivele luminoase ce se deschid astăzi patriei noastre care se înalță pe culmi de progres și bunăstare, necunoscute pînă în prezent.

La educația cetățenească, printre altele, au contribuit și manifestările culturale și spectacolele la care elevii au participat cu aprobarea Prea Fericitului Părinte Patriarh, programele de televiziune și filmele prezentate în incinta școlii prin grija Sectorului Cultural al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor. Domnul Director al Școlii de Cîntăreți bisericești și Seminarul teologic, Nicolae Grosu, a prezentat în continuare situația statistică a elevilor la sfîrșitul anului școlar, din care rezultă următoarele:

La începutul anului au fost înscriși 139 de elevi; s-au retras pe parcurs doi elevi și s-a transferat 1 elev; au frecventat 136. După examenele de sfîrșit de an din sesiunea iunie, au promovat 122, au rămas corigenți 11, 1 repetent iar doi elevi au fost amînați.

La examenul de diplomă pentru Școala de cîntăreți bisericești au fost înscriși 28 candidați; toți au fost declarați admiși. Cel mai bun rezultat l-a obținut candidatul Tache Sterea cu media 9,88.

La examenul de diplomă pentru Seminarul teologic, au fost înscriși 18 candidați. Iată rezultatele examenului în ordinea mediilor obținute de candidați:

1. Alexandrescu Adrian	10	10. Popescu Nicolae	7,50
2. Androne Ion	9,20	11. Niculescu Mihai	7,40
3. Sava Matia	9,00	12. Precup Gheorghe	7,30
4. Neagu Vasile	8,80	13. Dinu Ion	7,20
5. Tănase Petre	8,80	14. Popa Emilian	7,10
6. Alexe Gheorghe	8,50	15. Cojoacă Mugur	6,90
7. Sandu Ion	8,50	16. Manea Stan	6,60
8. Vișan Ilie	7,70	17. Mlădoianu Nicolae	6,60
9. Costache Ion	7,50	18. Prisacă Constantin	6,60

Premii și mențiuni au primit un număr de 28 de elevi (21 premii I, II și III, 4 mențiuni I și II).

Premiul de onoare pe școală a fost obținut și în acest an de elevul Alexandrescu Em. Adrian, absolvent al Seminarului teologic cu media zece la învățătură și purtare.

Pentru aceste rezultate apreciate în chipul cel mai obiectiv, dl. director a felicitat călduros pe elevi dorindu-le noi succese în viitor.

«Aceste succese, a spus d-sa, au fost posibile datorită muncii susținute pe care a depus-o întregul corp didactic al școlii în cursul anului și condițiilor optime de studiu create. De aceea gândul nostru de mulțumire și recunoștință se îndreaptă către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian care îndeaproape veghează la bunul mers al școlii, sprijinind-o totdeauna cu dragostea sa părintească. Rugăm respectuos pe P. C. Prof. Dr. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic, care reprezintă astăzi la serbarea noastră pe Prea Fericitul Părinte Patriarh, să se facă pe lângă Prea Fericirea Sa, interpretul sentimentelor noastre de devotament profund, recunoștință sinceră, dragoste fiiască și ascultare desăvîrșită. Dragostea părintească pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh o arată în permanență așezămîntului nostru de învățămînt, copleșește modestele noastre posibilități de mulțumire și grațitudine ce-i datorăm».

În continuare, vorbitorul și-a exprimat recunoștința față de Departamentul Cultelor mulțumind din adîncul inimii pentru înțelegerea și sprijinul acordat în permanență și a rugat respectuos pe dl. director reprezentantul Departamentului să se facă interpretul acestor alese sentimente față de conducerea Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

Mulțumiri au mai fost aduse colaboratorilor apropiați ai Prea Fericitului Părinte Patriarh de la Administrația Patriarhală, și Centrul Eparhial, pentru interesul deosebit și purtarea de grije pe care au arătat-o școlii în direcția îmbunătățirii procesului de învățămînt și a condițiilor de viață din internat.

Domnul director Nicolae Grosu a mulțumit apoi P. C. Prof. Dr. N. Nicolaescu pentru înțelegerea și bunăvoința pe care a manifestat-o față de problemele ridicate de activitatea școlii și pentru sprijinul competent acordat.

D-sa a mulțumit corpului profesoral și personalului administrativ al Seminarului care și-au făcut pe deplin datoria în vederea educării, instruirii și bune creșteri a elevilor.

Adresându-se absolvenților, — în încheiere —, vorbitorul a spus: «Bunul Dumnezeu să vă lumineze pașii vieții voastre ca să vă ridicați la înălțimea chemării voastre sfinte și cetățenești și la rîndul vostru, să creșteți credincioși luminați pentru împărăția cerurilor și cetățeni cinștiți pentru cetatea pămîntească a Patriei noastre iubite, Republica Socialistă România».

A urmat distribuirea premiilor.

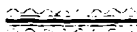
A fost un moment de nespusă bucurie și de mulțumire sufletească pentru toți cei ce s-au străduit.

După împărțirea premiilor a luat cuvîntul delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh — P. C. Diac. Prof. Dr. N. I. Nicolaescu, care a spus printre altele: «Îmi revine covîrșitoarea cinste de a transmite elevilor și studenților care au încheiat cu bine anul școlar 1966-67 și cei care au promovat examenul de diplomă, binecuvîntări și urări de bine din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh sub îndrumarea și oblăduirea căruia se desfășoară întreaga activitate a școlii de Cîntăreți bisericești și Seminarului teologic precum și a Institutului teologic din localitate».

P. C. Sa a transmis de asemenea urări de bine din partea Centrului Eparhial al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor și în primul rînd a P. S. Episcop Antim care este și președinte al Consiliului Eparhial, a P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar mitropolitan, a P. C. Pr. Stan C. Dimancea consilier administrativ mitropolitan și din partea P. C. Sale, ca rector al Institutului teologic de grad Universitar din București.

Festivitatea s-a încheiat cu o agapă tradițională la care au luat parte distinșii oaspeți, profesori de la Institut și Seminar, elevii și licențiații în teologie

ASISTENT

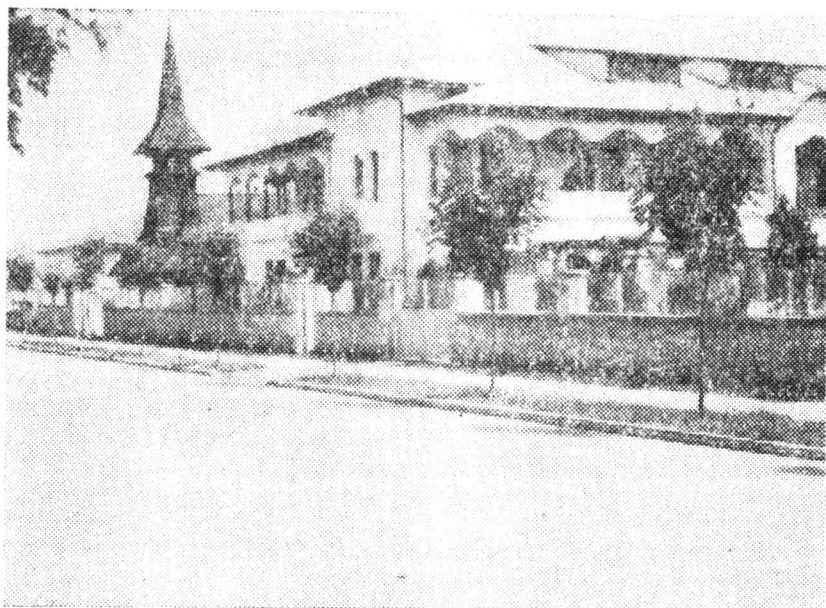

SANATORIUL PREOȚESC DIN TECHIRGHIOI

Așezămîntul preoțesc de la Techirghiol, construcție modestă cumpărată în anul 1928 pentru slujitorii bisericești din Arhiepiscopia Bucureștilor de adormitul întru fericire patriarhul Miron, a cunoscut în ultimii cincisprezece ani două perioade de transformări și amenajări, — cea dintîi între anii 1950—1952, cînd vechii clădiri i-au fost sporite încăperile, a fost transplantată și încheiată acolo, din masivul Bucegilor, o bisericuță de lemn, și

a fost zidit din nou Căminul arhieresc; a doua, între anii 1965—1967, când a fost realizat un ansamblu de construcții în stil românesc, cu prispe și stilpi de piatră și lemn, care constituie o adevărată podoabă arhitectonică în peisajul dobrogean.

Inaugurarea așezământului, după transformările și amenajările din ultima perioadă — împlinite din inițiativa și potrivit directivelor Prea Fericitului Patriarh Justinian — a avut loc în ziua de 30 mai 1967, în prezența Prea Fericirii Sale și a Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, în frunte cu președintele său, P. S. Episcop Dr. Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal.

Sanatoriul preoțesc din Techirghiol. — Vedere generală

Au mai fost de față: reprezentanții ai Sfatului popular regional și orășenesc Constanța, ai Sfatului popular orășenesc Techirghiol, reprezentantul Departamentului Cultelor, directorul Casei de pensii a salariaților Bisericii Ortodoxe Române — P. C. Pr. Traian Ghica, — consilieri administrativi ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, în frunte cu P. C. Pr. Alexandru Ionescu vicar mitropolitan, personalul superior din serviciile tehnice ale Patriarhiei Române și Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Festivitatea inaugurării s-a desfășurat în incinta așezământului, lângă statuia în bronz a Sfântului marelui mucenic Pantelimon, — operă a maestrului Ion Jalea, artist al poporului.

După sfințirea apei, P. C. Pr. Mihail Marinescu, consilier la sectorul social și mandatar al Consiliului Eparhial pentru supravegherea lucrărilor, a prezentat o amplă dare de seamă, pe care o redăm aci în întregime.

Prea Fericite Părinte Patriarh,
Onorați oaspeți,
Iubiți credincioși.

Sanatoriul preoțesc din Techirghiol al Arhiepiscopiei Bucureștilor trăiește astăzi o zi de adevărată sărbătoare.

Casa modestă de odinioară, în care decenii de-a rîndul abia puteau să-și afle adăpost un număr restrîns de slujitori bisericești, a fost supusă în ultimii doi ani unor transformări radicale, schimbîndu-i-se cu desăvîrsire înfățișarea cea din afară și fiind înzestrată în interior cu toate cele de trebuință pentru găzduirea în condițiuni civilizate și de confort a aproape 800 persoane pe sezon.

A prins astfel viață încă o realizare de prestigiu, în ogorul Bisericii Ortodoxe Române, concepută, îndrumată și controlată direct de către Înaltul nostru Arhipăstor, Prea Fericitul Patriarh Justinian. — lucrare ce se înscrie la loc de cinste printre realizările cu aceeași destinație ca cele de la Cozia, Olănești, Cheia, Sinaia, Bușteni, Curtea de Argeș, Viforîta și Dealul.

Inițial, această Casă, compusă din 16 camere — numai parter — a fost cumpărată în anul 1928, în timpul păstoririi adormitului întru fericire patriarhul Miron. Mai tîrziu, s-a mărit capacitatea de cazare, cu încă 13 camere-mansardă, spre stradă.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, prin grija deosebită ce o poartă salariaților bisericești, a inițiat și dispus, chiar din primii ani ai Înaltei Sale Arhipăstoriri, aducerea de îmbunătățiri acestui sanatoriu, precum și construirea unui Cămin arhieresc, în curtea dinspre sud, și a unei case pentru personalul administrativ, în curtea dinspre nord și aducerea și rectitorirea aci a unei biserici din lemn, stil maramureșean, monument de arhitectură.

Și, pentru că, pe parcurs, acest așezămînt a devenit neîncăpător și simțindu-se nevoia adaptării sale la condițiile moderne de folosire, iar bisericuța a devenit punct turistic, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a hotărît ca — o dată cu executarea modificărilor interioare la acest sanatoriu, pentru împlinirea în condiții optime a rostului său, să se facă și armonizarea profilului său arhitectonic cu vecinătatea imediată a bisericuței din lemn.

În acest scop, Serviciul tehnic al Arhiepiscopiei Bucureștilor, sub directa îndrumare a Prea Fericirii Sale, a întocmit un proiect de extindere a acestui așezămînt, conceput în așa fel ca bisericuța — monument arhitectonic să constituie un punct central al perspectivei generale, așezat în axul unei curți spațioase, ornată cu spații verzi, flori și pergole, curte limitată pe trei părți de clădirile noului așezămînt, care să capete exterior de stil românesc, armonizat cu stitul bisericii din lemn și să se încadreze cu succes în planul de sistematizare a stațiunii balneare Techirghiol.

În linii mari, au fost executate următoarele lucrări:

1. *La corpul A — Căminul preotesc*, s-au făcut reparații și amenajări capitale, astfel:

Toate camerele care aveau o capacitate de 4—8 paturi, în medie, s-au transformat în camere cu cîte 2 paturi, fiecare avînd parchet, lavoar interior, instalație electrică fluorescentă, mobilier nou, covor de lînă, stil oltenesc, acces direct de pe prispă sau din culuarul interior.

Peste întreg parterul s-a turnat placă din beton armat, peste care s-au amenajat camere, în aceeași situație ca la parter.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Înconjurat de membrii Consiliului Eparhial

În jurul camerelor s-au creat prispe, cu stîlpi din piatră de Dobrogea, la parter, iar la etaj cu stîlpi din stejar, sculptați în stil românesc.

Toate prispele s-au pardosit cu plăci din mozaic de marmură în trei nuanțe, mărginite cu plinte din mozaic simplu și întărite cu console de piatră și copertine la parapetele prispelor. În ondulațiile prispelor s-au montat jardiniere din ceramică.

Pe partea centrală a etajului s-a creat o mansardă cu 10 camere, dotate ca și camerele de la parter și etaj.

În pod s-a amenajat o cameră pentru călcat rufe, 2 camere-depozit pentru cămin și spații corespunzătoare pentru uscat lenjeria.

S-au creat 22 puncte sanitare, în sistem dublu, atît la parter, etaj, cît și la mansardă, față de 6 cîte erau înainte.

Culoarele interioare au fost pardosite, ca și toate camerelé, cu parchet.

S-au amenajat la parter 4 camere pentru personalul administrativ, cu sobe de teracotă și cu alimentarea cu apă separată de restul clădirii.

Noua capacitate a Căminului preoțesc s-a mărit la 81 camere față de 29 și la 164 paturi față de 102 câte avea înainte.

Menționăm că, potrivit Înaltei dispozițiuni a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, toată tâmplăria necesară înfățișării noi a Sanatoriului (uși, ferestre, stâlpi sculptați, etc.) a fost executată din material nou și recuperat, în atelierul de tâmplărie de la Mânăstirea Cernica, iar covoarele din lână țigae și țurcană, în stil oltenesc, au fost confecționate la mânăstirile Suzana și Ghiurghiu.

S-a făcut acordare nouă de la rețeaua centrală de apă a orașului și s-au montat hidranți pentru grădină și incendiu.

2. *La căminul arhieresc* s-au executat zugrăveli și vopsitorii generale, parchet nou în sufragerie și s-au amenajat încă 2 camere la parter, făcându-se modificări interioare.

3. *La casa administrației* s-au demolat 2 camere spre vest, creindu-se mai mult spațiu pentru biserică, s-a făcut instalație de apă și canal, direct din căminul central, și s-au executat zugrăveli și vopsitorii generale.

4. *La curtea bisericii* s-au creat două niveluri, marcate printr-o pergolă transversală, cu alei de piatră și spații verzi și două fântini.

5. *La curtea Căminului arhieresc* s-au creat spații verzi, fântină arteziană și alei din pergole, ce încadrează simetric statuia Sfintului Pantelimon, patronul așezământului.

6. *La sala de mese și bucătărie* s-a mărit spațiul sufrageriei cu încă 2 camere la demisolul Căminului preoțesc, în funcție de mărirea capacității de cazare. S-a mărit spațiul bucătăriei și s-a instalat un boyler de 1.000 l.

7. *La bisericuța din lemn* s-a restaurat pictura, mobilierul și exteriorul și s-a montat un strat de vată de sticlă între panourile pictate și căptușeala din pod, după un deviz întocmit de Sectorul Cultural.

Toate cheltuielile necesitate de executarea acestor lucrări, în cadrul devizelor aprobate, au fost suportate de către Sfânta Arhiepiscopie a Bucureștilor.

Menționez aici că am fost sprijiniți, cu largă înțelegere, atât de Departamentul Cultelor, cât și de autoritățile locale și regionale.

Aducem pentru aceasta mulțumiri respectuoase Departamentului Cultelor.

Mulțumim cu căldură tuturor ostenitorilor acestui șantier, care, fiecare la rostul și locul său de muncă, s-a străduțit cu sirguintă și devotament să ducă la realizarea, în condițiile cele mai bune, gândul Prea Fericirii Voastre, în legătură cu noua amenajare a acestui așezământ.

Mulțumim respectuos Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor care — sub președinția P. S. Episcop Dr. Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, a analizat și aprobat devizele și sumele respective pentru preînnoirea acestui așezământ bisericesc de o deosebită valoare pentru Biserica Ortodoxă Română.

Dar, dacă s-a putut realiza noua înfățișare a Casei sanatoriale preoțești din Techirghiol, aceasta se datorește în primul rînd Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, care a inițiat lucrarea, a îndrumat-o neînterupt, pe tot timpul duratei ei, a controlat-o în repetate rînduri și i-a fixat toate detaliile, — și la proiectare și la execuție.

Inițiativa, munca depusă și energia consumată la înnoirea acestui așezămînt Vă îndreptătesc pe deplin la recunoștința, respectul și dragostea pe care toți ostenitorii Bisericii noastre V-o poartă, ca o răsplătire a muncii neobosite ce desfășurați atît de pilduitor, în slujba celor mai nobile idealuri izvorîte din învățătura Domnului și Mintuitorului nostru Iisus Hristos.

Vă mulțumim cu adîncă recunoștință, Prea Fericite Părinte Patriarh, și ne rugăm bunului Dumnezeu să Vă ajute să înscrieți cît mai multe și mai luminoase pagini în istoria umanității și a Bisericii străbune, pe care o păstoriți cu cumpăna dreptății, cu jertfa muncii, cu osîrdia dragostei, cu izvodul și rîvna priceperii și lupta cea bună prin faptă și cuvînt.

Slavă lui Dumnezeu pentru această clipă de înaltă și nespusă bucurie duhovnicească!

Întru mulți și fericiți ani, Prea Fericite Părinte Patriarh!

A urmat apoi stropirea cu aghiasmă a încăperilor și vizitarea — cameră cu cameră — a întregului așezămînt de către toți cei prezenți, cu prilejul acesta fiecare putînd constata că lucrarea care s-a executat prezintă nu numai o importanță deosebită din punctul de vedere al concepției și liniilor sale arhitecturale, dar și un salt calitativ din punctul de vedere al confortului și amenajărilor interioare.

După vizitarea așezămîntului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit o masă în marea sală a Căminului Arhieresc în cinstea participanților la festivitatea inaugurală. În timpul mesei, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar mitropolitan, a evocat unele fapte privind trecutul sanatoriului preoțesc din Techirghiol, o căsuță modestă lipsită de orice confort, și a exprimat omagiul de recunoștință al preoțimii Arhiepiscopiei Bucureștilor pentru realizarea de astăzi a Prea Fericitului Patriarh Justinian, care se înscrie ca una din cele mai izbutite înfăptuiri ale arhipăstoririi sale.

A răspuns Prea Fericitul Patriarh Justinian, care a arătat că i-a stat de mult la inimă gîndul de a realiza pentru preoțimea eparhiei pe care o conduce și în măsura posibilităților — pentru preoțimea ortodoxă din întreaga țară, o casă sanatorială în care slujitorii sfințelor altare să-și poată reface sănătatea. Manifestîndu-și bucuria pentru modul îngrijit în care s-a executat lucrarea, pentru soluțiile tehnice adoptate și pentru estetica întregului ansamblu, Prea Fericirea Sa a mulțumit corpului de tehnicieni care au trudit pentru buna realizare a acestui complex de construcții, de la planșeta de proiectare pînă la lucrul de pe șantier. Un cuvînt de mulțumire a adresat Prea Fericirea Sa și pentru autoritățile dobrogene — regionale și orășenești — care, pe diferite căi și prin diferite mijloace au contribuit la ducerea la bun sfîrșit a unei lucrări așa de importante. Și amintind că, în ultimă analiză, fondurile investite în lucrare sînt provenite din contribuțiile credincioșilor din Arhiepiscopia Bucureștilor, Prea

Fericitul Patriarh Justinian și-a încheiat cuvîntarea prin a mulțumi tuturor acestora.

Reînnoit, cu capacitatea de cazare mult sporită și devenit un loc minunat de recreație, Sanatoriul preoțesc din Techirghiol și-a deschis astfel din nou porțile pentru sezonul balnear 1967.

REDACȚIA

BISERICA DIN PIETROȘANI

În ziua de 5 mai 1967, a avut loc resfințirea bisericii parohiale Pietroșani din cuprinsul Protoieriei raionului Ploiești, — ca urmare a terminării lucrărilor de restaurare efectuate acestui sfînt locaș.

Slujba de resfințire a fost oficiată de către P. S. Episcop Dr. Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, înconjurat de un sobor de preoți alcătuit din: P. C. Consilieri mitropolitani, Leonida Mateescu și Ioan Popa de la Centrul Eparhial; P. C. Pr. Dumitru Stama, protoiereul raionului Ploiești; P. C. Pr. Aurel Belciu-Odăile; P. C. Pr. Dumitru Georgescu-Puchenii Mari; P. C. Pr. Nicolae Hanumolo și P. C. Pr. Victor Rădulescu de la parohia Pucheni-Moșneni; P. C. Pr. Popescu Mihail-Buda Palanga; P. C. Pr. Stănescu Ioan-Românești; P. C. Pr. Nicolae Busuioc-Parcul Rahova, București; P. C. Pr. Dumitru Măinescu-Tăricești și C. Diac. Evghenia Dascălu de la Catedrala Sfintei Patriarhii.

Răspunsurile la Sfînta Liturghie au fost cîntate omofon de credincioșii prezenți la slujbă.

Predica zilei a fost rostită de P. C. Pr. Nicolae Hanumolo de la parohia Pucheni-Moșneni.

După oficierea Sfintei Liturghii, P. C. Protoiereu Dumitru Stama a prezentat un scurt raport asupra activității preoților din cuprinsul protoieriei, — și a rugat pe P. S. Episcop Dr. Antim Țirgovișteanul să transmită Prea Fericitului Patriarh Justinian asigurarea dragostei și devotamentului clerului și credincioșilor din raionul Ploiești.

A urmat apoi darea de seamă întocmită de P. C. Pr. Florea Gheorghe, parohul bisericii din Pietroșani în legătură cu desfășurarea lucrărilor de restaurare, care au însumat un total de 70.000 lei.

Din partea Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, parohia a primit un ajutor de 15.000 lei, fapt pentru care părintele paroh mulțumește în chip deosebit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru înțelegerea deosebită arătată credincioșilor și cu acest prilej. Totodată mulțumiri de recunoștință au mai fost aduse Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și pentru binecuvîntarea de a fi sfințită biserica prin delegatul Prea Fericirii Sale, — P. S. Episcop Dr. Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal.

De asemenea, P. C. Sa aduce mulțumiri respectuoase organelor locale ale puterii de Stat pentru înțelegerea și sprijinul acordat.

În continuare a vorbit dl. Dinu Stelian, consilier parohial, care a exprimat bucuria și mulțumirea credincioșilor, pentru ocazia prilejuită de venirea în mijlocul lor a P. S. Episcop Dr. Antim Tîrgovișteanul precum și pentru dragostea cu care a răspuns dorinței Consiliului parohiei de a veni și sluji în biserica din Pietroșani, oficiind credincioșilor o înălțătoare slujbă arhierescă. D-sa asigură pe P. S. Episcop vicar că vor continua rîvna lor pentru biserică, sprijinind-o și îngrijind-o.

Luînd cuvîntul P.S. Episcop Dr. Antim Tîrgovișteanul transmite binecuvîntările Prea Fericitului Părinte Patriarh credincioșilor și tuturor participanților la această sfîntă slujbă. În continuare lămurește ce însemnează biserica locaș de închinăciune, precum și rolul și îndatoririle credincioșilor.

Îndeamnă pe credincioși la viață curată și fapte creștinești sprijinind biserica lor și toate lucrările de folos obșteșc.

În încheierea cuvîntării sale, P.S. Episcop omagiază realizările credincioșilor din Pietroșani și urează sănătate și prosperitate.

Drept recompensă pentru frumoasele rezultate gospodărești obținute în împodobirea Casei Domnului, P. C. Pr. Florea Gheorghe a fost distins de Prea Fericitul Patriarh cu rangul de «iconom».

După hirotésie, a fost oficiat un Polihroniu pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pentru conducerea de Stat, pentru slujitorii, consilierii, cum și pentru toți cei ce au luat parte la această sfîntă și dumnezeiască slujbă.

Festivitatea s-a încheiat cu o agapă.

ASISTENT

BISERICA DIN PAROHIA SCÎNTEIA

Duminică 28 mai 1967 credincioșii din parohia Scînteia, Protoieria raionului Slobozia, au participat la slujba Sfintei Liturghii, trăind clipe de aleasă bucurie duhovnicească prilejuite de resfințirea bisericii lor cu hramul «Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril».

Slujba de resfințire a fost precedată de Vecernia cu litie și sfințirea artoselor.

A doua zi, dimineața, credincioșii au întîmpinat, în fața bisericii, delegații Prea Fericitului Patriarh Justinian și pe preoții veniți să cinstească după rînduială acest important eveniment din viața parohiei.

Sfînta Liturghie a fost oficiată de P. S. Episcop Dr. Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, însoțit de PP. CC. Preoți Leonida Mateescu și Ioan Popa, consilieri ai Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor; P. C. Protoieru Petre Breteanu al protopopiatului raionului Slobozia, P. C. Pr. Ioan Negoită-Cosîmbești; PP. CC. Preoți Ioan D. Leonte și Caraivan Velicu, slujitori ai bisericii și P. C. Diac. Constantin Dumitrescu de la Catedrala Sfintei Patriarhii.

Răspunsurile Sfintei Liturghii au fost cîntate omofon de un grup de studenții teologi din parohie și de credincioșii prezenți la slujbă.

Predica zilei a fost rostită de P. C. Pr. Ioan Negoită-Cosimbești. C. Sa a vorbit despre «Apa cea vie» dătătoare de viață, din care au dat dovadă că s-au adăpat și credincioșii parohiei Scînteia, o dată cu realizarea unor asemenea lucrări de împodobire a Casei Domnului.

După oficierea Sfintei Liturghii, părintele protopop Petre Brețeanu, salutînd prezența P. S. Episcop Dr. Antim Țirgovișteanul la această frumoasă sărbătoare, a făcut o scurtă prezentare a situației lucrărilor de pictură și a restaurărilor sfințelor locașuri din cuprinsul protopopiatului raionului Slobozia, elogiînd activitatea depusă de preoții slujitori și enoriașii parohiei Scînteia. C. Sa aduce mulțumiri organelor de stat, locale și raionale pentru sprijinul acestora.

A luat cuvîntul părintele paroh Ioan D. Leonte, care a prezentat un raport asupra lucrărilor de reparații efectuate la biserică cînd a fost învelită cu tablă galvanizată și sfîrșind cu cele de pictură.

Biserica a fost zidită în 1902.

Pictura bisericii a fost executată cu sprijinul larg al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian care a acordat parohiei în acest scop, substanțiala sumă de 40.000 lei, fapt pentru care P. C. Sa mulțumește cu recunoștință în numele păstoritorilor și al său personal, Prea Fericirii Sale, precizînd că fără acest sprijin material și moral, lucrările nu s-ar fi putut termina.

Părintele paroh a mai adus mulțumiri și P. S. Episcop Dr. Antim Țirgovișteanul și însoțitorilor P. S. Sale, pentru dragostea cu care a primit sa vină în mijlocul enoriașilor să săvîrșească slujba de resfințire a bisericii.

A urmat apoi cuvîntul P. S. Episcop Dr. Antim Țirgovișteanul, care după ce transmite Înalta binecuvîntare a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian elogiază activitatea preoților din parohia Scînteia de înfrumusețare și împodobire a tezaurului nostru creștin cu noi lucrări tradiționale de artă. Felicitînd din toată inima pe preoții și credincioșii din această parohie, îi îndeamnă ca și pe mai departe să fie uniți în lucrările de continuă împodobire a Bisericii și prosperare a Patriei noastre.

P. S. Sa făgăduiește că va aduce la cunoștința Prea Fericitului Părinte Patriarh strădaniile încununete de frumoase realizări ale credincioșilor din parohia Scînteia.

În încheierea cuvîntării Sale, Prea Sfinția Sa a dat sfat preoților și credincioșilor să fie mereu sprijinitori ai tuturor lucrărilor obștești ce se înfăptuiesc în această comună.

După cuvîntare, Prea Sfințitul Episcop vicar a rostit rugăciunile de hirotesie a celor doi preoți distinși: P. C. Pr. Ioan D. Leonte cu rangul de «iconom stavrofor», și P. C. Pr. Velicu Caraivan cu acela de «iconom», înmîinîndu-le însemnurile respective.

S-a oficiat Polihroniu pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian, pentru Conducerea de Stat, pentru slujitori, epitropi, consilieri parohiali și pentru toți care au participat la această slujbă.

Potrivit datinei, festivitatea s-a încheiat cu o agapă tradițională.

ASISTENT

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

Constantin Bușe, *Minăstirea Sinaia*, Editura Meridiane, București, 1967.

Epoca de înflorire artistică din vremea lui Matei Basarab (1632—1654) continuă și după moartea acestuia, o dată cu urcarea în scaunul Țării Românești a lui Șerban Cantacuzino (1678—1689).

Perioada de liniște impusă de Șerban Cantacuzino — cuprinzând sfârșitul secolului al XVII-lea și primele două decenii ale celui de al XVIII-lea, — a constituit pentru cultura și arta muntenească o vreme de o remarcabilă înflorire. Nenumăratele ctitorii ale familiei Cantacuzinilor și ale lui Constantin Brîncoveanu, prin specificul lor, prefătează în arhitectura munteană un nou stil, *stilul brîncovenesc*. Noile căutări ale meșterilor locali nu însemnează modificări structurale din punct de vedere arhitectural și pictural, ci dimpotrivă, menținerea tradiției statornice cu mai bine de o jumătate de veac înainte. Se schimbă numai aspectul exterior al fațadelor prin introducerea bogatei decorații în piatră sculptată care animă fațadele. O predilecție pentru decorație se constată și în picturile vremii începînd chiar cu ctitoriile Cantacuzinilor.

Perioadei care a precedat și pregătit așa numitul stil brîncovenesc îi aparține și monumentul de față, ctitorie a unuia dintre Cantacuzini, Mihail Spătarul (1650—1716) fiul lui Șerban, domnul Țării Românești între anii 1678—1688.

Nepot după mamă cu voievodul Radu Șerban (1602—1611), în timpul primei domnii a lui Grigore Ghica, Mihail Cantacuzino, — reprezentantul fracțiunii boierești a Bălenilor, se retrage împreună cu familia sa la moșia de la Filipești-Praňova. În 1672, pentru a nu cădea în mîinile lui Grigore Ghica, Mihail Cantacuzino este nevoit să fugă la Brașov. Ca să ajungă aici, legenda spune că încolțit fiind de urmăritori, spătarul se retrage lîngă un schit, unde a jurat că, dacă va scăpa cu viață va ridica o biserică — fapt despre care, după cum vom vedea, își va aduce aminte mai tîrziu.

În peregrinările sale la Muntele Sinai, pare-se că spătarului i-a plăcut în chip deosebit Minăstirea Sinai, fapt confirmat de zidirea unei minăstiri la Rîmnicul-Sărat împreună cu nepotul său, Constantin Brîncoveanu, pe care a închinat-o acesteia în anul 1694.

După cum menționează o tradiție locală, în apropierea locului de zidire a viitoarei minăstiri, pe briul muntelui Furnica, mai exista un schit mai vechi din lemn.

Minăstirea Sinaia a fost zidită în anii 1690—1695.

La inaugurarea care s-a făcut la 15 august 1695 a luat parte însuși voievodul Constantin Brîncoveanu și mitropolitul Țării Românești.

Potrivit dorinței ctitorului, noua ctitorie avea înfățișarea unei fortărețe cu ziduri puternice și înconjurată pe cele patru laturi de chilii și cu biserica în mijloc. Tot domnitorul o înzestrează cu numeroase daruri, iar pentru o mai bună chivernisire a ctitoriei sale, Mihail Cantacuzino, cu cîțiva ani înainte de moarte, i-a și alcătuit actul de fundație cunoscut sub numele de *Ctitoricescul așezămînt al mănă-*

stirii Sinaia, ce se păstrează în copie în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România¹. În acest «așezămint» cetim că «am zidit din temelie și am înălțat un schișor numind-se Sinaia după asemănarea Sinaii cei mari... pe apa Prahovei, la pustie, sub muntele Bucegiului, unde mai înaintea zidirii acesteia se aflau sihaștrii... a fi zidirea aceasta sihaștrilor, aceloră și altora după dînsii umbrire și liman de odihnă și adapostire... Am făcut și chilioare cu ziduri împrejur, pentru a lor odihnă și pază». Tot actul statornicește în continuare și alegerea starețului — potrivit unui vechi obicei existent încă din veacul al XIV-lea la Vodița și Tismana și anume: «Și cînd se va întîmpla a muri starețul care va fi, altul din străini să nu se puie, fără de cit din obște, din cei din minăstioară...».

În 1711 Mihail Cantacuzino fugind din cauza războiului ruso-turc își găsește refugiu în incinta minăstirii și tot aici se refugiază boierii bănuți a fi partizanii Austriei, cu care prilej s-au făcut și unele reparații după cum arată inscripția de la intrarea în curtea minăstirii: «Această poartă cu toate înscrierile câte se vădu aici au făcut părintele Dionisie Prăntirului în zilele lui Io Nicolae voevoda în anul de la Adam 7288 (1720) mai 20».

Datorită faptului că minăstirea în timpul războiului ruso-austro-turc, între 1787—1791 a fost ocupată de trupele austriece, Nicolae Mavrogheni în fruntea unei oștiri turcești, îi alungă pe aceștia peste zidurile minăstirii. Aceasta se resimte 2—3 ani, cînd minăstirea a fost pustie. Neajunsurile sînt remediate în perioada 1792—1795.

La începutul secolului al XIX-lea minăstirea este pârtașă la evenimentele interne ce au urmat — marea băjenie a locuitorilor din Țara Românească din calea trupelor lui Pasvan Oglu (pașa de Vidin) din vara anului 1802 și băjenia din 1821, după înăbușirea mișcării populare revoluționare a lui Tudor Vladimirescu. Acum — precizează autorul — Bimbașa Sava, unul din conducătorii eteriști își găsește refugiu între zidurile Sinaiei.

În timpul revoluției din 1848, legendarul Popa Șapcă a avut «partizani întru idei și acțiune» și printre călugării Minăstirii Sinaia. Între aceștia, Varlaam, după cum spunea Al. G. Golescu, era printre «cei mai fierbinți apostoli ai libertății», a fost numit comisar extraordinar al guvernului provizoriu. Un altul, Ghenadie Pîrvulescu, strănepot al lui Pîrvul Mutu Zugravul, socotit fruntaș al mișcării din județul Prahova — scria la 27 iunie 1848, lui Nicolae Bălcescu, că un număr însemnat de călugări «sînt gata a muri pentru patria lor și a se face martiri» (p. 12).

Din cauza evenimentelor — războiul Crimeii — minăstirea este ocupată în 1854—1855 și transformată de trupele austriece, în cazarmă. Așa se explică starea «prea proastă» a minăstirii și propunerile făcute de arhitectul Ioan Salter, în anul 1869 și unele construcții și reparații începute de Eforia Spitalelor Civile de care a depins minăstirea după secularizare, cum a fost zidirea din temelii la intrarea dinspre sud în curtea bisericii mari, a clopotniței.

În 1903 se redeschide biserica mare, după restaurările care au durat mai mulți ani.

La 6 ianuarie 1908 un incendiu a provocat mari distrugerii caselor din curtea bisericii vechi, ce au fost remediate în 1909, tot de Eforia Spitalelor Civile.

Dar reparații complete se întreprind în anii 1951—1957, cînd se spală și pictura din cele două biserici.

Patrulaterul incintei (30×40 m.) prezintă în centru o modestă bisericuță cu o lungime de 15 m. și o lățime de 6 m. și are o formă dreptunghiulară, cu o dispoziție în plan — crucea latină — ce nu se mai întîlnește la nici o biserică a epocii în Muntenia.

În ceea ce privește decorația nu întîlnim aici tradiționalul brîu median, care în veacul al XVI-lea despărțea fațadele în două, în schimb, abundă o decorație bogată de sculptură în piatră la stîlpii de la pridvor, la chenarele ferestrelor și ușii etc.

Aoperișul, în pantă înă, este străjuit de două turle — una pe naos susținută de o bază prismatică și turia-clopotniță, mai joasă și de formă cubică.

1. Vezi, *Mss. româneasc 1055*.

Biserica prezintă în interior împărțirea obișnuită: pridvor, pronaos, naos și altar.

Pridvorul, deschis, cu o boltă elipsoidală ce se reazimă pe șapte arcade semi-circulare, care la rîndul lor au ca punct de sprijin, opt coloane de piatră.

Pronaosul — dreptunghiular este boltit în semicilindru.

Pronaosul este separat de naos prin arcuri trilobate ce se sprijină pe patru coloane de piatră cu capitele frumos decorate, motive florale, frunze, vrejuri și animale fantastice.

Nacsul, aproape circular ca formă cu absidele laterale de formă turtită, constituie una din particularitățile monumentului. Patru arce sprijinite pe console, susțin la rîndul lor alte patru pe care se înalță turla.

Altarul are catapeteasma cu două uși în loc de trei și tot atîtea nișe destul de mari.

Pisania deasupra intrării în biserică are următorul conținut: «Zugrăvit-u-s-au această sfință biserică în zilele prea luminatului Domn Io Alexandru Constantin Moruzi Voivoda, fiind mitropolit prea sfințitul Dositei și s-a săvîrșit prin toată osteneala și cheltuiala părintelui Egumen Damaschin, ano 1795 sept. 16». Textul, — precizează autorul — se referă la cea de a doua zugrăvire a bisericii.

Inițial, biserica Mînăstirii Sinaia, inclusiv paraclisul au fost zugrăvite la început de cunoscutul zugrav al Cantacuzinilor, Pîrvu Mutul. Din pictura executată de Pîrvul Mutul se mai păstrează scenele ce decorează pridvorul bisericii.

«Interiorul bisericii, în parte repictat, culorare peste culorare, păstrează totuși unele trăsături specifice artei lui Pîrvu Mutul»².

În partea de nord-vest a incintei se află paraclisul, tot pe plan dreptunghiular și cu obișnuitele încăperi: pronaos, naos și altar. Ca datare, paraclisul aparține aceleiași perioade de zidire a bisericii și chiliilor.

Pentru păstrarea obiectelor de artă ale mînăstirii, încă din 1892 s-au amenajat în corpul clădirilor din partea de sud a bisericii mari, în două încăperi un muzeu și o bibliotecă.

Dintre tipăriții, atenția vizitatorului este reținută de un exemplar al *Bibliei de la București* — traducere realizată în limba română în 1688, de frații Șerban și Radu Greceanu, la cererea voievodului Șerban Cantacuzino³ și o Evangheliu de format mare tipărită la Moscova în 1689⁴.

Dintre icoanele aflate în muzeu, aduse aici și de la alte biserici din regiune, cea de la Schitul Lespezi, reprezentînd Sfînta Treime, este atribuită lui Pîrvul Mutul. Despre ea Nicolae Iorga spunea: «Cea mai veche și, desigur, cea mai frumoasă icoană românească reprezintă pe cei trei îngeri veniți la Avraam. E fără îndoială din veacul al XVII-lea. În calitatea și buna orînduire a culorilor, în finețea faldurilor veșmintului, în expresia cu adevărat îngerească — figurile, sînt însușiri care nu se mai pot regăsi aiurea... Un mare pictor a lucrat aici...».

Dintre obiectele de argintărie, amintim o cruce de mină, lucrate în lemn de 22 cm. lungime și reprezintă dania spătarului Mihail Cantacuzino din anul 1696 făcută bisericii⁵.

O mărturie grăitoare a măiestriei la care ajunseseră meșterii populari în ceea ce privește sculptura în iernu o evidențiază două sfeșnice împărătești și ușa bisericii de la Schitul Cobia (raionul Găești) clădită în 1608 și pisania bisericii de la Măxineni (Rîmnicul Sărat), zidită în 1639 și azi dispărută.

2. Cf. Teodora Voinescu, *Pîrvul Mutul Zugravul*, în «Studii și Cercetări de Istoria Artei», seria «Arta Plastică», nr. 3-4/1965.

3. Vezi Fig. 8 «Biblia lui Șerban Cantacuzino. Pagină cu stema Cantacuzinilor».

4. Cf. Fig. 9 «Evangheliarul din 1766. Inceputul evangheliei lui Ioan».

5. Cf. Fig. 11. «Cruce de mină sculptate în filigul (secolul al XVIII-lea)».

6. Pentru valoarea lor a se mai vedea: Fig. 13. «Tabloul votiv. Portretul lui Mihail Cantacuzino»; Fig. 14 «Biserica lui Mihail Cantacuzino. Vedere dinspre sud-est»; Fig. 16. «Capitel»; Fig. 18. «Biserica interior»; Fig. 20 «Deisins (secolul al XVIII); naos, peretele nordic; Fig. 26 «Epitaf (secolul al XVII-lea) Detaliu»; Fig. 28. «Epitrahilul din 1748. Detaliu»; Fig. 39. «Sfînta Treime, Icoană de Pîrvul Mutul. Detaliu»; Fig. 40. «Fecioara pe tron. Icoană din secolul al XVII-lea» și Fig. 43 «Paraclisul. Interior cu bolți mînăstirești».

Remarcăm, ca de obicei, ținuta grafică ireproșabilă a cărții la care adăogăm artistică realizare a celor 44 de reproduceri alb-negru⁶ și color (vezi coperta: Mî-năstirea Sinaia. Vedere dinspre sud-vest). Adăugate textului, ele vin să întregescă textul ajutînd cititorului să-și formeze o imagine cît mai apropiată asupra monumentului.

Meritul revine autorului de a ne fi dat un îndreptar documentat cu datele esențiale asupra Mî-năstirii Sinaia și epocii de plină înflorire artistică pe care aceasta o reprezintă.

Cristian Moisescu, *Biserica Curtea-Veche*, Editura Meridiane, București, 1967.

Cu lucrarea D-lui Arhitect Cristian Moisescu, colecția pentru cunoașterea monumentelor istorice din patria noastră, se îmbogățește cu încă un îndreptar, util, dedicat de data aceasta, unuia din cele mai vechi monumente feudale pe care le mai păstrează Capitala noastră socialistă, — biserica cunoscută sub denumirea de Curtea-Veche.

Sifuată în apropierea Pieții Unirii și lângă vestitul han al lui Manuc, ctitoria voievodului Mircea Ciobanul (1545—1554; 1558—1559), dăinuiește cu silueta sa sveltă și impunătoare, de mai bine de patru secole puținelor vestigii ale vechiului București.

După cum se consemnează în pisania din 1715 de deasupra ușii de intrare¹, în cuvinte frumos săpate în piatră: «Acestă sfință... beasearică unde se cinstește hramul blagoveștenia prea Slăvitei Născătoarei de D(um)n(e)zeu... din temelie ei iaste zidită de bătrînul Mircea Vodă și în urmă de fiul său Pătrașco Vodă cu frații săi Radu și Mircea cel Tinăr o au înfrum(u)șețat și o au zugrăvit...».

Denumirea bisericii Curtea-Veche a păstrat peste veacuri amintirea existenței pe acele locuri a așezării de odinioară a primei curți domnești bucureștene. De aici istoria plină de zbucium a acestei biserici, a cărei existență s-a împletit pînă spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea cu aceea a curții domnești, de unde nenumăratele refaceri și transformări suferite în timp.

Dl. Cristian Moisescu este de părere că actuala biserică a fost înălțată pe locul unde odinioară s-a aflat un alt locaș de închinăciune, mai vechi, ce aparțineuse curții domnești și ale cărei temelii au fost recent date la iveală de cercetările arheologice întreprinse în zona Pieții de Flori. Presupunerea este întărită de un pasaj din «Viața lui Nicodim», fondatorul mî-năstirilor Vodița și Tismana, unde cetim că Basarab cel Tinăr (1477—1482) «a făcut cetatea Bucureștilor» și a vrut să aducă moaștele lui Nicodim «în biserica domnească cea din cetate».

Cum arăta curtea și biserica domnească din secolul al XV-lea și care au fost împrejurările care au dus la distrugerea lor, — lipsind izvoarele, este greu de presupus. Cert este că, spre mijlocul secolului al XVI-lea o nouă carte domnească va lua locul celei vechi. Mircea Ciobanul, fiul lui Radu cel Mare (1495—1508) a refăcut biserica și casele domnești existente deja din secolul trecut.

Anii lui Mircea Ciobanul fiind caracterizați de «crîncene lupte interne» dintre domnie și marea boierime și fracțiunile boieresti, au făcut ca din această așezare domnească să supraviețuiască doar biserica. «Prin proporțiile sale avîntate, prin dimensiunile și elementele înoitoare pe care le aduce, — vădesc — dorința acestui voievod de a zidi un edificiu impresionant, care să contribuie la restabilirea prestigiului și al autorității puterii centrale în fața boierimii răzvrățite» (p. 7).

Prin poziția sa, curtea domnească fiind cuprinsă între două coturi ale vechii albiei a Dimboviței, era bine apărată: la apus de rișe adinci, iar la răsărit de gîrla Bucureștioara, — azi dispărută, iar la miazăzi de vadul Dimboviței. Reconstituind imaginea, întreaga curte domnească își avea întins patruleterul între străzile de astăzi: 30 Decembrie, Șelari, Șepcari, Lipsani. Bărăția și Calea Moșilor².

1. Cf. Fig. 1. «Pisania din 1715 — deasupra ușii de intrare».

2. Cf. «Planul centrului orașului București la sfîrșitul secolului al XVIII-lea (detaliu)», p. 8.

Cit despre înfățișarea acestei curți, relatările despre ea permit doar o reconstituire parțială a imaginii sale. Călătorul francez Pierre Lescaplier aflat în anul 1574 pe melegurile țării și încântat de înfățișarea curții spune că palatul era construit «...din pereți de scînduri umpluți cu golomoațe de noroi, avînd în ele paie tăiate». Tot el, în continuare, ne dă și unele amănunte de felul cum a decurs vizita pe care acesta a făcut-o voievodului. Călătorul francez a fost primit... «într-o sală mare tapisată cu covora turcești și cu părți ridicate de jur împrejur, înalte de vreo trei picioare, ca în caravanseraiuri. În capătul sălii, în fața ușii, prințul ședea într-un jeț... mai mulți oameni înarmați cu topoare sau buzdugane erau prin această sală...».

Un alt călător francez, către sfîrșitul secolului al XVIII-lea, învățatul Jacques Bongars, trecînd prin București în anul 1585 descriind casele domnești spune că ele erau din zid și aveau un aspect frumos. Aceasta denotă că reședința domnească cunoscuse unele prefaceri.

Odată cu devastarea orașului de către turci, sub conducerea lui Sinan Pașa, în 1595, curtea domnească este mistuită de foc și cu ea este definitiv distrusă și cea de a doua biserică domnească, aflată în afara zidurilor de incintă a curții și purta denumirea «biserică Doamnei Clara». Curtea domnească a avut din nou de suferit în iarna anului 1611, odată cu invazia oștilor lui Gabriel Bathori, principele Transilvaniei.

Din relatările călătorului suedez Paul Strassburg aflăm că în 1631 palatul era «dărăpănat» și avea zidurile șubreze «din pricina vechimii și a deselor schimbări de domni». Misionarul catolic Baksici constata, opt ani mai tîrziu, că, «palatul nu e de loc frumos, ci apare dărăpănat», reiese, precizează autorul, că o nouă refacere a caselor domnești avusese loc.

Cel care va pune să se «dărime» și să se «rezidească» «cu totul din nou» vechea curte domnească va fi voievodul Matei Basarab (1632—1654).

O nouă distrugere a cunoscut curtea domnească, poate și biserica, în noiembrie 1659, odată cu invazia turco-tătara venită să alunge pe Mihnea al III-lea (1658—1659); un document datat 13 iunie 1689 confirmă faptul că distrugerea curții a afectat și biserica domnească.

Anii care au urmat au adus refacerea curții domnești sub domnia lui Grigore Ghica (1660—1664) și sub cea a lui Gheorghe Duca (1673—1678), cînd se va zidi alături de biserica mare clădită de Mircea Ciobanul, o nouă bisericuță numită «biserică despre doamna» sau «biserică de sus» distrusă «probabil» în 1802.

O strălucire deosebită curtea bucureșteană a cunoscut în timpul lui Constantin Brîncoveanu (1688—1714), cînd se măresc și se modifică clădirile celorlalți domni și se înlocuiesc cele necorespunzătoare. Tot acum se reface zidul incintei, baia domnească, odăile seimenilor, etc.

Frumusețea și fastul curții reînnoite de Constantin Brîncoveanu sînt remarcate de toți călătorii aflați prin București la acea vreme³.

O reparație și transformare mai de seamă a suferit biserica mare domnească în timpul lui Șerban Cantacuzino (1714—1716), consemnate și de pisania de la intrare «...cînd au fost acum în zilele blagocestivului... Domn Io Șerban Cantacuzino Voevod, Domnia Sa pentru podoaba acestei sfinte biserici... o au înfrumusețat atît pe dinlăuntru cu frumoase icoane și podoabe cît și pe dinafară precum se vede... săvîrșindu-se de lucru ei la leat 7223 (1715) August 20»⁴.

Vechea ușă de intrare va fi înlocuită cu o altă intrare mai largă, încadrată de un frumos portal sculptat în piatră existent și astăzi; în interior, vechea pardoseală a fost înlocuită și ea, cu o alta nouă, din lespezi de piatră, și se desființează zidul despărțitor dintre naos și pronaos, înlocuit de trei arcade sprijinite pe coloane de piatră.

Tot acum biserica este zugrăvită din nou și i s-a făcut o tîmplă nou sculptată în lemn.

3. «Plan și secțiune prin sala mare a palatului domnesc (reconstituirile)», p. II.

4. Vezi Fig. 5 «Urmele celor două deschideri zidite (suprafețele tencuite), ce legau pronaosul cu paraclisele ridicate în secolul al XVIII-lea», p. 13.

Noi transformări sînt menționate de un document din 1752, în timpul uneia din domniile lui Constantin Mavrocordat (1730; 1731—1733; 1744—1748; 1756—1758; 1761—1763). De o parte și de alta a pronaosului s-au adăugat două paraclise, legate de nava bisericii cu două deschideri în arc; iar vechiului altar i s-au adăugat două anexe dezvoltate, înlocuind diaconiconul și proscomidia — încît la sfîrșitul secolului al XVIII-lea — conchide autorul, biserica Curtea Veche, avea trei altare. Sub această formă ea va dăinui aproape un secol.

Bintuită de incendii sau distrusă de cutremure și cuprinsă de paragină în urma războiului austro-ruso-turc din anii 1768—1774 și fiind în imposibilitate de a mai fi folosită, 1775, Alexandru Ipsilanti, a părăsit-o definitiv, constituind o nouă curte domnească lângă Mînăstirea Mihai Vodă numită «Curtea Nouă», pentru a se deosebi de prima reședință de atunci, «Curtea Veche».

Biserica Domnească zidită de Mircea Ciobanul este singura clădire din complexul clădirilor de la Curtea Veche care va mai dăinui, deși a fost nevoită să înfrunte două cutremure (1802 și 1838) și un incendiu 1804. Cea mai grea încercare prin care trece biserica a fost incendiul din 23 martie 1847, cînd biserica a ars odată cu alte 13 biserici bucureștene. Restaurarea ei a început în 1847 și a durat cinci ani. Cu acest prilej, turla veche este înlocuită de o alta din zid, iar intrării i s-a adăugat un mic pridvor, trecerile laterale către cele două paraclise au fost închise, ele ne mai fiind rezidite, și se măresc ferestrele prevăzute cu ancadrame de piatră și gratii de fier. Mai tîrziu, în vremea lui Constantin Mavrocordat, proscomidia și diaconiconul sînt înlăturate, construindu-se altele de proporții mai mici.

Fațadele au fost tencuite în întregime.

În interior se adaugă un casaf pentru cor, ulterior desființat. Timpla lui Ștefan Cantacuzino din 1715, care «probabil» arseese, este înlocuită cu o alta de lemn, care se vede și astăzi.

Lucrările de restaurare au fost încredințate arhitectului «monastiresc» I. Schlatter. «Atunci au fost transformate sau dărîmate clădiri vechi și valoroase pentru a fi înlocuite cu altele noi construite în spiritul unui stil neogotic, lipsit de interes istoric și artistic deosebit» (p. 16—17).

Tot cu prilejul acestor refaceri se hotărîște pictarea din nou a bisericii. Lucrarea este încredințată pictorilor Constantin Lecca și Mișu Popp.

Din 1851 cînd sînt încheiate lucrările pînă în 1914, bisericii nu i se mai fac reparații însemnate.

Comisia Monumentelor Istorice întreprinde în 1914, după criterii științifice reconstruirea, cît mai apropiată de forma inițială a monumentului. Astfel, turla distrusă în 1874 și refăcută de Schlatter este reconstruită de arhitectul G. Lupu, într-o formă cît mai originală.

Înterupte din cauza primului război mondial, lucrările sînt reluate în 1928 sub conducerea arhitectului Horia Teodoru⁵.

Ceea ce a făcut ca prestigiul bisericii Curtea-Veche să crească, a fost indiscutabil arhitectura sa — realizînd «o plastică monumentală expresivă».

Ca plan, biserica este influențată de trăsăturile generale ale tipului triconc asemănător celui de la Mînăstirea Cozia.

În ceea ce privește decorarea fațadelor, aceasta este realizată de fișii alternînd cu cărămidă aparentă și tencuială, căpătînd «aspectul unei autentice zidiri din cărămidă și piatră».

Autorul subliniază la fațadă tehnica îngrijită a zidăriei și mai ales frumusețea profilelor soclului și cornișelor, realizate din cărămizi de fabricație specială. «Un alt element caracteristic pentru decorația exterioară a fațadelor este sublinierea părții superioare a monumentului cu o friză de ocnițe, frumos arcuite, avînd arhivoltele construite din cărămizi așezate pe muchie, marcate la rîndul lor de alte cărămizi puse pe lat ce urmăresc forma ocnițelor. În sfîrșit un ultim element decorativ caracteristic este folosirea contraforturilor — cinci la număr⁶. Utilizarea

5. Cf. «Detaliu din paramentul fațadei de sud», p. 18.

6. Cf. Fig. 10 «Urmele contrafortului de pe latura de nord a naosului», p. 21.

lor înseamnă «o primă manifestare» în Țara Românească a influenței arhitecturii Moldovei de unde venise soția ctitorului, Doamna Chiajna, fiica lui Petru Rareș.

Acoperișul monumentului avînd la început, ca și la biserica Domnească din Tîrgoviște (1584), o învelitoare realizată din ceramica smălțuită este încă un element de farmec ce se adaugă construcției.

Lucrările de restaurare din 1935 «au avut marele merit de a fi redat monumentului aproape în totul, înfățișarea și strălucirea de la început» (p. 21), cele mai mult din adăugiri fiind înlăturate⁷.

Avînd destinația de paraclis al curții domnești, cit și necropolă a familiei ctitorului, ca dimensiuni urmează celelalte biserici domnești zidite anterior: în exterior măsoară 25 m. în lungime, iar 9 m. în lățime, în dreptul pronaosului și 14 m. în dreptul absidelor.

Ceea ce este caracteristic pentru acest tip de biserică cu planul triconc este structura naosului, acoperit de o boltă semicilindrică — mărind spațiul interior.

Cu prilejul săpăturilor de cercetare au fost găsite trei cavouri boltite din care cel mare, pare să fie al lui Mircea Ciobanul, după consemnarea letopisețului Cantacuzinesc «...îngropatu-s-au în biserica domnească din București, septemvrie 21 deni, 7068» (1559), (p. 26).

Decorația interioară a bisericii a fost realizată în trei rînduri, de picturi. Din prima frescă, executată din porunca fiilor lui Mircea Ciobanul, se mai păstrează doar fragmente în partea superioară a peretelui dinspre sud al proscomidiei. Din cea de a doua frescă aparținînd domniei lui Ștefan Cantacuzino, au fost date la iveală, cu ocazia ultimelor lucrări de restaurare, câteva fragmente, montate apoi în nișele situate în dreapta și stînga intrării. Ultimul rînd de pictură, datat din anul 1852 și aparținînd lui Constantin Lecca și Mișu Popp, deși înegrită de fum se păstrează în întregime, cu excepția picturii din interiorul turlei, care este de la o dată mai recentă — 1935 și aparține pictorului I. Mihail.

În ceea ce privește odoarele, cu care a fost înzestrată biserica curții domnești din cauza vremurilor de restriște, invaziilor, jafurilor sau incendiilor, ele n-au mai ajuns pînă la noi. Dintre odoarele enumerate în inventarul bisericii, interes prezintă doar două ripide de argint aurit, un potir de metal, și un hartofor de argint sub formă de biserică, toate fiind dăruite de Alexandru Constantin Moruzi Voievod (1793—1796; 1799—1801) în anul 1800, după cum arată inițialele Al. Ks. Mrz, Vv. alături de stema țării imprimată pe fiecare din aceste obiecte. Încadrat în timp, monumentul prezentat evidențiază net elementele caracteristice arhitecturii muntești de la mijlocul secolului al XVI-lea, printr-o ținută plastică remarcabilă.

Excepționalele prezentări stilistice și grafice adăugăm cele 30 de reproduceri alb-negru și o schiță de plan, reconstituind imaginiile fundațiilor monumentului din secolele al XVI-lea, al XVIII-lea și al XIX-lea⁸.

Pentru valoarea lor deosebită a se mai vedea următoarele reproduceri: Fig. 15 «Tîmpla de lemn aurit (secolul al XIX-lea) — detaliu», p. 28; Fig. 16 «Biserica Curtea Veche — vedere dinspre sud-vest», p. 33; Fig. 18 «Fațada de vest — releviu», p. 35; Fig. 22 «Turla bisericii — vedere dinspre est», p. 39; Fig. 24 «Portalul brîncovenesc ce încadrează intrarea (releviu)»; Fig. 26 «Una din coloanele de piatră angajate în zidurile laterale», p. 43; Fig. 27 «Fragment din tabloul votiv reprezentînd pe Mircea Ciobanul și Doamna Chiajna (pronaos-perete-vest)» și Fig. 29 «Icoană păstrată din tîmpla de lemn sculptat, făcută sub Șerban Cantacuzino», p. 46.

IOAN F. STÂNCULESCU

7. Cf. Fig. 11 «Succesiunea de ocnite, cornișa și turla, după restaurare», p. 22.

8. Fig. 12 «Partea superioară a portalului intrării», p. 23.

Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, Editura Științifică, București, 1966, 477 p.

Una din monografiile istorice cele mai de seamă, apărute în ultima vreme, este fără îndoială aceasta. Despre Cuza-Vodă s-au scris destul de mult încă din timpul vieții sale și înaintea apariției valoroasei lucrări a ilustrului istoric A. D. Xenopol (2 vol.) din 1903. De la darea în vileag a arhivei lui Cuza, sechestrată timp de 62 de ani (1866—1928), interesul istoricilor pentru epoca unirii și a constituirii statului român modern a crescut în mod considerabil și mai ales după 23 August, când pe făgașul istoriografiei românești s-au făcut pași atât de remarcabili și de hotărâtori.

Lucrarea în cauză folosește toate materialele publicate la noi, în plus bogata arhivă a lui Cuza Vodă și tot ce s-a scris în legătură cu domnia lui Cuza în străinătate. Ea este un model de monografie istorică printr-o perfectă informare, printr-o armonioasă dispoziție a materialului, prin stil ales și claritate deosebită, specifică de altfel autorului respectiv, prin spirit de analiză și sinteză, prin unitatea lucrării și firul roșu conducător, printr-o riguroasă metodă științifică și printr-o foarte atractivă prezentare a faptelor, astfel încît odată începută lectura cărții n-o poți lăsa din mână pînă n-o termini.

Capitolele lucrării sînt următoarele: *Introducere bibliografică* (p. 5—25); *Lupta pentru Unirea Principatelor. Victoria din 1859 prin dubla alegere ca domn al lui Alexandru Ioan Cuza* (p. 27—57); *Alexandru Ioan Cuza înainte de domnie* (p. 58—70); *Primii trei ani de domnie. Recunoașterea Unirii și definitivarea ei* (p. 71—126); *Anii de luptă constituțională. Guvernele Barbu Catargiu, N. Crețulescu, Mihail Kogălniceanu. Secularizarea averilor mînăstirești* (p. 127—244); *Domnia autoritară. Statutul. Legea electorală. Legea rurală. Căderea guvernului Kogălniceanu. Sfirșitul domniei lui Cuza* (p. 245—380); *Alexandru Ioan Cuza față de viața economică administrativă și culturală a țării, precum și față de românii din Transilvania* (p. 381—433); *Ultimii ani ai vieții (1866—1873); Moartea lui Cuza și judecata posterității* (p. 434—448) și *Indicele toponim și onomastic* (p. 449—474). La acestea se adaugă un considerabil număr de clișee și fotografii foarte reușite și frumos prezentate, din care unele inedite, sau mai puțin cunoscute. Execuția tehnică a cărții merită elogiul și arată gradul înaintat la care a ajuns arta tipografică la noi.

Evenimentele bisericești cele mai de seamă ale epocii lui Cuza-Vodă sînt atenționate cum se cuvine. Între acestea un loc deosebit îl ocupă secularizarea averilor mînăstirești închinat, care însumau mai bine de un sfert din întreg teritoriul Principatelor Române și persoanele din afară clerici și laici, care au încercat să zădărnicească această acțiune justificată a Statului român sau să profite de pe urma ei, cum a fost cazul Elenei Aristarchi, care profitînd de relațiile pe care le avea cu ambasadorul Angliei la Constantinopol Bulwer, trebuia să se aleagă cu o sumă de 80.000 de galbeni.

După cum se știe, datorită pretențiilor grecești mereu în creștere, față de suma propusă de guvern, pînă la urmă nu s-a mai plătit nici un fel de despăgubire.

Cartea se ocupă, de asemenea, de înființarea Facultății de teologie de la Iași (p. 265, nr. 4), arată cauzele pentru care Cuza-Vodă s-a opus la înființarea celei de la București și trece în revistă unele legi promulgate privind viața Bisericii (p. 329 ș. u.).

Recomandăm călduros lectura acestei cărți tuturor clericilor iubitori ai trecutului patriei noastre, cu convingerea că ea le va întregi într-un mod foarte fericit glorioasa epocă a lui Cuza Vodă, fondatorul Statului român modern, în ciuda tuturor dificultăților din lăuntru și din afară, pe care le-a avut de întâmpinat, cu inteligență, tact și înțelepciune deosebită.

C. Daicoviciu și H. Daicoviciu, *Columna lui Traian*, Editura Meridiane, București, 1966, p. 36 + 74 planșe.

Academicianul Constantin Daicoviciu, membru al Academiei Republicii Socialiste România și cunoscutul arheolog român, care a condus și conduce săpăturile efectuate în atâtea cetăți dacice și a publicat numeroase studii în legătură cu acestea, împreună cu fiul său Hadrian Daicoviciu, specializat tot în această direcție, și autorul volumului: *Dacii*, apărut în colecția: «Pagini din istoria Patriei» (262 p.), București, 1965, sint autorii foarte calificați în materia acestei mult așteptate lucrări în limba română.

Într-adevăr, *Columna lui Traian* de la Roma inaugurată la 113, și Monumentul triumfal al aceluiași împărat roman de la Adam-Clisi, ridicat în anul 109 reprezintă pentru poporul nostru o importanță deosebită, acestea alcătuind adevăratul său certificat de naștere. Dacă pentru cel de al doilea, care este cel mai de seamă monument romanic din sud-estul Europei, dispunem de o valoroasă și recentă monografie datorită lui Fl. B. Florescu, nu tot așa era situația cu primul, despre care de mult nu s-a mai scris în limba noastră, deși mulți străini i-au dedicat între timp însemnate lucrări în limbile de largă circulație mondială.

Editura Meridiane care a prezentat până acum publicului de la noi iubitor al comorilor trecutului poporului nostru atâtea monografii de valoare, alcătuite de oameni competenți și însoțite de fotografii artistice și bogate indicații bibliografice, tipărind și această lucrare a răspuns unei legitime așteptări și în condițiunile cele mai bune cu puțință din toate punctele de vedere.

În textul ce precede ilustrația, autorii s-au silit să redea în mod succint, dar foarte documentat, toate informațiile de care dispune istoriografia veche în legătură cu războaiele dacice și cu această columnă, adăugând bine înțeles la acestea și datele esențiale ce s-au desprins și s-au confirmat din săpăturile de la complexul de așezări și cetăți din Munții Sebeșului (Orăștiei) și împrejurimi. Subliniem totodată că fiecare fotografie este însoțită de juste explicații, care dau cititorului tot ce oșteaptă de la o astfel de monografie.

Emil Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana și rolul său în cultura veche românească* I (până în 1385) în «Romanoslavica», XI (1965), p. 237—285 și extras.

Pornind de la realitatea că unii istorici din secolul trecut, în tratarea subiectelor cu care s-au ocupat, neposedind o metodă riguros științifică, au creiat, «personaje fictive» și «eroi culturali», autorul de față abordează subiectul menționat cu o minuțioasă trecere în revistă a tuturor surselor documentare, supunându-le unei judicioase cercetări și căutând a degaja veridicul de ceea ce este mai puțin evident, în legătură cu starețul Nicodim, reorganizatorul vieții monahale de la noi din secolul al XIV-lea.

Pentru aceea capitolul I al lucrării, intitulat: «*Tradiția monastică privitoare la Nicodim și valoarea ei istorică*», se ocupă pe larg cu «Vechile povestiri ale vieții lui Nicodim» și în special cu «Opera lui Ștefan Ieromonahul», celei din urmă analizându-i izvoarele (Slujba manuscrisă a lui Nicodim, Legenda despre istoria slavonă, Izvorul sîrbesc al lui Ștefan Ieromonahul, Tradiția călugărească de la Tismana etc.), ajungînd la concluzia că toate trebuie supuse unei analize critice și confruntate cu alte izvoare mai vrednice de crezare.

În cel de al doilea capitol denumit: «*Viața lui Nicodim în împrejurările vremii*», autorul ocupîndu-se mai întâi de originea, patria și tinerețea lui Nicodim, mergînd pe același fir conducător al faptelor absolut certe, dovedește că n-a existat nici o legătură de rudenie între Sfîntul Nicodim și cneazul Lazăr al Serbiei, că locul de naștere (Prilep) nu este întărit de vreun document istoric și că Nicodim n-a fost stareț la vreo minăstire atonită, ci numai a putut trece pe acolo. Originea lui este

prezentată ca cel puțin pe jumătate grecească, dacă nu pe de-a întregul. Cît privește venirea lui Nicodim la noi, autorul o așează «nu mult înainte de 1372», în funcție de evenimentele războinice din Balcani, și plecînd de la o altă ctitorie a sa, Craina, din ținutul Cladovei, unde este posibil să fi ocupat și demnitatea de stareț. «Minunea» trecerii prin foc o explică în sensul că Nicodim a fost supus la cunoscuta probă a focului de către catolici, la Vidin, în vremea regelui Ludovic, care urmărește cu violență catolicizarea ținuturilor cucerite. Întemeierea Voditei este prezentată ca o necesitate de apărare a ortodoxiei amenințate de catolicism și nu numai ca un act de evlavie, ci și ca unul politic. În ceea ce privește participarea Sfîntului Nicodim, în 1375, la misiunea sîrbească de la Constantinople, pentru îndepărtarea schismei dintre Biserica Sîrbă și Patriarhia Ecumenică, autorul folosindu-se de izvoare sîrbești care-l descriu ca: «bărbat cinstit și sfînt, tare în cărți, și mai ales tare în judecată, cuvinte și răspunsuri, grec de neam», ajunge la concluzia că acesta n-a avut alt rol în solia respectivă decît pe acela de «tălmăci de cuvînte». Este posibil ca rangul de arhimandrit să-l fi primit odată cu această acțiune diplomatică, din partea Patriarhiei de Constantinople, deși nu este total exclusă posibilitatea de a-l fi deținut chiar înainte de venirea sa în Țara Românească. În continuare se trec în revistă împrejurările politice din timpul întemeierii Mănăstirii Tismana, precizîndu-se că Vladislav Vodă n-a avut nici un rol în această direcție. Studiul se încheie cu un mănunchi de concluzii din care cea mai de seamă este că Sfîntul Nicodim, «a fost unul dintre numeroșii participanți activi la lupta pentru apărarea regiunilor dunăreano-balcanice față de cotoșirea încercată de feudalitatea maghiară» și catolicizarea acestor ținuturi cu forța. În sfîrșit se dau cîteva anexe documentare valoroase.

În tot cazul, marele merit al studiului de față este de a fi cunoscut foarte bine izvoarele multiple ale chestiunii abordate cu ajutorul cărora și-a pus o sumedenie întregă de probleme și de a fi rezolvat în mod critic, cea mai mare parte din acestea.

La sfîrșit, autorul anunță că va veni cu o a doua parte a studiului și anume cu «faza culturală», considerînd-o pe aceasta ca «faza politică» a marelui bărbat care a fost Sfîntul Nicodim.

Christine Mohrmann, *Les dénominations de l'Eglise en tant qu'edifice engrec et en latin au cours des premiers siècles Chrétiens*, în *Revue des sciences religieuses* (Strasbourg), nr. 3—4 (Juillet-Décembre) 1962. p. 155—174.

Autoarea profesor la universitățile din Nimègue și Amsterdam (Țările de Jos) pornind de la convingerea că denumirea de Biserică, designînd edificiu public, nu se întîlnește decît în cursul secolului al III-lea, cînd creștinii încep a se reuni în clădiri speciale destinate diverselor activități ale comunităților, în care primul loc îl ocupă liturgia euharistică, trece în revistă termenii folosiți în operele lor de scriitorii și părinții Bisericii începînd din acest secol. Constată apoi că în denumirile bisericii-edificiu se află două grupe de termeni și anume cei care exprimă o idee religioasă, continuînd și dezvoltînd concepte biblice și cei mai rari care par inspirați de realități materiale de natură arhitecturală sau administrativă. Aparțin primei categorii cu *οἶκος τῆς εὐχῆς*, *εὐκτήριος οἶκος*, care n-au devenit niciodată termeni tehnici și cuvintele *ἐκκλησία* — *ecclesia*, *οἶκος θεοῦ* = *domus Dei*, *κυριακόν* = *dominicum*, care au dobîndit consacrarea și generalizarea. În continuare, examinînd textele scripturistice și patristice analizează termenul «enclisia» și evoluția semantică a acestuia pînă la ajungerea lui să designeze Biserica — lăcaș de cult. De asemeni, introducerea acestui vocablu în limba latină și evoluția lui în același sens. Studiul este foarte interesant prin analiza minuțioasă pe care o face termeni-

lor respectivi, pe baza textelor de care dispunem. Ocupindu-se de termenul «basilica» face remarca că numai în două limbi romanice acesta s-a păstrat și anume în limba română (biserică) și în reto-romană (baselgia), reflectând situația din secolul IV în care acest cuvânt era foarte curent.

Les chrétiens et les Eglises en République Democratique Allemande, Berlin, 1964, p. 48.

Cartea însoțită de numeroase fotografii are menirea de a da posibilitate cititorului să se informeze, în mod corect, despre situația cultelor din Republica Democrată Germană. Dintre problemele tratate în ea, cele mai importante sînt următoarele: 1. Raporturile dintre Stat și diferitele Biserici (p. 6); 2. Situația materială a Bisericilor (p. 14); 3. Situația comunităților evreiești (p. 15); 4. Formarea cadrelor teologice (p. 20); 5. Literatura teologică și religioasă (p. 25); 6. Cum se pot uni Bisericile în R.D.G., (p. 32); 7. Relațiile ecumenice (p. 34); 8. Ajutorul acordat de Stat pentru lăcașurile de cult (p. 37); 9. Influența creștinilor în cele două Germanii politic opuse (p. 39) și 10. Cum s-a integrat viața creștină în evoluția socialistă a R.D.G. (p. 43)

A. Aricescu, V. Barbu, N. Gaster, Gh. Poenaru-Bordea și A. Rădulescu. *Noi monumente epigrafice din Scythia Minor*, Constanța 1964, p. 188.

Autorii, în majoritatea cercetători științifici tineri, pe lângă cunoscutul și bogatul Muzeu regional de arheologie din Constanța, dau la iveală în acest volum ultimele monumente epigrafice în limbile greacă și latină, descoperite în Scythia Minor (Tomis, Callatis, Dionysopolis) și care acum se află în muzeul menționat. Acestea aduc interesante contribuții la cunoașterea vieții sociale, ecumenice, politice, militare, religioase ale societății din această regiune, începînd cu epoca elenistică pînă la sfîrșitul epocii antice propriu-zise. Cîteva din monumentele publicate aici întregesc lucruri cunoscute numai în parte, altele aduc precizări prețioase la ceea ce nu se știe decît incomplet, iar unele ne înfățișează și mai bine componența etnică a populației sau aruncă noi lumini asupra intensității și dăinuirii latinității pe aceste meleaguri pînă tîrziu de tot. Numeroase ilustrații fotografice de calitate însoțesc textul în mod fericit. Este o lucrare binevenită și folositoare tuturor celor ce se ocupă mai de aproape de trecutul atît de bogat al Dobrogei noastre, provincia cu cele mai multe focare arheologice (circa 400).

Momente din Istoria poporului român, București, 1965, p. 159.

Cartea cuprinzînd evenimente mai de seamă din viața poporului nostru este alcătuită din capitole elaborate de specialiști cunoscuți, capitole ce tratează într-o formă sintetică și precisă problemele respective în baza ultimelor cercetări în materie. Cuprinsul este următorul: 1. *Formarea limbii și a poporului român. Apariția primelor state feudale pe teritoriul țării noastre*, de prof. univ. Gheorghe Ștefan (p. 2—29); 2. *Lupta poporului român împotriva exploatării și asupririi sociale și naționale, pentru independență*, de Conf. univ. Eugen Stănescu (p. 30—63); 3. *Anul revoluționar 1848 în Țările Române*, de Conf. univ. Gh. Georgescu-Buzău (p. 64—97) și 4. *Formarea statului național român. Lupta poporului nostru pentru independență națională și pentru progres social*, de Prof. M. Adăniloiaie și Conf. univ. A. Petric (p. 98—146).

Academician G. Oprescu, *Scrieri despre artă*, Editura Meridiane, București, 1966, p. 263.

Opera de față cuprinde o serie de studii și articole publicate în diferite reviste și ziare, tratând probleme de istorie și critica artei, ilustrând bogata activitate de peste patru decenii, în acest domeniu, a academicianului Profesor George Oprescu, directorul Institutului de Istoria Artei a Academiei Republicii Socialiste România și care sînt acum reunite pentru prima dată într-un singur volum.

Prima parte închinată artei noastre naționale înmănunchiază cronici plastice, studii, fragmente de monografii precum și articole de sinteză publicate în diferite periodice. Cea de a doua parte reunește câteva articole dedicate artei universale. La sfîrșit se află și un index.

Pr. Conf. AL. I. CIUREA

Anca Balaci, *Mic dicționar mitologic greco-roman*, București, Editura Științifică, 1966, 448 p.

Apariția micului dicționar mitologic greco-roman umple un gol de mult simțit în special în lumea tineretului studios. Contactul cu antichitatea greco-română înseamnă mai mult decît un simplu act de informație. Înseamnă un act de cultură. Obîrșiile spirituale ale culturii europene de azi își află nebănuite rădăcini în această veche lume greco-romană. În ceea ce ne privește pe noi românii, cunoașterea acestei lumi este de două ori obligatorie. Alături de daci, romanii sînt strămoșii noștri. A pleda pentru cunoașterea istoriei, culturii și civilizației lor ni se pare un lucru de prisos. E de la sine înțeles că această cunoaștere trebuie să fie pentru fiecare român o datorie națională. Vecinătatea și uneori conviețuirea strămoșilor noștri geto-daci cu grecii, ne obligă de asemenea la cunoașterea faptelor lor de cultură și de spiritualitate. Iată de ce, privită și din acest unghi de vedere, apariția acestui dicționar mitologic este deosebit de necesară.

De la început trebuie să mărturisim că «Micul dicționar mitologic greco-roman» ne-a făcut o adevărată surpriză prin mulțimea personajelor mitologice de origine tracă prezentate. Este o adevărată invazie de zei, semizei, de eroi și de alte personaje legendare trace, care, într-o formă sau alta, au pătruns în Olimpul și Panteonul grecesc. Această invazie dovedește pînă la evidentă contribuția strămoșilor noștri la făurirea strălucitoarei și în același timp orgolioasei culturi elene de odinică. Fără să vrea, Mitologia greacă este plină de nume trace. Este meritul «Micului dicționar mitologic greco-roman» de-a fi indicat originea etnică la cea mai mare parte a personajelor prezentate. Pomenind în ordinea alfabetică personajele trace sau de origine tracă, bine înțeles pe cele mai proeminente, ne vom da seama de marea lor rol jucat în cultura și spiritualitatea grecească. Astfel amintim aici pe: *Ares, Cybele, Dionisos, Harmonia, Marsyas, Cele nouă muze, Orpheus, Semele, Zagreus*, sau pe: *Cisseus, Dicmedes, Euridice, Gordius, Hecuba, Itys, Laodice, Lityerses, Lyncus, Midas, Oeagrus, Oenomans, Polidoros, Paris, Tantalus, Philemon, Polymnestor, Rhesus, Tereus, Thamyras, și Theano*. Toți aceștia: zei, sau zeițe, semizei, muze, regi, traci, titani sau eroi, simpli țărani sau cîntăreți vestiți, au ajuns nemuritori în Olimpul și Panteonul grecesc. Performanța lor spirituală, legitimată și consacrată de spiritul fin și subtil al vechilor eleni, merită să fie studiată mai de aproape. Autoarea, care vădește un rafinat spirit selectiv al valorilor mitologice greco-romane, ar aduce un real serviciu culturii românești dacă ar extrage din «Micul» său dicționar toate aceste personaje trace sau de origine tracă, completîndu-le și cu altele și prezentîndu-le într-o lucrare aparte, firește cu dezvoltările și comentariile respective. Ar sublinia astfel, nu numai prezența, dar și contribuția de prestigiu adusă de «nemuritorii» traci la făurirea mitologiei greco-romane. S-ar vedea atunci că strămoșii noștri nu au fost chiar atît de necunoscuți de lumea veche, ci, dimpotrivă, ei participînd activ cu spiritualitatea lor superioară și cu în-

susirile lor fizice și sufletești, la cea mai grandioasă competiție de creație a lumii vechi: făurirea nemuritoarei mitologii grecești.

Calitățile didactice și culturale ale «Micului dicționar mitologic greco-roman» sînt evidente. Autoarea s-a străduit și a reușit să fie concisă și clară în expunere. Ilustrația bogată și sugestivă, mărește și mai mult interesul acestui dicționar. Așa cum se prezintă, fără prea multe indicații de ordin religios sau istoric, Micul dicționar mitologic este, pentru tineret, o bună și atrăgătoare introducere în studiul mitologiei greco-romane. Foarte bine a procedat autoarea cînd a adoptat transcrierea latină a numelor indicînd și forma românească acolo unde a fost cazul. Poate că ținînd seama că în limba noastră, — cel puțin pentru unele nume. — se păstrează o dublă pronunție precum: *Jupiter* și *Iupiter*, sau *Junona* și *lunona*, era bine, cred, ca cel puțin aceste nume să nu fi fost trecute de la litera *J* la litera *I*, sau, dacă au fost trecute, ar fi fost indicat să se fi precizat și cea de a doua pronunție. Util «Indicele» întocmit de Cecilia Burghilea.

Pentru cei ce studiază Istoria Religiiilor, «Micul dicționar mitologic greco-roman», întocmit de Anca Balaci, este un prețios instrument de lucru. De aceea recomandăm cu multă căldură acest dicționar tinerilor studenți teologi cu convingerea că-și vor îmbogăți cunoștințele lor despre cultura și mitologia greco-romană, printr-o lectură plăcută.

GHEORGHE ALEXE

Reihard Slenczka *, *Decretul Bisericilor răsăritene dat de Conciliul Vatican II*, în «Oekumenische Rundschau» 4/1966.

R. Slenczka¹ se ocupă, într-un studiu publicat în revista «Oekumenische Rundschau» (4/1966), de «Decretul Bisericilor răsăritene dat de Conciliul Vatican II.»

Desigur, aprecierea unui teolog protestant în privința aceasta este interesantă, — de aceea rezumăm cîteva date din studiul publicat.

Faptul că decretul a fost acceptat cu o mare majoritate de concil, n-are nici o semnificație deosebită — scrie R. Slenczka —, fiindcă a întîmpinat și o opoziție tenace, îndeosebi din partea cardinalului din Viena și a conducătorului congregației benedictine bavareze. Și opoziția nu se referea la probleme periferice sau la lipsuri de ordin formal, ci privea probleme de ordin fundamental. Astfel s-a obiectat că unele pasaje ar putea lăsa impresia că se susține prozelitismul; asemenea că există deosebiri în aprecierea dogmatică a Bisericilor răsăritene între Constituția despre Biserică, decretul despre ecumenism și decretul Bisericilor răsăritene, iar relația dintre structura patriarhală și centralismul papal rămîne și mai departe neclarificată. Nu-i vorba doar de o subordonare, ci de o comuniune, căci: «o diversitate impregnată de iubire poate presta mai mult decît o unitate comandată, — nu cuvîntelul «sub» (sub autoritate, sub potestate) este autentic catolic, ci cuvîntelul «cum».

Teologul grec Ioan Karmiris socoate decretul «total inacceptabil din partea ortodocșilor», iar alt teolog grec, D. Savramis, afirmă că trebuie să se renunțe la «psihoza depășită».

Inițial comisiunea conciliară pentru Bisericile răsăritene a elaborat 11 scheme. Prima era intitulată: «De ecclesiae unitate: ut omnes unum sint» și se ocupa exclusiv de Bisericile răsăritene neunite cu Roma, accentuînd specificul lor liturgic, dogmatic și juridic. Se recunoaștea episcopatului răsăritean «puterea hierotoneiei», bazată pe succesiunea apostolică, și evident, se recunoaștea implicit eficiența sfințelor taine săvîrșite în Bisericile ortodoxe, căci «formulele teologice deosebite — întrebunțate de o parte și de alta — nu indică necesar o opoziție, ci mai curînd că-i vorba de o completare doctrinară reciprocă». Asemenea se recunoaștea că episcopatul Bisericilor ortodoxe dispune și de «putere jurisdicțională». Dar schema aceasta a fost scoasă, chiar în prima sesiune a conciliului, din proiectul decretului

* Docent pentru teologia ortodoxă la Facultatea teologică protestantă din Heidelberg (R.F.G.).

Bisericilor răsăritene și încadrată în decretul ecumenismului. Astfel decretul Bisericilor răsăritene nu se mai ocupa de «ecclesiis orientalibus», ci de «ecclesiis orientalibus catholicis», și în redactarea sa finală se ocupă numai cu problemele care se desprind, în cadrul comunității bisericești romane, din coexistența Bisericilor răsăritene și apusene. Totodată e vorba de limitele și posibilitățile unei autonomii a Bisericilor răsăritene alături de ritul latin al Apusului și sub autoritatea universală a urmașului Apostolului Petru. În punctul acesta se vedește deci o discrepanță între decretul ecumenismului și decretul Bisericilor răsăritene în ce privește pe acestea, — căci ceea ce li se recunoaște în primul, rămâne nerezolvat în al doilea.

Surprinzător e faptul că noțiunea «ecclesia particularis» e utilizată și în constituția Bisericii și în decretul ecumenismului și în decretul Bisericilor răsăritene, dar totdeauna are altă semnificație și funcțiune. În constituția Bisericii ea semnifică eparhia unui episcop în cadrul Bisericii romano-catolice. Aici relația dintre Biserica universală și Biserica particulară n-are caracter de «aequalitas», ci de «proportionalitas», nu-i vorba de «egalitate» ci de «egalitate și proporționalitate», de subordonare. În decretul ecumenismului, Bisericile răsăritene «despărțite» sînt numite «ecclesiae particulares» în sensul că acestea sînt Biserici locale. Ele nu sînt încadrate într-o unică organizație juridică, ci, după conceptul policentrismului vechi-bisericesc, ele sînt «Biserici surori» independente, legate întreolaltă prin comunitate de credință, de iubire și de sfînte taine. Jurisdicția papală se restrînge la arbitraj în cazuri singulare. În decretul Bisericilor răsăritene, noțiunea «ecclesia particularis» semnifică «ritus», implicînd și o relativă autonomie juridică derivată. Semnificația noțiunii se plasează deci aici între semnificația centralistă din constituția Bisericii și cea policentralistă din decretul ecumenismului.

În ce privește relația dintre structura patriarhală și centralismul papal, autorul subliniază că, potrivit rînduiei vechi bisericești, patriarhii sînt egali întreolaltă în privința demnității și drepturilor în Bisericile lor, există numai o ierarhizare onorifică a lor. Chiar și cercetătorii romano-catolici, de pildă W. de Vries, recunosc că în primul mileniu al istoriei creștine nu se întîlnește nici un singur caz, în care un patriarh ar fi fost numit de papa de la Roma. Există un policentrism, — păstrat și azi în Biserica răsăriteană, — adică principiul autocefaliei și al Bisericilor naționale. Conciliul n-a rezolvat mulțumitor problema relației dintre policentrismul patriarhal și centrismul papal, afirmă autorul, după cum nelămurite au rămas și alte chestiuni.

Privit în totalitatea sa, decretul Bisericilor răsăritene decepționează, afirmă autorul; îi decepționează pe membrii «ecclesiae latinae», care nădăjduiau o slăbire a centralismului roman; îi decepționează și pe ortodocși, care se văd și pe viitor expuși prozelitismului.

O. B.

